

Historia Et Theoria Turis

2019, ROČNÍK 11, ČÍSLO 3

HISTORIA ET THEORIA IURIS (HTI)
JE VEDECKÝ ČASOPIS VENUJÚCI SA PRÁVNÝM DEJINÁM,
PRÁVNEJ TEÓRII A PRÍBUZNÝM OBLASTIAM

2019, ROČNÍK 11, ČÍSLO 3

HISTORIA ET THEORIA IURIS (HTI) je vedecký časopis venujúci sa právnym dejinám, právnej teórii a príbuzným oblastiam

ISSN 1338-0753

Redakcia

Zodpovedný redaktor:	doc. Mgr. Miroslav Lysý, PhD.
Výkonní redaktori:	Mgr. Adam Kőszeghy Mgr. Lenka Martincová

Redakčná rada:

JUDr. Eduard Barány, DrSc.
prof. JUDr. Jozef Beňa, CSc.
doc. JUDr. Anton Dulak, PhD.
doc. JUDr. Imrich Kanárik, CSc.
prof. PhDr. Dušan Katuščák, CSc.
prof. JUDr. Dr.h.c. Peter Mosný, CSc.
prof. JUDr. Marek Števček, PhD.
doc. JUDr. Vladimír Vrana, PhD.

Recenzenti:

doc. Mgr. Miroslav Lysý, PhD.
JUDr. Zuzana Mlkvá Illýová, PhD.

Adresa redakcie

HISTORIA ET THEORIA IURIS
Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky
Právnická fakulta UK
Šafárikovo nám. č. 6
P. O. BOX 313
810 00 Bratislava 1
hti.casopis@gmail.com
<https://www.flaw.uniba.sk/veda/hti/>

Časopis sa vydáva na Univerzite Komenského v Bratislave, Právnickej fakulte

Grafická úprava: doc. Mgr. Miroslav Lysý, PhD.

OBSAH

ČLÁNKY

GREGOR, Martin – BELEŠ, Andrej

Sedemdesiate roky 20. storočia na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave 6

KŐSZEGHY, Adam

Historický vývoj odbornej starostlivosti 49

MARTINCOVÁ, Lenka

Národný podnik ako nový subjekt československého povojnového hospodárstva a jeho premeny 59

MARTIŠKOVÁ, Monika

Hodina dezinterpretácie judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva Ústavným súdom Slovenskej republiky. Problematická argumentácia v oblasti trestného práva..... 70

METEŇKANYČ, Olexij M.

Stoicizmus v Ríme a jeho miesto v antickej filozofii 79

RUŽIČKA, Ondrej

Legitimita v podmienkach Slovenskej republiky 93

RECENZIE

BĚLOVSKÝ, P.: Usucapio. Vydržení v římském právu, Praha: Auditorium, 2018, 248 s.(Ján Ivančík) 107

SPRÁVY

Správa o habilitačnom konaní Mgr. Mateja Mlkvého, PhD., LL.M. (Lenka Martincová) .110

Správa o habilitačnom konaní Mgr. et Mgr. Ondreja Podolca, PhD. (Lenka Martincová)113

POKYNY PRE AUTOROV114

ČLÁNKY

Sedemdesiate roky 20. storočia na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave¹

Martin Gregor - Andrej Beleš
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

ABSTRAKT

GREGOR, Martin – BELEŠ, Andrej. Sedemdesiate roky 20. storočia na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. In *Historia et theoria iuris*, roč. 11, 2019, č. 3, s. 6 – 48.

Od roku 1970 sa začalo výraznejšie prejavovať normalizačné úsilie aj na akademickej pôde. Univerzita Komenského sa kriticky dištancovala od ideí tzv. Pražskej jari z roku 1968 a zdôraznila vernosť straníckej línii. Tento trend zasiahol aj Právnickú fakultu Univerzity Komenského v Bratislave, ktorá musela tiež reagovať na načrtnutý vývoj situácie. Predložená vedecká štúdia sa pokúsi o historickú analýzu vývoja tejto inštitúcie v rámci prvej dekády obdobia normalizácie. Jej cieľom je detailné vykreslenie právnického vzdelávania a výskumu na tejto fakulte v sedemdesiatych rokoch 20. storočia. Poukazuje na špecifiká vtedajšieho študijného plánu, pričom konfrontuje jeho 5-ročnú a 4-ročnú variantu, ktorá bola zavedená od roku 1974. Upozorňuje na personálne stavy učiteľov Právnickej fakulty, zaoberá sa ich ďalším kvalifikačným rastom a v neposlednom rade skúma aj výchovu mladých vedeckých pracovníkov. Táto štúdia sa však primárne koncentruje na charakteristiku vedeckého výskumu Právnickej fakulty Univerzity Komenského v načrtnutom období, jeho konkrétneho zamerania a dosiahnutých výsledkov.

ABSTRACT

GREGOR, Martin – BELEŠ, Andrej. The seventies of the 20th century at the Faculty of Law of the Comenius University in Bratislava. In *Historia et theoria iuris*, vol. 11, 2019, no. 3, p. 6 – 48.

Since 1970, the normalisation effort started to be more expressive also at the premises of universities. The Comenius University critically dissociated from so called the Prague Spring 1968 and emphasised loyalty to the party line. This trend hit even the Faculty of Law of the Comenius University in Bratislava which also had to react to the outlined development of the situation. The submitted scientific study will try to present a historical analysis of the development of this institution within the first decade of the normalisation period. Its aim is a detailed depiction of the law education and research at this faculty in the seventies of the 20th century. It points to specifications of then study plan and reviews its five years and four years variants introduced since 1974. It notices about the teachers personnel of the Faculty of Law, it concerns with their further qualification development and last, but not least, it examines also education of young research assistants. However, this study primarily concentrates on the nature of the scientific research of the Faculty of Law of the Comenius University in the mentioned period, its certain focus and reached results.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 70. roky 20. storočia, obdobie normalizácie, história právnického vzdelávania, vedecký výskum v období socializmu.

KEYWORDS

¹ Táto práca bola podporená Agentúrou pre podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-18-0417 „Historický vývoj terminológie súkromného práva na Slovensku pre potreby rekodifikácie slovenského občianskeho práva“.

Faculty of Law of the Comenius University in Bratislava, the seventies of the 20th century, normalisation period, history of law education, scientific research during socialism.

ÚVOD

Kritika násilnej povahy diktatúry proletariátu, kultu osobnosti, či triednej povahy práva² hlboko ovplyvnili vývoj právnej vedy v 60. rokoch a vyústili do reformného, demokratizačného procesu predovšetkým v oblasti štátu a práva, ktorý bol náhle ukončený po vpáde ruských vojsk v auguste 1968.³ Od nasledujúceho roku možno vnímať postupný návrat právnej vedy k teórii marxizmu-leninizmu, čo „*nastalo len vďaka nastúpeniu nového vedenia Komunistickej strany na čele s Gustávom Husákom v apríli 1969 a vytýčeniu Programu spoločenskej konsolidácie pomerov na májovom pléne ÚV KSČ z roku 1969*“⁴

Vo februári 1970 sa na prvých stránkach spravodajského periodika „*Naša Univerzita*“ objavilo stanovisko Vedeckej rady Univerzity Komenského z 23. 2. 1970, ktoré reagovalo na závery januárového a februárového zasadania ÚV KSČ a ÚV KSS: „...*V minulých dňoch dokončila Univerzita Komenského komplexný rozbor svojich pracovísk, v rámci ktorého urobila dôkladnú analýzu svojej činnosti. Odkryla nedostatky v doterajšej politicko-výchovnej práci, dištancovala sa od nesprávnych postojov a stanovísk jednotlivých fakúlt a katedier z minulosti a prijala konkrétne opatrenia na odstránenie nedostatkov... Vedenie Univerzity a Vedecká rada sa plne stavajú za konsolidačný proces a politiku KSČ*...“⁵ Týmto vyhlásením sa Univerzita Komenského v Bratislave podriadila spoločenskému vývoju a upadla do područia normalizácie.⁶

² Z pôvodných článkov napríklad KOLEKTÍV. Překonání důsledků kultu osobnosti a dogmatismu ve vědě o státu a právu. In *Právnický: teoretický časopis pro otázky státu a práva*, 1963, roč. 102, č. 8, s. 621-633; HATALA, Vojtech. Kult osobnosti a niektoré noetické a etické problémy nášho trestného práva. In *Právny obzor: Teoretický časopis pre otázky štátu a práva*, 1964, roč. 47, č. 2, s. 65 a nasl.; BOGUSZAK, Jiří – JIČÍNSKÝ, Zdeněk. K otázkám socialistické demokracie. In *Právnický: teoretický časopis pro otázky státu a práva*, 1966, roč. 105, č. 1, s. 1-10.

³ MARŠÁLEK, Pavel. Česká právní věda (1948-1989). In SHELLE, Karel – TAUCHEN, Jaromír (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin. 1 svazek A-Č*. Ostrava: Key Publishing, 2015, s. 158-160. ISBN 978-80-7380-562-3. O postupnom osamostatnení právnej vedy od dogmatizmu a ideológie v kontexte 60. rokov pozri aj JIČÍNSKÝ, Zdeněk. *Právní myšlení v 60. letech a za normalizace*. Praha: Prospektrum, 1992, s. 76-89. ISBN 80-85431-24-6.

⁴ AZUD, Ján. Rozvoj socialistického štátu a práva v oslobodenom Československu. In *Právny obzor: Teoretický časopis pre otázky štátu a práva*, 1976, roč. 59, č. 3, s. 221.

⁵ Stanovisko Vedeckej rady Univerzity Komenského, nositeľky Radu republiky, k súčasnej politickej situácii. In *Naša Univerzita: Spravodaj Univerzity Komenského*, 1970, roč. 16, č. 5 (február 1970), s. 1-2. K tomu pozri aj vo všeobecnosti PŘICHYSTAL, Vojtěch. Několik závěrů ze XIV. sjezdu KSČ ve vztahu k právu a právníkům. In *Právnický: teoretický časopis pro otázky státu a práva*, 1971, roč. 110, č. 7, s. 533-538.

⁶ K tomu tiež pozri úvahu predsedu celozávodného výboru Komunistickej strany pri Univerzite Komenského, prof. Ladislava Schuberta z Právnickej fakulty: „*Dnes, keď sa končia rôzne formy prehodnocovania v minulom období prejavovaných omylov, v mnohom sme múdrejší a veľa vecí vidíme v novom svetle... Ideovo-politická dezorientácia istej časti učiteľov Univerzity Komenského mala korene v podceňovaní dôležitosti ponajprv prijať marxisticko-leninské učenie ako návod a orientáciu prístupu a po osvojení tohto učenia sa malo stať nevyhnutnou súčasťou vedeckej, ale aj pedagogickej úrovne... Medzi politickými novátormi bolo veľa tých, ktorí z karierizmu a iných negatívnych črt zaradili sa do prúdu a boli ochotní dehonestovať svoju účasť na budovaní socialistickej spoločnosti*.“ Pozri SCHUBERT, Ladislav. Výzva na zamyslenie. In *Naša Univerzita: Spravodaj Univerzity Komenského*, 1970, roč. 17, č. 4 (december 1970), s. 1-2. Vývoj profesora Schuberta je v tomto smere mimoriadne zaujímavý. V roku 1967 napísal aj tieto riadky: „*Pri odstraňovaní následkov kultu osobnosti málokterá profesia bola tak*

Dalšie roky sa niesli vo svetle naznačených tendencií a kritiky revizionistických názorov. Väčšina aspektov vedeckej a pedagogickej práce sa mala odvíjať od záverov XIV. zjazdu KSČ (1971), ktoré vplývali nielen na obsahové zameranie štátnych výskumných úloh, ale nezriedka sa objavovali ako obligatórna súčasť záverečných úvah jednotlivých autorov. Splnenie vytýčených cieľov bolo naviazané na plynutie piatej päťročnice (1971-1975), ktorú zasa organickým spôsobom nahradila šiesta päťročnica (1976-1980) vychádzajúca z uznesení XV. zjazdu KSČ v roku 1976.⁷

Pre ďalší vývoj spoločenských vied v období normalizácie sa stal kľúčovým rámcový dokument Predsedníctva ÚV KSČ „*O vývoji, súčasnom stave a úlohách spoločenských vied v ČSSR*“ z 3. mája 1974, ktorý sa týkal okrem iného aj výskumu v oblasti štátu a práva.⁸ Predstavoval pokus o formuláciu nových zásad vedecko-pedagogickej práce, ktoré by boli poplatné duchu normalizácie. Spoločenské vedy, ktoré boli opäť plne podriadené straníckej ideológii, stratili zmysel pre kritické myslenie a postupne sa upli na bezvýhradné plnenie objednávky od jednotlivých štátnych, či politických orgánov, pričom ich úloha sa obmedzovala zväčša bez výraznejšej kreativity na apológiu socialistickej spoločnosti a jej vedenia.⁹

V rámci samotnej právnej vedy bolo organizované veľké množstvo univerzálnych, ako aj odborových konferencií, ktoré uvedený smer ďalej rozvíjali a usilovali sa tieto myšlienky čo najviac implementovať do rámca svojho odboru.¹⁰ Inštitúcie i samotní vedci mohli svoju vernosť režimu deklarovať v období 70. rokov aj pri viacerých slávnostných príležitostiach. Spomenúť možno 50. výročie založenia KSČ¹¹ a 50. výročie založenia

ostro kritizovaná ako právnici. Prirodzenou vlastnosťou ľudí je hľadať príčiny svojich neúspechov, najmä vtedy, ak hlboko zasahovali a narušovali ich presvedčenie o ľudských ideáloch vyjadrených v marxizme-leninizme. O tom, ako mohlo dôjsť k rozporu medzi teóriou a praxou, predkladali sa rukolapné fakty. Hoci obdobie kultu osobnosti splodilo závažné nedostatky, napríklad aj v ekonomike, predovšetkým a niekedy výlučne sa videli iba stovky nezákonných súdnych rozhodnutí, ktoré postihli ľudí oddaných veci socializmu“. Pozri SCHUBERT, Ladislav. Príhovor k čitateľovi. In *Právny obzor: časopis Ústavu štátu a práva SAV*, 1967, roč. 50, č. 1, s. 3-4.

⁷ Odhodlanie do začatia novej päťročnice je vyjadrené aj na stránkach časopisu Naša univerzita: „*Stojíme pred začiatkom nového školského roka 1977/78, v ktorom základnou úlohou celej našej univerzity bude plnenie záverov XV. zjazdu KSČ a KSS. Zjazdy vytýčili politickú líniu pre ďalšie obdobie budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti.*“ Pozri Do nového školského roku. In *Naša Univerzita: Spravodaj Univerzity Komenského*, 1977, roč. 24, č. 1 (september 1977), s. 1.

⁸ AZUD, Ján. Miesto a úlohy vied o štáte a práve v podmienkach výstavy rozvinutej socialistickej spoločnosti. In *Právny obzor: Teoretický časopis pre otázky štátu a práva*, 1975, roč. 58, č. 1, s. 4. Podobne pozri VANĚČEK, Václav. Aktuální problémy československé socialistické vědy o státu a právu ve světle XIV. sjezdu KSČ a XXIV. Sjezdu KSSS. In *Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva*, 1972, roč. 110, č. 1-2, s. 22 a nasl.

⁹ JIČÍNSKÝ, ref. 3, s. 75.

¹⁰ Napríklad spomeňme Rezolúciu prijatú na Odborovej právnohistorickej konferencii ČSAV v Brne, konanú v dňoch 17. – 18. októbra 1971, kde boli právní historici „*presvedčení, že v dnešnom svete, rozdelenom nezmieriteľnými triednymi rozpormi, možno dosiahnuť skutočne vedecky fundovaný záver len tvorivou aplikáciou marxisticko-leninského učenia o triednej povahe štátu a práva, lebo len týmto spôsobom možno prispieť k rozvoju našej socialistickej kultúry a len z týchto pozícií je možné definitívne skončiť s poslednými zbytkami neblahého pôsobenia nedávnych krízových rokov 1968-1969.*“ Pozri VANĚČEK, Václav. K metodickým základům právněhistorické vědy. In *Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva*, 1973, roč. 112, č. 5, s. 420-421 (tam obsiahnutá rezolúcia i hlavné tézy odborového referátu).

¹¹ Táto udalosť bola podnetom pre vypísanie osobitnej študentskej súťaže, ako aj organizácie konferencie „*KSČ v boji za socialistický štát a právo*“, konanej v dňoch 10.-11. 05. 1971. Okupácia Československa v roku 1968 sa podľa jeho záverov má vnímať ako dôsledné uplatňovanie proletárskeho internacionalizmu v zahraničnej politike. Zároveň: „*Na konferencii sme konštatovali, že ani veda o štáte a práve nebola uchránená od nemarxistických deformácií v krízovom období rokov 1968-69, ale aj pred týmito rokmi. Konferencia hľadala príčiny týchto deformácií, hodnotila ich negatívne dôsledky...*“

Právnickej fakulty Univerzity Komenského v roku 1971, či 25. výročie víťazného februára v roku 1973.¹² Zvlášť rezonovalo 30. výročie Slovenského národného povstania v roku 1974 a rovnaké výročie oslobodenia Červenou armádou v roku 1975,¹³ či dokonca aj výročie založenia Národného frontu. Za samozrejmosť možno označiť oslavy 60. výročia Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie v roku 1977.¹⁴ V roku 1978 diapazón výročí doplnilo 30. výročie víťazného februára a 60. výročie vzniku československého štátu.¹⁵ Obsah jednotlivých odborných periodík potvrdzuje absolútnu inšpiračnú hodnotu týchto udalostí pre jednotlivých autorov.¹⁶

Základným východiskom práce vysokoškolských učiteľov sa stala aplikácia princípov marxizmu-leninizmu, vedeckého ateizmu a dialektického materializmu, pričom sa často zdôrazňovalo, že krízu v druhej polovici 60. rokov vyvolalo práve pozvoľné upúšťanie od ideologických aspektov vo vedeckej práci. Za najškodlivejší fenomén sa teda pokladalo prípadné rozlišovanie medzi „čisto vedeckou stránkou učiteľovej práce a jeho verejným vystupovaním, keďže i tu bolo potrebné zabezpečiť marx-leninskú jednotu teórie a praxe... Učiteľ-bádatel' musí po každej stránke – vedeckej, pedagogickej i ľudskej – zastávať marx-leninský postoj. **Musí sa skoncovať s oportunizmom, aby sa očakávala pochvala našej vedeckej produkcie na Západe. Nikomu sa nebráni, aby eventuálne pracoval s inými metódami** (oslavovanými na Západe) **v súkromí, ale na našich právnických fakultách takto orientované učiteľské miesta nemôžu byť.**“¹⁷

Uvedené okolnosti predstavovali pre Právnickú fakultu Univerzity Komenského výzvu, aby sa s nimi vyrovnala tak z hľadiska inštitucionálnej bázy, ako aj na poli právnej

Archív Univerzity Komenského v Bratislave: fond Právnická fakulta, kartón 38, 1971-1972. List účastníkov vedeckej konferencie Ústrednému výboru KSČ.

¹² „Vyvrcholením osláv na bratislavskej univerzite bolo slávnostné zasadnutie Vedeckej rady Univerzity Komenského, rozšírené o fakultné vedecké rady v aule univerzity dňa 21. februára 1973“. K víťaznému februáru. In *Naša Univerzita: Spravodaj Univerzity Komenského*, 1973, roč. 19, č. 7 (marec 1973), s. 1.

¹³ Na Univerzite Komenského vyvrcholili oslavy 30. výročia oslobodenia Červenou armádou dňa 24. apríla 1975 slávnostným zasadnutím Vedeckej rady UK rozšírenej o Vedecké rady fakúlt. Pozri 30 rokov slobodného života. In *Naša Univerzita: Spravodaj Univerzity Komenského*, 1975, roč. 21, č. 9 (máj 1975), s. 1-3.

¹⁴ Oslavy vyvrcholili slávnostným zasadnutím Vedeckej rady UK rozšírenej o Vedecké rady fakúlt v Aule Univerzity Komenského dňa 31. októbra 1977. Pozri Univerzita Komenského dôstojne oslávila 60. výročie VOSR. In *Naša Univerzita: Spravodaj Univerzity Komenského*, 1977, roč. 24, č. 3 (november 1977), s. 1-3.

¹⁵ „Dekan fakulty hodnotil účasť učiteľov na slávnostnom zasadnutí VR dňa 30. 10. 1978 pri príležitosti vzniku československého štátu. Okrem oficiálnych pozvánok bola vedúcim katedier adresovaná aj pozvánka dekana fakulty s požiadavkou na zabezpečenie účasti na tomto slávnostnom zasadnutí, tých učiteľov, ktorí v tento deň a čas nekonajú pedagogický proces. Napriek tomu, na slávnostnom zasadnutí bola iba časť, väčšina bola vedúcimi katedier ospravedlnená pre výkon pedagogickej činnosti na fakulte, niektorí učitelia mali iné (osobné, zdravotné dôvody). Vopred sa u dekana neospravedlnil ani jeden učiteľ. Obdobná situácia bola aj nasledujúceho dňa, 31. 10. 1978, kedy mal na fakulte prednášku prof. Poppe z UML Halle. Na tomto podujatí sa zúčastnilo iba 24 učiteľov. Potom dekan vyzval tajomníka o podanie informácie o menovitej účasti učiteľov na spomenutých podujatiach.“ Archív Právnickej fakulty Univerzity Komenského (lokácia: Staré grunty): sign. AII. 1,2, inv. A-5, kartón 1, Zápisy z vedeckých rád 1977-78. Zápis z rokovania kolégia dekana PFUK rozšíreného o vedúcich katedier zo dňa 27. 11. 1978 o 9,00 hod., s. 3-4.

¹⁶ Napríklad MATOUŠEK, Stanislav. K vzniku a postavení Národní fronty ČSSR (k 30. výročí osvobození Československa). In *Právnik: teoretický časopis pro otázky státu a práva*, 1975, roč. 114, č. 7; MATOUŠEK, Stanislav. 30 rokov výstavby socialistickeho štátu a spoločnosti v ČSSR. In *Právny obzor: Teoretický časopis pre otázky štátu a práva*, 1975, roč. 58, č. 5-6 a s. 425-439.

¹⁷ VANĚČEK, Václav. K pedagogickému a vedeckému profilu kateder právnických dějin na našich právnických fakultách. In *Právněhistorické studie*, 1973, roč. 17, s. 220-221. Podobne FABÍÁN, Kamil. Leninské pojetí jednoty revoluční teorie a praxe a metodologie věd státu a práva. In *Právnik: teoretický časopis pro otázky státu a práva*, 1972, roč. 110, č. 1-2, s. 830-839.

vedy. Vzhľadom na celospoločenskú situáciu jej neostávalo viac možností, než túto skutočnosť prijať pragmaticky. Ako predmetné obdobie konkrétne zasiahlo do jej činnosti, bude predmetom tejto vedeckej štúdie. Jej ambície sa však neobmedzujú len na zhodnotenie následkov normalizácie, ale pokúša sa o celistvú analýzu pomerov na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v rámci sedemdesiatych rokov 20. storočia. Dôraz pritom kladie na charakteristiku základných znakov štúdia práva a vedeckého výskumu, ktorý bol na tejto fakulte realizovaný. Usiluje sa pritom zachytiť mnoho prozaických problémov fakulty v oblasti jej personálneho substrátu, pridelovania výskumných úloh, či organizácie vedeckej výchovy. Záver štúdie by mal priniesť komplexné zhodnotenie činnosti fakulty v 70. rokoch a začleniť túto dekádu do kontextu celkovej histórie fakulty z komparatívneho hľadiska.

1. PEDAGOGICKÝ SUBSTRÁT PRÁVNICKEJ FAKULTY

Voľby najvyšších akademických funkcionárov pripadli v roku 1969 na 8. apríla. Kandidatúru na post rektora predložil aj vtedajší dekan Právnickej fakulty, prof. JUDr. Vojtech Hatala, CSc.. V tajnom hlasovaní však napokon Vedecká rada dala prednosť kandidátovi lekárskej fakulty.¹⁸ Podarilo sa však dosiahnuť, aby za prorektora so zodpovednosťou za pedagogický a politicko-výchovný úsek bol zvolený prof. JUDr. Karol Plank, CSc. z Katedry občianskeho a rodinného práva.¹⁹ Na čelo samotnej Právnickej fakulty Univerzity Komenského bol následne zvolený v tajnom hlasovaní 43-ročný profesor Juraj Cúth.²⁰ Pomocný zbor jeho prodekanov tvorila doc. Oľga Planková s puvoárom pre prácu pedagogickú, na štúdium popri zamestnaní dozeral v tejto funkcii doc. Milan Štefanovič a prof. Ján Spišiak sa ujal vedeckovýskumnej agendy.²¹ Nové vedenie Univerzity i Fakulty malo nastúpiť s účinnosťou od 1. septembra 1969.

1.1 DÔSLEDKY NORMALIZÁCIE

Normalizačný proces na Právnickej fakulte prepukol v plnej miere začiatkom roka 1970 v súvislosti s prípravami na realizáciu výmeny členských legitimácií KSČ.²² Symbolickú zmenu predznamenávala výmena niektorých členov vedenia Univerzity, pričom tu treba zvlášť spomenúť odvolanie manželov Plankovcov z ich funkcií prorektora a prodekanu k októbru 1970.²³ Od vtedy prebiehajúca previerka trvala až do roku 1973.

¹⁸ Voľby akademických funkcionárov. In *Naša Univerzita: Spravodaj Univerzity Komenského*, 1969, roč. 15, č. 7-8 (apríl-máj 1969), s. 1.

¹⁹ AUK: fond Právnická fakulta, osobné spisy zamestnancov, Karol Plank. Odmena za vykonávanie funkcie prorektora z 1. 9. 1969.

²⁰ Ust. § 45 ods. 1 zákona č. 19/1966 Zb. o vysokých školách vo vtedy platnom znení: „*Dekana a prodekanov volí tajným hlasovaním na dobu troch rokov vedecká rada fakulty... Ods. 2: Ten istý učiteľ môže byť volený do tej istej funkcie najviac dve po sebe idúce volebné obdobia. Voľbu dekana potvrdzuje minister školstva a kultúry, voľbu prodekanov rektor; ak minister školstva a kultúry (alebo rektor) nepotvrdí voľbu, vykoná sa nová voľba*“.

²¹ *Zoznam prednášok, pracovísk a pracovníkov Právnickej fakulty Univerzity Komenského v školskom roku 1969/70*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1969, s. 4.

²² APFUK (lokácia: Staré grunty): sign. Cl. A-10, kartón 18, Zprávy o vedecko výskumnej činnosti 1968-1978. Správa o stave vedeckovýskumnej a publikačnej činnosti Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave v krízovom období rokov 1968/69 a o hlavných úlohách z hľadiska záverov XIV. zjazdu KSČ, s. 4. Jej podstatná časť bola verejne publikovaná pod rovnomenným názvom v *Právny obzor: Teoretický časopis pre otázky štátu a práva*, 1974, roč. 57, č. 3, s. 195 a nasl.

²³ AUK: fond Právnická fakulta, osobné spisy zamestnancov, Oľga Planková. Odvolanie z funkcie prodekanu, 30. 9. 1970.

Jej podstata sa upierala na kontrolu a potrestanie pedagógov angažujúcich sa v rámci demokratizačného hnutia. Niektorí boli z Komunistickej strany vylúčení, iným bolo uložené „iba“ stranícke pokarhanie. Na tieto skutočnosti ďalej nadväzovalo buď rozviazanie pracovného pomeru s fakultou, zníženie pracovného úväzku, či znemožnenie ďalšieho kvalifikačného rastu a publikačnej činnosti (typicky doc. Planková).²⁴ Ako jeden z rozhodujúcich faktorov na umožnenie ďalšieho pokračovania v akademickej kariére sa, podobne ako v iných profesiách, uplatňovalo zaujatie pozitívneho postoja kvstupu a zotrvaní vojsk Varšavskej zmluvy na území Československa (v rámci dobovej terminológie ide „dôsledné uplatňovanie proletárskeho internacionalizmu v oblasti zahraničnej politiky“) a podpora „konsolidácie“ pomerov šírením marxisticko-leninských názorov. Takýmto postojom mohol zamestnanec fakulty „odčiniť“ hoci aj pôvodnú pasívnu podporu reformného procesu Pražskej jari, čiže prejavy pravicového oportunizmu, a teda po „zmatcích a nesmyslech“²⁵ z roku 1968 zaujať jasný prosocialistický postoj. Napr. doc. Milan Čič svojimi angažovanými postojmi najmä z hľadiska presadzovania vedúcej úlohy KSČ dosiahol, aby stranícke orgány mu vrátili členstvo v strane s uložením len straníckeho trestu I. stupňa.²⁶

Najvýraznejší exponenti Pražskej jari na fakulte boli prepustení z radov jej zamestnancov. Týmto spôsobom bolo naložené aj s bývalým dekanom, **Vojtechom Hatalom**.²⁷ Jeho vedecké a popularizačné publikácie z „krízových rokov“ boli označené ako „platforma pre jeho meštiacky liberalizmus a netriedne postoje... preto ako marxisticky nevykryštalizovaný skĺzol na úroveň pravicovo-oportunistického prístupu“.²⁸ Nielen, že sa v článkoch pokúsil vyjadriť „neujasnené“ predstavy o usporiadaní federácie,²⁹ ale osobitnej kritike boli vystavené najmä vety v jednom z jeho novinových článkov „Nikdy nemôže ísť o nezávislosť sudcov vtedy, ak je výkon spravodlivosti kýmkoľvek usmerňovaný. Mám na mysli politické a štátne orgány, ktoré usmerňovali justíciu, vrátane činnosti Najvyššieho súdu...“.³⁰ Od roku 1972 bol Hatala zamestnaný vo Výskumnom ústave detskej psychológie a patopsychológie SAV, kde sa venoval kriminalite mladistvých.³¹

²⁴ CSÁDER, Viliam et al. *História a súčasnosť Univerzity Komenského v Bratislave 1919-2000*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2000, s. 30. ISBN 80-968419-0-4.

²⁵ Pojem pochádzajúci z normalizačnej kinematografie. Pozri seriál Třicet případů majora Zemana, časť Studna, odohrávajúcí sa v roku 1969. Pozri RUŽIČKA, Daniel. *Major Zeman. Záulisí vzniku televizního seriálu*. Praha: Práh, 2005, s. 68. ISBN 80-7252-118-7.

²⁶ Pri pohovoroch mu bolo totiž zrušené členstvo vyškrtnutím. Pozri AUK: fond Právnická fakulta, osobné spisy zamestnancov, Milan Čič.

²⁷ „Menovaný sa v období rokov 1968/69, kedy zastával funkciu dekana Právnickej fakulty UK v Bratislave, sa prejavil ako pravicový oportunista. V tomto duchu publikoval rôzne články, vydával rezolúcie a vystupoval proti internacionálnej pomoci poskytnutej ČSSR v auguste 1968“. Archív Ústavu pamäti národa, registračné číslo 12050 po krycím menom „Demokrat“.

²⁸ APFUK (lokácia: Staré grunty): sign. CI. A-10, kartón 18, Zprávy o vedecko výskumnej činnosti 1968-1978 (PO 1974, s. 203-204). Správa o stave vedeckovýskumnej a publikačnej činnosti Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave v krízovom období rokov 1968/69 a o hlavných úlohách z hľadiska záverov XIV. zjazdu KSČ, s. 10.

²⁹ K jeho účasti na tvorbe československej federácie ŽATKULIAK, Jozef. Otvorenie problematiky federalizácie štátu roku 1968. In LONDÁK, Miroslav. (ed.). *Rok 1968: Eto Vaše delo*. Bratislava: Prodruma, 2008, s. 52. ISBN 978-80-969782-7-4.

³⁰ HATALA, Vojtech. Ústava, moc a garancie. In *Predvoj: týždenník ÚV KSS pre politiku, kultúru a hospodárstvo*, 1968, roč. 4, č. 13, s. 13.

³¹ JABLONICKÝ, Tomáš. Kriminologické návraty k prof. Vojtechovi Hatalovi (17. 4. 1930 – 21. 11. 1985). In *Právny obzor: Teoretický časopis pre otázky štátu a práva*, 2010, roč. 93, č. 3, s. 193-201; KLUKNAVSKÁ, Andrea. Vojtech Hatala „nepriateľská osoba“. In MIČKOVÁ, Zuzana (ed.). *100 rokov od vzniku ČSR: zborník*. Banská Bystrica: Belianum, 2018, s. 203. ISBN 978-80-557-1490-5. K analýze jeho

Fakultu musel opustiť aj vedúci Katedry hospodárskeho práva a bývalý prodekan, prof. **Ján Spišiak** (k 1. 10. 1971). Formálne odišiel do dôchodku.³² Podľa neskoršieho hodnotenia jeho publikačná činnosť „*napomáhala k dezorientácii a prispievala k šíreniu predstáv o nevyhnutnosti zámeny spoločenského vlastníctva podnikovým*“,³³ čoho sa mal dopustiť najmä spochybňovaním úlohy štátu ako hospodárskeho subjektu, ktorý by bol spôsobilým nositeľom štátneho socialistického vlastníctva. Katedra šírila myšlienky o tzv. podnikovom vlastníctve dokonca aj na prednáškach. Aj v prípade prof. **Martina Vietora**, vedúceho Katedry dejín štátu a práva, viedlo vylúčenie z Komunistickej strany k postupnému zákazu publikovania, zbaveniu všetkých funkcií až po odchod z fakulty kvôli politickým nezrovnalostiam začiatkom roku 1972. Osudným sa mu stal práve výskum histórie Právnickej fakulty, keď „*nesprávne a nihilisticky hodnotil obdobie budovania socializmu v ČSSR, pričom z tohto pohľadu pristupoval aj k hodnoteniu lokalizovanej situácie na Právnickej fakulte... akoby budovanie socialistickej vysokej školy v záujme robotníckej triedy bolo v rozpore so záujmami našej spoločnosti*“.³⁴ Neskôr pracoval na Obvodnom národnom výbore Bratislava 3.³⁵ Pre úplnosť dodávame, že z politických dôvodov bol ukončený pracovný pomer aj v prípade doc. Ing. Oskára Novotného, CSc. a JUDr. Vladimíra Strážaya z Katedry národného hospodárstva a JUDr. Jána Škovrana z Katedry dejín štátu a práva.³⁶

V roku 1970 bol z Komunistickej strany vylúčený aj profesor Karol Rebro, keďže jeho akademická rehabilitácia súvisela najmä s gradáciou „krízového“ obdobia na fakulte.³⁷ V dôsledku tejto skutočnosti bol pozbavený členstva vo Vedeckej rade Právnickej fakulty, účasti vo viacerých redakčných radách a odvolaný bol aj z postu vedúceho Katedry rímskeho práva, ktorá následne zanikla.³⁸ V marci 1971 však bolo toto rozhodnutie prehodnotené vyššími straníckymi orgánmi, ktoré ho pozmenili na uloženie

d'alšej publikačnej činnosti na novom pracovisku od roku 1972 pozri DIANIŠKA, Gustáv. Právne vedomie a juvenilná kriminalita v diele V. Hatalu. In MACH, Peter – PEKARIK, Matej – VLADÁR, Vojtech (eds.). *Constans et perpetua voluntas: Pocta Petrovi Blahovi k 75. narodeninám*. Trnava: Trnavská univerzita, Právnická fakulta, 2014, s. 77. ISBN 978-80-8082-764-9.

³² VOJTKO, Ján. Právne vákuum a teória celistvosti – príspevok k hodnoteniu života a diela prof. Jána Spišiaka, DrSc. In *Právny obzor: Teoretický časopis pre otázky štátu a práva*, 2001, roč. 84, č. 4, s. 242.

³³ APFUK (lokácia: Staré grunty): sign. Cl. A-10, kartón 18, Zprávy o vedecko výskumnej činnosti 1968-1978 (PO 1974, s. 203-204). Správa o stave vedeckovýskumnej a publikačnej činnosti Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave v krízovom období rokov 1968/69 a o hlavných úlohách z hľadiska záverov XIV. zjazdu KSČ, s. 12, s. 15.

³⁴ Tamtiež, s. 6 (PO 1974, s. 200). Relatívne kritický postoj k reformám vysokého školstva a právnického vzdelávania na začiatku 50. rokov sú dodnes zreteľné v VIETOR, Martin. Právnická fakulta Univerzity Komenského. In *50 rokov Univerzity Komenského*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 1969, s. 245-249.

³⁵ ŽELEZKOVOVÁ, Gertrúda. Martin Vietor (1906-1978). In BLAHO, Peter – VLKOVÁ, Eva (eds.). *Právnicki na Univerzite Komenského v Bratislave – 75 rokov činnosti Právnickej fakulty UK (1921-1996)*. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty, 1996, s. 158. ISBN 80-7160-000-8.

³⁶ BEŇA, Jozef. Dejiny Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave (1921-1996). In BLAHO, Peter – VLKOVÁ, Eva (eds.). *Právnicki na Univerzite Komenského v Bratislave – 75 rokov činnosti Právnickej fakulty UK (1921-1996)*. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty, 1996, s. 119. ISBN 80-7160-000-8.

³⁷ V rámci jeho publikačnej činnosti však nemožno opomenúť monografiu REBRO, Karol. *Cesta národa: Svedectvo o boji Slovákov za národný štát*. Bratislava: Obzor, 1969, 129 s., ktorá bola neskôr komunistickým režimom zakázaná.

³⁸ K vývoju výučby rímskeho práva za socializmu pozri REBRO, Karol. *Socialistická spoločnosť a rímskoprávna kultúra*. Bratislava: VEDA, 1979, s. 31-32; tiež GREGOR, Martin. Postavenie rímskeho práva v socialistickej spoločnosti a fenomén socialistickej právnej romanistiky. In *Právny obzor: Teoretický časopis pre otázky štátu a práva*, 2018, roč. 101, č. 1, s. 36 a nasl.

straníckeho trestu za súčasného vrátenia členstva.³⁹ To mu umožnilo ostať na fakulte v dočasnom (resp. sústavne predlžovanom) a čiastkovom pomere. Pokiaľ ide o zrušené pracoviská, ku koncu roka 1971 bol zrušený aj Ústav pre porovnáciu právovedu, ktorý odchodom profesora Štefana Lubyho z fakulty de facto stratil akýkoľvek význam.⁴⁰ Po výraznom personálnom oslabení zároveň došlo k zlúčeniu katedier hospodárskeho práva a národného hospodárstva do rámca spoločnej katedry pod názvom „Katedra hospodárskeho práva a úsekových ekonomík“.

Realizácia personálnych čistiek bola neskôr charakterizovaná relatívne suchopárnym spôsobom: *„Konsolidačný proces na našej fakulte prebiehal bez väčších ťažkostí, nijako nenarušil plány pedagogickej práce, pričom kádrové opatrenia, vykonané v záujme upevnenia nášho socialistického spoločenského poriadku, sme prijali ako nevyhnutné“*.⁴¹

1.2 Personálna situácia na normalizovanej fakulte (ad generalia)

Po búrlivom období vysporadúvania sa s vlastnou minulosťou nastal čas pre vytyčovanie ďalších vízií normalizovanej spoločnosti. Tento posun reflektoval nástup nového vedenia Právnickej fakulty od začiatku školského roka 1972/73. Dekanom sa stal **doc. JUDr. Jaroslav Filo, CSc.** (*1927) z Katedry pracovného a roľnícko-družstevného práva, ktorému bola neskôr – v roku 1975 – udelená mimoriadna profesúra. Profesor Filo viedol fakultu v rokoch 1972-1985 v dôsledku čoho ho možno pokladať za najdlhšie úradujúceho dekana v histórii našej inštitúcie.⁴² Následne v rokoch 1985-87 zastával funkciu prorektora Univerzity Komenského pre rozvoj a investičnú výstavbu.⁴³ V období svojho dekanátu zároveň zastával post vedúceho Katedry pracovného a roľnícko-družstevného práva.

V tejto súvislosti možno spomenúť zaujímavú paralelu s ďalšou významnou osobnosťou fakulty, **doc. JUDr. Rudolfom Trelloom, CSc.** (*1929) z Katedry štátneho práva, ktorý zhodou náhod nahradil profesora Fila na poste dekana Právnickej fakulty v roku 1985, avšak už v priebehu 70-rokov (konkrétne v rokoch 1971-1985) pôsobil ako prorektor Univerzity Komenského s čestnou pozíciou ako prvý zástupca rektora. V jeho agende boli najprv zahraničné styky a sociálna politika, neskôr pôsobil ako prorektor pre

³⁹ APFUK: osobné spisy zamestnancov, Karol Rebro. Pracovno-politické hodnotenie prof. JUDr. Karola Rebru, DrSc. z 3. júla 1972.

⁴⁰ AUK: fond Právnickej fakulty, sign. AIII/3, kartón 38, 1971-1972. List dekana J. Cútha rektorovi E. Hurajovi z 29. 12. 1970: *„Vážení súdruh rektor, dovoľujem si Vás informovať, že prof. Dr. Štefan Luby, DrSc. poslal vedeniu fakulty list zo dňa 27. 11. 1970, v ktorom podal výpoveď zo svojho vedľajšieho pracovného úväzku vo funkcii vedúceho Ústavu porovnávacej právnej vedy ku dňu 31. 12. 1970. Kolégium dekana na svojom zasadnutí 21. 12. 1970 sa týmto listom zaoberalo a prijalo uznesenie č. 92, v zmysle ktorého Vám oznamujem:*

1/ prof. Luby sa v listoch adresovaných prodekanom zachoval voči fakulte nekorektne;

2/ kolégium dekana berie na vedomie rezignáciu prof. Lubyho z vedúceho Ústavu pre porovnávaciu právnu vedu, ako aj z členstva vo Vedeckej rade fakulty, ak aj v iných komisiách fakulty...“

⁴¹ CÚTH, Juraj. Päťdesiat rokov Právnickej fakulty Univerzity Komenského (slávnostný prejav dekana PF UK). In *Právny obzor: Teoretický časopis pre otázky štátu a práva*, 1972, roč. 55, č. 1, s. 10.

⁴² Medzi jeho diela patrí najmä monografia FILO, Jaroslav. *Príprava na povolanie v učebnom a pracovnom pomere*. Bratislava: Obzor, 1971. 175 s. Zároveň pôsobil ako vedúci kolektívu k učebniciam Československé socialistické pracovné právo (všeobecná a osobitná časť), vrátane učebnice „Československého práva sociálneho zabezpečenia“. Profesor Filo zomrel v decembri 1989 ako stále aktívny člen akademickej obce /názov habilitačnej práce: Problematika a právne formy výchovy k robotníckemu povolaniu v ČSSR/.

⁴³ Túto funkciu zastával od 1. septembra 1985 do 31. augusta 1987. Pozri AUK: fond Právnická fakulta, osobné spisy, Jaroslav Filo.

rozvoj. Habilitoval sa v októbri 1970 a na post prorektora ho predurčil zodpovedný výkon funkcie predsedu ZV ROH a predsedu odbočky ZČSSP na Právnickej fakulte. V čase svojho zvolenia bol členom Legislatívnej rady pri vláde SSR.⁴⁴

Fakulta mala v období 70- rokov v priemere 11 katedrových pracovísk. K 31. 12. 1970 zabezpečovalo plynulý chod pedagogickej a vedeckej práce celkom 12 profesorov (z toho traja s titulom DrSc.), 18 docentov a 47 odborných asistentov (z toho desiat s titulom CSc.).⁴⁵ Pri porovnaní počtu učiteľov Právnickej fakulty v roku 1978 možno usúdiť, že určité kvantitatívne navýšenie nastalo len v rámci kategórie odborných asistentov. Pôsobilo ich celkom 68 (z toho 17 malo hodnosť CSc.), pričom počet profesorov (12) a docentov (17) ostal v zásade rovnaký.⁴⁶ Udržiavanie stálej hodnoty zboru profesorov (12) a docentov (18) bolo charakteristické aj pre polovicu skúmanej dekády, v roku 1974.⁴⁷ Výrazné navýšenie počtu miest pre asistentov snád' nemožno pripisovať len úsiliu, aby čerství absolventi vedeckej výchovy čo najskôr nahradili medzery vzniknuté v období normalizácie a posilnili nomenklatúru Komunistickej strany,⁴⁸ ale aj objektívnej potrebe v dôsledku neúmerného zvyšovania počtu poslucháčov. Okrem toho, aj keď na začiatku 70. rokov Právnickej fakulte UK výrazne odčerpali pracovné rezervy stránickej previerky, v priebehu 70. rokov sa napriek tomu zúčastňovala na budovaní samostatnej právnickej fakulty v Košiciach.⁴⁹

V 70. rokoch tvorila štruktúra učiteľov v kategórii docentov a profesorov celkom 35% zamestnancov bratislavskej fakulty. Kariérny postup jednotlivých uchádzačov bol v rozmedzí rokov 1970-1980 zabezpečený prostredníctvom obhájenia trinástich dizertačných prác, dvanástich úspešných habilitačných konaní a štyroch inauguračných konaní za profesora.⁵⁰ Ako však vyplýva z vyššie uvedených štatistík, nešlo o zásadné zlepšenie kvalifikačnej štruktúry, ale skôr o optimálne dopĺňovanie počtu odchádzajúcich vedecko-pedagogických pracovníkov (po normalizačných čistkách skôr zo zdravotných a osobných dôvodov). Vytýčený zámer rozvoja Právnickej fakulty sa však nepodarilo dodržať v plnom rozsahu, keďže plán kádrového rastu pracovníkov tejto inštitúcie počítal takmer so 100% navýšením počtu profesorov a docentov (v roku 1980 malo na Právnickej fakulte pôsobiť oproti doterajším počtom 23 profesorov a 37 docentov).⁵¹ Docielenie týchto počtov malo aj svoje odôvodnenie: „*chceme perspektívne dosiahnuť, aby každý profilujúci, základný učebný i vedný odbor bol zastúpený 1-2 profesormi a minimálne 2 docentmi*“.⁵²

Bežnou praxou obdobia normalizácie bola aj sústavná kontrola jednotlivých pedagógov. Vo vzťahu ku každému z nich boli zo strany vedúcich katedier vypracovávané „komplexné hodnotenia“ ich činnosti, ktoré boli regulované na základe uznesenia vlády SSR č. 86 z roku 1972. V ich rámci mal byť priestor venovaný najmä:

⁴⁴ Vedecká rada UK zasadala. In *Naša Univerzita: Spravodaj Univerzity Komenského*, 1971, roč. 17, č. 9 (máj 1971), s. 6. Pozri aj AUK: fond Právnická fakulta, osobné spisy, Rudolf Trella.

⁴⁵ APFUK (lokácia: Staré grunty): sign. CI. A-10, kartón 18, Zprávy o vedecko výskumnej činnosti 1968-1978. Tabuľka č. 1 k Správe o vedeckovýskumnej práci na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave za rok 1970.

⁴⁶ APFUK (lokácia: Staré grunty): sign. CI. A-10, kartón 18, Zprávy o vedecko výskumnej činnosti 1968-1978. Správa o vedeckovýskumnej činnosti Právnickej fakulty UK na rok 1978, s. 2.

⁴⁷ APFUK: fond Katedra dejín štátu a práva 1975-1978. Plán kádrového rastu pracovníkov.

⁴⁸ MARŠÁLEK, ref. 3, s. 162.

⁴⁹ GRÓFOVÁ, Mária. *Prvá dáma vzdelávania: 100 rokov Univerzity Komenského*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2019, s. 101. ISBN 978-80-223-4739-6.

⁵⁰ BEŇA, Jozef. Právnické fakulty v ČSR a v ČSSR (príspevok k dejinám). In *Acta Iuridica Cassoviensia*, 2000, roč. 23, s. 363.

⁵¹ APFUK: spisová agenda Katedry dejín štátu a práva 1974-1978.

⁵² CÚTH, ref. 41, s. 13.

1. zhodnoteniu celkovej politickej angažovanosti učiteľa (s osobitným zreteľom na jeho výchovno-ideové pôsobenie na študentov a angažovanie sa v organizáciách na pôde fakulty i mimo nej),
2. ďalej ich pracovnej schopnosti a výsledkom práce (schopnosť kvalifikačného rastu, výsledky publikačnej činnosti, úsilie o modernizáciu metód výučby),
3. aby sa napokon zaoberali charakterovými a osobnými vlastnosťami učiteľa s osobitným zreteľom na ich zdravotný stav (či úsiliu bojovať za správne, ale nepopulárne opatrenia).

„V komplexnom hodnotení nie je možné pripustiť formálnosť a liberalizmus. Nemožno hodnotiť iba odbornosť, ale celkový politický a odborný vývoj pracovníka... pričom poznatky hodnotiteľa sú prekonzultované a upresnené s funkcionármi straníckych a masových organizácií ako i ďalšími pracovníkmi“.⁵³

Plán získavania hodnosti docenta - na základe habilitačného konania.		
1.	Nikšová	1976
2.	Žochňák	1976
3.	Ceconík	1976
4.	Meruňka	1976
5.	Bakošová	1976
6.	Železkovová	1977
7.	Káčer	1977
8.	Chudík	1977
9.	Červaga	1978
10.	Klimko	1978
11.	Šediba	1978
12.	Tóthová	1978
13.	Prusák	1979

Obrázok č. 1: Plán získavania hodnosti docenta na základe habilitačného konania vyňatý z Plánu kádrového rastu Právnickej fakulty UK v Bratislave do roku 1980, schválený Vedeckou radou PRAF UK 23. 10. 1973.⁵⁴

1.3 PERSONÁLNA SITUÁCIA NA NORMALIZOVANEJ FAKULTE (AD SPECIALIA)

Zákon o vysokých školách č. 19/1966 Zb. rozlišoval medzi kategóriou riadnych a mimoriadnych profesorov. Do prvej kategórie bolo možné zaradiť tých, ktorí boli za profesorov vymenovaní do okamihu účinnosti dotknutého zákona. Ostatní sa stávali mimoriadnymi profesormi. Dôležitosť tohto členenia bola preto iba zdanlivá.⁵⁵ Na Právnickej fakulte Univerzity Komenského sa však toto hľadisko personálne krylo s držbou najvyššej vedeckej hodnosti doktora vied (*doctor scientiarum*). Za najvýznamnejšie vedecké osobnosti fakulty z pohľadu tohto formálneho kritéria možno pokladať nasledujúcich profesorov:

⁵³ APFUK: spisová agenda Katedry dejín štátu a práva 1974-1977. Zásady komplexného hodnotenia pracovníkov školstva SSR.

⁵⁴ Zdroj APFUK: spisová agenda Katedry dejín štátu a práva 1974-1978.

⁵⁵ Uvedená kategorizácia vznikla na základe znenia ust. § 58 zákona č. 19/1966 Zb. o vysokých školách. Zrušili ju na základe ďalšieho vysokoškolského zákona č. 39/1980 Zb. o vysokých školách (ust. § 102).

- **prof. JUDr. Karol Rebro, DrSc.** z Katedry dejín štátu a práva (napriek vynútenej prestávke bol služobne najstarší zamestnanec Právnickej fakulty, ktorý bol ako posledný prijatý ešte v časoch prvej republiky⁵⁶);
- **prof. JUDr. Ladislav Schubert, DrSc.**, vedúci Katedry trestného práva (nositeľ Radu práce⁵⁷ a v rokoch 1970-1976 predseda Celozávodného výboru KSS pri Univerzite Komenského⁵⁸ od tohto roku bol členom vedenia aktívu zaslúžilých členov strany);
- **prof. Ing. Miroslav Jirges, DrSc.** z Kabinetu Ústavu marxizmu-leninizmu.

Prof. JUDr. Karol Rebro, DrSc. (*1912) na fakulte začal opätovne pracovať po svojej politickej rehabilitácii v roku 1968.⁵⁹ V dôsledku skutočností, ktoré nastali v priebehu krízových rokov, mu bol znížený úväzok na 50% a každý rok dochádzalo k predlžovaniu jeho pracovného pomeru. Rebro však bol zároveň zamestnancom Ústavu štátu a práva SAV, kde sa aj naďalej aktívne zúčastňoval vedeckej činnosti. V rokoch 1971-1975 sa podieľal na plnení výskumnej úlohy VIII-6-5/4a „*Socialistický federalizmus a integrácia*“, v rámci čoho mal zrejme implementovať svoje skúsenosti pri tvorbe zákona o československej federácii. V rámci nasledujúceho päťročného plánu 1976-1980 mu dokonca bola zverená úloha koordinátora hlavnej štátnej výskumnej úlohy č. VIII - 1-4 pod názvom „*Štátoprávne spojitosti rozvoja vedecko-technickej revolúcie*“ (materské pracovisko: Ústav štátu a práva SAV). Pokiaľ ide o jeho pôsobenie na Právnickej fakulte, v komplexných hodnoteniach z rokov 1974 a 1976 sa opakuje, že „*vzhľadom na kádrovú situáciu a pedagogické zaťaženie učiteľov Katedry dejín štátu a práva je nutné profesora Rebra ponechať v jeho pedagogickom pôsobení aj v nasledujúcom období*“. Zároveň mu bolo uložené, aby svoju vedeckú autoritu viac zamerlal na boj s revizionistickými názormi, čo tematika jeho vtedajšej publikačnej činnosti v podstate zohľadňovala.⁶⁰

Ďalším riadnym profesorom bol prof. JUDr. Ladislav Schubert, DrSc. (*1912), ktorého vplyv exponenciálne rástol spolu s jeho významnou funkciou predsedu v rámci univerzitnej organizácie KSS. Okrem toho pôsobil v rokoch 1970-1978 ako člen prezídia Slovenskej komisie pre vedecké hodnosti a v období rokov 1976-1978 jeho kariéra kulminovala na pozícii riaditeľa Ústavu štátu a práva SAV, ktorú mohol zastávať aj ako externý zamestnanec Ústavu.⁶¹ Ladislav Schubert začal študovať právo po februári 1948 ako jednoduchý robotník. Študijná a kariérna dráha presvedčeného komunistu sa rozvinula mimoriadne rýchlo.⁶² Štúdium započal na Právnickej škole pracujúcich a už od

⁵⁶ Prvú zmluvu s fakultou uzavrel Karol Rebro dňa 15. februára 1936 na miesto vedeckého zmluvného ašpiranta Semináru rímskeho práva. Pozri MLYNÁRIK, Ján. *Českí profesori na Slovensku. Prvý diel: Českí profesori a ich slovenskí žiaci na Univerzite Komenského v rokoch 1919-1949*. Praha: Danubius, 1994, s. 77. ISBN 80-901768-3-6.

⁵⁷ Prof. Schubertovi bol Rad prepožičaný 30. apríla 1971. Archív Rektorátu Univerzity Komenského: fond Právnická fakulta, kartón 38, A III/3 1971-1972. K jeho charakteru pozri § 5 vládneho nariadenia č. 30/1951 Zb., ktorým sa zakladajú rady a vyznamenania a upravuje udeľovanie titulu „Hrdina práce“.

⁵⁸ Prof. Ladislav Schubert bol členom KSS už od 14. marca 1953. Pozri ARUK: fond Právnická fakulta, kartón 50, A VII, 1952-1976.

⁵⁹ Karol Rebro bol 2. februára 1951 vylúčený zo strany a od 1. októbra 1951 prepustený z Právnickej fakulty. Revízná a kontrolná komisia Komunistickej strany preskúmala Rebrov prípad už 18. mája 1965, ale na základe uznesenia č. 2043-54 nevyhovela návrhu na jeho rehabilitáciu. Tento návrh bol následne opakovane podaný v roku 1968. Tentoraz úspešne APFUK: osobné spisy zamestnancov, Karol Rebro. Návrh na stranícku a občiansku rehabilitáciu Karola Rebra z 8. 8. 1968.

⁶⁰ Pozri APFUK: spisová agenda Katedry dejín štátu a práva 1974-1977.

⁶¹ APFUK: osobné spisy zamestnancov, Ladislav Schubert.

⁶² Do komunistickej strany vstúpil už ako 20-ročný v roku 1932, teda v čase, keď členstvo ešte neznamenalozjednodušený kariérny rast.

roku 1951 pôsobil ako odborný asistent.⁶³ K 60-tym narodeninám v roku 1972 ho prof. Cúth charakterizoval „ako človeka-komunistu, vedca-komunistu a znalca marxizmu-leninizmu, ktorý na úseku trestnej politiky bojuje s buržoáznymi názormi a malomeštiackymi predsudkami“.⁶⁴ Profesorovi Schubertovi bol udelený titul DrSc. v roku 1971, čím zo štatistického hľadiska vhodne nahradil prof. JUDr. Karola Laca, DrSc. z Katedry štátneho práva, ktorý z fakulty odišiel, aby sa zodpovedne venoval funkcii podpredsedu vlády Slovenskej socialistickej republiky. Posledným z radu profesorov bol expert na politickú ekonomiu, prof. Ing. Miroslav Jirges, DrSc., pedagóg z Kabinetu Ústavu marxizmu-leninizmu pri Právnickej fakulte, neskorší člen korešpondent ČSAV a SAV. Od roku 1983 sa stal riaditeľom celého Ústavu v rámci univerzity.

Na Katedre dejín štátu a práva bol za vedúceho vymenovaný JUDr. **Florián Sivák, CSc.** (*1932) už odo dňa 16. októbra 1970, keď došlo k zlúčeniu Katedry rímskeho práva a Katedry dejín štátu a práva do jedného útvaru.⁶⁵ Túto funkciu vykonával nepretržite až do roku 1996. S účinnosťou od 1. mája 1972 sa stal docentom na základe predloženia habilitačnej práce s názvom „*Kritika buržoázneho parlamentarizmu v ČSR*“.⁶⁶ Tejto oblasti sa napokon venoval už v rámci svojej kandidátskej práce (*Národné zhromaždenie a KSČ v rokoch 1920-1925*) a v rokoch 1971-1974 bol zároveň riešiteľom fakultnej výskumnej úlohy č. UK-252 s názvom „*Československý parlamentarizmus v rokoch 1918-1929*“, ktorá zotrvala v načrtnutých intenciách jeho záujmu.⁶⁷ Sivákova vedecká orientácia na ústavné právo ČSR v rokoch 1918-1938 predurčovala aj charakter jeho publikačnej činnosti,⁶⁸ i keď tisíckam absolventov Právnickej fakulty UK ostane nezmazateľne v pamäti ako autor učebníc a skrípt z oblasti dejín štátu a práva.⁶⁹

Popri svojich pedagogických povinnostiach však zastával aj pozíciu prodekanu pre pedagogickú činnosť (denné štúdium), najskôr ako zastupujúci prodekan a potom aj ako riadny v jednom funkčnom období (1971-1975).⁷⁰ Z toho titulu bol napr. aj predsedom pedagogickej komisie Právnickej fakulty a členom celoštátnej komisie pre spracovanie materiálov na prijímacie konanie uchádzačov na VŠ. Z komplexných hodnotení v roku 1974 a 1976 vyplýva úplná spokojnosť s jeho činnosťou vo všetkých uvedených

⁶³ Tamtiež.

⁶⁴ CÚTH, Juraj. K šesťdesiatym narodeninám prof. Dr. Ladislava Schuberta, DrSc. In *Právnické štúdie*, 1972, roč. 20, s. 5-6.

⁶⁵ AUK: fond Právnická fakulta, osobné spisy zamestnancov, Florián Sivák. Dočasné poverenie funkciou vedúceho katedry.

⁶⁶ AUK: fond Právnická fakulta, osobné spisy zamestnancov, Florián Sivák. Návrh na vymenovanie JUDr. Floriána Siváka, CSc. za docenta pre odbor dejín štátu a práva z 24. 1. 1971.

⁶⁷ APFUK (lokácia: Staré grunty): sign. CI. A-10, kartón 18, Zprávy o vedecko výskumnej činnosti 1968-1978. Správa o vedeckovýskumnej činnosti Právnickej fakulty UK za rok 1974. Tabuľka č. 13. Za jeden z vrcholov vedeckej tvorby prof. Floriána Siváka možno v tomto smere označiť vedeckú monografiu SIVÁK, Florián. *Z bojov KSČ proti buržoáznemu parlamentarizmu (1921-1938)*. Bratislava: Pravda, 1981. 282 s.

⁶⁸ VOJÁČEK, Ladislav. Za profesorem Floriánem Sivákem (6. prosince 1932 – 1. června 1997). In *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1997, roč. 5, č. 4, s. 725. Na tomto mieste je potrebné zmieniť skutočnú charakternosť a dobrotu neskoršieho profesora Siváka, keď ho prof. Vojáček charakterizuje ako neobyčajne ľudského a dobrotivého človeka, pričom zdôrazňuje, že nejde o vyjadrenie kliše. V rozhovore to potvrdil aj prof. JUDr. Matúš Nemec, PhD. ako pamätník (27.11.2019).

⁶⁹ SIVÁK, Florián – MALÝ, Karel. *Dejiny štátu a práva v Česko-Slovensku do roku 1918*. Bratislava: Obzor, 1992. 403 s. ISBN 80-215-0221-5. Už skôr, dokonca ešte v rámci 70- rokov bolo pod jeho vedením spracovaných viacero ďalších učebných pomôcok: SIVÁK, Florián – KLIMKO, Jozef. *Dejiny štátu a práva na území ČSSR. 1 diel*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1976. 157 s.; SIVÁK, Florián – KLIMKO, Jozef. *Dejiny štátu a práva na území ČSSR. 2 diel*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1978. 168 s.

⁷⁰ *Zoznam prednášok, pracovísk a pracovníkov na Právnickej fakulte UK pre školský rok 1974/75*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1974, s. 7 a s. 22.

pozíciách, pričom pozornosť vzbudzuje jedine upozornenie, aby sa venoval zlepšeniu svojho zdravotného stavu.⁷¹ Samotný Florián Sivák sa spätnému hodnoteniu vedeckej a pedagogickej činnosti fakulty v 70-tych rokoch, keď v revolučnom období konca roku 1989 sumarizoval pôsobenie Univerzity Komenského počas 70-tich rokov od jej vzniku, vyhýbal. Z „novodobých“ dejín fakulty vyzdvihol najmä pôsobenie jednotlivých pracovníkov, ďalej dobrú úroveň družobných stykov s právnickými fakultami socialistických štátov i buržoázných štátov.⁷²

Na katedre dejín štátu a práva sa v tomto období zároveň formovala výrazná generácia budúcich profesorov z odboru, osobitne treba v rámci 70- rokov spomenúť činnosť asistentov Jozefa Klimka⁷³, Petra Blaha⁷⁴, Jozefa Beňu⁷⁵, Štefanie Mertanovej⁷⁶.

Vedúci Katedry teórie štátu a práva bol tiež človekom, ktorý Právnickej fakulte Univerzity Komenského vtláčil nezmazateľnú stopu. **Doc. JUDr. Pavol Dojčák, CSc.** (*1928), zastával funkciu prodekana pre vedecko-výskumnú činnosť počas rokov 1973-1980. Post vedúceho katedry zastával od 1. apríla 1970 až do 31. 12. 1989, kedy ho odvolal dekan Štefan Moravčík. Osobitne treba podotknúť, že medzi jeho čestnými funkciami bolo aj členstvo v Československom výbore solidarity s národmi Ázie a Afriky pri Národnom fronte ČSSR.⁷⁷

Katedra teórie štátu a práva sa podieľala na riešení viacerých štátnych výskumných úloh, prof. Dojčák sa venoval výskumu socialistickej zákonnosti a právneho vedomia, kým doc. Červeňanský sa usiloval zhodnotiť podstatu a znaky socialistického štátu teoretickou optikou. Na Katedre pôsobil ako odborný asistent budúci profesor Jozef Prusák, neskôr aj Alexandra Krsková, na samom konci skúmanej dekády sa tajomníkom Katedry stal Dr. Ján Cuper.

Od 1. októbra 1969 nahradil profesora Laca vo vedení Katedry štátneho práva **doc. JUDr. Stanislav Matoušek, CSc.** (*1927), ktorý na tomto poste zotrval v priebehu celých 70- a 80- rokoch a viac ako 20 rokov určoval vývoj štátneho práva na Právnickej fakulte Univerzity Komenského. Za mimoriadneho profesora bol vymenovaný s účinnosťou od 1. októbra 1970 a svoju doktorskú dizertačnú prácu s názvom „*Vznik a vývoj spoločného štátu Čechov a Slovákov*“ obhájil o desať rokov neskôr, vo februári 1980.⁷⁸ Podkladom pre túto orientáciu doktorskej práce zrejme bolo výsledkom riešenia fakultnej úlohy č. UK-236 „*Genéza československej štátnosti*“ v rokoch 1971-1974. Vedenie viacerých výskumných úloh v priebehu 70. rokov (napr. štátna úloha *Ústavy socialistických krajín* č

⁷¹ Pozri APFUK: spisová agenda Katedry dejín štátu a práva 1974-1977.

⁷² SIVÁK, Florián. Sedemdesiat rokov Univerzity Komenského a jej Právnickej fakulty. In *Právny obzor: Teoretický časopis pre otázky štátu a práva*, 1989, roč. 72, č. 10, s. 857.

⁷³ Téma kandidátskej dizertačnej práce: „*Vývoj slovenského územia a lokalizácia jeho hraníc pri vzniku ČSR*“.

⁷⁴ Téma kandidátskej dizertačnej práce: „*Sociálna a triedna funkcia ochrany držby v antickom Ríme*“.

⁷⁵ Téma kandidátskej dizertačnej práce: „*Vývoj sovietskeho trestného práva a jeho úloha pri upevnení sovietskeho štátu a socialistickej zákonnosti v rokoch 1917-1922*“.

⁷⁶ Téma kandidátskej dizertačnej práce: „*Mestské právo na Slovensku*“. K jednotlivým témam pozri APFUK: spisová agenda Katedry dejín štátu a práva 1974-1977.

⁷⁷ ARUK: fond Právnická fakulta, osobné spisy, sign. Pavol Dojčák.

⁷⁸ ARUK: fond Právnická fakulta, osobné spisy, sign. Stanislav Matoušek. Návrh na zastupovanie vedúceho Katedry z 21. 11. 1969; udelenie vedeckej hodnosti z 13. 5. 1980; ustanovenie mimoriadnym profesorom z 30. 11. 1970. Svoju doktorskú dizertačnú prácu aj publikoval s názvom: MATOUŠEK, Stanislav. *Vznik a vývoj společného štátu Čechů a Slováků*. Praha: Academia, 1980. 505 s.

VIII/1-1/8 z rokov 1976-1980⁷⁹⁾ sa prejavilo do publikácie viacerých učebníc.⁸⁰ Profesor Matoušek pôsobil ako prodekan pre vedecko-výskumnú činnosť fakulty hneď dva krát, najprv ako náhradník prof. Spišiaka vo vedení doc. Cútha a po roku 1980 nahradil na tomto poste docenta Dojčáka. Koncom 70- rokov začali na fakulte pôsobiť budúci profesori – zatiaľ však mladí asistenti M. Posluch a Ľ. Cibulka.⁸¹

Po odchode prof. Hromadu z fakulty v roku 1970 sa vedúcim Katedry správneho a finančného práva stal **doc. JUDr. Anton Slovinský, CSc.** (*1929), výsostný odborník na finančné právo. V dôsledku úspešného vymenúvacieho konania bol v roku 1972 ustanovený za mimoriadneho profesora.⁸² Aj v tomto prípade sa preukázala stabilita personálnych pomerov na normalizovanej fakulte, keďže aj prof. Slovinský funkciu vedúceho katedry zastával nepretržite až do roku 1989, keď bolo neskôr finančné právo pripojené k novo-konštituovanému právu obchodnému. V rokoch 1971-1974 riešil fakultnú úlohu č. UK-234 „*Rozpočtové právo v československej federácii*“.⁸³ Na katedre pôsobil popri ňom aj významný docent z odboru finančného práva, **doc. JUDr. Jordán Girášek, CSc.**,⁸⁴ ktorý sa stal profesorom z rovnomenného odboru až v 80-rokoch.⁸⁵ Istý čas pôsobil ako predseda ZV ROH na Právnickej fakulte, v rokoch 1975-1979 bol predsedom odbočky Zväzu československo-sovietskeho priateľstva, pričom pod jeho vedením táto organizácia údajne dosiahla viacero úspechov.⁸⁶ Na konci 70. rokov sa zároveň na Katedre etablovala mladá perspektívna generácia, pozostávajúca z JUDr. Kataríny Tóthovej, CSc. a JUDr. Petra Škultétyho.

Katedra trestného práva Právnickej fakulty bola spočiatku riadená prof. **Ladislavom Schubertom** (*1912). Túto funkciu zastával nepretržite od roku 1956 a počas svojho pôsobenia na fakulte sa stal dvojnásobným dekanom (1954-55; 1963-64) a prorektorom (1955-1960).⁸⁷ Napriek jeho početným funkciám však bolo zreteľné, že v druhej polovici 70. rokov sa už zo zdravotných dôvodov postupne sťahoval do úzadia,

⁷⁹ APFUK (lokácia: Staré grunty): Štátne úlohy 1974-1980, sign. Cl. A-0, kartón 29. 6. päťročný plán vedecko-výskumných úloh.

⁸⁰ MATOUŠEK, Stanislav. *Štátne právo socialistických štátov 1 (všeobecná časť)*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1972. 227 s. Ale možno uviesť aj časopisecké príspevky MATOUŠEK, Stanislav. K postaveniu a činnosti ľudových frontov v súčasnej etape socialistického vývoja. In *Právny obzor: Teoretický časopis pre otázky štátu a práva*, 1975, roč. 58, č. 2, s. 89 a nasl.

⁸¹ K tomu: „*Vážení súdruh prodekan, plk. Hatala, Vojensko-politická fakulta VAAZ, odvolávajú sa na náš telefonický rozhovor vo veci uvoľnenia desiatnika, absolventa Ľubora Cibulku, pri vedení seminárov zo štátneho práva ČSSR v zimnom semestri ak. r. 1971/72 v rozsahu 3-4 hodiny týždenne a to v piatok od 10,30-15,00 hod., prosím Vás o jeho uvoľnenie v uvedenom termíne. Svoju prosbu ďalej zdôvodňujem aj tým, že súdruh Cibulka bol prijatý ako asistent na katedre štátneho práva a vedenie cvičenia mu pomôže v ďalšom raste*“. AUK: fond Právnickej fakulty, sign. AIII/3, 1971-1972, kartón 38.

⁸² AUK: fond: Právnická fakulta, osobné spisy, Anton Slovinský. Zápisnica zo zasadnutia komisie pre menovacie a ustanovovacie konanie za mim. profesora pre doc. Antona Slovinského z 19. 1. 1972.

⁸³ APFUK (lokácia: Staré grunty): sign. Cl. A-10, kartón 18, Zprávy o vedecko výskumnej činnosti 1968-1978. Plán fakultných úloh Právnickej fakulty UK schválený na roky 1971-1974. Plánovaným výsledkom riešenia tejto fakultnej úlohy malo byť vydanie vedeckej monografie „*Rozpočtové právo v Československej federácii*“, ktoré bolo podľa edičného plánu zaradené do roku 1975 v rozsahu 18 autorských hárkov. Tento zámer však napokon ostal nerealizovaný. Pozri ARUK: fond Právnická fakulta Univerzity Komenského, sign. A III/3, kartón č. 38, 1971-1972.

⁸⁴ Dňa 19. februára 1975 oslávil doc. JUDr. Jordán Girášek, CSc. 50. narodeniny. Pozri krátky, ale výstižný životopis v: Jubileá. In *Naša Univerzita: Spravodaj Univerzity Komenského*, 1975, roč. 21, č. 7, s. 4.

⁸⁵ Medzi ich najvýznamnejšie spoločné dielo patrila učebnica SLOVINSKÝ, Anton, – GIRÁŠEK, Jordán. *Československé finančné právo*. Bratislava: Obzor, 1974. 390 s.

⁸⁶ AUK: fond Právnická fakulta, osobné spisy, Jordán Girášek. Návrh na schválenie súdruha doc. JUDr. Jordána Giráška, CSc. za prodekana z 28. 1. 1980.

⁸⁷ DOLAN, Ondrej (ed.). *Univerzita Komenského: prehľad profesorov 1919-1966, prehľad pracovníkov 1919-1948*. Bratislava: Rektorát Univerzity Komenského, 1967, s. 75-76.

čo vyvrcholilo jeho penzionovaním v roku 1980.⁸⁸ V rámci 70. rokov sa profesor Schubert výraznejšie zaoberal problémami trestnej politiky. Tomu zodpovedala nielen formulácia fakultnej úlohy na roky 1971-1974 (*Trestná politika v socialistickej spoločnosti* č. UK-248),⁸⁹ ale aj neskôr pridelená štátna úloha v rokoch 1976-1980, ktorá bola koncipovaná v podstate na pokračujúcej báze (č. VIII-1-2/g „*Trestná politika v socialistickej spoločnosti*“).⁹⁰ V dôsledku vymenovania za riaditeľa Ústavu štátu a práva v roku 1976 po ňom prevzal vedenie Katedry doc. JUDr. Milan Čič, CSc., ktorý sa zároveň stal prodekanom pre výchovno-vzdelávaciu činnosť pre denné štúdium v rokoch 1975-1978. Na Katedre pôsobil aj ďalší mimoriadny profesor JUDr. Eugen Husár, CSc. (*1930), ktorý sa špecializoval na problematiku trestného práva procesného, čomu zodpovedala aj jeho štátna výskumná úloha na roky 1976-1980 s názvom „*Začatie trestného postihu obvineného a záruky jeho práv v trestnom konaní*“. Spomedzi mladšej generácie nemožno opomenúť budúcu profesorku, JUDr. Gabrielu Nikšovú. Tajomníkom katedry bol od roku 1974 JUDr. Ivan Gašparovič.

Spomedzi koryfejev v oblasti súkromného práva možno spomenúť najmä pôsobenie mimoriadneho profesora JUDr. Karola Planka, CSc. (*1927) z Katedry občianskeho a rodinného práva. V priebehu 70. rokov bol riešiteľom viacerých výskumných úloh. V rokoch 1966-1970 bol riešiteľom čiastkovej štátnej výskumnej úlohy č. X-11-5/10 s názvom „*Poist'ovacie vzťahy*“. Túto úlohu sa však nepodarilo presvedčivo splniť. Preto si zrejme vytýčil pokračovať v načrtnutom výskume v rámci fakultnej úlohy č. UK-219 „*Poistnoprávne vzťahy*“. Završením toho výskumu malo byť zrejme vydanie vedeckej monografie „*Poistné právo*“, ktorá však napriek zaradeniu do edičného plánu nebola publikovaná.⁹¹ V druhej polovici 70. rokov (1976-1980) sa stal opäť riešiteľom novej štátnej výskumnej úlohy č. VIII-1-4/3Ch pod názvom „*Občianskoprávne problémy ochrany životného prostredia vo vedecko technickom rozvoji*“, ktorá úplne nekorešpondovala s jeho doterajším vedeckým zameraním.⁹²

Na katedre občianskeho práva a rodinného práva pôsobil aj prof. JUDr. Ján Bavorský, CSc. (*1918), ktorý bol za mimoriadneho profesora vymenovaný len v roku 1974, no v roku 1975 už prevzal vedenie Katedry po Karolovi Plankovi. V roku 1978 k nim pribudol aj prof. JUDr. Ján Lazar, DrSc., „*ktorý pod vplyvom pokrokovej výchovy v rodine a cez vlastné poznanie sa stal už v mladosti členom KSČ*“, čo bolo preňho inšpiráciou aj pri tvorbe kandidátskej dizertačnej práce „*Rozbor a kritika teórií o tvorbe a rozptyle vlastníctva v rukách robotníkov*“, pričom viacero členov vedeckej rady (napr. Kováč,

⁸⁸ APFUK: osobné spisy, Ladislav Schubert. Odôvodnenie návrhu na priznanie osobného dôchodku v sociálnom zabezpečení.

⁸⁹ Cieľ úlohy: „*Má byť prostriedkom pre ofenzívny boj s nesprávnymi, nemarxistickými názormi z krízového obdobia na otázky tvorby, aplikácie a funkcie prostriedkov a foriem trestnej politiky socialistického štátu.*“ APFUK (lokácia: Staré grunty): Štátne úlohy 1974-1980, sign. CI. A-0, kartón 29. Výskumný nosný smer úlohy Trestná politika v socialistickej spoločnosti.

⁹⁰ „*Úloha bude zameraná na analýzu účelu a funkcií trestov a ochranných opatrení v záujme zodpovedania otázky, aký význam v boji s kriminalitou v súčasnej etape vývoja našej spoločnosti má trestné právo.*“ APFUK (lokácia: Staré grunty): Štátne úlohy 1974-1980, sign. CI. A-0, kartón 29. Plán štátnych úloh výskumu Právnickej fakulty UK v Bratislave na roky 1976-80.

⁹¹ ARUK: fond Právnická fakulta Univerzity Komenského, sign. A III/3, kartón č. 381971-1972. Napriek týmto prvoplánovým neúspechom, načrtnutý problém však zrejme naďalej dozrieval v mysli profesora Planka, čoho výsledkom bolo vydanie monografie: PLANK, Karol. *Poistenie občanov: právne problémy*. Bratislava: Obzor, 1989. 575 s.

⁹² „*Cieľom úlohy je preskúmať účinnosť občianskoprávných inštitúcií zameraných na ochranu životného prostredia s osobitným zreteľom na prax súdov a hospodárskej arbitráže najmä v boji proti exhalátom a znečisťovaniu ovzdušia.*“ APFUK (lokácia: Staré grunty): Štátne úlohy 1974-1980, sign. CI. A-0, kartón 29. Plán štátnych úloh výskumu Právnickej fakulty UK v Bratislave na roky 1976-80.

Trella) v rámci jeho inaugurácie výslovne konštatovali, „že im imponuje ako kriticky pristupuje vo svojej vedeckej práci k nemarxistickým teóriám“. ⁹³ Vo vzťahu k tomuto tvrdeniu korešponduje aj návrh štátnej, resp. neskôr – po prekvalifikácii – fakultnej úlohy prof. Lazara na roky 1976-1977 s názvom „Kritika imperialistických vlastníckych koncepcií s osobitným zreteľom na NSR“. ⁹⁴

Na Katedre medzinárodného práva pôsobili hneď dvaja mimoriadni profesori, konkrétne jej vedúci, **prof. JUDr. Ján Tomko, CSc.** (*1922), ktorý sa do histórie našej fakulty zapísal ako jej dekan v rokoch 1959-1961. Vedúcim katedry bol v rámci celej dekády 70. rokov. V období rokov 1976-1980 mu pripadli dokonca až dve štátne výskumné úlohy a to „Právne zásady európskej bezpečnosti a spolupráce“ (č. VIII-1-3/2a) a „Boj socialistických štátov proti rasovej diskriminácii“ (č. VIII-1-3/8). ⁹⁵ Mladším kolegom profesora Tomku bol **prof. JUDr. Juraj Cúth, CSc.** (*1926), už spomenutý dekan fakulty v rokoch 1969-1972. ⁹⁶ V horizonte rokov 1976-80 sa mal zaoberať výskumnou témou „Právne zásady vzťahov medzi štátmi v súčasnom období“ (VIII-1-3/1).

2. HLBSIA ANALÝZA VEDECKEJ ČINNOSTI UČITEĽOV FAKULTY

Zamerajme sa najskôr na hodnotenie reálnych čísel. V roku 1969 učitelia fakulty publikovali celkom 8 vedeckých monografií, 2 učebnice a 5 skript jednoduchšej povahy. Okrem toho publikovali celkom 34 vedeckých článkov a niekoľko desiatok odborných a popularizačných statí. Publikáčna činnosť za tento rok je hodnotená „ako pomerne rozsiahla, vedecké práce sú originálne a ukazujú na pomerne dobrú vedeckú činnosť fakulty“. ⁹⁷ Oproti tomu rok 1975 predstavoval posledný úsek piatej päťročnice, čo predznamenovalo nutnosť odovzdávania a následného hodnotenia dosiahnutých vedeckých výsledkov. ⁹⁸ Z pohľadu vedeckej scientometrie možno opäť uviesť pre porovnanie, že viac ako 70 vedecko-pedagogických zamestnancov fakulty publikovalo celkom 5 vedeckých monografií, 72 vedeckých článkov v odborných periodikách, z toho 4 štúdie v zahraničných časopisoch. Popri tom predniesli 52 konferenčných príspevkov, z čoho 12 bolo realizovaných mimo územia ČSSR. Vypracovali 125 expertíz a odborných posudkov pre štátne orgány. Ich pôsobenie sa neobmedzovalo len na vedeckú prácu, ale aj na popularizáciu práva v kruhoch širšej verejnosti, v dôsledku čoho učitelia vydali 187

⁹³ APFUK (lokácia: Staré grunty): sign. AII. 1,2, inv. A-5, kartón 1, Zápisy z vedeckých rád 1977-78. Zápisnica zo zasadnutia Vedeckej rady Právnickej fakulty UK z 19. decembra 1978 o 13,00 hod.

⁹⁴ Napokon sa práve v dôsledku študijného pobytu riešiteľa nerealizovala. Zásadným výsledkom jeho snahy však ostal článok publikovaný v zahraničí: LAZAR, Ján. Zur Kritik der bürgerlichen Konzeption von der „Transformation“ des Eigentums durch Rechtsformen der Kapitalgesellschaften. In *Staat und Recht* (Hrsg. Deutsche Akademie für Staats- und Rechtswissenschaft „Walter Ulbricht“), 1977, roč. 25, č. 3, s. 19-46. Pozri aj APFUK (lokácia: Staré grunty): sign. CI. A-10, kartón 18, Zprávy o vedecko výskumnej činnosti 1968-1978. Prerokovanie témy štátnej výskumnej úlohy z 2. 5. 1977.

⁹⁵ S naznačenou vedeckou profiláciou profesora Tomka korešponduje aj článok: TOMKO, Ján. Apartheid – medzinárodný zločin proti ľudstvu. In *Právny obzor*, 1975, roč. 58, č. 4, s. 289-304.

⁹⁶ Prof. Eugen Husár a prof. Juraj Cúth boli vymenovaní za mimoriadnych profesorov v rovnaký deň - 05. marca 1969 prezidentom L. Svobodou. Pozri Dekréty novým profesorom. In *Naša Univerzita: Spravodaj Univerzity Komenského*, 1969, roč. 15, č. 6 (marec 1969), s. 12.

⁹⁷ APFUK (lokácia: Staré grunty): sign. CI. A-10, kartón 18, Zprávy o vedecko výskumnej činnosti 1968-1978. Správa o vedeckovýskumnej činnosti Právnickej fakulty UK za rok 1969, s. 6.

⁹⁸ AZUD, ref. 8, s. 3.

článkov v dennej tlači, zúčastnili sa na 314 prednáškach pre verejnosť a absolvovali 35 vystúpení v rozhlase a v televízii.⁹⁹

V hodnotiacej správe za príslušný rok sa dočítame: „*Právnická fakulta UK aj v roku 1975 vykazovala už tradične veľmi pozitívne výsledky v angažovanej publicistickej činnosti. Prejavuje sa to vo väčšine publikovaných vedecko-odborných štúdií a článkov zameraných k význačným jubileám, ako aj v rozsiahlej verejno-publikačnej činnosti učiteľov, osobitne komunistov. Treba osobitne hodnotiť, že v publikačnej činnosti a príspevkoch učiteľov sa reagovalo na kritiku antimarxistických názorov a teórií*“.¹⁰⁰

Uvedené počty korunuje publikačná činnosť za prostredný rok päťročnice, 1978, kedy učitelia fakulty publikovali 2 vedecké monografie, 46 vedeckých článkov (z toho 7 zverejnené v zahraničí), predniesli 14 referátov na konferenciách v ČSSR a paradoxne až 23 príspevkov v zahraničí.¹⁰¹ Možno konštatovať, že vplyv súčasných scientometrických tendencií sa pozitívne prejavuje na mnohonásobne vyššom počte publikačných výstupov, ostáva dúfať, že ich kvalitatívna stránka je tiež vyššia.

V reáliách socialistickej spoločnosti sa vedecká činnosť fakulty koncentrovala na plnenie výskumných úloh, ktoré boli dopredu vyhlásené príslušnou inštitúciou na obdobie nadchádzajúcej päťročnice.¹⁰² Tento systém v podstate nahradzoval terajší systém vedeckých grantov. Československá akadémia vied spravidla vyhlásila v oblasti práva niekoľko **hlavných úloh** štátneho plánu základného výskumu (SPZV). Uvedené „hlavné úlohy“ mali byť následne rozpracované a konkretizované prostredníctvom **čiastkových úloh** štátneho výskumu. Čiastkové úlohy sa ďalej mohli členiť na jednotlivé výskumné témy. Ak členovia konkrétneho pracoviska neboli zapojení do tohto systému, stávali sa závislými od spracovania rezortných, eventuálne fakultných úloh výskumu, pokiaľ boli zo strany fakulty udelené. Každá výskumná úloha, vrátane tých fakultných, mala byť na konci zhodnotená v tzv. oponentskom konaní.¹⁰³ Za kardinálny problém Právnickej fakulty Univerzity Komenského možno v tomto smere pokladať sústavnú prevahu riešenia rezortných a najmä fakultných úloh nad zapojením sa do štátneho výskumného plánu. Táto tendencia je zaznamenaná už od začiatku 60. rokov 20. storočia, pričom toto smerovanie ostalo v podstate nezmenené aj počas celej nasledujúcej dekády.¹⁰⁴ Na druhej strane bola vedecká profilácia Právnickej fakulty dopredu vymedzená straníckymi orgánmi. Schválené nosné smery Univerzity Komenského s výhľadom do roku 1990 boli:

1. rozvoj československého štátu a demokracie v podmienkach socialistickej federácie;

⁹⁹ DOJČÁK, Pavol. K niektorým otázkam rozvoja vedeckovýskumnej činnosti na Právnickej fakulte UK v Bratislave v rokoch 1971-1975. In *Právny obzor: Teoretický časopis pre otázky štátu a práva*, 1976, roč. 59, č. 9, s. 840.

¹⁰⁰ APFUK (lokácia: Staré grunty): sign. CI. A-10, kartón 18, Zprávy o vedecko výskumnej činnosti 1968-1978. Správa o vedeckovýskumnej činnosti Právnickej fakulty UK za rok 1975, s. 2.

¹⁰¹ APFUK (lokácia: Staré grunty): sign. CI. A-10, kartón 18, Zprávy o vedecko výskumnej činnosti 1968-1978. Správa o vedeckovýskumnej činnosti Právnickej fakulty UK za rok 1978, tabuľka č. 5.

¹⁰² K stavu vedy za socializmu pozri LONDÁKOVÁ, Elena. Dobré i zlé dni slovenskej vedy v časoch „jej lepších začiatkov“. In PEŠEK, Ján. *Kapitolami najnovších slovenských dejín: K 70. narodeninám Michala Barnovského*. Bratislava: Prodama, 2006, s. 203-221. ISBN 80-969623-6-1.

¹⁰³ Pozri smernicu Federálneho ministerstva pre technický a investičný rozvoj č. 8/1978 (reg. čiastka 24/1978 Zb.) o oponentskom konaní.

¹⁰⁴ AUK: fond Právnická fakulta, 1966, sign. AIV/1, kartón 42. Vedeckovýskumná činnosť Právnickej fakulty UK v roku 1965 a návrh plánu vedeckovýskumnej činnosti na roky 1966-1970.

2. formy socialistickej integrácie v oblasti štátu a práva (integrácia vzhľadom na systém socialistických vlastníckych vzťahov a riadenie národného hospodárstva).¹⁰⁵

V období piatej päťročnice (1971-1975) dosiahla Právnická fakulta Univerzity Komenského kritické výsledky. Nestala sa koordinátorom žiadnej hlavnej výskumnej úlohy, hoci samotná Univerzita Komenského v Bratislave ako celok sa stala domácim pracoviskom až pre 12 hlavných výskumných úloh.¹⁰⁶ Na riešení čiastkových úloh sa Právnická fakulta podieľala zanedbateľnou, minimálnou kapacitou.

Domnievame sa, že tento negatívny stav zapríčinili výsledky (ne)plnenia štátnych úloh za obdobie predchádzajúcej päťročnice v rokoch **1965-1970**, keď z 15 pridelených čiastkových úloh **bola úspešne splnená jediná** („Otázky právnej úpravy kooperácie JRD“ vedenej pod č. X-11-9/4 – zodpovedný riešiteľ: doc. Juraj Kolesár).¹⁰⁷ Právnická fakulta Univerzity Komenského pritom mala dokonca česť stať sa aj materským pracoviskom hlavnej úlohy štátneho výskumu pod vedením profesora Karola Laca a okrem toho rozpracovávala viacero čiastkových úloh.¹⁰⁸ Za faktické zlyhanie ostávajúcich 14

¹⁰⁵ APFUK (lokácia: Staré grunty): Štátne úlohy 1974-1980, sign. CI. A-0, kartón 29. Koncepcia rozvoja vedecko-výskumnej činnosti z 19. 4. 1973.

¹⁰⁶ Stručná charakteristika rozvoja vedeckovýskumnej činnosti. In *Naša Univerzita: Spravodaj Univerzity Komenského*, 1976, roč. 22, č. 7 (marec), s. 3.

¹⁰⁷ Výsledkom práce na plnení tejto čiastkovej úlohy bola napríklad monografia KOLESÁR, Juraj. *Základné pracovné práva a povinnosti v JRD*. Bratislava: Príroda, 1970. 193 s. alebo monografia KOLESÁR, Juraj. *Právna úprava pracovných vzťahov v JRD (s osobitným zreteľom na Zákoník práce)*. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1967. 256 s.

¹⁰⁸ Hlavná štátna úloha: X-11-3: „Problémy politického riadenia a organizácie socialistickej spoločnosti a úloha práva v tomto riadení“. Hlavné pracovisko: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Koordinátor: prof. JUDr. Karol Laco, DrSc. – v rámci tejto témy fakulte pripadli nasledujúce čiastkové úlohy:

- Ústava predmníchovskej ČSR a ústava ČSSR – II. (Karol Laco);
- Najvyššie, národné a miestne orgány štátnej moci a správy (Stanislav Matoušek);
- Suverenita ľudu a realizácia princípu sebaurčenia národov (Rudolf Trella);
- Štátna správa pri výstavbe vyspelej socialistickej spoločnosti (Jiří Hromada)
- Základné teoretické otázky správneho práva (Michal Gašpar)

Hlavná štátna úloha: X-11-5: „Právne postavenie občanov“. Hlavné pracovisko: Ústav štátu a práva SAV, koordinátor prof. JUDr. Štefan Luby, DrSc. – išlo o tieto čiastkové úlohy:

- Poisťovacie vzťahy (Karol Plank);
- Osvojenie (Ol'ga Planková);
- Vlastnícke a užívacie vzťahy občanov (Ján Lazar) – v prvej časti úlohy mala byť analyzovaná problematika osobného vlastníctva a v druhej jednotlivé druhy užívacích vzťahov upravené v Občianskom zákonníku. Pozri Vstupná oponentúra k štátnej úlohe od prof. Jána Bavorského. (Bližšie pozri APFUK: sign. CI. A-10, kartón 18, Názov: Zprávy o vedecko výskumnej činnosti 1968-1978).

Hlavná štátna úloha X-11-6: „Rozvoj socialistickej zákonnosti“. Hlavné pracovisko: Právnická fakulta Univerzity Karlovy – čiastkové úlohy:

- Výchovná úloha československých súdov (Ján Bavorský);
- Postavenie obvineného v československom trestnom procese (Eugen Husár);
- Omyl a jeho význam v trestnom práve (Vojtech Hatala);

Hlavná štátna úloha: X-11-7: „Právnepolitické aspekty mierového spolužitia rôznych spoločenských sústav“. Hlavné pracovisko: Ústav štátu a práva ČSAV – čiastkové úlohy:

- Právne otázky mierového výskumu a využitia kozmického priestoru (Ján Tomko).

Čiastkové úlohy vyhlásené v rámci hospodárskych a ekonomických vied:

- Hospodárske právo a nové poňatie plánovania (Ján Spišiak);
- Otázky právnej kooperácie JRD (Juraj Kolesár);
- Funkcia tzv. neekonomických sfér spoločenskej činnosti pre ekonomický rast (Oskár Novotný).

riešiteľov „*môžu koordinátori, ktorí si neplnili úlohu kontrolóra priebežného plnenia úloh a neupozornili fakultu na zaostávanie v plnení pracovných úloh. Tak sa stalo, že v období posledných rokov – pre veľkú zaneprázdnenosť mnohých autorov – pri plnení iných úloh, spojených okrem iného i s konsolidáciou na fakulte a v celom našom spoločenskom živote sa splnenie úloh nepodarilo dosiahnuť...*“¹⁰⁹ Mobilizáciu síl učiteľov si vyžiadala nielen pedagogická práca na vlastnej pôde (vyšší počet poslucháčov, vyučovanie v rámci postgraduálneho štúdia), ale aj pomoc pri budovaní košickej právnickej fakulty. Z toho plynúca „*roztrieštenosť výuky a časové straty vplývali negatívne na systematickosť vedeckej práce prejavujúcej sa na zaostávaní, neskoršom plnení úloh, resp. aj ich neplnení*“.¹¹⁰

Podľa indícií navyše tento plán štátnych výskumných úloh bol tiež určitým stimulom politického zmätenia učiteľov fakulty v krízových rokoch 1968-69, lebo „*katedry síce riešili na úseku vedeckovýskumných úloh problematiku v zmysle schváleného plánu, avšak tento plán bol ideovo-politicky neujasnený*“.¹¹¹ V dôsledku tohto nepriaznivého vývoja prijalo vedenie fakulty viacero sebakritických opatrení ako napríklad osobnú účasť prodekana pre vedecko-výskumnú činnosť pri prerokovaní plánovaných úloh na katedrách, vrátane posilnenia autority vedúcich katedier vo vzťahu k organizácii vedeckej práce a zintenzívnenie vnútornej diskusie o riešených úlohách na katedrách.¹¹²

Vzhľadom na tento debakel nie je úplne prekvapivé, že v ďalšom slede vyhlasovania štátnych výskumných úloh na roky 1971-1975 sa Právnická fakulta Univerzity Komenského neumiestnila na popredných miestach bádateľského plánu. Napriek tomu počítal pôvodný výhľad až s piatimi čiastkovými úlohami:

- Daňová sústava v Československej federácii (prof. Chorváth);
- Princípy a mechanizmus Československej federácie (prof. Laco);
- Kozmické právo (prof. Tomko –ide zrejme o rozšírenie doterajšieho predmetu jeho výskumnej činnosti);
- Právna veda, právo a zákonnosť (doc. Dojčák);
- Charakter, funkcie a tendencie vývoja socialistického štátu a práva v ČSSR (doc. Červeňanský).¹¹³

Výskumné úlohy doc. Dojčáka a prof. Tomku sa však napokon ani nezačali riešiť. Profesor Laco sa vzdal riešenia čiastkovej výskumnej úlohy pre zaneprázdnenosť v dôsledku výkonu štátnej funkcie. Profesor Chorváth splnil svoju výskumnú úlohu už v roku 1972.¹¹⁴ Preto Právnická fakulta UK ostala zapojená do štátneho výskumu len prostredníctvom doc. Františka Červeňanského v rámci riešenia jeho čiastkovej úlohy.

APFUK (lokácia: Staré grunty): sign. CI. A-10, kartón 18, Zprávy o vedecko výskumnej činnosti 1968-1978. Správa o vedeckovýskumnej činnosti na Právnickej fakulty Univerzity Komenského za rok 1969, štátny plán bádateľského výskumu.

¹⁰⁹ APFUK (lokácia: Staré grunty): sign. CI. A-10, kartón 18, Zprávy o vedecko výskumnej činnosti 1968-1978. Správa o vedeckovýskumnej činnosti na Právnickej fakulty Univerzity Komenského za rok 1970, s. 1-2.

¹¹⁰ Správa o vedeckovýskumnej činnosti na PF UK za rok 1972, s. 2. Pozri tamtiež.

¹¹¹ APFUK (lokácia: Staré grunty): sign. CI. A-10, kartón 18, Zprávy o vedecko výskumnej činnosti 1968-1978 (PO 1974, s. 200). Správa o stave vedeckovýskumnej a publikačnej činnosti Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave v krízovom období rokov 1968/69 a o hlavných úlohách z hľadiska záverov XIV. zjazdu KSČ, s. 6.

¹¹² Správa o vedecko-výskumnej činnosti na Právnickej fakulty UK za rok 1971, s. 1. Pozri tamtiež.

¹¹³ Správa o vedecko-výskumnej činnosti na Právnickej fakulty UK za rok 1971, s. 2. Pozri tamtiež.

¹¹⁴ Správa o vedecko-výskumnej činnosti na Právnickej fakulty UK za rok 1972, s. 3. Pozri tamtiež.

Uzavretím prvej fázy tohto výskumu bolo vydanie vedeckej monografie.¹¹⁵ Kvôli chorobe a ďalšiemu pracovnému úväzku zodpovedného riešiteľa sa však napokon upustilo aj od dokončenia tejto úlohy v roku 1974.¹¹⁶ Preto bol výsledok pre Právnickú fakultu v podstate ešte nepriaznivejší.

Vedecká činnosť učiteľov sa preto sústredila takmer výlučne na riešenie fakultných úloh, ktorých bolo okolo štyridsať. Výber jednotlivých tém bol zrejme determinovaný snahou použiť nadobudnuté výsledky v kontexte štátneho plánu, preto buď v rámci fakultnej úlohy dokončievali to, čo sa im nepodarilo zrealizovať už skôr, alebo rozpracovanie fakultnej úlohy slúžilo ako príprava pre neskoršie riešenie problematiky v rámci štátneho plánu.¹¹⁷ V prípade aspirantov sa ich fakultná úloha často zhodovala s témou ich kandidátskej dizertačnej práce (napr. Mertanová – *Mestské právo na Slovensku* č. UK-360; Prusák – *Problémy marxisticko-leninskej teórie poznania socialistického práva* č. UK-362).

Napriek tomuto vývoju sa však Právnickej fakulte Univerzity Komenského podarilo dosiahnuť v období **šiestej päťročnice (1976-1980)** oveľa priaznivejšie výsledky v rámci štátneho výskumného plánu, i keď rozhodne nemožno povedať, že by na ňom participovala rovnomerným spôsobom popri Právnickej fakulte Karlovej Univerzity, či Ústavu státu a práva ČSAV. V rámci celého balíku výskumných úloh jej bolo zverené len nepatrné množstvo.¹¹⁸ Napriek tomu možno konštatovať, že fakulta sa stala pracoviskom, ktoré bolo zodpovedné za riešenie niekoľkých čiastkových úloh a viacerí učitelia fakulty spolupracovali na ďalšom výskume ako riešitelia jednotlivých tematických okruhov.

Prvá hlavná výskumná úloha s názvom „*Všeobecné zákonitosti vývoja socialistického štátu v podmienkach výstavby rozvinutej socialistickej spoločnosti*“ (č. VIII-1-1) bola zverená pod gesciu Ústavu státu a práva ČSAV.¹¹⁹ Právnická fakulta Univerzity Komenského sa stala materským pracoviskom jednej z desiatich čiastkových úloh so zameraním na komparáciu štátoprávnych inštitútov socialistických krajín pod vedením prof. Stanislava Matouška, ktorý sa sám stal riešiteľom témy „*Ústavy socialistických krajín*“.¹²⁰ Riešiteľmi ďalších tém v rámci iných okruhov sa stal aj doc. Červeňanský (*Zákonitosti vývoja socialistického štátu a ich uplatňovanie v ČSSR*)¹²¹

¹¹⁵ ČERVEŇANSKÝ, František. *Podstata a funkcie socialistického štátu*. Bratislava: Pravda, 1972. 159 s.

¹¹⁶ *Správa o vedeckovýskumnej činnosti Právnickej fakulty Univerzity Komenského za rok 1975*, s. 5.

¹¹⁷ Napríklad prof. Ján Tomko – č. UK-215 „*Medzinárodnoprávne aspekty rasovej diskriminácie*“; doc. Olga Planková – č. UK-221 „*Právne vzťahy pri osvojení dieťaťa*“; doc. Michal Gašpar – č. UK-235 „*Vývin správneho práva v podmienkach československej federácie*“; prof. Eugen Husár – č. UK-247 „*Postavenie obvineného v trestnom konaní*“; Dr. Gabriela Nikšová – č. UK-245 „*Kriminalita žien na Slovensku*“; prof. Ladislav Schubert – č. UK 248 „*Trestná politika v socialistickej spoločnosti*“; „“; doc. Milan Čič – č. UK-250 „*Výkon ochrany výchovy*“. Pozri: Materiál pre správu o vedeckovýskumnej činnosti za rok 1973. Pozri tamtiež.

¹¹⁸ Prednedávnom založená Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach však mala len jediného riešiteľa (doc. Jozefa Suchožu) a to jedného tematického okruhu v rámci čiastkovej úlohy. Bližšie pozri APFUK (lokácia: Staré grunty): Štátne úlohy 1974-1980, sign. CI. A-0, kartón 29.

¹¹⁹ APFUK (lokácia: Staré grunty): Štátne úlohy 1974-1980, sign. CI. A-0, kartón 29. Úvodní studie hlavného úkolu VIII-1-1.

¹²⁰ „*Vzhľadom na náročnosť plnenia uvedenej štátnej úlohy a na naprostý nedostatok prameňov, prekladov literatúry a pod. žiadať plánovať na roky 1977/80 tieto požiadavky. Na rok 1977 – 10 000 Kčs na najnovšiu literatúru a preklady textov. Na rok 1978 – 8 000 Kčs na preklady najnovšej literatúry; na rok 1979 – 6 mesačný pobyt v ZSSR (Moskva, Leningrad, Kyjev, Minsk); na rok 1980 – 10 000 Kčs na preklad najnovšej literatúry.*“ APFUK (lokácia: Staré grunty): sign. CI. A-10, kartón 18, Zprávy o vedecko výskumnej činnosti 1968-1978 (PO 1974, s. 200). List S. Matouška vo veci požiadaviek na plnenie čiastkovej úlohy z 4. 12. 1976.

¹²¹ Kontrolovateľné etapy úlohy: január 1976 – december 1977 (vypracovanie a systematizácia teoretických téz); január 1977- december 1978 (rozpracovanie téz s aplikáciou na ČSSR); január 1979-

a kolektív Katedry správneho práva na čele s doc. Michalom Gašparom (*Štátna správa v podmienkach federácie ČSSR*).

V rámci **druhej** hlavnej úlohy (č. VIII-1-2), ktorá niesla obdobný názov „*Všeobecné zákonitosti vývoja socialistického práva a socialistickej zákonnosti v podmienkach výstavby rozvinutej socialistickej spoločnosti*“ (koordinátor: prof. Antonín Růžek, Právnická fakulta Karlovej Univerzity) zaznamenal úspech kolektív Katedry teórie dejín štátu a práva, keď sa doc. Pavlovi Dojčákovi podarilo stať sa vedúcim čiastkovej úlohy – jednej z ôsmich – pod názvom „*Socialistická zákonnosť a právne vedomie*“. Väčšina členov tejto katedry sa stala zodpovednou aj za rozpracovanie jednotlivých tematických okruhov tohto výskumu. V rámci čiastkovej úlohy „*Boja s protispoločenskou činnosťou*“ sa riešiteľmi jednotlivých tém stali štyria členovia Katedry trestného práva a to konkrétne prof. Ladislav Schubert (*Trestná politika v socialistickej spoločnosti*), doc. Milan Čič (*Pojem, účel a spoločenský význam trestnoprávných následkov*),¹²² prof. Eugen Husár (*Začatie trestného postihu obvineného a záruky jeho práv v trestnom konaní*)¹²³ a napokon sa zodpovednou riešiteľkou stala aj dr. Gabriela Nikšová (*Podstata, funkcia a cieľ postpenitenciárnej starostlivosti v socialistickej spoločnosti*).¹²⁴

Tretia hlavná výskumná úloha č. VIII-1-3 bola venovaná všeobecným otázkam medzinárodného práva (*Právne problémy medzinárodných vzťahov*). Jej koordinátorom sa stal doc. Oto Kunz z Ústavu štátu a práva ČSAV. Profesor Ján Tomko sa stal vedúcim čiastkovej úlohy, ktorá analyzovala zásady mierového spolužitia v medzinárodnom práve. Sám sa stal riešiteľom témy „*Právne zásady európskej bezpečnosti a spolupráce*“.¹²⁵ Profesor Juraj Cúth z tej istej Katedry sa stal riešiteľom témy „*Právne zásady vzťahov medzi štátmi v súčasnom období*“. Profesor Tomko sa stal riešiteľom aj témy v rámci ďalšej čiastkovej úlohy „*Boj socialistických štátov proti rasovej diskriminácii*“.

Štvrtá výskumná úloha s názvom **Štátoprávne spojitosti rozvoja vedecko-technickej revolúcie** (č. VIII - 1-4) pripadla Ústavu štátu a práva SAV, pričom za jej hlavného koordinátora bol navrhnutý profesor Karol Rebro. Recipročne sa nikto z fakulty nestal zodpovedným riešiteľom čiastkovej úlohy. Jednotlivé tematické okruhy v rámci čiastkových úloh však rozpracovali prof. Karol Plank (*Občianskoprávne problémy ochrany životného prostredia vo vedecko-technickej revolúcii*), doc. Oľga Planková (*Právne problémy v rodine a pri výchove detí v období vedecko-technickej revolúcie*) a doc. Karol Rybárik (*Právne vzťahy medzi subjektami vytvárajúcimi vedeckch témo-*

december 1980 (dokončenie práce so zreteľom na oponentúru). Pozri APFUK (lokácia: Staré grunty): sign. CI. A-10, kartón 18, Zprávy o vedecko výskumnej činnosti 1968-1978 (PO 1974, s. 200).

¹²² „*Kontrolovateľné etapy práce: do roku 1977 – spracovať historický prierez názormi na kriminalitu a jej riešenie; do roku 1979 – pojmové vymedzenie právnych následkov; do roku 1980 – ukončenie práce*.“ APFUK (lokácia: Staré grunty): sign. CI. A-10, kartón 18, Zprávy o vedecko výskumnej činnosti 1968-1978 (PO 1974, s. 200). Milan Čič - plán výskumnej úlohy.

¹²³ „*Úlohou práce je objasniť základné predpoklady, kritériá a náležitosti začatia trestného postihu. Pri jeho začatí treba rešpektovať kriminalistické postuláty a náležité uplatnenie procesnoprávných predpisov. Kontrolovateľné etapy úlohy: do roku 1978 – začatie trestného stíhania; do roku 1980 obvinenie osoby a záruky jej práv v konaní*“. Pozri Eugen Husár – Plán výskumnej úlohy. Tamtiež.

¹²⁴ „*Kontrolovateľné etapy: do roku 1976 – zdroje a vývoj predstáv o postpenitenciárnej starostlivosti; do roku 1977 – pojmové metodologické otázky postpenitenciárnej starostlivosti; rok 1978 – Postpenitenciárna starostlivosť ako integrálna súčasť boja s protispoločenskou činnosťou*“. Pozri Gabriela Nikšová – Plán výskumnej úlohy. Tamtiež.

¹²⁵ Úlohu riešil širší kolektív v zložení: prof. Tomko, prof. Cúth, Dr. Hajdu, Dr. Mrázek. Pozri APFUK (lokácia: Staré grunty): Štátne úlohy 1974-1980, sign. CI. A-0, kartón 29.

technický rozvoj a využívajúcimi výsledky vedecko-technického rozvoja)¹²⁶ z Katedry občianskeho práva, ďalej profesor Jaroslav Filo z Katedry pracovného a roľnícko-družstevného práva (*Právne aspekty kvalifikácie pracovnej sily z hľadiska vedecko-technickej revolúcie*) a Dr. Ján Žochňák a prof. Július Chorváth z Katedry hospodárskeho práva s relatívne špecifickou témou (*Právne aspekty kontajnerovej prepravy v podmienkach vedecko-technickej revolúcie*).

Katedra dejín štátu a práva Právnickej fakulty ostala jediným vedeckým pracoviskom, ktoré sa v rámci štátneho výskumného plánu vôbec neangažovalo. Preto bola kolektívu katedry (Sivák, Fischer, Klimko, Mertanová, Beňa) zverená širšia fakultná úloha s názvom „*Vývoj politického systému do vzniku ČSR*“. Ďalšie fakultné úlohy získal prof. Ján Bavorský (*Dôkazné prostriedky*), doc. Kolesár (*Právne aspekty zblížovania pracovných vzťahov medzi priemyslom a družstevným poľnohospodárstvom*) a doc. Trella (*Suverenita ľudu a suverenita národa*).

3. VÝUČBA PRÁVA V DENNOM ŠTÚDIU

V štruktúre vtedajšieho študijného plánu možno badať rezíduá tradičnej koncepcie právnického vzdelávania členenej na historickoprávnu, štátovedeckú a judiciálnu časť. Z chronologického hľadiska sa štúdium končilo získaním znalostí z medzinárodného práva verejného a súkromného, ako aj osobitostí medzinárodného práva obchodného (zákoník medzinárodného obchodu č. 101/1963 Zb. sa stal v podstate žriedlom úpravy súčasného Obchodného zákonníka č. 513/1991 Zb.). Rozdielne časové zaradenie výučby medzinárodného práva v súčasnosti si vysvetľujeme iným postavením tohto systému k vnútroštátnemu právnemu poriadku. V rámci študijného plánu sa môže javiť ako pozoruhodný aj rozsah, venovaný komparatívnemu ústavnému právu (vo vtedajšej terminológii tzv. porovnávaciemu štátnemu právu) socialistických i kapitalistických krajín. Napokon, v 50. rokoch bolo jedným z osobitných predmetov výučby aj „*Štátne právo ZSSR*“.¹²⁷

Počas štúdia boli adepti práva vystavení aj svedectvu čias v podobe absolvovania viacerých **predmetov ideologickej proveniencie**.¹²⁸ V jednotlivých ročníkoch sa museli oboznámiť s viacerými témami, ktoré od vtedajších právnických fakúlt vyžadovala marxistická ideológia ČSSR. Vedeckým komunizmom, marxistickou filozofiou, politickou ekonómiou,¹²⁹ či dejinami medzinárodného robotníckeho hnutia si prešli študenti nielen našej fakulty.¹³⁰ Popri tom ich bolo nevyhnutné oboznámiť s fungovaním systému štátom riadenej ekonomiky a preto bolo tejto skutočnosti prispôsobených viacero predmetov (typicky predmet Národohospodárske plánovanie a základy úsekových ekonomík, avšak

¹²⁶ Doc. Rybárik túto tému bližšie rozpracoval napr. vo svojej vstupnej štúdii: publikačnej činnosti v roku 1975: RYBÁRIK, Karol. Vedeckotechnický rozvoj a regulácia spoločenských vzťahov v oblasti občianskeho práva. In *Právnik: teoretický časopis pro otázky státu a práva*, 1975, roč. 114, s. 411 a nasl.

¹²⁷ Jeho realizáciu zabezpečovala samostatná Katedra štátu a práva ZSSR, ktorá tento predmet vyučovala v rozsahu 3. hod. prednášok a 1 hod. cvičení týždenne. Pozri VIETOR, Martin. *Univerzita Komenského v Bratislave 1945-1955: História, vedecká a publikačná činnosť fakúlt, katedier a ústavov*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1957, s. 444-445.

¹²⁸ K tomu pozri Svetonázorová výchova na UK. In *Naša Univerzita: Spravodaj Univerzity Komenského*, 1975, roč. 21, č. 8, s. 2-4.

¹²⁹ K jej zameraniu pozri K teórii výučby politickej ekonómie. In *Naša Univerzita: Spravodaj Univerzity Komenského*, 1970, roč. 17, č. 1 (september 1970), s. 2. „Jej základným cieľom malo byť pochopenie, že v súčasnom stupni rozvoja spoločnosti ešte existujú prejavy malomeštiactva, strácajú však svoje pôvodné prejavy a zanikajú“.

¹³⁰ Pozri *Seznam přednášek Právnické fakulty*. Brno: Universita J. E. Purkyňe v Brne, 1973.

tomuto účelu slúžilo aj viacsemestrálne Hospodárske právo). Z pohľadu vtedajšej, celkovej spoločenskej klímy sa na výučbu týchto predmetov na našej fakulte je nutné pozerat' celkom pragmaticky, i keď je samozrejmé, že poslucháčov zaťažovali. Popri Základnej organizácii KSS na fakulte pôsobila aj Fakultná organizácia SZM, ktorá práve od školského roku 1974/75 pristúpila k vydávaniu celoštátne oceneného časopisu pre študentov „*Mladý právnik*“.¹³¹

Nevyhnutným doplnkom vzdelávania pre študentov mužského pohlavia bola vojenská príprava na tzv. **vojenskej katedre** v rozsahu 200 hodín, ktorá sa uskutočňovala jeden deň do týždňa (v pondelok alebo vo štvrtok), vrátane krátkodobých blokových sústredení. Uvedená katedra vtedy sídlila ešte v nie tak zastavanej Petržalke. Od nej bolo navyše potrebné odlíšiť tiež celouniverzitne pôsobiacu Katedru brannej výchovy. Študentom Právnickej fakulty UK nebol cudzí ani **šport**. Jej reprezentanti sa stali víťazmi Univerzitného kola v plávaní, keď už v decembri 1974 porazili Fakultu telesnej výchovy a športu UK, pričom svoje kvalitné predispozície potvrdili aj na Majstrovstvách vysokých škôl vo vodnom póle a v plávaní v máji 1975.¹³² Popri týchto krásnych úspechoch bledne aj odozva tretieho miesta právnického tímu v rámci streleckej súťaže letného záverečného sústredenia Vojenskej katedry UK.¹³³ Tretie miesto bolo mladým právnikom súdené aj v rámci zimnej streleckej súťaže v decembri 1975, keď túto pozíciu získali tak v súťaži strelby zo samopalů, ako aj v súťaži zo strelby z pištole.¹³⁴

V rámci štúdia bol zabezpečený aj kontakt študentov s praxou – tak justičnou, ako aj hospodárskou – veď už dekan, doc. Bedrna, napísal: „*Právnická fakulta ako fakulta ideologická, nemajúca bezprostredne nemajúca spojenie s výrobou, tak ako technické fakulty, v minulosti nevenovala patričnú pozornosť spojenia teórie s praxou... Poslucháči preto boli umiestnení na jednomesačnú prax na okresných súdoch a prokuratúrach, na okresných národných výboroch, poniektorí aj u štátnej banky.*“¹³⁵

Na fakulte však prebiehala typicky výučba bežných akademických predmetov. Študiálny plán uvádzame pre predstavu nižšie v plnom znení. Charakteristickým je preňho v podstate neexistencia povinne voliteľných a výberových predmetov:¹³⁶

1. ročník: zimný semester:

Povinné predmety	Hodinová dotácia za týždeň	Vyučujúci
<i>Dejiny Medzinárodného robotníckeho hnutia a Komunistickej strany Československa 1</i>	1 hod. prednášky, 2 hod. seminárov	doc. Krejčí, doc. Malá, Belka

¹³¹ BEŇA, ref. 36, s. 125.

¹³² Vysokoškolská plavecká liga. In *Naša Univerzita: Spravodaj Univerzity Komenského*, 1975, roč. 21, č. 9 (máj 1975), s. 6: Výsledky: 1. miesto v kategórii 50 metrov – voľný spôsob, muži: Ján Chmelo (právo); 1. miesto v kategórii 50 metrov prsia, muži: Karol Gordík (právo); 1. miesto v kategórii 50 metrov motýlik, muži: Luděk Zakopal (právo). V súťaži mužov zvíťazila Právnická fakulta s 38 bodmi.

¹³³ Výborní v streleckej príprave. In *Naša Univerzita: Spravodaj Univerzity Komenského*, 1975, roč. 22, č. 3 (október 1975), s. 7.

¹³⁴ Strelecká súťaž. In *Naša Univerzita: Spravodaj Univerzity Komenského*, 1976, roč. 22, č. 5, (január 1976), s. 6.

¹³⁵ BEDRNA, Karol. Styk s praxou. In: *Ročenka Slovenskej univerzity 1952*. Bratislava: Slovenská univerzita, 1952, s. 70-71.

¹³⁶ Pozri *Zoznam prednášok, pracovísk a pracovníkov na Právnickej fakulte UK na školský rok 1975/76*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1975, s. 18-23.

<i>Marxistická filozofia 1</i>	2 hod. prednášok, 2 hod. seminárov	doc. Lomen, dr. Filo, prom. fil. Belanská
<i>Dejiny štátu a práva na území ČSSR 1</i>	2 hod. prednášok	doc. Sivák, dr. Mertanová, dr. Klimko
<i>Teória štátu a práva 1</i>	4 hod. prednášok, 1 hod. seminára	doc. Dojčák, doc. Červeňanský, dr. Borodovčák, dr. Kuchta
<i>Rímske právo</i>	2 hod. prednášok	prof. Rebro, dr. Blaho
<i>Dejiny štátu a práva socialistických krajín</i>	2 hod. prednášok	doc. Fischer
<i>Všeobecné dejiny štátu a práva</i>	2 hod. prednášok, 1 hod. seminára	dr. Čarvaga, dr. Železková
<i>Ruština 1¹³⁷</i>	2 hod. seminárov	doc. Čebotarev
<i>Svetový jazyk (angličtina, nemčina, francúzština)</i>	2 hod. seminárov	Vizárová, Urbánková, Schwanzerová, Chomová, Prokain
<i>Telesná výchova</i>	2 hod. seminárov	Kučerová, Blahutová
Absolvovanie: zimné telovýchovné sústreďenie		

1. ročník letný semester:

Povinné predmety	Hodinová dotácia za týždeň	Vyučujúci
<i>Dejiny Medzinárodného robotníckeho hnutia a KSČ 2</i>	1 hod. prednášky, 2 hod. seminárov	doc. Krejčí, doc. Malá, Belka
<i>Marxistická filozofia 2</i>	2 hod. prednášok, 2 hod. seminárov	doc. Lomen, dr. Filo, prom. fil. Belanská
<i>Dejiny štátu a práva na území ČSSR 2</i>	2 hod. prednášok, 1 hod. seminára	doc. Sivák, dr. Mertanová, dr. Klimko
<i>Teória štátu a práva 2</i>	4 hod. prednášok, 2 hod. seminára	doc. Dojčák, doc. Červeňanský, dr. Borodovčák, dr. Kuchta
<i>Sociológia práva a sociálna psychológia 1</i>	2 hod. prednášok	Dr. Bakošová
<i>Štátne právo ČSSR 1</i>	2 hod. prednášok	Prof. Matoušek,

¹³⁷ Kľúčovými učebnými pomôckami v rámci výučby ruštiny boli publikácie: ČEBOTAREV, Vladimír – BRANDEBURGOVÁ, Magda. *Učebnica ruského jazyka pre poslucháčov práv.* Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1975. 230 s.; ČEBOTAREV, Vladimír. *Rusko-slovenská odborná konverzačná príručka pre poslucháčov Právnickej a Filozofickej fakulty.* Bratislava: Univerzita Komenského, 1975. 200 s.

<i>Základy kybernetiky, programovania a riadenia</i> ¹³⁹	2 hod. prednášok	doc. Trella, Dr. Káčer ¹³⁸ Žatkuliak
<i>Ruština 2</i>	2 hod. seminárov	Doc. Čebotarev
<i>Svetový jazyk 2 (angličtina, nemčina, francúzština)</i>	2 hod. seminárov	Vizárová, Urbánková, Schwanzerová, Prokain
<i>Telesná výchova</i>	2 hod. seminárov	Kučerová, Blahutová

2. ročník: zimný semester:

Povinné predmety	Hodinová dotácia za týždeň	Vyučujúci
<i>Politická ekonómia 1</i>	2 hod. prednášok, 2 hod. seminárov	prof. Jirges, doc. Doležal, Adorján
<i>Sociológia práva a sociálna psychológia 2</i>	2 hod. prednášok	Dr. Bakošová
<i>Základy kybernetiky, programovania a riadenia 2</i>	1 hod. prednášok	Žatkuliak
<i>Štátne právo socialistických krajín</i>	2 hod. prednášok, 1 hod. seminárov	Prof. Matoušek, doc. Trella, Dr. Káčer
<i>Štátne právo kapitalistických krajín</i> ¹⁴⁰	2 hod. prednášok	Prof. Matoušek, doc. Trella, Dr. Káčer
<i>Štátne právo ČSSR 2</i>	3 hod. prednášok, 2 hod. seminárov	Prof. Matoušek, doc. Trella, Dr. Káčer
<i>Správne právo 1</i>	3 hod. prednášok, 1 hod. seminárov	doc. Gašpar, doc. Piscotová, Dr. Tóthová, Dr. Škultéty
<i>Hospodárske právo</i> ¹⁴¹	2 hod. prednášok, 1 hod. seminárov	Prof. Chorváth, Dr. Moravčík, Dr. Žochňák, Dr. Kammerhofferová,

¹³⁸ Doc. Laurinec Káčer, CSc. bol podľa spomienok pána profesora Matúša Nemca veľmi prísny skúšajúcim s osobitnou obľubou v téme národných výborov. Tomu zodpovedá aj jeho publikačná činnosť v roku 1975 - KÁČER Laurinec. Národné výbory v krízových rokoch 1968-69. In *Právnik*, 1975, roč. 114, s. 1045 a nasl.

¹³⁹ K zdôvodneniu jej výučby pozri SPIŠIAK, Ján. Právo a kybernetika. In *Naša Univerzita: Spravodaj Univerzity Komenského*, 1970, roč. 17, č. 2 (október 1970), s. 2: „Z 26 vyučovacích hodín, ktoré má kurz k dispozícii, 10 hodín venujú všeobecnej teórii kybernetiky, 7 hodín využívania kybernetiky v práve a zvyšok na niektoré špecifické otázky práva... v prvých hodinách sa poslucháčom vysvetlí, ako sa s elektrickým prístrojom pracuje a ako sa riešia problémy“. K tomu pozri aj údernejší príspevok SPIŠIAK, Ján. Právo a jeho výučba z kybernetických horizontov. In *Naša Univerzita: Spravodaj Univerzity Komenského*, 1972, roč. 19, č. 3-4 (november-december 1972), s. 11.

¹⁴⁰ Základná študijná pomôcka: KÁČER, Laurinec. *Základy štátneho práva kapitalistických štátov (USA, Veľká Británia, Francúzsko, Taliansko, NSR)*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1975. 69 s.

¹⁴¹ Základná študijná pomôcka, vydaná v 70. rokoch CHORVÁTH, Július a kolektív. *Základy československého socialistického hospodárskeho práva*. 2. časť. Bratislava: Univerzita Komenského, 1975. 185 s.

Telesná výchova
Branná výchova

2 hod. seminárov
 3 hod. prednášok

Kučerová, Blahutová
 doc. Gajer, prom. ped.
 Kováč

Absolvovanie: Vojenská príprava (pre mužov)

2. ročník: letný semester:

Povinné predmety	Hodinová dotácia za týždeň	Vyučujúci
<i>Politická ekonómia 2</i>	2 hod. prednášok, 2 hod. seminárov	prof. Jirges, doc. Doležal, Adorján
<i>Správne právo 2</i>	4 hod. prednášok, 2 hod. seminárov	doc. Gašpar, doc. Piscotová, Dr. Tóthová, Dr. Škultéty
<i>Hospodárske právo 2</i>	4 hod. prednášok, 2 hod. seminárov	Prof. Chorváth, Dr. Moravčík, Dr. Žochňák, Dr. Kammerhofferová
<i>Národohospodárske plánovanie a základy úsekových ekonomík 1¹⁴²</i>	1 hod. prednášky	Ing. Ceconík
<i>Občianske právo hmotné 1</i>	2 hod. prednášok, 1 hod. seminárov	prof. Plank, doc. Lazar, doc. Rybárik
<i>Rodinné právo</i>	2 hod. prednášok, 1 hod. seminárov	doc. Planková, dr. Lulkovičová
<i>Finančné právo 1</i>	4 hod. prednášok, 1 hod. seminárov	prof. Slovinský, doc. Girášek
<i>Telesná výchova</i>	2 hod. seminárov	Kučerová, Blahutová

3. ročník: zimný semester:

Povinné predmety	Hodinová dotácia za týždeň	Vyučujúci
<i>Politická ekonómia 3</i>	1 hod. prednášok, 2 hod. seminárov	prof. Jirges, doc. Doležal, Adorján
<i>Správne právo 3</i>	2 hod. prednášok, 2 hod. seminárov	doc. Gašpar, Dr. Tóthová, Dr. Škultéty
<i>Hospodárske právo 3</i>	3 hod. prednášok, 1 hod. seminárov	prof. Chorváth, dr. Moravčík, dr. Žochňák, dr. Kammerhofferová

¹⁴² Základná študijná literatúra CECONÍK, Vincent. *Základy národohospodárskeho plánovania*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1975. 167 s.

<i>Národohospodárske plánovanie a základy úsekových ekonomík 2</i>	2	hod.	Ing. Ceconík
	prednášok,		
	1 hod. seminárov		
<i>Štátne právo kapitalistických krajín 2</i>	2	hod. prednášok	Prof. Matoušek, doc. Trella, Dr. Káčer
<i>Pracovné právo a sociálne zabezpečenie</i> ¹⁴³	3	hod.	Doc. Filo, Dr. Rapant
	prednášok,		
	2 hod. seminárov		
<i>Rolnícko-družstevné a pozemkové právo 1</i>	3	hod.	doc. Štefanovič, doc. Kolesár
	prednášok,		
	1 hod. seminárov		
<i>Telesná výchova</i>	2	hod. seminárov	Kučerová, Blahutová

3. ročník: letný semester:

Povinné predmety	Hodinová dotácia za týždeň	Vyučujúci
<i>Politická ekonómia 4</i>	1	hod. prof. Jirges, doc. Doležal, Adorján
	prednášok,	
	2 hod. seminárov	
<i>Správne právo 4</i>	2	hod. doc. Gašpar, Dr. Tóthová, Dr. Škultéty
	prednášok,	
	2 hod. seminárov	
<i>Hospodárske právo 4</i>	2	hod. Prof. Chorváth, Dr. Moravčík, Dr. Žochňák, Dr. Kammerhofferová,
	prednášok,	
	2 hod. seminárov	
<i>Národohospodárske plánovanie a základy úsekových ekonomík 3</i>	2	hod. Ing. Ceconík
	prednášok,	
	1 hod. seminárov	
<i>Rolnícko-družstevné a pozemkové právo 2</i>	2	hod. doc. Štefanovič, doc. Kolesár
	prednášok,	
<i>Finančné právo 2</i>	3	hod. prof. Slovinský, doc. Girášek
	prednášok,	
	1 hod. seminárov	
<i>Telesná výchova</i>	2	hod. seminárov Kučerová, Blahutová

Absolvovanie: Hospodársko-správna a správna prax

4. ročník: zimný semester

Povinné predmety	Hodinová dotácia za týždeň	Vyučujúci
<i>Rodinné právo 2</i>	2	hod. doc. Planková, Dr. Lulkovičová
	prednášok,	
	2 hod. seminárov	

¹⁴³ Kľúčové učebné pomôcky vydané v 70. rokoch: FILO, Jaroslav a kolektív: *Československé socialistické pracovné právo: všeobecná časť*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1975. 109 s.; FILO, Jaroslav a kolektív. *Československé socialistické pracovné právo: osobitná časť*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1975. 305 s.

<i>Občianske právo hmotné 2</i>	4 hod.	prof. Plank, doc. Lazar, doc. Rybárik
<i>Vedecký komunizmus 1¹⁴⁴</i>	2 hod. seminárov 1 hod.	prednášok, Dr. Prikryl,
<i>Občianske právo procesné 1</i>	2 hod. seminárov 2 hod.	prednášok, prof. Bavorský, doc. Bajcura, Dr. Fogaš
<i>Trestné právo hmotné a kriminológia 1</i>	1 hod. seminárov 3 hod.	prednášok, prof. Schubert, doc. Čič, dr. Nikšová, dr. Kandráč
<i>Trestné právo procesné 1</i>	2 hod. seminárov 1 hod. prednášky	mim. prof. Husár, doc. Rašla, dr. Gašparovič
<i>Kriminalistika</i>	2 hod.	Dr. Chudík
<i>Finančné právo 3</i>	1 hod. seminárov 2 hod.	prednášok, prof. Slovinský, doc. Girášek
<i>Telesná výchova</i>	1 hod. seminárov 2 hod. seminárov	Kučerová, Blahutová
Absolvovanie pre mužov: vojenská príprava		

4. ročník: letný semester

Povinné predmety	Hodinová dotácia za týždeň	Vyučujúci
<i>Občianske právo hmotné 3</i>	2 hod. prednášok, 2 hod. seminárov	prof. Plank, doc. Lazar, doc. Rybárik
<i>Vedecký komunizmus 2</i>	1 hod. prednášok, 2 hod. seminárov	Dr. Prikryl
<i>Občianske právo procesné 2</i>	1 hod. prednášok, 1 hod. seminárov	prof. Bavorský, doc. Bajcura, Dr. Fogaš
<i>Trestné právo hmotné a kriminológia 2</i>	3 hod. prednášok, 2 hod. seminárov	prof. Schubert, doc. Čič, dr. Nikšová, dr. Kandráč
<i>Trestné právo procesné 2</i>	3 hod. prednášok, 2 hod. seminárov	mim. prof. Husár, doc. Rašla, dr. Gašparovič
<i>Medzinárodné právo verejné 1</i>	2 hod. prednášok	prof. Tomko, mim. prof. Cúth,

¹⁴⁴ Osnova predmetu: teória vedeckého komunizmu – spoločenská úloha robotníckej triedy – marxistická teória socialistickej revolúcie – socialistický politický systém – socialistický spôsob života – svetový revolučný proces. Pozri FEDOSEJEV, Petr. *Vedecký komunizmus a jeho falzifikácia renegátmi*. Bratislava: Pravda, 1975. 191 s.

<i>Medzinárodné právo súkromné 1</i>	2 hod. prednášok	Dr. Valentovič prof. Tomko, mim. prof. Cúth, Dr. Valentovič
--------------------------------------	------------------	--

Absolvovanie: Justičná prax a exkurzia z trestného práva

5. ročník: zimný semester:

Povinné predmety	Hodinová dotácia za týždeň	Vyučujúci
<i>Správne právo 5</i>	2 hod. prednášok	doc. Gašpar, Dr. Tóthová, Dr. Škultéty
<i>Občianske právo hmotné 4</i>	2 hod. prednášok	prof. Plank, doc. Lazar,
<i>Trestné právo hmotné a kriminológia 3</i>	2 hod. prednášok	prof. Schubert, doc. Čič, dr. Nikšová, dr. Kandrác
<i>Medzinárodné právo verejné 2</i>	2 hod. prednášok, 1 hod. seminárov	prof. Tomko, mim. prof. Cúth, Dr. Valentovič
<i>Medzinárodné právo súkromné 2</i>	2 hod. prednášok, 1 hod. seminárov	prof. Tomko, mim. prof. Cúth, Dr. Valentovič
<i>Medzinárodné vzťahy</i>	1 hod. prednášok	Dr. Poredoš, Dr. Vršanský
<i>Medzinárodné obchodné právo</i>	2 hod. prednášok	Dr. Strážnická
<i>Súdne lekárstvo</i>	2 hod. prednášok	Dr. Moravčík

5. ročník: letný semester:

- Odovzdanie diplomovej práce
- Štátne skúšky:
 - Správne právo
 - Občianske právo hmotné
 - Občianske právo procesné
 - Trestné právo hmotné a procesné
 - Medzinárodné právo a politika

4. ŠTVORROČNÉ ŠTÚDIUM PRÁVA

Načrtnutému päťročnému štúdiu sa však už vtedy určil jasný koniec. Už v rokoch 1970-1973 prebiehala diskusia o **skrátení právnického štúdia na štyri roky**. V júni 1974 už schválili „štvorročný jednotný učebný plán pre denné štúdium v odbore právo“ a hneď od akademického roku **1974/75** bol prvý ročník prijatý už podľa nového študijného plánu.¹⁴⁵

Na rozdiel od predchádzajúcej osnovy, ktorá vo svojej podstate reflektovala ešte prvorepublikový spôsob výučby práva, skrátenie štúdia nutne predstavovalo aj vyššiu koncentráciu predmetov v rámci jednotlivých ročníkov. Po teoretickom úvode, preto hneď od letného semestra prvého ročníka započala výučba Štátneho práva ČSSR, vrátane

¹⁴⁵ BEŇA, ref. 36, s. 111.

Porovnávacieho štátneho práva kapitalistických a socialistických krajín. Do prvého ročníka sa presunulo aj Pracovné právo. Druhý ročník bol venovaný najmä spoznávaniu hospodárskych špecifik socialistickej ekonomiky (*Teória riadenia, Národohospodárske plánovanie, Hospodárske právo*), avšak zreteľ sa kládol aj na súbor predmetov civilného charakteru (*občianske právo hmotné a procesné, rodinné právo*). V treťom ročníku prichádzalo na rad ďalšie rozširovanie vedomostí z verejného práva (*správne právo, trestné právo, finančné právo*), aby napokon posledný semester výučby bol venovaný najmä medzinárodnému právu. V letnom semestri štvrtého ročníka sa skladali štátne skúšky. Popri zachovaní predmetov ideologickej proveniencie (*Dejiny medzinárodného robotníckeho hnutia, Politická ekonómia, Marxistická filozofia, Vedecký komunizmus, Marxizmus-leninizmus*) pribudol aj svojrázne orientovaný predmet z prostredia medzinárodného práva „*Výchova k mieru*“ pod dlhoročným vedením prof. Cútha.¹⁴⁶ Podľa neformálne vysloveného názoru profesora Klimka stála za týmto krokom časová a materiálna efektivita v snahe ušetriť peniaze a čas absolventov, keďže piaty ročník neprebíhal celý v období letného semestra.¹⁴⁷

Po určitom paralelnom pôsobení päťročného a štvorročného štúdia, na konci akademického roka 1977/78 zložili svoj promočný sľub poslední absolventi päťročného štúdia.¹⁴⁸ Napokon je nutné dodať, že v školskom roku sa tiež 1974/1975 rozbehol pilotný projekt so štúdiom absolventov tzv. internátnych stredných škôl pre pracujúcich. V tomto školskom roku bolo prijatých prvých 16 študentov. Cieľ tohto opatrenia sledoval zosúladenie sociálno-triedneho zloženia študentov so skladbou spoločnosti. Proces prijímania týchto študentov pokračoval až do školského roku 1979/1980.

5. RIGORÓZNE KONANIE NA PRÁVNICKEJ FAKULTE

Po ukončení fakulty sa mohol každý promováný právnik prihlásiť na rigorózne konanie, ktoré mu v prípade jeho úspešného skončenia zabezpečilo udelenie titulu doktora práv (JUDr.). Postup pri jeho získavaní upravovala ***vyhláška Ministerstva školstva a kultúry č. 26/1966 Zb., ktorou sa vydávajú predpisy pre rigorózne konanie (rigorózne poriadok)***, v rámci ktorej došlo k detailnej úprave vecnej pôsobnosti jednotlivých univerzít a fakúlt v ČSSR. Právnická fakulta UK umožňovala realizáciu tohto konania hneď vo viacerých odboroch, pričom rigorózna skúška pozostávala z troch okruhov otázok, ktoré často nemuseli priamo súvisieť s vybraným odborom. Z dôvodu praktického záujmu na charaktere jednotlivých otázok si dovoľujeme uviesť celú sústavu odborov v plnom znení:¹⁴⁹

- **Dejiny štátu a práva** (predseda: doc. Sivák) – 3 okruhy otázok:
 1. Dejiny štátu a práva ČSSR,
 2. Všeobecné dejiny štátu a práva,
 3. Dejiny štátu a práva ZSSR a ostatných socialistických krajín.
- **Teória štátu a práva** (predseda: doc. Dojčák) – 3 okruhy otázok:

¹⁴⁶ CÚTH, Juraj. *Mierovou cestou: zahraničná politika ZSSR po XXV. Zjazde KSSZ*. Bratislava: Obzor, 1976; CÚTH, Juraj. *Program mierovej prestavby sveta: k záverom XXVI. Zjazdu KSSZ*. Bratislava: Práca, 1982. Podľa názoru profesora Nemca, vysloveného dňa 9. októbra 2019 však z toho nemožno nadobudnúť dojem o prílišnej politickej angažovanosti prof. Cútha. Údajne sa správal „veľmi rozumne v každom ohľade“.

¹⁴⁷ Rozhovor s prof. JUDr. Jozefom Klimkom, DrSc. z 08. októbra 2019.

¹⁴⁸ BEŇA, ref. 36, s. 115-116.

¹⁴⁹ *Zoznam prednášok, pracovísk a pracovníkov na Právnickej fakulte UK na školský rok 1976/1977*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1976, s. 27-29.

1. Teória štátu a práva,
 2. Dejiny politických a právnych teórií,
 3. Štátne právo ČSSR.
- **Štátne právo** (predseda: prof. Matoušek) – 3 okruhy otázok:
 1. Štátne právo ČSSR,
 2. Štátne právo ZSSR a ostatných socialistických krajín,
 3. Štátne právo kapitalistických krajín.
 - **Správne právo** (predseda: doc. Piscotová) – 3 okruhy otázok:
 1. Správne právo,
 2. Štátne právo ČSSR,
 3. Roľnícko-družstevné právo.
 - **Občianske právo** (predseda: prof. Bavorský) – 3 okruhy otázok:
 1. Občianske právo hmotné a rodinné právo,
 2. Občianske právo procesné,
 3. Hospodárske právo.
 - **Trestné právo** (predseda: prof. Schubert) – 3 okruhy otázok:
 1. Trestné právo hmotné,
 2. Trestné právo procesné,
 3. Kriminológia a kriminalistika.
 - **Medzinárodné právo** (predseda: prof. Tomko) – 3 okruhy otázok:
 1. Medzinárodné právo verejné,
 2. Medzinárodné právo súkromné,
 3. Medzinárodné právo obchodné.
 - **Finančné právo** (predseda: prof. Slovinský) – 3 okruhy otázok:
 1. Finančná veda a finančné právo,
 2. Hospodárske právo,
 3. Správne právo.
 - **Hospodárske právo** (predseda: prof. Chorváth) – 3 okruhy otázok:
 1. Hospodárske právo,
 2. Finančné právo,
 3. Občianske právo hmotné.
 - **Pracovné právo** (predseda: doc. Filo) – 3 okruhy otázok:
 1. Pracovné právo,
 2. Právo sociálneho zabezpečenia;
 3. Občianske právo hmotné.
 - **Roľnícko-družstevné právo** (predseda: doc. Kolesár) – 3 okruhy otázok:
 1. Roľnícko-družstevné a pozemkové právo;
 2. Správne právo;
 3. Hospodárske právo.

6. POSTGRADUÁLNE ŠTÚDIUM

Synonymom ďalšieho vzdelávania sa na Právnickej fakulte stalo postgraduálne štúdium (slangovo popromočné, skratka PGŠ). Absolventovi tohto štúdia neprislúchal osobitný titul. Predstavovalo iba akúsi doplnkovú formu vzdelávania právnikov, ktorí už pracovali v právnej praxi. Jednotliví uchádzači boli prijatí na základe návrhu svojho „zamestnávateľa“ (vo vtedajšej terminológii organizácie), ktorý usúdil, že konkrétny pracovník si potrebuje rozšíriť poznatky z oblasti práva alebo absolvovanie tohto štúdia bolo predpokladom pre jeho ďalšie kariérne povýšenie. Podstatnou motiváciou pre

organizáciu týchto „kurzov“ boli finančné príspevky jednotlivých organizácií za každého vyslaného pracovníka. Právnická fakulta UK s nimi disponovala ako s mimorozpočtovými zdrojmi.¹⁵⁰

Už Karol Plank sa ako dekan (1964-1966) pokúšal iniciovať zavedenie postgraduálneho štúdia na Právnickej fakulte.¹⁵¹ Pri jeho kreácii sa vedenie fakulty stretávalo s dilemou, či by ho bolo vhodné orientovať vyslovene prakticky, alebo by malo poslucháčom poskytovať najmä teoretickú nadstavbu jednotlivých odborov. Prevládlo presvedčenie, že dominantnou by sa mala stať druhá alternatíva, v dôsledku čoho sa malo v rámci postgraduálneho štúdia prednášať asi 30-40% všeobecnej právnej teórie a 60-70% teórie konkrétnych právnych odvetví.¹⁵²

Následne tieto ambície úspešne rozvinul aj dekan Vojtech Hatala (1966-69). S účinnosťou od 1. septembra 1966 bol na základe rozhodnutia Vedeckej rady Právnickej fakulty vytvorený osobitnú funkciu prodekana, ktorého agenda sa zameriavala výlučne na postgraduálne štúdium.¹⁵³ Ako prvý ju zastával doc. Juraj Cúth.¹⁵⁴ Administratívnou silou jeho úseku sa stala Marta Fittová (v rokoch 1970-80 vedúca študijného oddelenia, v rokoch 1980-1984 tajomníčka fakulty). Kvalifikovanú pomoc im mal poskytnúť aj Ústav pre postgraduálne štúdium, ktorý bol zriadený ako osobitné pracovisko Právnickej fakulty k 1. aprílu 1967.¹⁵⁵ Jeho úlohou bola nielen príprava študijných plánov a organizácia výučby, vrátane zápočtov, ale aj uzatváranie zmlúv s jednotlivými organizáciami a celková administratívna a hospodárska správa tohto štúdia. Medzi najabstraktnejšie činnosti tohto Ústavu patrilo spracovávanie analýz o postgraduálnom štúdiu a zavádzanie pokrokových metód výučby. Na jeho čele stál príslušný prodekan.¹⁵⁶

Po vydaní príslušnej vyhlášky Ministerstva školstva č. **49/1967 Zb. o postgraduálnom štúdiu na vysokých školách** zo dňa 7. mája 1967 sa utvoril definitívny normatívny rámec pre jeho realizáciu. Od letného semestra roku 1968 sa započalo so skúšobnou výučbou tzv. justičného smeru. Nasledujúci rok malo dôjsť k akreditácii nasledujúcich odvetví postgraduálneho štúdia v študijnom programe **štát a právo**:

¹⁵⁰ Pozri ust. §§ 1-4 vyhlášky Ministerstva školstva č. 49/1967 Zb. o postgraduálnom štúdiu na vysokých školách.

¹⁵¹ V súvislosti so „Zásadami organizácie postgraduálneho štúdia právnikov“, ktoré prijala Právna komisia ÚV KSČ dňa 8. januára 1965, mala byť oprávnená organizovať toto štúdium Právnická fakulta v Prahe a v Bratislave.

¹⁵² AUK: fond Právnická fakulta, 1969, sign. AIII/3, kartón 36. Zpráva o činnosti vedení Právnické fakulty ve funkčním období 1966-1969, s. 14-15.

¹⁵³ Jeho hlavnou pracovnou náplňou bolo: 1/ príprava koncepcie postgraduálneho štúdia; 2/ príprava učebných osnov, plánov a rozvrhu v spolupráci s jednotlivými katedrami; 3/ vypracovanie dohody s rezortmi o materiálnom zabezpečení postgraduálneho štúdia; 4/ zabezpečiť učebné pomôcky pre túto formu štúdia a ďalšie. AUK: fond Právnická fakulta, osobné spisy zamestnancov, Juraj Cúth. Zvýšenie funkčného platu prodekana pre postgraduálne štúdium z 10. 11. 1966.

¹⁵⁴ AUK: fond Právnická fakulta, osobné spisy zamestnancov, Juraj Cúth. Návrh na menovanie prodekana pre postgraduálne štúdium z 26. 8. 1966. Neskôr, v rámci funkčného obdobia dekana Juraja Cútha (1969-72) zastával túto funkciu prof. Anton Slovinský a neskôr doc. Juraj Kolesár. V roku 1975 došlo najprv k spojeniu agendy tohto rezortu s problematikou prestavby (reformy) právnického štúdia a od roku 1978 už postgraduálne štúdium patrilo do rezortu doc. Bajcuru ako prodekana pre výchovno-vzdelávaciu činnosť (so zameraním na štúdium popri zamestnaní a postgraduálne štúdium). Pozri prehľad Ročeniek Právnickej fakulty za roky 1967-1978 (*Zoznam prednášok, pracovísk a pracovníkov Právnickej fakulty Univerzity Komenského v školskom roku 1967-1968*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1967, s. 7 a nasledujúce ročenky).

¹⁵⁵ Na základe schválenia Vedeckej rady Univerzity Komenského zo dňa 20. 3. 1967. AUK: fond Právnická fakulta, osobné spisy zamestnancov, Juraj Cúth. Poverenie funkciou vedúceho Ústavu pre postgraduálne štúdium.

¹⁵⁶ AUK: fond Právnická fakulta, osobné spisy zamestnancov, Juraj Cúth. Návrh na vytvorenie Ústavu pre postgraduálne štúdium právnikov z 21. 11. 1966.

1. justičný smer so zameraním na občianskoprávnu a trestnoprávnu oblasť;
2. hospodársko-právny smer;¹⁵⁷
3. správno-právny smer (nakoniec ponúkaný až od roku 1970).¹⁵⁸

Štúdium bolo koncipované na čas štyroch semestrov, teda dve roky. V prvom ročníku mal byť poslucháčom poskytnutý všeobecný teoretický základ a až v nasledujúcom ročníku nastupovala konkrétne zvolená špecializácia. Študenti sa počas semestra stretávali na dvoch trojdňových sústreďeniach. *„Základom tohto štúdia však predstavovalo individuálne štúdium predpísaných učebných textov, pričom na konci IV. semestra sa konala ústna i písomná záverečná skúška“.*¹⁵⁹

Od roku 1973 začala Právnická fakulta poskytovať postgraduálne štúdium popri uvedených troch smeroch aj v rámci programu **„medzinárodné právo a medzinárodné vzťahy“**, ktorý sa zameriaval na prípravu absolventov vysokých škôl do 40 rokov pre prácu v zahraničných i vnútorných službách ČSSR. Hlavná pozornosť bola venovaná najmä výučbe medzinárodného práva, medzinárodných vzťahov z politického, ekonomického a kultúrneho hľadiska, vrátane jazykovej prípravy z ruštiny a iného svetového jazyka (angličtiny, francúzštiny alebo španielčiny).

V súvislosti so zrušením pobočky *Univerzity 17. novembra v Bratislave* nadobudla Právnická fakulta Univerzity Komenského v októbri 1974 oprávnenie realizovať výučbu aj v ďalšom, úplne odlišnom programe postgraduálneho štúdia, ktorý sa mal zaoberať prípravou československých **expertov na prácu v zahraničí**. Tento druh štúdia bol určený absolventom vysokých škôl, ktorých zamestnávateľ odporučil na prácu v zahraničí a zároveň úspešne zložili prijímacie skúšky, pričom sa špecializoval najmä na prehĺbenie jazykových znalostí uchádzačov zo svetových jazykov. Jeho náplňou bolo 3-týždňové internátne sústreďenie a 4 jednodenné konzultácie v každom semestri).¹⁶⁰

K 1. januáru 1975 boli tejto formy výučby účastní 342 študentov.¹⁶¹ Celkovej koncepcii PGŠ bolo ešte v 70. rokoch vyčítané trvalé nevenovanie dostatočnej pozornosti otázke prijímania, resp. delegovania poslucháčov na toto štúdium, odmeňovania prednášateľov, účasti významných odborníkov z praxe na vyučovacom procese, príprave

¹⁵⁷ Predmety v rámci **Hospodársko-právneho smeru**:

I. semester: Teória štátu a práva, Ekonomické teórie, Hospodárske právo;

II. semester: Teória štátu a práva, Ekonomické teórie, Hospodárske právo, Ústavné právo, Pracovné právo;

III. semester: Hospodárske právo, Pracovné právo, Ústavné právo, Finančné právo;

IV. semester: Pracovné právo, Finančné právo, Špecializácie: medzinárodné právo obchodné/Správne právo. Pozri *Zoznam prednášok, pracovísk a pracovníkov Právnickej fakulty Univerzity Komenského v školskom roku 1970/1971*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1970, s. 31.

¹⁵⁸ Obsahovo najrozmanitejší **správno-právneho smeru** pozostával z predmetov v rámci:

I. semestra: Najnovšie poznatky z teórie štátu, z teórie práva a z oblasti metodológie, Definícia pojmu štátnej správy, Sústava štátnej správy v socialistických a kapitalistických krajinách;

II. semestra: Ciele a úlohy štátnej správy a ich klasifikácia, Organizácia federálnej správy, Správy jednotlivých štátov federácie a Miestnej správy, Spolupráca a koordinácia v štátnej správe;

III. semestra: Vývin správneho práva (so zreteľom na socialistické štáty), Rozhodovanie v oblasti štátnej správy, Správne konanie v teórii a praxi, Zmena rozhodnutí správnych orgánov a správne súdnictvo;

IV. semestra: Špecializácia (správny proces/ školská správa/ zdravotná správa/ banská správa/ stavebné konanie/ kontrola vo verejnej správe). Pozri *Zoznam prednášok, pracovísk a pracovníkov Právnickej fakulty Univerzity Komenského v školskom roku 1970/1971*, ref. 157, s. 32-33.

¹⁵⁹ Postgraduálne štúdium na Univerzite Komenského. In *Naša Univerzita: Spravodaj Univerzity Komenského*, 1975, roč. 21, č. 10 (jún 1975), s. 1-2.

¹⁶⁰ *Zoznam prednášok, pracovísk a pracovníkov na Právnickej fakulte UK na školský rok 1977/78*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 1977, s. 20-21.

¹⁶¹ *Postgraduálne štúdium na Univerzite Komenského*, ref. 159, s. 1.

zodpovedajúcich učebných pomôcok. V záujme zatraktívnenia postgraduálneho štúdia Právnická fakulta UK zvlášť navrhovala, aby sa v praxi zvýšil význam absolvovania tejto formy štúdia v rámci pracovnej kvalifikácie jednotlivca.¹⁶²

V závere 70. rokov možno badať mierny pokles záujmu fakulty o výkon postgraduálneho štúdia. Zabezpečenie prípravy československých expertov na prácu v zahraničí bolo zverené pod gesciu Katedry jazykov. Jej kolektív si však sťažoval na neprimeranú záťaž kvôli odlišným obsahovým, organizačným, metodickým a pedagogickým požiadavkám vyučovania jazykov v rámci dennej výučby práva a tohto druhu postgraduálneho štúdia. Stala sa preto iniciátorom, aby tento program bol zverený Filozofickej fakulte UK alebo niektorej pedagogickej fakulte. V tomto zmysle Právnická fakulta vypracovala aj návrh pre Ministerstvo školstva SSR a od roku 1979 ho prestala zabezpečovať.¹⁶³ Na druhej strane začala Právnická fakulta v tom istom roku organizovať na žiadosť Ministerstva práce a sociálnych vecí SSR aj tzv. **sociálno-právny smer** postgraduálneho štúdia.¹⁶⁴

7. VEDECKÁ VÝCHOVA MLADÝCH PRÁVNÍKOV

Každý z profesorov začínal svoju odbornú dráhu ako obyčajný študent. V tomto zmysle aj v období normalizácie Právnická fakulta *„venovala sústavnú pozornosť systematickému vyhl'adávaníu talentovaných študentov a ich zapájaníu do ďalších foriem vedeckej výchovy“*.¹⁶⁵ Podľa ministerskej definície mali byť za nadaných a talentovaných pokladaní najmä tí študenti, ktorí *„úrovňou vedomostí, motivácie, tvorivosti a morálno-politických vlastností majú predpoklady na uplatnenie v príslušnom vednom odbore“*.¹⁶⁶ V praxi študent mohol svoje schopnosti preukázať tromi spôsobmi (nie nutne, ale často kumulatívnymi): zapojením sa do študentskej vedeckej odbornej činnosti (ŠVOČ),¹⁶⁷ pôsobením ako študentská vedecká a pedagogická sila na katedre, alebo aktívnou účasťou na brigádach a podujatiach pod záštitou Socialistického zväzu mládeže (SZM).

Minuciózny kontakt so životom katedry mohol študent nadobudnúť predovšetkým vtedy, ak na nej pôsobil ako pomocná študentská sila. Mohol byť nápomocný buď v rámci pedagogického procesu (*študentské pedagogické sily*) alebo vo vedeckej oblasti

¹⁶² Tamtiež, s. 1-2.

¹⁶³ APFUK (lokácia: Staré grunty): sign. AII. 1,2, inv. A-5, kartón 1, Zápisy z vedeckých rád 1977-78. Zápis zo zasadnutia Vedeckej rady PF UK zo dňa 19. mája 1978.

¹⁶⁴ APFUK: sign. AII. 1,2, inv. A-5, kartón 1, Zápisy z vedeckých rád 1977-78. Zápis z rokovania užšieho kolégia dekana PF UK Bratislava, dňa 07. septembra 1978, s. 4.

¹⁶⁵ APFUK (lokácia: Staré grunty): sign. CI. A-10, kartón 18, Zprávy o vedecko výskumnej činnosti 1968-1978. Správa o výchove nových vedeckých pracovníkov z 20. februára 1976. Podobné konštatovanie je v súlade s ust. § 21 ods. 2 zákona č. 19/1966 Zb. z 16. 3. 1966 o vysokých školách v znení zákona č. 163/1969 Zb., ktorým sa mení a dopĺňa zákon o vysokých školách: *„Mimoriadne nadaní študenti sú už počas štúdia na vysokých školách sústavne pripravovaní na vedeckú prácu“*.

¹⁶⁶ Pokyny Ministerstva školstva SSR č. 3318/1979-32 zo dňa 2. 11. 1979 na zabezpečenie zákona o výchove nových vedeckých pracovníkov a o ďalšom zvyšovaní kvalifikácie vedeckých pracovníkov (časť I., bod 2).

¹⁶⁷ Metodické pokyny MŠ ČSR, MŠ SSR a ČSÚV SZM na prípravu a organizáciu fakultných a celoštátnych kôl súťaže o najlepšiu študentskú vedeckú prácu z 20. 12. 1972 (č. 14 592/1972) a Metodické pokyny MŠ ČSR, MŠ SSR a ČSÚV SZM o študentskej vedeckej a odbornej činnosti z 29. 4. 1975 (č. 9265/1975-OV). Takýmto spôsobom začal svoju kariéru napr. prof. Peter Škultéty, ktorý v roku 1971 obhájil s prácou *„Racionalizácia a štátna správa“* prvé miesto v rámci fakultného kola Študentskej vedeckej konferencie, konanej dňa 17. 11. 1971. APFUK (lokácia: Staré grunty): sign. CI. A-10, kartón 18, Zprávy o vedecko výskumnej činnosti 1968-1978. Správa o vedecko-výskumnej činnosti Právnickej fakulty UK za rok 1971.

(*študentské vedecké sily*).¹⁶⁸ Do prvej skupiny mohli patriť študenti už po absolvovaní prvého ročníka, pričom ich úloha sa obmedzovala na technické a organizačné zabezpečenie výučby na danom pracovisku (napríklad zostavovanie rozvrhu, príprava materiálov a tematických plánov). Druhú skupinu tvorili spravidla poslucháči posledných ročníkov štúdia. Zaoberali sa triedením, či evidenciou knižnej literatúry a periodík, vrátane niektorých menších vedeckých úloh.¹⁶⁹ Na Právnickej fakulte Univerzity Komenského pôsobilo v rokoch 1970-1972 celkovo 13 vedeckých pomocných síl na jednotlivých katedrách, ale aj v knižnici a v Stredisku vedeckých informácií. Angažovanosť študentov podporovali aj tzv. vedecké krúžky, ktoré vznikli na neformálnej báze pri niektorých katedrách (napr. Katedre dejín štátu a práva, Katedre teórie štátu a práva, Katedre štátneho práva, Katedre hospodárskeho práva, Katedre medzinárodného práva).¹⁷⁰ Práca, ktorú tu vyvíjali študenti, sa často mohla stať podkladom pre ŠVOČ.

Právny rámec vedeckej aspirantúry ako vtedajšej formy doktorandského štúdia pôvodne určovala vyhláška č. 199/1964 Zb. o *výchove nových vedeckých pracovníkov*.¹⁷¹ Tento predpis rozoznával riadnu alebo externú vedeckú aspirantúru podľa toho, či daný vedecký pracovník pôsobil na školiacom pracovisku alebo u iného zamestnávateľa.¹⁷² Obe formy mali trvať spravidla tri roky, pričom ich trvanie sa mohlo predĺžiť maximálne o rok.

Za riadneho aspiranta mohol byť prijatý uchádzač s vysokoškolským vzdelaním do 35 rokov (ust. § 8 ods. 1), na rozdiel od externej formy, v ktorej veková hranica nebola určená (ust. § 45 ods. 1, písm. b). Voľné aspirantské miesto mohlo byť ponúknuté na základe vyhláseného konkurzu alebo výnimočne na návrh materského pracoviska. V oboch prípadoch musel uchádzač absolvovať ústnu prijímaciu skúšku, trvajúcu maximálne dve hodiny, počas ktorej „*členovia komisie môžu klásť otázky o kritickej hustote vesmíru a pýtať sa na názory na biotechniku, alebo na výsledok futbalového stretnutia našej reprezentácie s Kuvajtom*“.¹⁷³

Prvým cieľom vedeckého aspiranta po prijatí do vedeckej výchovy sa malo stať zloženie kandidátskych dizertačných skúšok. Aspirant bol povinný absolvovať:¹⁷⁴

- a) odbornú skúšku zo širšieho vedného základu svojho odboru;
- b) skúška z ruského jazyka;

¹⁶⁸ Z hľadiska neskoršej právnej úpravy možno uviesť, že podobný pomer študentov s katedrou sa spravoval Úpravou Ministerstva školstva SSR z 12. februára 1976 (č. 1351/1976-OV) o študentských pedagogických silách a študentských vedeckých silách na vysokých školách v SSR a v českej časti federácie to regulovali Instrukcie pro studentské pedagogické síly a studentské vědecké síly vysokých škol v ČSR z 22. 1. 1976 (č. 4 732/1976-32).

¹⁶⁹ Rozdielne postavenie oboch skupín možno demonštrovať aj v praktickej rovine: **študentská pedagogická sila** mohla mať úlohy stanovené v rozsahu 8 hodín týždenne za čo bola honorovaná štipendiom vo výške 200 Kčs mesačne, **študentská vedecká sila** mohla pracovať až v rozsahu 10 hodín týždenne a poskytovali jej štipendium 300 Kčs. Takýto študenti mali každý mesiac predložiť výkaz o svojej práci. Základnou právnou úpravou pre ich existenciu bola Pozri bližšie HUNGR, Pavel – PRUSÁK, Jozef. *Mládež, právo a veda: Základné práva a povinnosti mladého vedca*. Bratislava: Smena, 1983, s. 17-19.

¹⁷⁰ APFUK (lokácia: Staré grunty): sign. CI. A-10, kartón 18, Zprávy o vedecko výskumnej činnosti 1968-1978. *Správa o vedeckovýskumnej práci na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave za rok 1970*, s. 6.

¹⁷¹ K tomu pozri aj vyhlášku Štátnej komisie pre vedecké hodnosti č. 198/1964 Zb. o konaní pri udeľovaní vedeckých hodností z 11. novembra 1964.

¹⁷² Pozri ust. § 3 a § 6 Vyhlášky predsedu Československej akadémie vied a ministra školstva a kultúry č. 199/1964 Zb. o výchove nových vedeckých pracovníkov.

¹⁷³ HUNGR – PRUSÁK, ref. 169, s. 37. Pozn. aut. Nepodarilo sa nám zistiť, či šlo o netradičný humor alebo spomienky.

¹⁷⁴ Pozri ust. §§ 25-27 cit. vyhlášky.

c) skúška z ďalšieho svetového jazyka;¹⁷⁵

d) skúšku z marxizmu-leninizmu (keďže politická výchova bola súčasťou vlastného štúdia, právnici boli od zloženia tejto skúšky oslobodení, pričom postačovala náhrada v podobe seminárnej práce).

V roku 1971 vychovávala Právnická fakulta UK celkom 74 aspirantov, z toho pre vlastnú potrebu školiť 28 pracovníkov.¹⁷⁶ Zvyšok predstavovali právnici pôsobiaci v externom prostredí.

Znepokojujúco však pôsobia oficiálne publikované správy o „*zlých výsledkoch aspirantúry*“ a „*celého radu opatrení zo strany vedenia fakulty, vedúcich katedrií a práce školiteľov*“ na zlepšenie tohto stavu.¹⁷⁷ Problém však spočíval najmä v nedôslednom rešpektovaní časového harmonogramu pri skladaní jednotlivých skúšok a osobitne pri včasnom predložení kandidátskej dizertačnej práce. Tieto indície možno hodnotiť ako opodstatnené vzhľadom na to, že k marcu 1976 presiahlo päť rokov trvania vedeckej aspirantúry spolu 53 uchádzačov o udelenie titulu CSc. (keďže k decembru 1976 školiť Právnická fakulta celkovo 52 aspirantov, aj pri zohľadnení tých, ktorí prešli na inú formu vedeckej výchovy, ide o obrovský počet).¹⁷⁸ Medzi nimi sa nachádzalo aj množstvo vedeckých pracovníkov, ktorí preukázali svoju odbornosť tým, že sa neskôr stali renomovanými expertmi vo svojej oblasti.¹⁷⁹ Preto vôbec nemuselo ísť o vec odbornej pripravenosti, ale skôr určitej neformálnej akceptácie a tolerovania dlhšieho trvania aspirantúry. Spravidla sa predlžovala z 3 rokov pri internej a 5 rokov pri externej aspirantúre na 7-8 rokov trvania v oboch formách.¹⁸⁰ Určitý faktor mohli v tejto súvislosti predstavovať aj zvýšené pedagogické požiadavky, ktoré často presahovali stanovenú normu bežných povinností aspiranta.¹⁸¹ Na výučbe študentov sa často podieľali aj externisti.

Pokus o minimalizovanie naznačených prietahov malo predstavovať „*náročné a individuálne zhodnotenie vedúcich katedrií, či sú alebo nie sú predpoklady na úspešné ukončenie vedeckej aspirantúry v jednotlivých prípadoch, najmä so zreteľom na dlhoročné trvanie.*“¹⁸² Istú alternatívu v týchto prípadoch mohlo predstavovať preradenie do tzv. neorganizovanej vedeckej prípravy. Išlo o neformálny druh výchovy, ktorý bol

¹⁷⁵ Náhodne vyberáme protokoly č. 61/70 a 62/70 o kandidátskej skúške JUDr. Štefanie Mertánovej z ruštiny a francúzskeho jazyka zo dňa 02. 10. 1970. Predmetom jej skúšky z ruského jazyka bolo preloženie odborného textu, reprodukovanie prečítaného odborného textu, gramatický rozbor, skúška z odbornej terminológie, čo napokon korunovalo preukázanie schopnosti konverzovať na odbornú tému prezumpcie neviny. Podobnú náplň skúšky možno zdokumentovať aj na protokole kandidátskej skúšky z ruského jazyka (72/75) u JUDr. Petra Mosného z 03. 10. 1975, externého aspiranta z Právnickej fakulty UPJŠ (neskôr sa stali obaja menovaní profesormi z odboru dejín štátu a práva). Pozri APFUK (lokácia: Staré Grunty): osobné spisy aspirantov.

¹⁷⁶ APFUK (lokácia: Staré grunty): sign. Cl. A-10, kartón 18, Zprávy o vedecko výskumnej činnosti 1968-1978. Správa o vedecko-výskumnej činnosti Právnickej fakulty UK za rok 1971, s. 18.

¹⁷⁷ DOJČÁK, ref. 99, s. 842.

¹⁷⁸ APFUK (lokácia: Staré grunty): sign. Cl. A-10, kartón 18, Zprávy o vedecko výskumnej činnosti 1968-1978. Správa o vedeckovýskumnej činnosti Právnickej fakulty UK za rok 1976, s. 10.

¹⁷⁹ Vyberáme: Laurinec Káčer, Ivan Trimaj, Anton Blaha, Ivan Gašparovič, Pavol Kandráč, Zoltán Valentovič, Erika Kučerová, Katarína Tóthová, Alexandra Krsková, Jozef Klimko, Marian Posluch, Viera Strážnická, Peter Blaho, Štefania Mertánová, Richard Rapant, Ján Chudík a ďalší. APFUK (lokácia: Staré grunty): sign. Cl. A-10, kartón 18, Zprávy o vedecko výskumnej činnosti 1968-1978. Zoznam adresovaný Rektorátu Univerzity Komenského zo 4. marca 1976.

¹⁸⁰ APFUK (lokácia: Staré grunty): sign. Cl. A-10, kartón 18, Zprávy o vedecko výskumnej činnosti 1968-1978. Správa o vedeckovýskumnej činnosti Právnickej fakulty UK za rok 1976, s. 10.

¹⁸¹ APFUK (lokácia: Staré grunty): sign. Cl. A-10, kartón 18, Zprávy o vedecko výskumnej činnosti 1968-1978. Správa o vedeckovýskumnej činnosti Právnickej fakulty UK za rok 1974, s. 8.

¹⁸² DOJČÁK, ref. 99, s. 843.

pôvodne určený starším odborníkom z praxe. V rámci svojho vedeckého výskumu mali postupovať samostatne, čoho prejavom bola aj absencia akéhokoľvek školiť. Univerzitná prax však tento spôsob využívala, ak bolo potrebné, aby učiteľ – zamestnanec – predložil kandidátsku dizertačnú prácu, bez ohľadu na časový rozmer svojho výskumu (paradoxne, hoci bol tento typ vedeckej prípravy prevzatý zo sovietskeho systému, práve tam však bolo jeho trvanie na rozdiel od ČSSR limitované jedným rokom).¹⁸³

Na druhej strane fakulta odmietala možnosť udelenia titulu len na základe vedeckej rozpravy nad súborom publikovaných prác¹⁸⁴ a striktne požadovala, aby bola predložená v každom prípade riadna kandidátska dizertačná práca.¹⁸⁵ Sprísnená kontrola časového plánu priniesla určité výsledky už v školskom roku 1974/75, keď obhájili vedeckú hodnosť „kandidáta právnych vied“ (CSc.)¹⁸⁶ JUDr. Ján Ďurovčík, JUDr. Miroslav Freund¹⁸⁷ a JUDr. Jozef Prusák.¹⁸⁸

Prirodzené modifikácie vedeckej aspirantúry neskôr priniesol zákon č. **39/1977 Zb. z 29. júna 1977 o výchove nových vedeckých pracovníkov a o ďalšom zvyšovaní kvalifikácie vedeckých pracovníkov**.¹⁸⁹ Tento predpis rozlišoval až štyri druhy vedeckej aspirantúry:

- a) interná (na školiacom pracovisku sa sústavne pripravoval na vedeckú prácu, za čo mu bolo udeľované pravidelné štipendium,¹⁹⁰ avšak s fakultou nebol v pracovnom pomere);
- b) externá (vedecká výchova na školiacom pracovisku prebiehala popri pracovných povinnostiach na materskom pracovisku¹⁹¹);
- c) účelová (účastník ostal na svojom materskom pracovisku, kde plní významnú úlohu pod dozorom školiaceho pracoviska – kľúčovou bola v tomto bode dohoda medzi školiacim a materským pracoviskom a úlohách a povinnostiach aspiranta);

¹⁸³ HUNGR – PRUSÁK, ref. 169, s. 35.

¹⁸⁴ Túto alternatívu deklarovalo už ust. § 5 ods. 3 zákona č. 53/1964 Zb. o udeľovaní vedeckých hodností a o Štátnej komisii pre vedecké hodnosti, ktorý znel: „*Vynikajúci pracovníci, ktorí svojimi pracovnými výsledkami overenými v praxi, už objektívne preukázali vyššiu vedeckú kvalifikáciu, môžu osvedčiť svoju vedeckú spôsobilosť*“ (na udelenie titulu kandidáta vied) *bez vykonania skúšok tým, že vo verejnej rozprave pred komisiou obhája spoločenský význam svojich vedeckých prác*“.

¹⁸⁵ APFUK (lokácia: Staré grunty): sign. CI. A-10, kartón 18, Zprávy o vedecko výskumnej činnosti 1968-1978. Správa o vedeckovýskumnej činnosti Právnickej fakulty UK za rok 1976, s. 10.

¹⁸⁶ Promócie vedcov. In *Naša Univerzita: Spravodaj Univerzity Komenského*, 1975, roč. 22, č. 4 (december 1975), s. 4.

¹⁸⁷ Miroslav Freund, zamestnanec Právnického ústavu Ministerstva spravodlivosti, obhájil svoju dizertačnú prácu na tému „Podstata a funkcia pracovno-právneho procesu“. Pozri PECHA, V. Obhajoba kandidátskej dizertačnej práce JUDr. Miroslava Freunda. In *Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva*, 1974, roč. 57, č. 10, s. 954.

¹⁸⁸ JUDr. Prusák obhajoval prácu na tému „*Problémy marxisticko-leninskej teórie poznania práva v spoločnosti*“. Jej pôvodný názov však znel „*Človek a právo*“. Pozri APFUK (lokácia: Staré grunty), osobné spisy aspirantov, Jozef Prusák.

¹⁸⁹ K tomu pozri vykonávacie predpisy, najmä Vyhlášku Československej akadémie vied č. **53/1977 Zb. o výchove nových vedeckých pracovníkov a o študijných pobytoch** a Vyhlášku Československej akadémie vied č. **54/1977 Zb., ktorou sa upravujú niektoré podrobnosti o pracovnoprávných vzťahoch účastníkov vedeckej výchovy a študijných pobytoch a o poskytovaní štipendií**.

¹⁹⁰ Interným aspirantom, ktorí pred prijatím na aspirantúru boli v praxi menej než 2 roky (čo bolo typickým najmä pre spoločenskovedné odbory) sa v 1. ročníku priznávalo štipendium vo výške 1700-2000 Kčs mesačne, v 3. ročníku 2100-2400 Kčs. Pozri HUNGR – PRUSÁK, ref. 169, s. 31.

¹⁹¹ Podľa ust. § 8 cit. zákona č. 39/1977 Zb. bola „*Materským pracoviskom účastníka vedeckej výchovy organizácia, v ktorej je počas vedeckej výchovy v pracovnom pomere, v pracovnom vzťahu vyplývajúcom z členského pomeru v jednotnom roľníckom družstve, prípadne v inom obdobnom vzťahu, alebo organizácia, pre potrebu ktorej je vychovávaný*“.

- d) slangovo tzv. pracovná ašpirantúra, oficiálne výchova pre pracovníkov školiacich pracovísk (účastník bol v pracovnom pomere so školiacim pracoviskom a ašpirantúru vykonával ako súčasť svojich pracovných povinností).

Kým riadna a účelová ašpirantúra mali trvať maximálne tri roky, ukončenie externej a pracovnej ašpirantúry ostalo v horizonte piatich rokov.

Počet a charakter kandidátskych skúšok zostal zachovaný. Jedným z hmatateľných dôsledkov nového predpisu pre mladých ašpirantov z oblasti právnej vedy však bolo zrušenie dovtedajšej možnosti požiadať o oslobodenie od zloženia skúšky z marxizmu-leninizmu. Podľa novej úpravy sa tomu nemohol vyhnúť už ani samotný vedecký pracovník tejto disciplíny, no vykonával ju z tých oblastí, ktoré neboli bezprostrednou súčasťou jeho odbornej skúšky.¹⁹² Kým dovtedy mohla trvať maximálne 30 minút, podľa nového predpisu bola limitovaná 1 hodinou.¹⁹³ Išlo o ústnu skúšku, ktorá mohla byť eventuálne doplnená aj o písomnú časť pozostávajúcej z predloženia písomnej práce, minimálne 1 mesiac pred konaním ústnej časti. Už na základe podnetov z dokumentu UV KSČ o výchove vedeckých pracovníkov z roku 1974 (ktorý sa napokon stal aj bázou pre novú úpravu vedeckej ašpirantúry)¹⁹⁴ Právnická fakulta UK so všetkou rigoróznosťou prestala udeľovať oslobodenia od absolvovania skúšky z marxizmu-leninizmu, aj keď to platné predpisy umožňovali.¹⁹⁵ Preto nešlo o žiadnu náhlu zmenu. Všeobecnou výzvou celého tohto obdobia bolo aj prispôbenie názvu a obsahu jednotlivých kandidátskych prác vtedajšej ideologickej situácii, ako aj prideleným výskumným úlohám.

Odborná kandidátska skúška mala písomnú a ústnu časť. Prvá z nich predstavovala vypracovanie písomného referátu, ktorý bol obsahovo blízky kandidátskej práci, vrátane písomne zachytených téz záverečnej práce. Ústna skúška predstavovala vedeckú rozpravu, v rámci ktorej boli uchádzačovi kladené otázky z jednotlivých predmetov z odboru.¹⁹⁶ Z tohto uhla pohľadu možno konštatovať, že sa táto skúška približovala súčasnému chápaniu dizertačnej skúšky.

Kandidátska dizertácia mala byť vytlačená alebo napísaná prostredníctvom písacieho stroja (v prípade veľkej doktorskej dizertácie bola tlačaná forma obligatórnou). Strojopis práce nemal presiahnuť 150 strán, pričom v prípade teoretických odborov, kam patrilo aj právo, platila výnimka spod prísnosti normy v rozhraní 30% (maximum teda predstavovalo 195 strán práce).¹⁹⁷ Nevyhnutnou súčasťou žiadosti o povolenie obhajoby mal byť autoreferát dizertácie vo formáte A5 a v rozsahu 20 strán, kde autor zhrnul základné myšlienky, ciele a závery svojej práce, vrátane zoznamu literatúry a zoznamu publikovaných prác autora.¹⁹⁸ Z troch oponentov mal byť aspoň jeden profesor, eventuálne doktor vied, pričom platilo, že nemôžu byť všetci z rovnakej inštitúcie.

¹⁹² Ust. § 20 ods. 2 vyhlášky č. 53/1977 Zb. o výchove nových vedeckých pracovníkov a o študijných pobytoch.

¹⁹³ Ust. § 27 ods. 2 vyhlášky č. 199/1964 Zb. v komparácii s ust. § 20 ods. 3-4 vyhlášky č. 53/1977 Zb.

¹⁹⁴ K tomu pozri materiály k realizácii uznesenia Predsedníctva UV KSČ o príprave vedeckých pracovníkov v Ústredný archív Slovenskej akadémie vied: fond Komunistická strana inv. 2763, sign. CII/19, kartón 674. Tiež ÚASAV: fond: Uznesenia vlády SSR, inv. 4104, sign. CII/36b8I, kartón 1513. Návrh zásad zákona o zvyšovaní kvalifikácie vedeckých pracovníkov (99).

¹⁹⁵ APFUK (lokácia: Staré grunty): sign. CI. A-10, kartón 18, Zprávy o vedecko výskumnej činnosti 1968-1978. Správa o výchove nových vedeckých pracovníkov z 20. februára 1976, s. 2.

¹⁹⁶ Ust. § 19 vyhlášky č. 53/1977 Zb.

¹⁹⁷ Pozri ust. § 6 ods. 10 vyhlášky Slovenskej komisie pre vedecké hodnosti č. 65/1977 Zb. o konaní pri udeľovaní vedeckých hodností (pozn. aut.: je zaujímavé, že na rozdiel od súčasnosti neurčovali tieto podrobnosti vnútorné predpisy vysokých škôl).

¹⁹⁸ Pozri napr. ust. §§ 16-18 vyššie citovanej vyhlášky.

Ustanovený oponent bol povinný vypracovať posudok najneskôr do jedného mesiaca, hoci v praxi tento termín rozhodne nebol dodržiavaný.¹⁹⁹

V roku 1978 bolo na fakulte umiestnených celkom 77 aspirantov, z toho 19 interných vedeckých pracovníkov (4 pre vlastnú potrebu a 15 na uskutočnenie vedeckých úloh), 57 externých aspirantov pre iné pracoviská (išlo najmä o Právnickú fakultu v Košiciach, čiastočne v Brne, či na Vysokej škole ZNB), dokonca v danom roku započala aj jedna účelová aspirantúra z Generálnej prokuratúry.²⁰⁰ Nemožno opomenúť, že k tomuto počtu je nutné prirátat' aj 14 odborných asistentov, ktorí neukončili svoju vedeckú prípravu načas a z toho dôvodu boli priradení do tzv. samostatnej prípravy, teda formálne do tohto počtu neboli evidovaní.

Postupne sa podarilo stabilizovať časový rozvrh pri skladaní kandidátskych skúšok, avšak časový horizont prekladania dizertačnej práce stále osciloval medzi 8-10 rokmi od začatia aspirantúry. Z objektívneho hľadiska malo podľa plánu kvalifikačného rastu v rokoch 1976-1977 odovzdať kandidátsku prácu 19 odborných asistentov fakulty, z toho objektívny stav bol k decembru 1977 nasledovný:

- a) obhájené – úspešne ukončené – práce (4): Klimko, Krsková, Káčer, Tóthová;
- b) začaté konanie po predložení práce (4): Blaho, Dokuš, Mertanová, Posluch,
- c) zatiaľ nepredložené práce (11): Chudík, Grauzel, Kammerhofferová, Kandrác, Kučerová, Kuchta, Moravčík, Malcevová, Rapant, Strážnická, Valentovič.²⁰¹

V roku 1978 úspešne ukončili štúdium piati aspiranti (Posluch - 1970,²⁰² Škultéty - 1974,²⁰³ Strážnická - 1965,²⁰⁴ Blaho - 1969, Mertanová - 1969), čo fakulta hodnotila veľmi pozitívne ako náznak určitého zlepšenia. Z pohľadu kvantitatívneho počtu obhájených prác za rok došlo naozaj v tejto oblasti k pokroku (pri porovnaní so začiatkom 70. rokov, kedy bola obhájená jedna práca ročne). Profesor A. Slovinský sa k tomuto stavu vyjadril nasledovne: „dosiahli sa síce aj dobré výsledky, počet aspirantov je dosť vysoký, pričom tento fakt zaväzuje školiteľov a tiež fakultu, avšak existujú v tejto činnosti stále aj rezervy.“²⁰⁵

9. POZITÍVA OBDOBIA NORMALIZÁCIE V OBLASTI PRÁVA?

Obdobie normalizácie bolo síce veľmi náročné, no v jeho priebehu sa podarilo dosiahnuť aj určitý progres. V prvom rade sa po dlhých rokoch pripustilo, že právnická profesia bola v predchádzajúcich obdobiach nedocenená. Zároveň prax signalizovala jej personálne poddimenzovanie.²⁰⁶

Výrazom tejto skutočnosti bolo zriadenie dvoch nových právnických fakúlt. Od roku 1969 začala pôsobiť Právnická fakulta Univerzity J. E. Purkyně (dnes Masarykovej

¹⁹⁹ HUNGR – PRUSÁK, ref. 169, s. 53.

²⁰⁰ APFUK (lokácia: Staré grunty): sign. CI. A-10, kartón 18, Zprávy o vedecko výskumnej činnosti 1968-1978. Správa o vedeckovýskumnej činnosti Právnickej fakulty UK na rok 1978, s. 9.

²⁰¹ APFUK (lokácia: Staré grunty), Zápisy z vedec. rád, kolégia dekana 1977-1978, inv. A-5, sign AII-1,2, kartón 1. Informačná správa o plnení plánu kvalifikačného rastu učiteľov Právnickej fakulty v rokoch 1976-1977.

²⁰² Dňa 21. júna 1978 s názvom „Štátne zriadenie a riešenie národnostnej otázky v socialistických štátoch“.

²⁰³ Dňa 22. septembra 1978 s názvom „Informácie v štátnej správe a ich právna úprava“.

²⁰⁴ Dňa 21. júna 1978 s názvom „Subjekty v medzinárodnom obchode“.

²⁰⁵ APFUK (lokácia: Staré grunty): Zápisy z vedec. rád, kolégia dekana 1977-1978, inv. A-5, sign AII-1,2, kartón 1. Zápisnica zo zasadnutia Vedeckej rady Právnickej fakulty Univerzity Komenského, konanej dňa 19. decembra 1978 o 13,00 hod., s. 6.

²⁰⁶ Právnikov pribudne! In *Naša Univerzita: Spravodaj Univerzity Komenského*, 1972, roč. 18, č. 6 (február 1972), s. 1.

univerzity) v Brne.²⁰⁷ V septembri 1970 vznikla Pobočka Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Košiciach (jej vedúcim predstaviteľom bol už od jej vzniku prof. Jozef Suchoža), ktorá sa od začiatku školského roka 1973/74 emancipovala ako samostatná fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Jej založenie by nebolo možné bez výdatnej podpory a osobného nasadenia mnohých učiteľov z jej bratislavskej sestry.²⁰⁸ Napokon samotná Právnická fakulta Univerzity Komenského zaznamenala zvýšenie počtu študentov, pričom k 31. októbru 1971 mala celkom 2324 študentov, čo predstavovalo najväčší počet poslucháčov v jej dovtedajšej histórii (pravda, tento údaj zahŕňa aj počet študentov z jej košickej pobočky). Z uvedeného súčtu bolo 1151 denných študentov.²⁰⁹

Už na konci 60-rokov 20. storočia pociťovala celá Univerzita výrazný nedostatok priestorov. Pomery Právnickej fakulty však boli v tomto smere obzvlášť alarmujúce. Hoci technická norma predpisovala, aby po prepočte na hlavu pripadal každému študentovi právnických, či filozofických fakúlt priestor aspoň vo výmere 7 metrov kubických, podľa zverejnených štatistík mohla Právnická fakulta UK ponúknuť svojmu študentovi iba zázemie vo výmere nedosahujúcej ani 1 meter kubický, čo „*by mohla byť azda postačujúca norma pre psiú budú*“.²¹⁰

Signifikantným je v tomto smere napríklad list profesora Rebru, ktorý adresoval vedeniu ešte pred započatím ťažkej normalizácie: „*Aj keď viem, že nateraz Právnická fakulta neoplýva miestnosťami, predsa len musím pripomenúť naliehavosť pridelenia mi miestností pre katedru rímskeho práva. Bez nich je práca Katedry hatená: nemožno budovať knižnice /urgujú prevzatie kníh niekdajšieho seminára rímskeho práva ukrytých na Filozofickej fakulte, cca. 1500 zväzkov, doplniť knižnicu ďalšími nevyhnutnými základnými dielami, miestnosť pre asistenta, miestnosť pre vedúceho už aj v záujme styku s poslucháčmi/. Ale miestnosť potrebujem nateraz azda ešte viac so zreteľom na Katedru teórie štátu a práva, s ktorou by som mal mať možnosť riadneho styku, ak ju mám viesť. Stav je tam taký, že ani terajší pracovníci nemajú všetci pracovný stôl a stoličku, že na pracovníka tam pripadá 4 metre štvorcové plochy a že odo mňa nemožno žiadať za tejto situácie, aby som niektorému pracovníkovi vzal stôl a stoličku.*“²¹¹

Stiesnená atmosféra sa však čoskoro mala stať minulosťou. Od roku 1970 sa započalo s budovaním prístavby – tzv. novej budovy – k dovtedajšiemu komplexu na

²⁰⁷ Pozri VOJÁČEK, Ladislav – SCHELLE, Karel – TAUCHEN, Jaromír. *Dějiny Právnické fakulty Masarykovy univerzity 1919-2019*. Brno: Masarykova univerzita, 2019. 575 s. ISBN 978-80-210-9240-2. Tiež VOJÁČEK, Ladislav. Od J. E. Purkyně k zahájení přednášek v nové budově brněnské právnické fakulty. In *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2007, roč. 15, č. 1, s. 70-76.

²⁰⁸ PALÚŠ, Igor. *10 rokov Právnickej fakulty Univerzity P. J. Šafárika 1973-1983*. Košice: UPJŠ, 1983. O veselých príhodách učiteľov dochádzajúcich do Košíc (minimálne z odboru dejín práva a rímskeho práva) sa možno dozvedieť z osobných spomienok prof. JUDr. Jozefa Klimka, DrSc. a prof. JUDr. Matúša Nemca, PhD. Ešte v roku 1976 Rektorát Univerzity Komenského schválil uzavretie vedľajšieho pracovného pomeru v rozsahu 1/3 úväzku s Právnickou fakultou UPJŠ 12 učiteľom. Zdroj APFUK: spisová agenda Katedry dejín štátu a práva 1974-1977.

²⁰⁹ Zo všetkých denných študentov bolo až 727 poslucháčok ženského pohlavia (teda 63%), ďalej fakulta evidovala 616 študentov popri zamestnaní (z toho 233 žien – 37%) a napokon treba spomenúť aj študentov postgraduálneho štúdia (61 z toho 7 ženy). Táto štatistika je prevzatá z článku Rozvoj Univerzity a ťažkosti, s ktorými zápasí. In *Naša Univerzita: Spravodaj Univerzity Komenského*, 1972, roč. 18, č. 6 (február 1972), s. 1. Pre porovnanie: v roku 2018 mala Právnická fakulta celkom 2429 študentov. Zdroj *Výročná správa za rok 2018* (Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta), s. 69-70 a s. 75. Dostupné na internete: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/O_fakulte/Dokumenty/Vyroczne_spravy/VS_2018.pdf

²¹⁰ Prejav rektora prof. RNDr. B. Cambela, DrSc. v rámci otvorenia školského roka 1968/69. In *Naša Univerzita: Spravodaj Univerzity Komenského*, 1968, roč. 15, č. 2 (november 1968), s. 2.

²¹¹ ARUK: fond Právnická fakulta, sign. AIII/3, kartón 35. List zo dňa 21. apríla 1969.

Šafárikovom námestí. Myšlienka o rozšírení univerzitného „paláca“ (ako sa kedysi táto stavba ľudovo prezývala) bola predmetom diskusií ešte pred vypuknutím druhej svetovej vojny,²¹² avšak až vtedajšie budovateľské nadšenie vytvorilo k jej realizácii tie správne predpoklady pod dohľadom architektov Vladimíra Karfíka a Antona Rokošného. Práve v roku 1975 sa podarilo dokončiť hrubú stavbu objektu. V jeho priebehu došlo k dokončeniu obvodového plášťa, vymurovaniu priečok a montáži elektroinštalácie v novej budove.²¹³ V decembri 1975 však Bratislavu postihli tak silné mrazy, že v ich dôsledku popukal väčší počet stropných panelov a ich oprava si následne vyžiadala relatívne dlhší čas. Stavba bola napokon slávnostne odovzdaná do užívania až ku 31. decembru 1977.²¹⁴

ZÁVER

Predložená vedecká štúdia vo svojej podstate pozostávala z dvoch veľkých častí. Prvá z nich sa koncentrovala na analýzu personálneho substrátu Právnickej fakulty Univerzity Komenského, vrátane poukázania na vedeckú činnosť jej pedagógov. Druhá časť sa pokúsila podať stručnú charakteristiku štúdia práva v rozličných stupňoch (od bežného štúdia, rigorózne konanie, postgraduálne štúdium až po vedeckú aspirantúru).

Obe state spája ich časové umiestnenie do obdobia 70. rokov 20. storočia, pričom sa usiluje o reflexiu obdobia, keď odovzdávanie umenia dobrého a spravodlivého bolo opäť otrocky spútané ideológiou štátostrany na jednej strane a všemocnou silou štátnej mašinerie na strane druhej. Totalitný štát zasahoval nielen do spôsobu výučby študentov, ale zásadným spôsobom ovplyvňoval aj vedecko-výskumnú prácu učiteľov. Každodennou realitou sa stali „komplexné hodnotenia“ pracovníkov fakulty zo strany ich vedenia (schvaľované stranickým orgánom), s čím bola spätá aj sústavná previerka ich politických názorov, ba aj osobného života. Ak právny vedec nechcel upadnúť do podozrenia, musel sa v rámci svojich verejných vystúpení obmedziť na predimenzované prejavovanie vernosti politike Komunistickej strany. Každý, kto chcel naďalej verejne pôsobiť a vyučovať, či dokonca funkčne a profesionálne rásť, vôbec nehovoriac o možnosti absolvovať nejaké zahraničné pobyty, musel používať ideologický slang, od citácie diel Karola Marxa v lepšom prípade až po nesúvislé pasáže upozorňujúce na jedinečnosť diktatúry proletariátu. Naša sonda skutočne potvrdila a hmatateľne poukázala na konkrétne normalizačné zásahy do akademickej samosprávy. Prítomnosť ZO KSS a FO SZM²¹⁵ na jej pôde sa v tomto kontexte javí ako najmenší problém.

Právnická fakulta UK nikdy nebola akýmsi centrom normalizácie. Dianie na jej pôde bolo samo odrazom celospoločenskej atmosféry. Tým však nemožno vylúčiť, že aj na právnických fakultách pôsobilo množstvo presvedčených komunistov, ktorí verili v nevyhnutnosť daného režimu (v štúdiu sme poukázali na viacero indícií v konkrétnych prípadoch).

Okrem politických súvislostí nemožno opomenúť, že Právnická fakulta Univerzity Komenského bola nútená v skúmanom období zápasit' a prekonávať viaceré výzvy.

²¹² VIETOR, Martin. Právnická fakulta Univerzity Komenského. In *50 rokov Univerzity Komenského*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1969, s. 193.

²¹³ AUK: Kolégiá rektora. Zápisnica zo zasadnutia kolégia rektora UK z 10. 11. 1975, s. 3.

²¹⁴ BEŇA, ref. 36, s. 95-97.

²¹⁵ Socialistický zväz mládeže, ktorý vznikol v roku 1970 ako určitá náhrada za Československý zväz mládeže: „Pod kepienkom kritiky nedostatkov rozbili Československý zväz mládeže ako jednotnú organizáciu pôsobiacu na politickoideovú výchovu mládeže v duchu marxizmu-leninizmu. V dôsledku nerozhodného postupu Predsedníctva ÚV KSČ boli mládežnícke organizácie vydané napospas pravicovým a kontrarevolučným silám“. Pozri *Poučenie z krízového vývoja v strane a spoločnosti po XIII. Zjazde KSČ*. Bratislava: Pravda, 1973, s. 30.

Začiatkom 70. rokov pôsobila ako jediná právnická fakulta na území Slovenska. Takmer výlučne na jej pleciach spočívalo postupné etablovanie Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, oveľa v menšej miere sa však podieľala aj na opätovnom obnovení činnosti Právnickej fakulty v Brne.²¹⁶ V jednotlivých správach o stave bratislavskej fakulty sa v predmetnom období sústavne zdôrazňuje vysoká pracovná záťaž pedagogického personálu ďalšími úväzkami v Košiciach, čo nepriaznivo doliehalo na jej celkovú kondíciu.²¹⁷ Navyše samotná Právnická fakulta UK prijímala čoraz viac študentov, čo sa zároveň prejavilo vo vzťahu k narastajúcim priestorovým problémom. K riešeniu tejto situácie malo dôjsť po dostavbe novej budovy na Múzejnej ulici, na ktorej prebiehali stavebné práce a ruch práve v 70. rokoch.

Ďalej sme poukázali na to, že plnenie štátneho plánu vedeckého výskumu nebolo ideálne predovšetkým v prvej polovici skúmanej dekády. Je o to viac prekvapivé, že sa fakulte napokon podarilo mobilizovať sily a v rámci 6. päťročnice (1976-1980) sa stala riešiteľom približne 15 čiastkových úloh štátneho výskumu (čo je stav podobný tomu z konca 60. rokov). Z hľadiska vedeckej výchovy boli pre 70. roky charakteristické veľmi pozvoľné etapy pre predkladanie kandidátskych dizertačných prác a sústavné predlžovanie vedeckej aspirantúry. Pod tlakom najrozmanitejších opatrení zo strany vedenia sa síce podarilo tieto časové úseky skrátiť a doviest mladých učiteľov k obhajobe skôr, hoci zasa to nemalo úplne razantný efekt.

Kladne možno hodnotiť relatívne početnú publikačnú činnosť jej učiteľov (vo vtedajšom meradle, spreď obdobia tzv. scientometrie),²¹⁸ ako aj výrazne svedomitejšie plánovanie a prípravu kvalifikačného rastu jednotlivých pracovníkov, čo sa aj odrazilo na frekventovanejšom konaní jednotlivých vedeckých a funkčných postupov. Na druhej strane sme zistili aj to, že uvádzané úspechy výrazne nezlepšili kvalifikačnú štruktúru zamestnancov, avšak umožnili nahradiť zamestnancov, ktorí postupne odchádzali z dôvodu vysokého veku, zdravotného stavu, či z politických dôvodov. Početnejší stav však dosiahla kategória asistentov a odborných asistentov.

Sedemdesiate roky sa však niesli aj v znamení veľkej prestavby právnického štúdia, teda realizácie reformy študijného plánu. Najočividnejšie sa tieto snahy pretavili v zavedení štvorročného štúdia práva namiesto pôvodného päťročného. Samozrejme, že zmena tohto rozsahu vyžadovala organizačné nasadenie väčšiny učiteľov fakulty a napísanie nových učebných pomôcok (tak kvôli náplni predmetov z obsahového, ako aj ideologického hľadiska). V týchto rokoch navyše napredovala výučba aj v rámci postgraduálneho štúdia, ktorá sa v období 70. rokov rozšírila o viacero nových odborov.

Na základe týchto skutočností možno predložiť konklúziu, že napriek najrozmanitejším problémom a výzvam, vyšla Právnická fakulta UK z rámca skúmaného desaťročia posilnená a jej vtedajšie vedenie možno vnímať ako relatívne úspešné. Samozrejme, odhliadnuc od stiesnenosti normalizačného prostredia, ktoré panovalo v celej spoločnosti.

²¹⁶ Napríklad v školskom roku 1971-72 mala Právnická fakulta UK dokonca osobitného prodekana – prof. Antona Slovinského pre pobočku v Košiciach. *Zoznam prednášok, pracovísk a pracovníkov Právnickej fakulty Univerzity Komenského v školskom roku 1970/1971*, ref. 157, s. 7.

²¹⁷ Napríklad k školskému roku 1976/1977 vo vedľajšom pracovnom pomere v rozsahu 1/3 v Košiciach museli pôsobiť 14 pedagógovia z Bratislavy (prof. Cúth, prof. Husár, prof. Plank, prof. Slovinský, doc. Planková, doc. Bajcura a ďalší). APFUK: fond Katedra dejín štátu a práva 1975-1978. Súhlas k uzatvoreniu VPp.

²¹⁸ Pre porovnanie v roku 2018 Právnická fakulta UK evidovala v rámci všetkých kategórií celkovo 1054 výstupov, čo je neporovnateľné číslo. Pozri *Výročná správa za rok 2018*, s. 105-107. Dostupné na internete: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/O_fakulte/Dokumenty/Vyrocné_spravy/VS_2018.pdf

Dňa 29. januára 1976 sa v Aule Univerzity Komenského konala celouniverzitná konferencia komunistov, ktorá mala priniesť zhodnotenie ich práce počas uplynulých piatich rokov a aby sa delegáti pripravili sa na nadchádzajúci XV. zjazd KSČ.²¹⁹ Zároveň si vytýčili viac-menej vágny program na poli vnútrostraníckej a kádrovej práce (dbať na prípravu schôdzí ZO KSS, zabezpečiť rast členskej základne ZO KSS a nové formy jej aktivizácie); vrátane práce na ideovo-výchovnom úseku (venovať sa výučbe marxizmu-leninizmu)...²²⁰ O trinásť rokov neskôr, v novembri 1989, bude Aula Univerzity Komenského tiež kapacitne obsadená, či až preplnená, ale rokovať sa už bude o niečom inom.

KONTAKTNÉ ÚDAJE:

JUDr. Andrej Beles, PhD.,
e-mail: andrej.beles@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského Bratislave,
Právnická fakulta
Ústav európskeho práva
Šafárikovo nám. č. 6,
P. O. BOX 313, 810 00 Bratislava

JUDr. Martin Gregor, PhD.,
e-mail: martin.gregor@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského Bratislave,
Právnická fakulta
Katedra rímskeho práva, kánonického
a cirkevného práva
Šafárikovo nám. č. 6
P. O. BOX 313, 810 00 Bratislava

²¹⁹ V 80. rokoch sa schádzali už na novom mieste, v kongresovom centre pri študentskom domove Družba.

²²⁰ Celouniverzitná konferencia komunistov. In *Naša Univerzita: Spravodaj Univerzity Komenského*, 1976, roč. 22, č. 6 (február 1976), s. 1-3.

Historický vývoj odbornej starostlivosti*

Adam Kőszeghy

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

ABSTRAKT

KŐSZEGHY, Adam. Historický vývoj odbornej starostlivosti. In *Historia et theoria iuris*, 2019, roč. 11, č. 3, s. 49 – 58.

Príspevok sa venuje historickému vývoju inštitútu odbornej starostlivosti (resp. povinnosti konať s odbornou starostlivosťou), ktorý možno označiť za tradičný obchodnoprávny inštitút vyskytujúci sa v množstve právnych predpisov naprieč právnym poriadkom Slovenskej republiky. Pozornosť je venovaná počiatkom tohto inštitútu v rímskom práve a následne jeho vývoju na území Čiech a Slovenska (resp. Československa), zavŕšený súčasnou úpravou obsiahnutou v právnom poriadku Slovenskej republiky. Záver príspevku je venovaný možnému vývoju tohto inštitútu v budúcnosti v zmysle úvah de lege ferenda (v súlade s pripravovanou rekodifikáciou súkromného práva).

ABSTRACT

KŐSZEGHY, Adam. Historical development of due diligence. In *Historia et theoria iuris*, 2019, Vol. 11, No. 3, p. 49 – 58.

This paper is focused on historical development of due diligence (or on duty to act with due diligence), which can be described as traditional institute of commercial law found in numerous legal acts across legal system of Slovak Republic. Attention is paid to beginnings of this institute in Roman law and afterwards to its development in territory of Czechia and Slovakia (or Czechoslovakia), completed with current regulation in legal system of Slovak Republic. Conclusion of this paper is dedicated to potential development of this institute in future in sense of reflections de lege ferenda (in accordance to forthcoming recast of private law legislation).

KLÚČOVÉ SLOVÁ

odborná starostlivosť, diligens pater familias, diligentia quam suis, starostlivosť riadneho kupca, starostlivosť riadneho obchodníka

KEY WORDS

due diligence, diligens pater familias, diligentia quam suis, due care of proper purchaser, due care of prudent businessman

ODBORNÁ STAROSTLIVOSŤ AKO POJEM

Odbornou starostlivosťou je konanie štatutárneho orgánu v takej kvalite, ktorú možno od osoby v takom postavení rozumne a spravodlivo očakávať. Povinnosť odbornej starostlivosti sa v zásade skladá z troch častí:

- povinnosť profesionality
- povinnosť lojality

* Príspevok je výstupom projektu VEGA 1/0638/18 Hospodárske právne dejiny: hospodárstvo a podnikanie v právnych dejinách.

- povinnosť mlčanlivosti

Povinnosť odbornej starostlivosti v korporáciách je explicitne zakotvená v zákone č. 513/1991 Zb. (Obchodný zákonník) na dvoch miestach:

(i) v § 135a OBZ: *„Konatelia sú povinní vykonávať svoju pôsobnosť s odbornou starostlivosťou a v súlade so záujmami spoločnosti a všetkých jej spoločníkov. Najmä sú povinní zaobstarat' si a pri rozhodovaní zohľadniť všetky dostupné informácie týkajúce sa predmetu rozhodnutia, zachovávať mlčanlivosť o dôverných informáciách a skutočnostiach, ktorých prezradenie tretím osobám by mohlo spoločnosti spôsobiť škodu alebo ohroziť jej záujmy alebo záujmy jej spoločníkov, a pri výkone svojej pôsobnosti nesmú uprednostňovať svoje záujmy, záujmy len niektorých spoločníkov alebo záujmy tretích osôb pred záujmami spoločnosti.“*

(ii) v § 194 ods. 5 OBZ: *„Členovia predstavenstva sú povinní vykonávať svoju pôsobnosť s náležitou starostlivosťou, ktorá zahŕňa povinnosť vykonávať ju s odbornou starostlivosťou a v súlade so záujmami spoločnosti a všetkých jej akcionárov. Najmä sú povinní zaobstarat' si a pri rozhodovaní zohľadniť všetky dostupné informácie týkajúce sa predmetu rozhodnutia, zachovávať mlčanlivosť o dôverných informáciách a skutočnostiach, ktorých prezradenie tretím osobám by mohlo spoločnosti spôsobiť škodu alebo ohroziť jej záujmy alebo záujmy jej akcionárov, a pri výkone svojej pôsobnosti nesmú uprednostňovať svoje záujmy, záujmy len niektorých akcionárov alebo záujmy tretích osôb pred záujmami spoločnosti.“*

Povinnosť štatutárov konať s odbornou starostlivosťou bola inkorporovaná do Obchodného zákonníka až zákonom č. 500/2001 Z. z., ktorý novelizoval Obchodný zákonník až v troch miestach – § 135a (povinnosť konateľa/konateľov konať s odbornou starostlivosťou), § 194 ods. 5 (pojmové doplnenie povinnosti predstavenstva konať s náležitou starostlivosťou o odbornú starostlivosť) a § 243a (povinnosť predstavenstva družstva konať s odbornou starostlivosťou). Povinnosť konať s odbornou starostlivosťou síce nie je explicitne uvedená pri iných typoch obchodných spoločností, avšak táto povinnosť vzťahuje aj na komplementárov (prostredníctvom § 567 ods. 1 v spojení s § 66 ods. 6 OBZ) a komanditistov (prostredníctvom § 93 ods. 2 sa na nich vzťahuje obdobne úprava spoločnosti s ručením obmedzeným) v komanditnej spoločnosti. Od 1. januára 2017 obsahuje Obchodný zákonník úpravu ďalšieho typu obchodnej spoločnosti – jednoduchej spoločnosti na akcie. Podľa § 220h ods. 3 OBZ sa na jednoduchú spoločnosť na akcie majú primerane použiť ustanovenia upravujúce akciovú spoločnosť, teda aj povinnosť konať s náležitou starostlivosťou podľa § 194 ods. 5 (na ktorý sa nevzťahuje výnimka v § 220h ods. 4).

PÔVOD A HISTORICKÝ VÝVOJ ODBORNEJ STAROSTLIVOSTI

Ako bolo už vyššie spomenuté, povinnosť odbornej starostlivosti sa stala súčasťou slovenského právneho poriadku zákonom č. 500/2001 Z. z. s účinnosťou od 1. januára 2001. Avšak, tento inštitút má prirodzene hlbšie korene. Prapočiatok odbornej starostlivosti siaha až do čias Rímskej ríše. Z teórie práva vieme, že na území strednej Európy prevláda takzvaný kontinentálny systém práva, ktorého základným pilierom bolo a súčasne je rímske právo. Práve rímske právo zakotvovalo princíp, ktorým sa skúmané skutočné konanie osoby hodnotilo s konaním očakávaným. Takýmto štandardom očakávanej kvality konania osoby bolo konanie tzv. „pater familias“.¹ V zásade rímske právo na základe konania rozlišovalo dobrú hlavu rodiny (bonus pater familias)

¹ Z lat. otec rodiny/hlava rodiny.

a starostlivú hlavu rodiny (*diligens pater familias*). Bonus pater familias predstavoval „všeobecný ideál čestného, starostlivého a rozumného človeka, ktorého konanie malo byť dané ako vzor pre konanie iných osôb a môže byť vyžadované od kohokoľvek.“² *Diligens pater familias* „bol parametrom pre posudzovanie starostlivosti a rozumnosti pri správe záležitostí.“³ Medzi základné formy zavinenia v súvislosti so zodpovednosťou za škodu pri porušení záväzkovej povinnosti rímske právo zaradovalo nedbanlivosť (*culpa*) a úmysel (*dolus*). Úmysel bol chápaný ako vedomé konanie, ktoré nie je v súlade so stanovenou (právnou) povinnosťou a nedbanlivosť ako nevedomé konanie alebo opomenutie, ktoré je v rozpore so stanovenou (právnou) povinnosťou, keď osoba nekonala s riadnou starostlivosťou a pozornosťou.

Rímske právo ďalej podrobnejšie rozdeľovalo nedbanlivosť na hrubú nedbanlivosť (*culpa lata*) a ľahkú nedbanlivosť (*culpa levis*). Práve konanie *diligens pater familias* slúžilo ako abstraktný parameter pre posúdenie či došlo k nedbanlivosti. Hrubou nedbanlivosťou sa označovalo také konanie osoby, ktoré nedosahovalo úroveň starostlivosti a pozornosti, ktorá sa očakávala od priemerného človeka, v zmysle „*hrubá nedbanlivosť je prílišná nedbanlivosť, teda nevedomosť o tom, čo všetci vedia*.“⁴ Ľahkou nedbanlivosťou sa označovalo také konanie osoby, ktoré nedosahovalo všeobecnú úroveň starostlivosti a pozornosti, ktorú dodržiavala starostlivá hlava rodiny (*diligens pater familias*). Na základe toho či pri posudzovaní ide o *culpa lata* alebo *culpa levis* sa vytvorilo kritérium abstraktnej osoby (priemernej osoby alebo starostlivej hlavy rodiny), a zároveň rímske právo stanovilo tzv. abstraktnú vinu (*culpa in abstracto*). Rímske právo poznalo aj tzv. vinu konkrétnu (*culpa in concreto*), ktorá pri skúmaní zavinenia závisela od konania konkrétneho jedinca a úrovne jeho opatrnosti pri správe cudzieho majetku podľa starostlivosti, ktorú venuje vlastným veciam.

Keďže približne od 2. storočia nášho letopočtu začína úpadok Rímskej ríše, ktorý pokračoval až do roku 476 úplným zánikom Rímskej ríše, tak sa aj rímske právo prirodzene na pomerne dlhý čas dostalo do úzadia (tendencie navrátenia sa k rímskemu právu ako k základnému koreňu kontinentálneho práva a nevyčerpatel'nému zdroju inšpirácie prichádzajú až v ranom stredoveku okolo 11. storočia v západnej Európe).

VÝVOJ NA ÚZEMÍ DNEŠNÉHO SLOVENSKA A ČIECH

Na území dnešného Slovenska približne od 9. storočia prebývali kočovné kmene, ktoré neskôr okolo roku 1000 vytvorili na takmer d'alších tisíc rokov mnohonárodnostný, avšak zaostalý štát, čo sa prejavilo v tom, že na území Slovenska prakticky do roku 1950 platilo najmä obyčajové právo (v oblasti obchodného práva sa stretávame s uceleným písaným právom až prijatím zák. čl. XXXVII z roku 1875, Obchodný zákon).

Pritom jazykovo a právne najbližšie - české krajiny na to boli oveľa lepšie. České krajiny vo všeobecnosti boli súčasťou západnej (rakúskej) časti monarchie, a preto tam platilo zásadne vyspelejšie písané právo. S týchto dôvodov preto nemožno opomenúť vývoj v Čechách, a to konkrétne v Občianskom zákonníku z roku 1811⁵. Tento zákonník,

² MANCELOVÁ, Silvia. *Loajalita a péče řádného hospodáře v akciové společnosti*, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 24.

³ BERGER, Adolf. *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. Transactions of the American Philosophical Society, New Series vol. 43, part 2, Philadelphia, 1953, p. 437.

⁴ Z lat. „Lata culpa est nimia negligentia, id est non intellegere quod omnes intellegunt.“ Ulp. D. 50, 16, 2013,2.

⁵ Zákon č. 946/1811 zo dňa 1. júna 1811, avšak viac je známy pod názvom *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch* (ABGB) alebo českým názvom *Obecný zákoník občanský*.

ktorý platil až do roku 1950, zaviedol abstraktnú objektívnu mieru určitého konania na základe ktorého sa stanovila minimálna úroveň istých konaní. Toto abstraktné konanie, ktoré sa očakávalo zákonník identifikoval rôznymi pojmi, ako: „*zákon na niekoľkých miestach obsahuje pojem poctivý a usilovný hospodár, ale i dobrý hospodár, obyčajné schopnosti. Pojmy se různí, ale vždy se jedná o stanovení požadované míry péče.*“⁶ Zákonník napríklad naviazal terminologicky v § 228 (úprava poručníctva a opatrovníctva) a v § 513 (osobné služobnosti) na povinnosť riadneho a starostlivého hospodára, resp. dobrého hospodára v ktorých možno nájsť odkaz práve rímskeho práva (*diligens pater familias*).

Ďalším významným predpisom bol Všeobecný obchodný zákonník⁷ (po roku 1918 bol recipovaný recepcnou normou a stal sa súčasťou právneho poriadku na území Čiech). Všeobecný obchodný zákonník napríklad v § 94 (právna úprava povinností spoločníkov VOS) ustanovil povinnosť konať s takou starostlivosťou ako pri správe vlastných záležitostí: „*Každý společník jest povinen v záležitostech společnosti zachovávat touž pílí a péči, jakou obyčejně zachovává ve svých vlastních záležitostech. Ručí společnosti za škodu, která vzešla jeho proviněním. Nemůže si s touto škodou sčítovati prospěchy, jaké v jiných případech zjednal společnosti svou pílí.*“⁸ V tomto prípade je miera starostlivosti „*diligentia quam suis*“ (starostlivosť uplatňovaná pri správe vlastných záležitostí), teda v danom prípade môžeme hovoriť o „*culpa in concreto*“ na rozdiel od čl. 282, ktorý používa pojem starostlivosti riadneho kupca: „*Kdo jest z jednání, které jest na jeho straně obchodem, jinému povinen k péči, musí zachovati péči řádného kupce.*“⁹ Na týchto dvoch ustanoveniach možno ilustrovať rozdiel medzi už vyššie spomenutou konkrétnou vinou (*culpa in concreto*) a abstraktnou vinou (*culpa in abstracto*). Pri *culpa in concreto* sa ako meradlo vyžaduje konanie s takou starostlivosťou ako vo veciach vlastných (čl. 94), avšak pri *culpa in abstracto* sa vyžaduje meradlo abstraktného konania starostlivého hospodára (čl. 282). Povinnosť starostlivosti riadneho kupca sa ďalej v zákone vyskytuje napr. v čl. 344 (povinnosť predávajúceho zaistiť zaslanie tovaru kupujúcemu so starostlivosťou riadneho kupca), v čl. 361 (povinnosť komisionára pri zariadovaní obchodu v záujme komitenta podľa príkazu konať so starostlivosťou riadneho kupca) alebo v čl. 380 (povinnosť zasielateľa konať so starostlivosťou riadneho kupca). Napriek tomu, že v čl. 343 ods. 2 sa uvádza „starostlivosť riadneho obchodníka“ pri úschove tovaru predávajúcim, má za to, že ide synonymický pojem so starostlivosťou riadneho kupca, a teda: „*povinnost péče dobrého hospodáře a péče řádného kupce lze považovat obsahově za totožné pojmy, když oba představují odpovědnost za zavinění na základě stejného objektivního měřítka.*“¹⁰

V roku 1875 bol aj na území Uhorska prijatý ucelený predpis upravujúci komplexne obchodné právo (právo obchodných spoločností a záväzkové právo) – Obchodný zákon¹¹. Tento zákon bol prelomový vzhľadom na právny partikularizmus a všadeprítomnú obyčaj. Zákon sa do istej miery venoval aj odbornej starostlivosti. Zákon len v rámci úpravy verejnej obchodnej spoločnosti v § 72 ustanovil, že „*každý společník je povinný vo veciach společnosti takú usilovnost' a pečlivost' vynaložit' s jakou obstaráva*

⁶ MANCELOVÁ, ref. 2, s. 25.

⁷ Zákon č. 1/1863 (Obecný zákoník obchodný) zo dňa 17. decembra 1862.

⁸ MANCELOVÁ, ref. 2, s. 27.

⁹ Čl. 282 Všeobecného obchodného zákonníka. Dostupné na internete: <<https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/85/1/2>> [cit. 2018-10-20].

¹⁰ RECHBERGER, Thomas. K odpovědnosti správce konkursní podstaty v zákoně o konkursu a vyrovnání se zvláštním přihlédnutím k pojmu náležitá a odborná péče v civilním právu. In *Právní rozhledy*, 2008, č. 3, s. 102 a nasl.

¹¹ Zák. čl. XXXVII/1875 zo dňa 16. mája 1875.

*svoje vlastné záležitosti.*¹² Musí teda vynaložiť *diligentia quam in suis*, na rozdiel od zvýšenej miery starostlivosti riadneho obchodníka podľa § 271, jeho zodpovednosť preto *„treba posudzovať podľa merítka konkrétného (miery pečlivosti v záležitostiach vlastných), avšak len pri culpa levis, keďže pri zodpovednosti za hrubú nebalosť nemohol by sa člen sprostíť preukazom, že si tak počína i vo vlastných veciach.“*¹³

Pri účastinnej (akciovej) spoločnosti sa síce explicitne neustanovila povinnosť v zákone, avšak podľa judikatúry sa im stanovuje konať so starostlivosťou riadneho obchodníka: *„Kto pri úč. spol. prijíma členstvo správy alebo v dozorčom výbore, stanovami určené svoje povinnosti povinný je konať s bedlivosťou riadneho obchodníka a prijíma-li bez odbornej znalosti také postavenie, ktoré je spojené so zodpovednosťou a vyžaduje znalosť v tom odbore; už tým sa previní oproti opatrnosti riadneho obchodníka, opomenie-li nedostatok odbornej znalosti nahradiť vhodným spôsobom kontroly a kontrolu nedá vykonávať odborným znalcom, musí následky toho znášať.“*¹⁴ a *„členovia správy účastinnej spoločnosti povinní sú pri spravovaní vecí spoločnosti a pri kontrole spravovania pokračovať so zvýšenou bedlivosťou riadneho obchodníka.“*¹⁵ Pojem starostlivosť riadneho obchodníka sa v zákone vyskytuje na viacerých miestach, zákon v časti o právnych úkonoch podľa § 271 prikazuje tomu *„kto je z úkonu, ktorý na jeho strane je úkonom obchodným, zaviazaný pečlivosťou voči inému, musí zachovať pečlivosť riadneho obchodníka.“*¹⁶ Ďalej podľa § 369 sa stanovuje komisionárovi povinnosť *„obstarat' úkon s pečlivosťou riadneho obchodníka, v záujme komitenta a podľa jeho príkazu.“*¹⁷ Zákon upravuje starostlivosť riadneho obchodníka aj v § 537 v rámci úpravy senzálného úkonu (sprostredkovateľská zmluva), a to tak, že *„dohodca je povinný pri sprostredkovaní obchodu pokračovať s pečlivosťou riadneho obchodníka, vo smysle poverenia a v záujme strán.“*¹⁸

Na všeobecný obchodný zákonník nadviazal Zákon o spoločnostiach s ručením obmedzeným¹⁹, ktorým sa spoločnosť s ručením obmedzeným začlenila medzi obchodné spoločnosti podľa Všeobecného obchodného zákonníka. Úprava spoločnosti s ručením obmedzeným bola prijatá najmä *„z potreby vzniku útvaru podnikového sdružení bez vlastného ručení společníků vůči věřitelům a zároveň bez komplikovaných podmínek spojených se vznikem akciové společnosti.“*²⁰ V zákone sa používa už iba pojem „starostlivosť riadneho obchodníka“. Zákon v § 25 stanovuje konateľom povinnosť konať so starostlivosťou riadneho obchodníka: *„Jednatelé jsou oproti společnosti zavázáni při vedení obchodu vynaložiti péči řádného obchodníka.“*²¹ Táto povinnosť sa takisto vzťahovala podľa § 32 aj na kontrolný orgán štatutárneho orgánu – konateľov, na dozornú radu: *„Dozorčí rada má bděti s péčí řádného obchodníka nad jednatelem při vedení obchodu ve všech odvětvích zprávy a zatím účelem přesvědčovati se stále o chodu věcí*

¹² FUNDÁREK, Jozef. *Obchodný zákon platný na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi*. Bratislava: Právnická Jednota na Slovensku, 1926, s. 59.

¹³ KIZLINK, Karol. *Obchodné právo platné na Slovensku a v Podkarp. Rusi, Díl II. Obchodné společnosti Část 1*. Bratislava: Právník, 1935, s. 48.

¹⁴ H. D. 110/1916. In FUNDÁREK, ref. 12, s. 119.

¹⁵ H. D. 27/1918. In FUNDÁREK, ref. 12, s. 119.

¹⁶ FUNDÁREK, ref. 12, s. 159.

¹⁷ FUNDÁREK, ref. 12, s. 235.

¹⁸ FUNDÁREK, ref. 12, s. 318.

¹⁹ Zákon č. 58/1906 Sb. z. a n. o společnostech s ručením obmezeným zo dňa 6. marca 1906.

²⁰ HERMANN-OTAVSKÝ, Karel. *Všeobecný zákoník obchodní a pozdější normy obchodního práva v zemích historických*. Praha: Československý Kompas, 1929.

²¹ § 25 zákona č. 58/1906 Sb. z. a n. (Zákon o společnosti s ručením obmedzeným). Dostupné na internete: <https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/633/1/2#c_12317> [cit. 2018-10-20].

*spoločnosti.*²² Možno povedať, že v súčasnej dobe platný a účinný Obchodný zákonník obsahuje taktiež práve úpravu starostlivosti konateľov, ako aj dozornej rady. V súvislosti s týmto zákonom nemožno opomenúť aj súvis s prijatím zákona, ktorým sa rozšírila platnosť zákona o spoločnostiach s ručením obmedzeným aj na Slovensko a Podkarpatskú Rus, „*keďže zák. čl. XXXVII/1875 úpravu o spoločnostiach s ručením obmedzeným neobsahoval, prijatím tohto zákona sa s účinnosťou od 1. mája 1920 vytvorila možnosť zakladať aj na Slovensku spoločnosti s ručením obmedzeným, a to podľa rovnakých pravidiel ako platili v Čechách, na Morave a v Sliezsku.*“²³

Na zákon o obchodných spoločnostiach pojmovo nenadviazal Zákon o akciových bankách²⁴, ktorý pri právnej úprave povinností predstavenstva v § 9 ods. 1 miesto „starostlivosti riadneho obchodníka“ používal ekvivalent „starostlivosť riadneho kupca“: „*Členové představenstva akciové banky jsou povinni spravovati jmění banky a provozovati její obchody s péčí řádného kupce a zachovávatí mlčení o všech okolnostech, o nichž se při výkonu svého úřadu dovědí. Porušení povinnosti mlčenlivosti jest zanedbáním péče řádného kupce.*“²⁵ Takisto ako v zákone o spoločnostiach s ručením obmedzeným, na kontrolný orgán v podobe dozornej rady sa opäť vzťahovala rovnaká starostlivosť ako na štatutárny orgán spoločnosti: „*Dozorčí rada má povinnost dohlížeti s péčí řádného kupce všestranně na správu a k tomu účelu sledovati veškeré obchody společnosti.*“²⁶

Vojnové udalosti 1938 – 1945 rozdelili Československo na dva útvary: (i) Slovenskú republiku (vojnový Slovenský štát) a (ii) Protektorát Čiech a Moravy, takže logicky sa vývoj v tejto oblasti zastavil. Po roku 1945, resp. po prvých demokratických voľbách v roku 1946, v ktorých celkovo zvíťazila Komunistická strana, nastala potreba kodifikácie a unifikácie práva (na území Slovenska platila naďalej obyčaj, v Čechách zase platilo zásadne písané právo v podobe zákonov). Po roku 1948 potreba kodifikácie a unifikácie práva zosilnela aj pod ideologickým tlakom tzv. „víťazného februára“, kedy si na viac ako 50 rokov upevnila moc práve a výlučne Komunistická strana. V rokoch 1949 – 1950 (tzv. právnická dvojročnica) bolo prijatých mnoho zákonov, ktoré zjednotili právne úpravy oboch krajín do jedného uceleného kódexu. Mnohé z týchto zákonov zasiahli aj do obchodného práva, resp. práva obchodných spoločností (zákon o účastinných spoločnostiach a Občiansky zákonník).

Zákon o účastinných spoločnostiach²⁷ zrušil všetky predchádzajúce právne úpravy obchodných spoločností (články zákona č. 1/1863 a 58/1906 z. a n.). Napriek tomu zákon ukladal povinnosť členom predstavenstva účastinnej spoločnosti konať so starostlivosťou riadneho hospodára: „*Členovia vedících, zastupujících a dozorných orgánov společnosti (§ 9), ako aj splnomocnenci (§ 14 ods. 1) musia konať so starostlivosťou riadneho hospodára a zodpovedajú pri opomenutí tejto starostlivosti za vzniknutú škodu, a to spoločne a nerozdielne.*“²⁸ Právna úprava akciovej spoločnosti, spoločnosti s ručením obmedzeným a komanditnej spoločnosti bola síce vypustená z československého právneho poriadku a nahradená úpravou účastinnej spoločnosti

²² Tamtiež, § 32.

²³ HUSÁR, Ján. Zákonný článok XXXVII/1875 a jeho vplyv na vývoj slovenského obchodného práva. In *Právny obzor*, 2017, 100, č. 1, s. 49.

²⁴ Zákon č. 239/1924 Sb. z. a n. o vkladných knížkách, akciových bankách a o revisi bankovních ústavů zo dňa 10. októbra 1924.

²⁵ § 9 ods. 1 zákona č. 239/1924 Sb. z. a n. (Zákon o akciových bankách). Dostupné na internete: <<https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/3720/1/2>> [cit. 2018-10-20].

²⁶ Tamtiež, § 12 ods. 1.

²⁷ Zákon č. 243/1949 Sb. o akciových společnostech zo dňa 6. decembra 1949.

²⁸ MANČELOVÁ, ref. 2, s. 30.

s výraznými verejnoprávnymi prvkami (napr. udeľovanie povolenia a schvaľovanie stanov ako podmienky vzniku spoločnosti), avšak podľa zákona o zahraničnom obchode a medzinárodnom zasielateľstve²⁹ mali tieto spoločnosti slúžiť v medzinárodnom obchodnom styku. Dôvod bol jednoduchý – dané typy obchodných spoločností, ako typický výtvor buržoáznej spoločnosti, mohli ako jediné slúžiť na obchodný styk s vyspelejšími kapitalistickými krajinami.

Občiansky zákonník³⁰ definitívne zavíril premenu súkromného práva (práva občianskeho i obchodného) na právo verejné. Súkromné právo, ako významná časť právneho poriadku, ideologicky nevyhovovala nastupujúcemu komunistickému režimu, a tak bolo občianske právo prispôbené degradovaním súkromného vlastníctva a zrušením množstva inštitútov (jeden za všetky – rímskoprávna zásada superficies solo cedit). Obchodné právo, bohužiaľ, bolo zrušené a jeho miesto postupne zastúpilo nové odvetvie, a to hospodárske právo (ktoré bolo verejnoprávnym odvetvím). Dané zmeny možno ilustrovať na príklade úryvku z dobovej učebnice občianskeho práva: „...*nové občanské právo, občanské právo lidodemokratického státu, nastoupeného cestu k socialismu, je občanským právem nového typu, sloužícím k upevňování a rozvoji hospodářské základny v našem státě a zatlačování, resp. likvidaci pozůstatků buržoazních majetkových vztahů i buržoazního myšlení v naší společnosti.*“³¹ alebo „...*naš právní poriadok nepozná tzv. obchodné právo, ktoré sa za kapitalizmu oddelilo od občianskeho práva a vyvinulo sa v osobitné samostatné odvetvie práva, v majetkové právo privilegovanej vrstvy kapitalistov. Toto osobitné odvetvie práva platilo len pre určité subjekty (obchodníkov) a pre určité právne vzťahy (obchody). Bolo pružne prispôbené pomerom kapitalistického trhu, uľahčovalo kapitalistom prisvojovanie a rozdeľovanie nadhodnoty. Pre takéto rozdeľovanie niet v našom právnom systéme dôvodu. Rovnaké a jednotné právo platí pre všetkých občanov. Naše právo neslúži na upevňovanie vykorisťovateľských vzťahov, ale slúži na odstránenie vykorisťovania človeka človekom.*“³²

Z tohto dôvodu už Občiansky zákonník neobsahuje rovnaký ani podobný inštitút starostlivosti riadneho kupca alebo riadneho obchodníka, ako ich definovala predchádzajúca úprava v podobe Všeobecného občianskeho zákonníka alebo Všeobecného obchodného zákonníka, avšak na dvoch miestach zákon ustanovil, že: „*Zasielateľ je povinný vykonať príkaz s odbornou starostlivosťou.*“³³ a „*Dopravca je povinný venovať na riadne vykonanie dopravy odbornú starostlivosť a vykonať dopravu v dojednanej lehote, a ak nebola dojednaná, bez zbytočného odkladu.*“³⁴

Zákon o ľudových družstvách a družstevných organizáciách³⁵ napriek úvodnému ustanoveniu: „*Ľudové družstvá, vznikajúce dobrovoľným združovaním pracujúcich, napomáhajú svojou hospodárskou činnosťou a kultúrno-politickou prácou socialistickej výstavbe, zvyšovanie hmotného blahobytu a kultúrnu úroveň členov i ostatného pracujúceho ľudu. Pre uľahčenie svojej práce vytvárajú si ľudové družstvá družstevné organizácie, ktoré zabezpečujú a napomáhajú plnenie ich úloh, hája záujmy družstevného*

²⁹ Zákon č. 119/1948 Sb. o státní organisaci zahraničního obchodu a mezinárodního zasílatelství zo dňa 28. apríla 1948.

³⁰ Zákon č. 141/1950 Sb. Občianský zákoník zo dňa 25. októbra 1950.

³¹ MANČELOVÁ, ref. 2, s. 29.

³² KNAPP, Viktor. Učebnica občianskeho a rodinného práva: I. sväzok. Všeobecná časť. Vecné práva. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1953, s. 15.

³³ § 465 zákona č. 141/1950 Sb. Občianský zákoník. Dostupné na internete: <<https://www.slovlex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1950/141>> [cit. 2018-10-20].

³⁴ Tamtiež, § 479 Občianskeho zákoníka.

³⁵ Zákon č. 53/1954 Sb. o lidových družstvech a družstevních organizacích zo dňa 27. októbra 1954.

*hnutia a starajú sa o jeho všestranný rozvoj.*³⁶, ktoré síce poukazuje na charakter týchto organizácií ako organizácií socialistických, napriek tomu sa v § 24 ods. 1 nachádza povinnosť členov predstavenstva a revíznej komisie „*plniť svoje úlohy so starostlivosťou riadneho hospodára.*“³⁷

Po prijatí Ústavy Československej socialistickej republiky³⁸, kde sa vo viacerých článkoch týkajúcich sa hospodárstva deklarovalo víťazstvo socializmu (napr. „*ekonomickým základom Československej socialistickej republiky je socialistická hospodárska sústava, ktorá vylučuje akúkoľvek formu vykorisťovania človeka človekom; socialistická hospodárska sústava, v ktorej sú výrobné prostriedky zospoločenšené a celé národné hospodárstvo je plánovite riadené, zabezpečuje pri uvedomelej spolupráci všetkých občanov mohutný rozvoj výroby a ustavičný vzostup životnej úrovne pracujúcich.*“³⁹) nebolo možné očakávať nič iné, len úplné vymiznutie zbytkov obchodnoprávných inštitútov a premenu na hospodárske (socialistické) právo.

Táto premena bola dokonaná zrušením zákona o ľudových družstvách a družstevných organizáciách a jeho nahradením zákonom kódexového typu – Hospodárskym zákonníkom⁴⁰.

Ten upravoval najmä hospodárske vzťahy socialistických organizácií s dominantnou pozíciou štátu ako vlastníka všetkých materiálnych hodnôt, preto už nemohol obsahovať inštitút starostlivosti riadneho hospodára, keďže sa mohol aplikovať iba v prostredí trhovej ekonomiky s potrebou ochrany súkromných majetkových vzťahov. Zákon stanovil, že: „*hlavným nástrojom riadenia rozvoja národného hospodárstva je štátny plán, ktorý zabezpečuje, aby sa národné hospodárstvo rozvíjalo proporcionálne na základe optimálneho využívania prírodných a ekonomických zdrojov a podmienok krajiny a na základe medzinárodnej socialistickej del'by práce.*“⁴¹ Základom sa teda stal zákonom prijatý štátny plán, ktorý bolo potrebné bezpodmienečne plniť. Prijatím nového Občianskeho zákonníka⁴² sa dokonca vypustilo ustanovenie upravujúce súkromné vlastníctvo (aj keď už v Občianskom zákonníku z roku 1950 nepožiadalo takmer žiadnu ochranu, bol to len ďalší signál deštrukcie súkromnoprávnej úpravy), v čom pokračoval Hospodársky zákonník, keď v tretej hlave s názvom Socialistické spoločenské vlastníctvo uvádzal ako socialistické vlastníctvo ako jediné: „*Socialistickým spoločenským vlastníctvom je štátne vlastníctvo, družstevné vlastníctvo, ako aj vlastníctvo spoločenských a iných socialistických organizácií.*“⁴³

Občiansky zákonník, ako základný predpis socialistického občianskeho práva, prevzal z predchádzajúcej právnej úpravy iba § 314 (predtým § 479 Občianskeho zákonníka z roku 1950) upravujúci povinnosť vykonať dopravu s odbornou starostlivosťou. Veľkou postkomunistickou novelou⁴⁴ Občianskeho zákonníka (v podstate ňou bolo obnovené súkromné podnikanie) bola táto povinnosť dopravcu konať

³⁶ § 1 zákona č. 53/1954 Sb. o ľudových družstvách a družstevných organizáciách. Dostupné na internete: <<https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/27707/1/2>> [cit. 2018-10-20].

³⁷ Tamtiež, § 24 ods. 1.

³⁸ Zákon č. 100/1960 Sb. Ústava Československej socialistickej republiky zo dňa 11. júla 1960.

³⁹ Čl. 7 ods. 1, 2 Ústavy Československej socialistickej republiky. Dostupné na: <https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/29821/1/2?timeslice=11.12.1967#p_1-%C4%8Cl.112> [cit. 2018-10-20].

⁴⁰ Zákon č. 109/1964 Sb. Hospodársky zákonník zo dňa 4. júna 1964.

⁴¹ § 3 Hospodárskeho zákonníka. Dostupné na internete: <https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/30516/1/2?timeslice=09.11.1965#p_I-%C4%8Cl.IV> [cit. 2018-10-20].

⁴² Zákon č. 40/1964 Sb. Občiansky zákonník zo dňa 26. februára 1964.

⁴³ § 8 ods. 2 Hospodárskeho zákonníka.

⁴⁴ Zákon č. 509/1991 Zb., ktorým sa mení, dopĺňa a upravuje Občiansky zákonník zo dňa 5. novembra 1991.

s odbornou starostlivosťou premiestnená do § 767. Novelou Občianskeho zákonníka⁴⁵ bola povinnosť konať s odbornou starostlivosťou pridaná aj do právnej úpravy spotrebiteľského práva, konkrétne ako povinnosť dodávateľa podľa § 53 ods. 11, že *„nesmie sám alebo prostredníctvom tretej osoby ponúkať, vyžadovať, dojednávať, uzavierať, alebo sprostredkovať uzavretie zmluvy, ktorá súvisí so spotrebiteľskou zmluvou a ktorej predmetom je čo i len sčasti plnenie, ktoré je dodávateľ povinný podľa zákona alebo v súlade s povinnosťou odbornej starostlivosti poskytovať spotrebiteľovi aj bez takejto zmluvy.“*⁴⁶

Súbežne s veľkou novelou občianskeho zákonníka bol prijatý konečne aj Obchodný zákonník⁴⁷, ktorého znenie spočiatku obsahovalo iba úpravu povinnosti predstavenstva akciovej spoločnosti konať s náležitou starostlivosťou a až následne bola povinnosť konať s odbornou starostlivosťou pridaná novelou v podobe § 135a a čiastočnej novelizácie právnej úpravy akciovej spoločnosti. Keďže sa stal Obchodný zákonník základným predpisom obchodného práva, bol tento pojem neskôr prevzatý aj do iných predpisov upravujúcich čiastkové oblasti najmä obchodného práva (napr. zákon o konkurze a reštrukturalizácii, zákon o súdnych exekútoroch, zákon o rozhodcovskom konaní, zákon o advokácii a iné.)

ZÁVER

Inštitút odbornej starostlivosti si prešiel dlhým historickým vývojom a zmenami od čias Rímskej ríše, cez vývoj v 19. – 20. storočí na našom území, až po jeho znovuzavedenie zákonom č. 500/2001 Z. z., avšak nemožno na tomto mieste opomenúť okrem pohľadu do minulosti aj pohľad do budúcnosti.

Budúcnosť (a samozrejme vývoj tohto inštitútu) by mala smerovať najmä k legálnemu zadefinovaniu tohto pojmu a k pojmovému zosúladieniu v zmysle blížiaccej sa rekodifikácie, teda veľkej novely súkromného práva (Občiansky, Obchodný zákonník a iné predpisy).

Povinnosť konania s odbornou starostlivosťou treba vnímať aj vo svetle blížiaccej sa rekodifikácie slovenského súkromného práva. Dňa 15. októbra 2018, Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky zverejnilo vládny návrh zákona⁴⁸, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník a niektoré ďalšie zákony (medzi nimi sa výrazne mení aj zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník). Jeho účinnosť sa navrhuje na 1. januára 2021. Návrh prioritne smeruje najmä k rekodifikácii záväzkového práva v rámci duality zmluvných typov v Občianskom a Obchodnom zákonníku, avšak zákon výrazne mení postavenie inštitútu konania s odbornou starostlivosťou. Použitie inštitútu konania s odbornou starostlivosťou v Občianskom zákonníku sa výrazne rozširuje, napr.: § 577 ods. 2 – nemožnosť znížiť náhradu škody pri porušení povinnosti konať s odbornou starostlivosťou; § 882 – predávajúci nezodpovedá za vady predmetu kúpy spôsobené nevhodnosťou vecí odovzdaných kupujúcim za účelom použitia pri výrobe predmetu

⁴⁵ Zákon č. 438/2015 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony zo dňa 15. decembra 2015.

⁴⁶ § 53 ods. 11 Občianskeho zákonníka. Dostupné na internete: <<https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1964/40/20181001>> [cit. 2018-10-20].

⁴⁷ Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník zo dňa 5. novembra 1991.

⁴⁸ Vládny návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov a niektoré ďalšie zákony. Dostupné na internete: <[https://www.justice.gov.sk/SiteAssets/Lists/Aktuality/NewForm/N%C3%A1vrh%20z%C3%A1kon%20\(Z%C3%A1v%C3%A4zkov%C3%A9%20pr%C3%A1vo\)_Ob%C4%8Diansky%20z%C3%A1kon%C3%ADk.docx](https://www.justice.gov.sk/SiteAssets/Lists/Aktuality/NewForm/N%C3%A1vrh%20z%C3%A1kon%20(Z%C3%A1v%C3%A4zkov%C3%A9%20pr%C3%A1vo)_Ob%C4%8Diansky%20z%C3%A1kon%C3%ADk.docx)> [cit. 2018-10-20].

kúpy, ak nemohol pri vynaložení odbornej starostlivosti odhaliť nevhodnosť týchto vecí; § 1337 – povinnosť banky prevziať predmet v rámci úschovy s vynaložením odbornej starostlivosti ho chrániť pred zničením, stratou a pod.; § 1357 - povinnosť banky prevziať a opatrovať s odbornou starostlivosťou dokumenty odovzdané banke za účelom vykonania inkasa a iné.

Návrh prevzal do právnej úpravy Občianskeho zákonníka aj pojem „konania s náležitou starostlivosťou“, avšak asi najdôležitejším ustanovením týkajúcim sa oboch pojmov je § 494 ods. 3 OZ: *„Ak tento zákon vyžaduje od strany dodržanie náležitej starostlivosti, strana je povinná dodržať starostlivosť všeobecne vyžadovanú pre daný typ záväzku a daný druh vzťahu medzi stranami, ak z okolností nevyplýva inak. Ak strana plní svoj dlh v rámci výkonu svojej podnikateľskej alebo odbornej činnosti, pod náležitou starostlivosťou sa rozumie odborná starostlivosť.“*⁴⁹ Toto ustanovenie prináša žiadanú legálnu definíciu náležitej starostlivosti a aspoň čiastočnej diferenciácie oboch pojmov v rámci súkromného práva.

Novela obchodného zákonníka v otázke povinnosti konať kvalifikovaným spôsobom vychádza v ústrety doktríne obchodného práva a zjednocuje oba pojmy, a to tak, že § 135a, § 194 ods. 5, § 67b a § 243a sa vypúšťajú a prináša sa jediný § 66c, ktorý znie:

*„(1) Člen orgánu spoločnosti je povinný vykonávať svoju funkciu s odbornou starostlivosťou a s lojalitou voči spoločnosti. Najmä je povinný a) v dobrej viere zohľadniť, či je uskutočnenie úkonu v záujme spoločnosti a všetkých jej spoločníkov, b) neuprednostniť svoje záujmy, záujmy len niektorých spoločníkov alebo záujmy tretích osôb pred záujmami spoločnosti, c) pri rozhodovaní si zabezpečiť a zohľadniť dostupné informácie, d) zachovať mlčanlivosť o informáciách, ktorých prezradenie alebo sprístupnenie tretej osobe by mohlo spoločnosti spôsobiť škodu alebo ohroziť jej záujmy alebo záujmy jej spoločníkov, e) účelne nakladať s peňažnými prostriedkami spoločnosti. (2) Na preukázanie splnenia povinnosti uvedenej v ods. 1 písm. e) nestačí, že spoločnosť dosiahla účel, na ktorý boli peňažné prostriedky vynaložené.“*⁵⁰

Podľa môjho názoru predkladateľ vhodne reagoval na odporúčania doktríny de lege ferenda v podobe zavedenia legálnej definície do zákona a zároveň ponechaním istej abstraktnej povahy tohto inštitútu zavedením slova „najmä“, čím sa vylúčila taxatívnosť obsahu tejto legálnej definície. Návrh je momentálne v pripomienkovom konaní a účinnosť tohto návrhu sa navrhuje až od 1. januára 2021 (preto nie je vylúčená zmena v podobe konečného znenia zákona, avšak treba dúfať, že touto rozsiahlou novelou sa raz a navždy odstráni tento terminologický a právny problém).

KONTAKTNÉ ÚDAJE:

Mgr. Adam Kőszeghy
adam.koszeghy@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave,
Právnická fakulta
Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky
Šafárikovo nám. č. 6
P. O. BOX 313, 810 00 Bratislava
Slovenská republika

⁴⁹ Z dôvodu veľkej frekvencie použitia pojmu náležitej starostlivosti v návrhu zákona je toto ustanovenie veľmi vítané, avšak toto ustanovenie je uplatniteľné iba v rámci Občianskeho zákonníka.

⁵⁰ Tamtiež, § 66c návrhu zákona.

Národný podnik ako nový subjekt československého povojnového hospodárstva a jeho premeny¹

Lenka Martincová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

ABSTRAKT

MARTINCOVÁ, Lenka. Národný podnik ako nový subjekt československého povojnového hospodárstva a jeho premeny. In *Historia et theoria iuris*, 2019, roč. 11, č. 3, s. 59 – 69.

Cieľom predkladaného príspevku je priblíženie národného podniku ako nového subjektu československého hospodárstva po druhej svetovej vojne. Autorka v príspevku nepriblíži iba špecifiká národného podniku po jeho vzniku v roku 1945, ale poukáže i na jeho premeny, ktoré bolo možné pozorovať po udalostiach spojených s rokom 1948.

ABSTRACT

MARTINCOVÁ, Lenka. National Enterprise as a New Subject of Czechoslovak Post-war Economy and its Modifications. In *Historia et theoria iuris*, 2019, Vol. 11, No. 3, p. 59 – 69.

The aim of the submitted contribution is to describe the national enterprise as a new specific entity of the Czechoslovak economy after the Second World War. In the contribution, the author does not only describe the specifics of the national enterprise after its creation in 1945, but also points to its changes, which could be observed after 1948.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

Národný podnik, československé hospodárstvo, premena

KEYWORDS

National enterprise, Czechoslovak economy, transformation

Vyvrcholením povojnových snáh o premenu československej spoločnosti sa v hospodárskej oblasti stalo prijatie znárodňovacích dekrétov - dekrétu prezidenta republiky č. 100/1945 Zb. o znárodnení baní a niektorých priemyselných podnikov, dekrétu prezidenta republiky č. 101/1945 Zb. o znárodnení niektorých podnikov potravinárskeho priemyslu, dekrétu prezidenta republiky č. 102/1945 Zb. o znárodnení akciových bánk a dekrétu prezidenta republiky č. 103/1945 Zb. o znárodnení súkromných poisťovní zo dňa 24. októbra 1945.

Predmetom znárodňovacích dekrétov z roku 1945 bolo okrem prevzatia hospodársky významných statkov zo súkromných rúk i vytvorenie špecifickej, dovtedy nepoznanej formy podnikateľského subjektu - národného podniku.² Otázka ako v znárodňovacích dekrétoch vymedziť podnikanie národných podnikov sa stala predmetom mnohých diskusií. Ako konštatuje J. Stěpina, možno pripustiť, že úprava hospodárenia v národných podnikoch mohla byť prevedená už existujúcimi formami,

¹ Príspevok je výstupom grantového projektu VEGA1/0638/18 Hospodárske právne dejiny: hospodárstvo a podnikanie v právnych dejinách.

² Môžeme konštatovať, že do tohto obdobia štát prevádzkoval podnikanie buď v štátnych podnikoch, ktoré nemali právnu subjektivitu a boli závislé na štátnom rozpočte podľa zákona č. 404/1922 Zb., prípadne v samostatných kapitálových spoločnostiach, ktorých podiely vlastnil štát. HURDÍK, Jan. Právni aspekty ekonomických přeměn v československém hospodářství v letech 1945-1948. In *Právněhistorické studie*, 1977, roč. 20, s. 83.

napríklad vo forme štátnych podnikov podľa zákona č. 404/1922 Zb. a vládneho nariadenia č. 206/1924 Zb., keďže komercializácia, ktorá bola do štátnych podnikov zavedená by možno postačovala k úspešnej činnosti národných podnikov³ ako podnikov štátnych, ale do úvahy pripadala taktiež i možnosť prevádzkovania podnikov vo forme niektorého z typov obchodných spoločností ako napríklad vo forme akciovej spoločnosti, akcionármi ktorej by bol štát, okresy a obce. Znárodňovacie dekréty podľa autora pravdepodobne chceli vyjadriť zmenené hospodársko-politické pomery nielen tým, že určité podniky mali byť vyňaté zo sektora súkromného podnikania a v určitých oblastiach sa tak malo vytvoriť zvrchované štátne podnikanie, ale práve i tým, že sa pre ich ďalšiu činnosť vytvorila nová, špecifická podnikateľská forma v podobe národných podnikov,⁴ prostredníctvom ktorých štát spravoval národný majetok.

Podľa § 12 dekrétu č. 100/1945 Zb. boli národné podniky zriadené z majetkovej podstaty znárodnených podnikov⁵ a dovtedajších štátnych podnikov v znárodnených odvetviach ministrom priemyslu po dohode s ministrom financií a na Slovensku po dohode s povereníkom pre priemysel a obchod a financie. Zriadenie národného podniku bolo vyhlásené v Úradní listě a v Úradnom vestníku.⁶ Inú situáciu ako v prípade dekrétu č. 100/1945 Zb. a dekrétu č. 101/1945 Zb. bolo možné pozorovať v prípade dekrétu č. 102/1945 Zb. a dekrétu č. 103/1945 Zb. Podľa § 1, ods. 1 dekrétu č. 102/1945 Zb. boli akciové banky dňom vyhlásenia dekrétu znárodnené a premenili sa na národné podniky (banky).⁷

³ J. Procházka sa so zmieneným názorom nestotožňoval - hoci bola zákonom č. 404/1922 Zb. prevedená komercializácia štátnych podnikov, pri porovnaní štátnych podnikov a národných podnikov bolo možné konštatovať, že zásady obchodného podnikania neprenikli do organizácie štátnych podnikov v takej intenzite ako to bolo možné pozorovať v prípade znárodňovacích dekrétov. Nielen v oblasti správy, ale i v oblasti účtovania národných podnikov, nakladania s ich prebytkami či v oblasti ručenia štátu sa znárodňovacie dekréty od zákona č. 404/1922 Zb. zásadným spôsobom odlišovali. PROCHÁZKA, Jan. Právní důsledky znárodnění. In *Právní praxe*, 1946, roč. 10, s. 115.

⁴ ŠTĚPINA, Jaromír. O znárodňovacích normách první a druhé etapy se zvláštním zřetelem k podnikatelským formám znárodněného podnikání. In *Právní praxe*, 1948, roč. 12, č. 1, s. 81.

⁵ Ako konštatuje I. Pelikánová, predmet znárodnenia bol v dekrétach vymedzený v súlade s komercialistickou doktrínou - podnik bol chápaný ako predmet nehmotnej povahy, ktorého príslušenstvom boli hnutelné veci, cenné papiere, práva, ochranné známky, vzory, atď. Znárodnený podnik, ktorý bol v prvotnej fáze znárodňovacích procesov predmetom odoberaným jeho dovtedajšiemu vlastníkovi sa stal základom národného podniku, ktorý bol vnímaný už ako právnická osoba. Ako konštatuje I. Pelikánová, práve v danej vývojovej fáze môžeme pozorovať, na podklade splynutia predmetu so subjektom, materializovanú personifikáciu - premenu objektu v kvázisubjekt. PELIKÁNOVÁ, Irena. Právní úprava ekonomických vztahů v období 1948-1989, její povaha a důsledky. In MALÝ, Karel - SOUKUP, Ladislav (eds.). *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Praha: Karolinum, 2004, s. 430. ISBN 80-246-0863-4.

⁶ § 12, dekrét prezidenta republiky č. 100/1945 Zb. o znárodnení baní a niektorých priemyselných podnikov. V prípade dekrétu č. 101/1945 Zb. mohol byť národný podnik zriadený i z konfiškovaného nepriateľského majetku. Pozri § 8, dekrét prezidenta republiky č. 101/1945 Zb. o znárodnení niektorých podnikov priemyslu potravinárskeho. Právna existencia právnickej osoby, ktorej majetok bol znárodnený zostávala vo svojej podstate nedotknutá a vyhláškou príslušného ministra boli popri starých právnických osobách vytvorené nové subjekty - národné podniky ako nositelia znárodneného podnikania. Národné podniky tak vznikali ako nové subjekty bez toho, aby zanikli právne subjekty, do ktorých majetkovej sféry znárodnenie zasiahlo. SPIŠIAK, Ján. Premena účastinných bank na národné podniky. In *Iuridica Slovaca*, 1948, roč. 1, s. 65.

⁷ § 1, ods. 1, dekrét prezidenta republiky č. 102/1945 Zb. o znárodnení akciových bank. Dňom vyhlásenia dekrétu boli všetky práva akcionárov znárodnenej akciovej banky, okrem nároku na prislúchajúcu náhradu za akcie, prehlásené za zaniknuté. Tamtiež, § 2, ods. 1. Ako konštatuje J. Procházka, keďže akciové spoločnosti bez osobného substrátu existovať nemohli, zrušenie členských práv akcionárov spôsobovalo zánik akciovej spoločnosti. V prípade sledovaného dekrétu sa tak na rozdiel od dekrétu č.

Obdobnú situáciu ako v prípade dekrétu č. 102/1945 Zb. bolo možné pozorovať i v dekréte č. 103/1945 Zb. Podľa § 1 dekrétu č. 103/1945 Zb. sa zmluvné (súkromné) poisťovníctvo znárodnilo zoštátnením dňom vyhlásenia dekrétu.⁸ Proces znárodnenia poisťovní bol však v určitom zmysle špecifický - hoci bolo súkromné poisťovníctvo znárodnené dňom vyhlásenia dekrétu, podľa § 10 dekrétu č. 103/1945 Zb. mala vláda, na návrh podaný ministrom financií, po vypočutí Rady a na Slovensku tiež po dohode s príslušným povereníkom, povinnosť vykonať opatrenia potrebné k úprave zmluvného (súkromného) poisťovníctva na území Československej republiky. Úprava mala byť prevedená v čo najkratšom období a zároveň mal byť podstatnou mierou znížený počet ústavov, ktoré boli oprávnené prevádzkovať podnikanie.⁹ Sledované opatrenie vyhlásil minister financií v Úradnímskom listě a na Slovensku prostredníctvom príslušného povereníka i v Úradnom vestníku.¹⁰ Ako je možné pozorovať, kým národné podniky priemyselné a potravinárske vznikali jednotlivo a postupne pomocou zriaďovacích aktov rezortných ministrov, resp. v prípade poisťovní to bolo opatrením celej vlády, akciové banky sa národnými podnikmi stávali *ex lege* už dňom vyhlásenia dekrétu č. 102/1945 Zb.¹¹

Národné podniky predstavovali nové špecifické podnikateľské útvary¹² majúce postavenie samostatných právnických osôb,¹³ ktoré však boli zároveň i majetkom štátu.¹⁴ Špecifický právny konštrukt národného podniku bol predmetom množstva diskusií. Ako konštatuje A. Wenig-Malovský, v konštrukcii národných podnikov možno pozorovať istú dávku originality, zaujímavosti, ale i neobvyklosti. I keď v predchádzajúcej podobe obchodného práva, najmä v úsekoch, kde bolo možné pozorovať prenikanie prvkov verejného práva v intenzívnejšej podobe, bolo možné sledovať rôzne formy organizačných, resp. mocenských závislostí podnikateľských útvarov s vlastnou právnou subjektivitou na iných právnických osobách, pri žiadnej predchádzajúcej forme však nebolo možné badať obdobnú konštrukciu ako v prípade národných podnikov - samostatná právnická osoba, ktorá je však zároveň i majetkom štátu.¹⁵

100/1945 Zb. a dekrétu č. 101/1945 Zb. zasahovalo i do postavenia pasívnych subjektov znárodnenia v podobe rozrušenia samotnej právnej stavby znárodnovaných podnikov. PROCHÁZKA, ref. 3, s. 113.

⁸ § 1, dekrét prezidenta republiky č. 103/1945 Zb. o znárodnení súkromných poisťovní. Všetky práva, ktoré vyplývali z vlastníctva akcií a zakladateľských listov akciových poisťovní so sídlom na území Československej republiky zanikli. Obdobne i v prípade vzájomných poisťovní spôsobilo znárodnenie zrušenie práv a povinností poistníkov, vyplývajúcich z ich členského pomeru. § 13, dekrét prezidenta republiky č. 103/1945 Zb. o znárodnení súkromných poisťovní. Ako konštatuje J. Procházka, všetky poisťovacie ústavy a podniky boli prostredníctvom § 13 zrušené. PROCHÁZKA, ref. 3, s. 113.

⁹ § 10, ods. 1, dekrét prezidenta republiky č. 103/1945 Zb. o znárodnení súkromných poisťovní.

¹⁰ § 12, dekrét prezidenta republiky č. 103/1945 Zb. o znárodnení súkromných poisťovní.

¹¹ ŠTĚPINA, ref. 4, s. 87.

¹² Ako konštatuje A. Malovsky - Wenig, národné podniky sa so svojím právnym usporiadaním a hospodárskymi funkciami v štátnom celku pohybovali na rozhraní práva a hospodárstva súkromného i verejného. MALOVSKÝ - WENIG, Arnošt. *Příručka obchodního práva*. Praha: Československý kompás v Praze, 1947, s. 49.

¹³ Pôvodná úprava vymedzenia postavenia národných podnikov bola predmetom mnohých diskusií - kým znárodnovací dekrét č. 100/1945 Zb. a č. 101/1945 Zb. vymedzovali, že národný podnik má postavenie právnickej osoby, dekrét č. 102/1945 Zb. a 103/1945 Zb. už hovorili o tom, že národný podnik je právnickou osobou. Rozporuplné ustanovenia zjednotil § 155, (2), ústavného zákona č. 150/1948 Zb. (Ústava 9. mája) do neskoršej podoby - národné podniky boli právnickými osobami. ŠTĚPINA, ref. 4, s. 82.

¹⁴ § 13, ods. 1, dekrét prezidenta republiky č. 100/1945 Zb. o znárodnení baní a niektorých priemyselných podnikov. Pozri § 10, dekrét prezidenta republiky č. 101/1945 Zb. o znárodnení niektorých podnikov priemyslu potravinárskeho, § 7, dekrét prezidenta republiky č. 102/1945 Zb. o znárodnení akciových bánk, § 3, dekrét prezidenta republiky č. 103/1945 Zb. o znárodnení súkromných poisťovní.

¹⁵ MALOVSKÝ - WENIG, ref. 12, s. 49.

Pre národné podniky platili ustanovenia o obchodníkoch plného práva.¹⁶ Národné podniky boli vedené zásadami obchodného podnikania a štát za záväzky národných podnikov neručil. Prebytky svojich výťažkov odvádzali národné podniky do Fondu znárodneného hospodárstva.¹⁷ Ako konštatuje Arnošt Wenig-Malovský, národný podnik zodpovedal sám za seba, resp. bol zo svojho konania sám oprávnený i zaviazaný, avšak na jeho prosperite alebo neprospere bol z hľadiska hospodárskej stránky zúčastnený i štát. Dialo sa tak nielen nepriamou cestou (v zmysle širších národohospodárskych zásad), ale aj priamou cestou v podobe vkladania kmeňového imania do národného podniku štátom a právo štátu na prebytky výťažkov, resp. i likvidačných prebytkov.¹⁸ Národný podnik sa zapisoval do obchodného registra prostredníctvom obchodného mena ako kupec - jednotliviec.¹⁹ Vo svojom obchodnom mene mal povinnosť užívať označenie *národný podnik* a platilo to i pre prípady, ak podnik prevzal obchodné meno užívané znárodneným podnikom.²⁰

Podľa § 19 mala vláda na návrh ministra priemyslu k jednotnému vedeniu a podnikateľskému obstarávaniu spoločných záležitostí národných podnikov podľa potreby zriadiť celoštátne ústredné orgány. O týchto orgánoch platili primerane ustanovenia § 12, ods. 2, § 13-18 a 20 o národných podnikoch.²¹ Správu národného podniku vykonávalo predstavenstvo na čele s riaditeľom, ktorý mu predsedal.²²

¹⁶ § 13, ods. 1, dekrét prezidenta republiky č. 100/1945 Zb. o znárodnení baní a niektorých priemyselných podnikov. Pozri § 10, ods. 1, dekrét prezidenta republiky č. 101/1945 Zb. o znárodnení niektorých podnikov priemyslu potravinárskeho.

¹⁷ § 18, dekrét prezidenta republiky č. 100/1945 Zb. o znárodnení baní a niektorých priemyselných podnikov. Pozri § 15, dekrét prezidenta republiky č. 101/1945 Zb. o znárodnení niektorých podnikov priemyslu potravinárskeho, § 11, dekrét prezidenta republiky č. 102/1945 Zb. o znárodnení akciových bánk, § 3, dekrét prezidenta republiky č. 103/1945 Zb. o znárodnení súkromných poisťovní.

¹⁸ MALOVSKÝ - WENIG, ref. 12, s. 49.

¹⁹ § 16, ods. 1, dekrét prezidenta republiky č. 100/1945 Zb., o znárodnení baní a niektorých priemyselných podnikov. Treba konštatovať, že samotný zápis do obchodného registra mal len deklaratórny účinok. Pozri § 13, dekrét prezidenta republiky č. 101/1945 Zb. o znárodnení niektorých podnikov priemyslu potravinárskeho, § 9, dekrét prezidenta republiky č. 102/1945 Zb. o znárodnení akciových bánk, § 3, ods. 2, dekrét prezidenta republiky č. 103/1945 Zb. o znárodnení súkromných poisťovní.

²⁰ § 15, ods. 1, dekrét prezidenta republiky č. 100/1945 Zb., o znárodnení baní a niektorých priemyselných podnikov. Pozri § 12, dekrét prezidenta republiky č. 101/1945 Zb. o znárodnení niektorých podnikov priemyslu potravinárskeho, § 8, dekrét prezidenta republiky č. 102/1945 Zb. o znárodnení akciových bánk, § 4, dekrét prezidenta republiky č. 103/1945 Zb. o znárodnení súkromných poisťovní.

²¹ § 19, dekrét prezidenta republiky č. 100/1945 Zb. o znárodnení baní a niektorých priemyselných podnikov. Na Slovensku mala vláda na návrh ministra priemyslu, učenom po dohode s povereníkom pre priemysel a obchod, zriadiť i oblastné orgány. Pozri § 16, dekrét prezidenta republiky č. 101/1945 Zb. o znárodnení niektorých podnikov priemyslu potravinárskeho. K jednotnému vedeniu spoločných vecí bánk zriadila vláda, na návrh ministra financií Ústrednú správu bánk; na Slovensku vláda na návrh ministra financií, po dohode s povereníkom pre financie, zriadila i Oblastnú správu bánk, ktorá bola Ústrednej rade bánk podriadená. Ústredná správa bánk bola podriadená ministrovi financií. § 15, ods. 1 a § 16, ods. 4, dekrét prezidenta republiky č. 102/1945 Zb. o znárodnení akciových bánk. Za účelom jednotného vedenia zmluvného poisťovníctva bola zriadená Poisťovacia rada so sídlom v Prahe. Poisťovacia rada bola podriadená ministrovi financií. Na Slovensku vykonávala Poisťovacia rada svoju pôsobnosť prostredníctvom Oblastnej poisťovacej rady so sídlom v Bratislave, ktorá bola Poisťovacej rade podriadená. § 23, ods. 1 a 2, dekrét prezidenta republiky č. 103/1945 Zb. o znárodnení súkromných poisťovní.

²² Pozri § 17, ods. 1, dekrét prezidenta republiky č. 101/1945 Zb. o znárodnení niektorých podnikov priemyslu potravinárskeho. V prípade dekrétu č. 102/1945 Zb. a dekrétu č. 103/1945 Zb. to bolo len predstavenstvo. Pozri § 12, ods. 1, dekrét prezidenta republiky č. 102/1945 Zb. o znárodnení akciových bánk a § 5, ods. 1, dekrét prezidenta republiky č. 103/1945 Zb. o znárodnení súkromných poisťovní.

Predstavenstvo i riaditeľ mali národný podnik spravovať so starostlivosťou riadneho hospodára a osobne zodpovedali za plnenie svojich povinností.²³ Riaditeľ viedol záležitosti bežnej obchodnej prevádzky národného podniku, vykonával uznesenia predstavenstva a zastupoval národný podnik vo vzťahu k tretím osobám. Riaditeľa zastupoval námestník s právami a povinnosťami riaditeľa.²⁴ Na znárodnené podniky a národné podniky, oblastné a ústredné orgány a fondy, obdobne ako i na ich výskumníctvo dozeral, na Slovensku i po dohode s povereníkom pre priemysel a obchod, minister priemyslu a ich činnosť a hospodárenie bol oprávnený svojimi alebo inými poverenými orgánmi preskúmať.²⁵

V obdobnom duchu ako znárodňovacie dekréty sa niesli i ustanovenia vládneho nariadenia č. 6/1946 Zb. z 15. januára 1946 a vládneho nariadenia č. 77/1946 Zb., ktoré upravovali podrobnosti organizácie a spôsobu fungovania národných podnikov.

PREMENA NÁRODNÉHO PODNIKU PO ROKU 1948

Zákonom č. 141/1950 Zb. (Občiansky zákonník) sa prostredníctvom § 568 (2) zrušil okrem množstva iných právnych predpisov i všeobecný obchodný zákon, uvedený zákonom č. 1/1863 r. z. a zák. čl. XXXVII/1875 o obchodnom zákone, vyjmúc ustanovenia upravujúce právne pomery družstiev. Okrem zmieneného zásahu predstavovalo v Občianskom zákonníku zásadnú zmenu i zakotvenie nového ponímania vlastníckeho práva. Pôvodný jednotný inštitút vlastníckeho práva bol nahradený niekoľkými druhmi a formami vlastníctva s rozdielnym právnym postavením. V tretej časti Občianskeho zákonníka, ktorá bola venovaná vecným právam, ponúkal Občiansky zákonník výpočet druhov vlastníckeho práva. Okrem súkromného a osobného vlastníctva počítal Občiansky zákonník i s druhom socialistického vlastníctva. Socialistické vlastníctvo malo formu štátneho alebo družstevného vlastníctva. Národný majetok patrila podľa § 102 Občianskeho zákonníka výhradne do štátneho socialistického vlastníctva. Pre nás zásadným ustanovením bol § 103, podľa ktorého pre čo najúčelnejšie slúženie svojmu poslaniu, najmä pre plnenie jednotného hospodárskeho plánu, mali byť časti národného majetku štátom zverené komunálnym a národným podnikom, prípadne iným socialistickým právnickým osobám. V záujme rozvoja národného hospodárstva a všeobecného blahobytu umožňoval Občiansky zákonník časť národného majetku

²³ § 20, ods. 6, dekrét prezidenta republiky č. 100/1945 Zb. o znárodnení baní a niektorých priemyselných podnikov. Pozri § 17, ods. 6, dekrét prezidenta republiky č. 101/1945 Zb. o znárodnení niektorých podnikov priemyslu potravinárskeho, § 12, ods. 5, ods. 6, dekrét prezidenta republiky č. 102/1945 Zb. o znárodnení akciových bánk, § 4, dekrét prezidenta republiky č. 103/1945 Zb. o znárodnení súkromných poisťovní.

²⁴ § 20, ods. 1-5, dekrét prezidenta republiky č. 100/1945 Zb. o znárodnení baní a niektorých priemyselných podnikov.

²⁵ § 24, dekrét prezidenta republiky č. 100/1945 Zb. o znárodnení baní a niektorých priemyselných podnikov. Pozri § 21, dekrét č. 101/1945 Zb. o znárodnení niektorých podnikov priemyslu potravinárskeho. Na banky, ale i Ústrednú (Oblastnú) správu bánk a fondy dozeral minister financií, na Slovensku po dohode s ním taktiež povereník pre financie a svojimi alebo inými poverenými orgánmi mohol ich činnosť a hospodárenie preskúmať. § 21, dekrét prezidenta republiky č. 102/1945 Zb. o znárodnení akciových bánk. V prípade poisťovní vykonávali revíziu účtovníctva poisťovne traja revízori účtu, ktorí boli určení Poisťovacou radou. Okrem toho zostali v platnosti ustanovenia poisťovacích regulatívov o hospodárení poisťovní ako i zákon č. 147/1934 Sb. § 6, ods. 1 a § 36, ods. 1, dekrét prezidenta republiky č. 103/1945 Zb. o znárodnení súkromných poisťovní.

odovzdať socialistickým právnickým osobám, najmä ľudovým družstvám, do trvalého užívania.²⁶

Nový náhľad na podobu vlastníckeho práva a nová podoba fungovania hospodárskych vzťahov Československej republiky, ktorú so sebou prinášala Ústava 9. mája či ustanovenia Občianskeho zákonníka, našla svoje odraz i v premene národného podniku. Ako konštatuje dôvodová správa k zákonu č. 103/1950 Zb. o národných podnikoch priemyslových, nielen čoraz viac prehlbujúce sa plánovanie, ale i potreba výstavby a prestavby národného priemyslu boli dôvodom k úvahám o nutnosti prebudovania národných podnikov. Cieľom nového právneho predpisu bolo zbavenie sa všetkých kapitalistických zvyškov v organizácii a fungovaní národných podnikov a ich pretvorenie na socialistické podniky, ktoré mali byť organizované podľa socialistických zásad.²⁷

Národný podnik bol zriaďovaný po dohode s ministrom financií z majetku, ktorý štát nadobudol znárodnením, konfiškáciou alebo iným spôsobom, z prostriedkov Fondu znárodneného hospodárstva alebo z iného národného majetku, vecne príslušným ministrom.²⁸ Vecne príslušný minister národnému podniku tiež určoval názov, deň

²⁶ § 101-103, zákon č. 141/1950 Zb. (Občiansky zákonník). Ako deklarovala dôvodová správa k Občianskemu zákonníku, v súlade s najnovšími právnym predpismi, najmä zákonom č. 103/1950 Zb. a vládnym nariadením č. 105/1950 Zb. bolo zrejmé, že neexistovalo žiadne samostatné vlastníctvo národných podnikov, ani žiadne komunálne vlastníctvo. Socialistické vlastníctvo prináležalo iba štátu alebo ľudovým družstvám. Národné a komunálne podniky mohli mať iba operatívnu správu majetkových podstát, ktorá im bola štátom z národného majetku zverená. Operatívna správa mohla byť príslušným opatrením nadriadeného orgánu prenesená na iný národný alebo komunálny podnik. Kým z hľadiska operatívnej správy išlo iba o administratívny akt, z hľadiska občianskeho práva o úkon obdobný prevodu vlastníctva, aj keď, ako deklarovala dôvodová správa, vlastníctvo prechádzať nemohlo. Dôvodová správa k zákonu č. 141/1950 Zb. (Občiansky zákonník). In *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky*. [online]. [cit.2019-02-02]. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0509_08.htm>

²⁷ Ako ďalej deklarovala dôvodová správa, dekréty č. 100/1945 Zb. a 101/1945 Zb., prinášajúce novú konštrukciu národných podnikov, výrazne sa odlišujúcu od dovtedajšieho fungovania štátnych podnikov podľa zákona č. 402/1922 Zb., snažili sa vyvarovať existencii právne nesamostatných podnikov, hospodáriacich na vrub štátu. Právne podniky sa tak vybavili širokou právnou a hospodárskou samostatnosťou a nezávislosťou na štátnom rozpočte. Samostatnosť národných podnikov však zneužívali hlasy, ktoré ju stavali do popredia nielen vo vzťahu k tretím osobám, ale i vo vzťahu k štátu. Znárodnenie tak bolo vykresľované ako špecifický druh procesu, v ktorom štátu pripadla len historická úloha prevziať zo súkromných rúk výrobné prostriedky a odovzdať ich národným podnikom. Národné podniky sa podľa zmienených názorov mali stať plnoprávnymi vlastníckymi majetku do nich začleneného, a to i voči štátu; národné podniky mali patriť štátu tak, ako keby mal štát všetky podiely kapitálovej spoločnosti. Účelom všetkých obdobných tvrdení bolo podľa dôvodovej správy oddelenie národných podnikov od štátu a vyvolanie podnetov, ktoré by ich postavili proti sebe. Nehľadelo sa pritom na ustanovenia dekrétov, podľa ktorých mohol štát disponovať s majetkom národných podnikov, ustanovenia, podľa ktorých štát mohol zasahovať do činnosti národných podnikov či ustanovenia, ktoré určovali zvláštne orgány pre jednotné vedenie národných podnikov a podnikateľské obstarávanie ich spoločných záležitostí. Ako konštatuje dôvodová správa, do pôvodného usporiadania národného podniku, ktoré bolo iba kompromisným riešením, pripomínajúcim liberalistické organizačné formy, mala nová podoba právnej úpravy priniesť zásadné odchýlky - problémové prvky vo vzťahu medzi štátom a národnými podnikmi mala právna úprava odstrániť a dať sledovanému vzťahu konštrukciu zodpovedajúcu socialistickému ponímaniu. Dôvodová správa k zákonu č. 103/1950 Zb. o národných podnikoch priemyslových. In *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky*. [online]. [cit.2019-02-02]. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0485_02.htm>

²⁸ § 4, zákon č. 103/1950 Zb. o národných podnikoch priemyslových. Taký majetok mohol vecne príslušný minister po dohode s ministrom financií začleniť i do národného podniku už zriadeného. V prípade, ak taký majetok spadal do pôsobnosti iného ministra, vecne príslušný minister robil tieto opatrenia po dohode s ním.

vzniku, sídlo a spravidla tiež základný závod, ak sa od určenia základného závodu výnimočne neupustilo. O zriadení národného podniku vydal vecne príslušný minister listinu, v ktorej sa uvádzal názov, deň vzniku, sídlo a základný závod národného podniku, ako i deň, ku ktorému národný podnik prevzal majetok do neho začlenený; to isté platilo, ak došlo ku zmenám.²⁹ Vecne príslušný minister po dohode s ministrom financií národný podnik taktiež zrušoval, o čom vydal vecne príslušný minister listinu, a ustanovoval tiež, ako sa malo s majetkom zrušeného národného podniku naložiť.³⁰

Kým v predchádzajúcich právnych predpisoch bol národný podnik vymedzený ako predmet vlastníctva štátu, zákon č. 103/1950 Zb. v § 10, ods. 1 konštatoval, že vlastníkom majetku národného podniku je štát a tento majetok bol národnému podniku len zverený do jeho správy.³¹ Ako konštatuje I. Pelikánová, kým napríklad v § 5, ods. 1 sledovaného zákona je využívaný výraz *vlastník znárodneného podniku* a vo vzťahu k znárodneniu je podnik stále vnímaný ako predmet, ktorý bol odňatý vlastníkovi, vo vzťahu k novej ekonomike je však národný podnik vnímaný ako osoba. Práve tu nachádzame rozhodujúci bod najskôr zrodu personifikovaného podniku, ktorý je ešte chápaný ako predmet vlastníctva a následne odštiepenie nového subjektu od novokonštituovaného predmetu vlastníctva. Tento predmet už nie je ponímaný ako univerzalita, už nie je ponímaný ako hromadná vec a stáva sa agregátom hodnôt spadajúcich pod inú univerzalitu, inú hromadnú vec, majetok štátu.³²

Ako konštatuje dôvodová správa k zákonu č. 103/1950 Zb., hoci štát zriad'oval národné podniky z národného majetku, nespôsobovalo to zmenu v jeho vlastníctve, ale len zmeny v určení jeho operatívnej správy. I keď osnova zákona využívala výraz *majetok národného podniku*, sledovaný termín nevyjadroval skutočné vlastníctvo národného podniku, ale len jeho správu. Právomoc, ktorá bola štátom národnému podniku k zverenému majetku daná v sebe zahŕňala klasické oprávnenie vlastníka nakladať s majetkom či žiadať ho, ak ho mal niekto neoprávnene vo svojej moci a brániť sa neoprávnenému zásahu. Národný podnik na druhej strane, musel, prirodzene, dbať na všetky obmedzenia, ktoré s tým zákon spájal a bol zodpovedný za ich dodržiavanie. Štát národnému podniku zveroval nielen majetok, ktorý bol do národného podniku začlenený, ale i majetok, ktorý národný podnik nadobudol svojou činnosťou. I v prípade nadobudnutého majetku bol jeho vlastníkom štát a národný podnik ho len spravoval. Vo vzťahu k štátu však národný podnik nebol oprávnený so zvereným majetkom nakladať ľubovoľne, ale spôsob nakladania určoval plán podniku.³³

Ako konštatuje D. Holub, v súvislosti so vznikom deleného vlastníctva a štátneho socialistického vlastníctva sa naskytl problém, akým spôsobom by mal byť v otázke výkonu vlastníckeho práva, s ktorým národný podnik hospodáril, riešený vzťah medzi štátom a národným podnikom. Vytvorila sa špecifická právna konštrukcia správy národného majetku, ktorá bola prevzatá zo sovietskej právnej vedy od A. V. Venediktova. Vlastníkom všetkého majetku, s ktorým podniky hospodárili bol podľa tejto konštrukcie štát, ktorý podnikom zveroval majetok do operatívnej správy. Tú podniky následne vykonávali vo vlastnom mene a na vlastnú zodpovednosť. Podniky, ktoré si štát vytvoril ako nástroje vykonávajúce jeho vlastnícke právo nemali spôsobilosť byť vlastníkmi

²⁹ § 7, ods. 2 a 3, zákon č. 103/1950 Zb. o národných podnikoch priemyslových.

³⁰ § 43, ods. 1, zákon č. 103/1950 Zb. o národných podnikoch priemyslových.

³¹ § 10, zákon č. 103/1950 Zb. o národných podnikoch priemyslových.

³² PELIKÁNOVÁ, ref. 5, s. 432.

³³ Dôvodová práva k zákonu č. 103/1950 Zb. o národných podnikoch priemyslových.

majetku. Vlastníctvo bolo nahradené správou národného majetku, resp. neskôr právom hospodárenia s národným majetkom.³⁴

Podľa § 7, ods. 1 zákona č. 103/1950 Zb. predstavovali národné podniky i naďalej samostatné právnické osoby.³⁵ Ako konštatuje dôvodová správa, národné podniky boli zriadené štátom ako samostatné právnické osoby, aby im bola v hospodárskej oblasti zaistená voľnosť. Právnu samostatnosť národného podniku bolo nutné vykladať ako najširšiu samostatnosť operatívnu. Národný podnik však nebol subjektom majúcim vlastné záujmy, ktoré by bol odlišné od záujmov štátu. Záujmy národného podniku sa celkom kryli so záujmami štátu, resp. štát nechával národné podniky vystupovať práve v jeho záujme. V takomto zmysle bolo potrebné posudzovať i pomer národného podniku k ostatným národným podnikom - všetky podniky zlučoval spoločný cieľ a jednotiace záujmy socialistického celku a jednotnosť postupu a jeho priebeh mal zaisťovať organizačne jednotný hospodársky plán a vrchné vedenie a dozor štátu.

Samostatnosť podniku sa najvýraznejšou mierou prejavila ako v oddelení majetkovej správy, tak i vo veciach záväzkov.³⁶ Podľa § 10, ods. 1 vystupoval a konal národný podnik vo veciach správy majetku vo vlastnom mene.³⁷ K uspokojeniu záväzkov podniku mohol podľa § 12 slúžiť iba majetok zverený mu do správy, ktorý nebol určený na to, aby bol podnikom trvalo užívaný. Majetok, ktorý mal národný podnik v správe, nemohol byť žiadaný a ani sa z neho nemohlo dosiahnuť uspokojenie pohľadávok voči štátu.³⁸ Oblasť záväzkov mala byť medzi štátom a národným podnikom založená na zásade prísnej oddelenosti. Hoci vlastníkom majetku národného podniku mal byť štát, subjekt jeho záväzkov predstavovať nemal, hoci mal právo s týmito záväzkami nakladať. Štát za záväzky národného podniku nemal ručiť. Ako konštatuje dôvodová správa, úprava záväzkových vzťahov súvisela s konštrukciou národného podniku ako útvaru, ktorému je do jeho správy štátom zverený majetok, aby s ním zodpovedne nakladal a plnil stanovené úlohy. Práve v samostatnom ručení za jeho záväzky sa prejavovalo uplatnenie zodpovednosti národného podniku.³⁹

Podľa § 11 nebolo možné zaťažiť ani scudziť časti majetku, ktoré boli zverené do správy národného podniku, určené k tomu, aby ich trvalo užíval. Úkony priečiace sa sledovanému zákazu nemali právne následky. Výnimky zo zákazu scudzenia mohli

³⁴ Ako ďalej autor konštatuje, obsah národnej správy sa vymedzoval obdobne ako obsah vlastníckeho práva, teda ako právo držať, užívať majetok a nakladať s ním, avšak organizácie ich vykonávali v súlade s cieľmi ich činnosti, s plánovanými úlohami a s určením majetku. Podnik, ktorý nebol vlastníkom, nebol nositeľom vlastníckeho oprávnenia, bol iba nositeľom určitej časti vlastníckych oprávnení. Tie síce boli obsahom vlastníckeho práva, nenapĺňali však dva zásadné prvky - svoju vlastnícku moc a svoj vlastnícky záujem. Tieto oprávnenia prislúchali národnému podniku zo zákona nie ako vlastnícke právo, ale len čiastkové opatrenia, ktoré boli závislé od ďalších opatrení, nepatriacich národnému podniku, nositeľmi ktorých boli štátne orgány hospodárskeho riadenia. Na strane druhej pri štáte ako vlastníkovi majetku nebolo možné hovoriť o tradičných oprávneniach držať, užívať a nakladať s majetkom, ale o oprávneniach, vykonávaných orgánmi štátnej moci a orgánmi hospodárskeho riadenia, ktorými štát určoval rozsah oprávnenia a povinnosti organizáciám, ktoré hospodárili so štátnym majetkom, ukladal im za určitých podmienok konkrétne obmedzenia či povinnosti, prípadne robil určité dispozície so sledovaným majetkom. Štátne socialistické vlastníctvo bolo realizované celou sústavou subjektov s rozdielnym právnym postavením a s rozdielnym právnou povahou ich oprávnení a povinností. HOLUB, Dušan. Vývoj obchodného a hospodárskeho práva po roku 1948. In *Acta Facultatis iuridicae Universitatis Comenianae*, 2009, roč. 27, s. 187-188.

³⁵ § 7, zákon č. 103/1950 Zb. o národných podnikoch priemyslových.

³⁶ Dôvodová práva k zákonu č. 103/1950 Zb. o národných podnikoch priemyslových.

³⁷ § 10, ods. 1, zákon č. 103/1950 Zb. o národných podnikoch priemyslových.

³⁸ § 12, zákon č. 103/1950 Zb. o národných podnikoch priemyslových.

³⁹ Dôvodová práva k zákonu č. 103/1950 Zb. o národných podnikoch priemyslových.

povoliť nadriadené orgány.⁴⁰ Sledované obmedzenie predstavovalo výnimku z myšlienky samostatnosti národného podniku. Takéto obmedzenie samostatnosti národného podniku dôvodová správa odôvodňovala skutočnosťou, že by odporovalo vývoju socializmu, ak by sa časti majetku národného podniku, ktoré boli určené na to, aby ich trvalo užíval, dostali späť do súkromných rúk.⁴¹ Ako konštatuje I. Pelikánová, konštrukcia subjektu nespôsobilého vlastniť, vybaveného obmedzeným dispozičným oprávnením vo vzťahu k majetku, ktorý mu bol zverený vytvára schizofréniu vlastníka veci - hmotného predmetu, ktorým bol štát a majiteľa ostatného majetku, ktorým bol národný podnik, pre ktorého je rozštiepenie pojmu veci v právnom zmysle na veci telesné na jednej strane a na práva na strane druhej, ktoré za veci považované nie sú, výhodné. Vlastníkom hmotných predmetov sa stal štát, pohľadávky ako práva však boli pohľadávkami národných podnikov ako právnických osôb.⁴²

Zásadnou zmenou oproti predchádzajúcim predpisom bola premena organizácie národného podniku v podobe zániku prvkov jeho kolektívneho vedenia. Vedenie národného podniku podľa novej právnej úpravy prislúchalo jednému vedúcemu, ktorý mal samostatnú rozhodovaciu právomoc.⁴³ Na čele národného podniku stál riaditeľ, ktorý viedol činnosť národného podniku, zastupoval ho a konal v jeho mene. Ak v jednotlivých prípadoch nebolo určené, že k rozhodnutiu riaditeľa bol potrebný súhlas generálneho riaditeľa alebo vecne príslušného ministra, riaditeľ o veciach národného podniku rozhodoval sám.⁴⁴ V čase neprítomnosti riaditeľa, prípadne v čase jeho zaneprázdnenosti zastupoval riaditeľa jeho zástupca. Okrem riaditeľa a jeho zástupcu mohli v mene národného podniku konať i osoby, ktoré na konanie riaditeľ národného podniku splnomocnil.⁴⁵ Riaditeľ bol podriadený generálnemu riaditeľovi, ktorému bol zodpovedný za plnenie svojich úloh.⁴⁶

Národné podniky boli podriadené hlavnému vedeniu a dozoru štátu, ktoré obstarával vecne príslušný minister, prípadne vo veciach svojej pôsobnosti vláda. Ak nebolo zákonom ustanovené inak, podrobný rozsah pôsobnosti hlavného vedenia národných podnikov a dozoru nad nimi určoval vecne príslušný minister.⁴⁷ Úlohy spadajúce podľa predchádzajúceho ustanovenia do pôsobnosti hlavného vedenia a dozoru, obstarával vecne príslušný minister prostredníctvom jemu podriadených generálnych riaditeľov – výkon sledovaných úloh prislúchal generálnym riaditeľom, s výnimkou vecí, ktoré si minister vyhradil svojej bezprostrednej právomoci.⁴⁸

Opatrenia generálnych riaditeľov mali pripravovať a obstarávať generálne (oblastné) riaditeľstvá, ktoré boli zriaďované a zrušované vládou na návrh vecne

⁴⁰ § 11, ods. 1, zákon č. 103/1950 Zb. o národných podnikoch priemyslových.

⁴¹ Dôvodová práva k zákonu č. 103/1950 Zb. o národných podnikoch priemyslových.

⁴² PELIKÁNOVÁ, ref. 5, s. 432. Zúženie pojmu vec, po ktorom volala československá doktrína už v predvojnovom období, bolo podľa I. Pelikánovej v roku 1950 prevedené jasne a dôkladne. Nemenej dôležité však bolo i prevedenie ďalšej operácie, a to rozlíšenie pojmu majetok od predmetu vlastníctva a s tým súvisiaceho pojmu vlastníka od pojmu majiteľa - pojem majetok sa stal širším o všetko, čo sa nepovažovalo za vec v právnom zmysle, teda všetko, čo nebolo hmotným predmetom alebo ovládateľnou silou. Majetok tak zahrnul všetky pohľadávky, majetkové práva a iné hodnoty.

⁴³ § 18, zákon č. 103/1950 Zb. o národných podnikoch priemyslových.

⁴⁴ § 22, ods. 1 a 2, zákon č. 103/1950 Zb. o národných podnikoch priemyslových.

⁴⁵ § 24, zákon č. 103/1950 Zb. o národných podnikoch priemyslových.

⁴⁶ § 22, ods. 3, zákon č. 103/1950 Zb. o národných podnikoch priemyslových.

⁴⁷ § 32, zákon č. 103/1950 Zb. o národných podnikoch priemyslových.

⁴⁸ Ak národné podniky na Slovensku neboli z celoštátnych dôvodov podriadené priamo generálnemu riaditeľovi alebo vecne príslušnému ministrovi, vykonávali generálni riaditelia svoju právomoc nad nimi prostredníctvom oblastných riaditeľov, ktorí boli podriadení vecne príslušnému povereníkovi. § 33, ods. 1 a 2, zákon č. 103/1950 Zb. o národných podnikoch priemyslových.

príslušného ministra.⁴⁹ Na čele generálnych (oblastných) riaditeľstiev stál generálny (oblastný) riaditeľ, samostatne rozhodujúci o jeho veciach, ak nebolo v jednotlivých prípadoch určené, že bol potrebný predchádzajúci súhlas vecne príslušného ministra (generálneho riaditeľa).⁵⁰ Vecne príslušný minister mohol generálnych riaditeľov splnomocniť, aby obstarávali ďalšie úlohy podľa predpisov, ktoré mu prislúchalo vykonávať⁵¹ a mohol taktiež vykonaním jednotlivých úloh hlavného vedenia národných podnikov a dozoru nad nimi, ktorý spadal do jeho právomoci, poveriť i národný výbor.⁵² Národné podniky i generálne riaditeľstvá sa podrobovali dozoru štátu obstarávaného vecne príslušným ministrom.⁵³ Činnosť národného podniku bola určovaná schváleným podnikovým plánom, ktorý schvaľoval generálny riaditeľ. Podnikové plány národných podnikov boli svojím obsahom súčasťou jednotného hospodárskeho plánu.⁵⁴

Zrušenie obchodnoprávnej úpravy prijatím Občianskeho zákonníka sa premietlo i do terminológie zákona č. 103/1950 Zb. - zákon už nehovoril o obchodnom mene, ale o názve,⁵⁵ zápis do obchodného registra bol nahradený zápisom do podnikového registra,⁵⁶ z ustanovení zákona bol vypustený predmet podnikania, ale aj postavenie národného podniku ako obchodníka, využívanie ktorých bolo pozorovateľné v predchádzajúcich právnych predpisoch. Kým I. Pelikánová v prípade znárodňovacích dekrétov z roku 1945 konštatovala, že znárodňovacie dekréty vymedzovali predmet znárodnenia v úplnom súlade s komercialistickou doktrínou a konštrukcia národného podniku bola v tomto období zasadená do právneho rámca predstavujúceho ešte nedeformovanú podobu obchodného práva,⁵⁷ zákon č. 103/1950 Zb. predstavoval z hľadiska právnych subjektov zásadný prelom. Akýkoľvek vzťah s predchádzajúcou konštrukciou podnikateľského subjektu sa stratil, právnické osoby boli celkom zreteľne naviazané na štát a hierarchickú štruktúru vzťahov.

Obdobne, ako v prípade znárodňovacích dekrétov a vládneho nariadenia č. 6/1946 Zb. a č. 77/1946, i neskôr prijaté vládne nariadenie č. 105/1950 Zb., ktorým sa vyhlasoval štatút národných podnikov priemyslových, predstavovalo len konkretizovanie zásad zavedených zákonom č. 103/1950 Zb.⁵⁸

KONTAKTNÉ ÚDAJE:

Mgr. Lenka Martincová

lenka.martincova@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky

Šafárikovo námestie č. 6

⁴⁹ § 35, ods. 1, zákon č. 103/1950 Zb. o národných podnikoch priemyslových. Ako konštatuje I. Pelikánová, na tomto mieste môžeme pozorovať základ výrobných hospodárskych jednotiek. I keď v neskoršom období dochádzalo k určitým čiastkovým premenám, sledované koncernové usporiadanie ekonomiky bolo zachované počas celého nasledujúceho vývoja režimu. PELIKÁNOVÁ, ref. 5, s. 434.

⁵⁰ § 36, ods. 1, zákon č. 103/1950 Zb. o národných podnikoch priemyslových.

⁵¹ § 37, zákon č. 103/1950 Zb. o národných podnikoch priemyslových. Po dohode s ministrom financií mohol vecne príslušný minister podriaďovať generálnemu riaditeľovi i podniky zriadené podľa iných právnych predpisov, pokiaľ patrili do jeho právomoci. § 41, zákon č. 103/1950 Zb. o národných podnikoch priemyslových.

⁵² § 39, zákon č. 103/1950 Zb. o národných podnikoch priemyslových.

⁵³ § 38, ods. 1, zákon č. 103/1950 Zb. o národných podnikoch priemyslových.

⁵⁴ § 14, zákon č. 103/1950 Zb. o národných podnikoch priemyslových.

⁵⁵ Pozri § 9, zákon č. 103/1950 Zb. o národných podnikoch priemyslových.

⁵⁶ Pozri § 8, zákon č. 103/1950 Zb. o národných podnikoch priemyslových.

⁵⁷ PELIKÁNOVÁ, ref. 5, s. 429-430.

⁵⁸ Tamtiež, s. 435.

P. O. BOX 313
810 00 Bratislava
Slovenská republika

Hodina dezinterpretácie judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva Ústavným súdom Slovenskej republiky. Problematická argumentácia v oblasti trestného práva

Monika Martišková
Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta

ABSTRAKT

MARTIŠKOVÁ, Monika. Hodina dezinterpretácie judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva Ústavným súdom Slovenskej republiky. Problematická argumentácia v oblasti trestného práva. In *Historia et theoria iuris*, 2020, roč. 12, č. 1, s. 70 – 78.

Príspevok sa zaoberá vplyvom súdnych rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva na rozhodovanie Ústavného súdu Slovenskej republiky. Jeho cieľom je priblížiť vybrané prípady z oblasti trestného práva, a zodpovedať otázku, akým spôsobom a s akou dôslednosťou Ústavný súd Slovenskej republiky argumentuje rozhodnutiami Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorý je považovaný za najúčinnější prostriedok ochrany ľudských práv.

ABSTRACT

MARTIŠKOVÁ, Monika. An hour of misinterpretation of the case law of the European Court of Human Rights by the Constitutional Court of Slovak Republic. Problematic Argumentation in Criminal Cases. In *Historia et theoria iuris*, 2020, Vol. 12, No. 1, p. 70 – 78.

The contribution deals with the influence of the judgements and decisions of the European Court of Human Rights on the decision making of the Constitutional Court of Slovak Republic. Its aim is to bring more clarity to the chosen criminal proceedings, and to answer the question in what way and with what consistency the Constitutional Court of Slovak Republic is using the arguments of the judgements and decisions of the European Court of Human Rights which is considered to be the most effective mechanics of the protection of Human Rights.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

judikatúra, interpretácia, argumentácia, Európsky súd pre ľudské práva, Ústavný súd Slovenskej republiky, trestné právo

KEYWORDS

case law, interpretation, argumentation, the European Court of Human Rights, the Constitutional Court of Slovak Republic, criminal law

ÚVOD

Vplyv EŠLP na súdy signatárskych štátov Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd¹ je legitímny. V nasledujúcom texte vysvetlíme, z čoho pramení

¹ Medzinárodným dokumentom upravujúcim systém ochrany, ktorý sa v súčasnej podobe považuje vo svete za najprepracovanejšiu zmluvu v danej oblasti je Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd zo 4. novembra 1950. Platnosť nadobudol po ratifikácii desiatimi členskými štátmi 3. septembra 1953. Zmluvnou stranou od roku 1991 bola aj bývalá Česká a Slovenská Federatívna Republika. Slovenská republika sa členským štátom Dohovoru a jeho 11 dodatkových protokolov stala v roku 1993 na základe rezolúcie Výboru ministrov č. 33/1993 z 30. júna 1993.

Keďže Dohovor je živým dokumentom, dnes už nie je tým, čím bol v čase, keď sa členské štáty podpisovali pod jeho text. Tento text sa doplnil a aj jeho pôvodné znenie sa zmenilo. Či už pod vplyvom

predpoklad, že ÚSSR bude takýto vplyv rešpektovať a prečo sa od neho vyžaduje, aby ho reflektoval vo svojej judikatúre. Na konkrétnych príkladoch z rozhodovacej činnosti ÚSSR poukážeme na to, aké chyby môžu pri argumentácii judikatúrou ESLP vzniknúť a z akých dôvodov.

PREČO BY SA MAL ÚSSR RIADIŤ ROZHODNUTIAMÍ ESLP V RÁMCI EURÓPSKEHO TRESTNÉHO PRÁVA?

Pluralita práva je fenoménom, ktorý historicky nie je ničím novým. Od polovice dvadsiateho storočia súvisí primárne s globalizáciou, ktorá je dôsledkom postupného prepájania samostatných štátnych celkov.² Spája sa s tým aj strata istej časti nezávislosti. Jednotlivé štáty cítia, že vzhľadom na vývoj doby nemajú veľmi na výber, bolo by pre ne zložité zostať samostatnými, a tak sa podriaďujú očakávaniam, a spájajú sa do vyšších celkov, stávajú sa súčasťou mnohých organizácií, signatármi medzinárodných dokumentov. To všetko preto, aby nezaostali za ostatnými európskymi štátmi. Svojimi rozhodnutiami, na základe ktorých sa stávajú súčasťou väčších celkov, či medzinárodných organizácií, však čiastočne strácajú svoje suverénne rozhodovanie v mnohých oblastiach.

V záujme dosiahnuť väčšiu silu spájaním, štáty podstupujú vývojovú premenu suverenity. Tú objasnil napríklad aj Ústavný súd Českej republiky v jednom zo svojich náleзов: „Všeobecne sa má za to, že štát a jeho suverenita prekonávajú premenu, a že žiadny štát už nie je takou jednotnou oddelenou organizáciou, aké predpokladali klasické teórie v minulosti. Aj suverénna legitímna moc štátu musí bezpodmienečne nutne nasledovať prebiehajúce vývojové tendencie a snažiť sa im priblížiť, porozumieť im a postupne podriaďiť tento spontánny proces globalizácii, v ktorej chýba hierarchické usporiadanie poriadku demokratickej legitimacy.“³

Dôsledkom pre systém trestného práva by mal byť na základe vyššie uvedeného, a na základe previazanosti trestného práva a suverenity v zmysle spojenia výkonu trestu s výkonom štátnej moci,⁴ vznik tzv. **európskeho trestného práva**. No čo to vlastne je, čo pod tým pojmom možno rozumieť? Autori Albrecht a Braum zastávajú myšlienku, že európske trestné právo zhromažďuje európsky vývoj v trestnej oblasti, ktorý má vplyv na vnútroštátne trestné právo.⁵ Pradel a Corstens sa inšpirovali francúzskym pojmom *droit pénale international*,⁶ ktoré tvorí súbor trestných noriem, a to hmotnoprávných, procesnoprávných, či týkajúcich sa väzenstva, pričom tieto sú spoločnými pre rôzne štáty Európy a boli a sú prijímané za účelom zlepšenia boja s trestnou činnosťou, a to obzvlášť

doby, výkladom súdu či rozličnou interpretáciou členských štátov. V tom tkvie výnimočnosť tohto dokumentu. V porovnaní s inými medzinárodnými dokumentami je schopný účinnejšie reflektovať požiadavky doby a prispôbovať sa novým problémom vznikajúcim v oblasti aplikácie práva.

K tomu pozri viac: PIROŠÍKOVÁ, Marica. *Komentár k vybraným článkom Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd*. Bratislava: EUROIURIS - Európske právne centrum, o.z., 2008, s. 11. ISBN 978-80-969554-5-9; IVOR, Jaroslav. *Zaistenie osôb v trestnom konaní*. 1. vydanie. Bratislava: IURA EDITION, spol. s r.o., 1997, s. 10. ISBN 80-88715-34-2.

² COLOTKA, Peter – KÁČER, Marek – BERDISOVÁ, Lucia. *Právna filozofia dvadsiateho storočia*. Praha: Leges, 2016, s. 206. ISBN 978-80-7502-134-2.

³ Nález Ústavného súdu Českej republiky, sp.zn. PL. ÚS 19/08, rozhodnutie z 26.11.2008, bod 105.

⁴ JELÍNEK, Jiří et al. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. Praha: Linde, 2005, s. 73. Citované podľa: KMEC, Jiří. *Evropské trestní právo. Mechanismy europeizace trestního práva a vytváření skutečného evropského trestního práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 4. ISBN 80-7179-535-6.

⁵ ALBRECHT, P. A., BRAUM, S. Deficiencies in the Development of European Criminal Law. In *European Law Journal*, roč. 1999, s. 273.

⁶ PRADEL, Jean – CORTENS, Geert. *Droit pénal européen*, s. 1 – 2.

v boji s cezhraničnou organizovanou kriminalitou.⁷ Európske trestné právo tak zefektívňuje spoluprácu v trestných veciach medzi jednotlivými štátmi, napomáha plniť úlohy Rady Európy či Európskej únie, a prispieva tak aj k efektívnejšej ochrane ľudských práv.

K rozvoju európskeho trestného práva⁸ prispieva svojimi rozhodnutiami aj ESLP. Dôležité je preto poukázať na otázku záväznosti rozsudkov ESLP. Dohovor obsahuje vo svojom článku 46 ods. 1, upravujúcom záväznosť a vykonávanie rozsudkov, záväzok pre jednotlivé štáty riadiť sa konečnými a právoplatnými rozsudkami ESLP vo všetkých sporoch, ktorých sú stranami.⁹ Štáty, ktoré Dohovor ratifikovali, sú teda týmto ustanovením viazané, a to bez ohľadu na to, aké miesto predstavuje Dohovor v tzv. pyramíde právnych predpisov konkrétneho štátu. Keďže ide o medzinárodný záväzok štátu ako celku, je bezpredmetné, aké prekážky stoja štátu v ceste na vykonanie takto zaväzujúceho rozhodnutia, a taktiež nezáleží na tom, ktorý orgán plnenie vyplývajúce z rozsudku ESLP zabezpečí.¹⁰

*„Štát je povinný zaručiť aplikáciu všetkých práv a slobôd, všetkých záväzkov, ktoré mu z ľudsko-právnych zmlúv vyplývajú, a nadštátne mechanizmy vstupujú až keď štát nie je schopný ochranu adekvátne zabezpečiť.“*¹¹ Ochrana ľudských práv na medzinárodnej úrovni je založená na princípe subsidiarity. V prípade porušovania týchto práv či negarantovania ochrany sú to primárne štáty, ktoré nesú zodpovednosť.

Náležitá implementácia a rešpektovanie rozhodnutí ESLP môže napomôcť k precíznejšej ochrane ľudských práv a k odbremeneniu ESLP. Zdôrazňovalo sa to aj na tzv. bruselskej konferencii týkajúcej sa reformy ESLP. Primárna zodpovednosť zmluvných strán Dohovoru za jeho aplikáciu a účinnú implementáciu¹² vychádza z princípu subsidiarity.

POSUDZOVANIE JUDIKATÚRY ESLP Z POHĽADU ÚS SR

ESLP vo svojich rozhodnutiach vo veľkej miere nezohľadňuje národné špecifiká v snahe vytvoriť dobrý precedens, ktorý by bol všeobecne aplikovateľný. No častokrát je výsledkom to, že sa takéto „zovšeobecnenie“ prejednávaneho prípadu „bije“ so spravodlivosťou v konkrétnej veci. O nej by mal ESLP rozhodnúť berúc do úvahy právny poriadok krajiny, z ktorej pochádza rozhodnutie, voči ktorému bola podaná sťažnosť. V uvedenej súvislosti teda konsenzus v meritórnom rozhodnutí ESLP zahŕňa aj určité obmedzenia, ktorými sa zohľadňuje všeobecný záujem. V tejto časti textu preto predostrieme posudzovanie judikatúry ESLP a jej vplyvu z pohľadu ÚS SR.

⁷ PRADEL – CORTENS, ref. 6. Pozri tiež PRADEL, J. *Droit Pénal comparé*, s. 6.

⁸ Pozri viac: LILLICH, Richard Bonnot. *International Human Rights. Problems of Law, Policy, and Practice*, 2012, s. 886 – 902.

⁹ Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, zverejnený pod č. 209/1992 Zb., v znení jeho dodatkových protokolov.

¹⁰ KMEC, ref. 4, s. 50.

¹¹ CHLÁDEKOVÁ, Michaela. Kritika a reforma Európskeho súdu pre ľudské práva - vo svetle prijatia Protokolov č. 15 a 16. In *Projustice*. [online]. Dostupné na internete: <<http://www.projustice.sk/medzinarodne-pravo/kritika-a-reforma-europskeho-sudu-pre-ludske-prava-vo-svetle-prijatia-protokolov-c15-a-c16>>.

¹² Rozumie sa tým „oboznamovanie s judikatúrou ESLP, zavádzanie účinných prostriedkov nápravy alebo náležitý výkon rozsudkov ESLP“. In: *Správa o konferencii k téme fungovania ESLP*. [online]. Dostupné na internete: <<http://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=1941>>.

ESLP pripisuje svojim rozhodnutiam účinok *erga omnes*.¹³ A to z dvoch dôvodov. Prvým je, že na základe čl. 32 Dohovoru je ako jediný súdny orgán oprávnený bližšie vykladať záväzky¹⁴ vyplývajúce z Dohovoru pre jednotlivé štáty. To robí prostredníctvom svojich rozhodnutí v konkrétnych prípadoch.¹⁵ Keďže zmluvné štáty Dohovoru majú na základe čl. 1 Dohovoru povinnosť priznať garantované práva a slobody v rozsahu výkladu Dohovoru, a ESLP svojimi rozhodnutiami obsah článkov Dohovoru dopĺňa, a v mnohých prípadoch zvyšuje štandard ochrany, štáty by to mali vo svojej legislatíve aj judikatúre reflektovať. Druhým dôvodom je fakt, že neprihliada na hierarchiu právnych predpisov tak, ako ju navrhol Hans Kelsen vo svojom systéme noriem, na vrchole ktorého je často nedokázateľná *Grundnorm*, a tak ako ju majú stanovenú zmluvné strany Dohovoru vo svojich právnych poriadkoch. ESLP posudzuje zásah do základného práva či slobody zo strany zmluvného štátu, konštatuje porušenie či neporušenie Dohovoru, a neberie pritom do úvahy ani najvyššiu vnútroštátnu normu.¹⁶ Právna teória už v súčasnosti identifikovala mnoho, najmä aplikačných, problémov, ktoré bránia všeobecným účinkom rozhodnutí ESLP. Aj na základe nich je teda daná ÚSSR možnosť rozhodovať o tom, ktorú časť judikatúry ESLP použije. No nemal by tak robiť účelovo.

Rozhodnutia sudcov ÚSSR o tom, ktorými rozhodnutiami ESLP sa vo svojich nálezoch budú inšpirovať, sú častokrát zložité, preto musia sudcovia dbať pri posudzovaní a porovnávaní okolností jednotlivých prípadov na právny rámec, nie na podobnosť. Aj zo slovníka právnych pojmov vyplýva, že rozhodnutie je „*autoritatívne stanovenie po zvážení všetkých skutočností a právnych predpisov*“.¹⁷ Pri ktoromkoľvek rozhodovaní je však náročné úplne vylúčiť mimoprávne aspekty, ktoré ovplyvňujú rozhodovanie sudcov a podmieniajú posudzovaný výsledok.

V nasledujúcom texte na vybraných príkladoch ilustrujeme ako ÚSSR v rámci svojej argumentácie využíva judikatúru ESLP. Zameriame sa na príklady nesprávnej interpretácie rozhodnutí.

NÁLEZ I. ÚS 100/04

Nález prvého senátu ústavného súdu vo veci I. ÚS 100/04 týkajúci sa alternatívnej žiadosti sťažovateľa o prepustenie z väzby na základe sľubu vyvoláva v právnej praxi mnohé otázky. A to z dôvodu rozporuplnej argumentácie ÚSSR judikatúrou ESLP. Je zložité určiť, či ESLP po určitom čase zmenil svoju judikatúru, alebo bolo citovanie judikatúry ESLP z prípadov Caballero proti Spojenému kráľovstvu a S.B.C. proti Spojenému kráľovstvu prvým senátom ústavného súdu zle interpretované.

Sťažovateľ namietal, že všeobecné súdy jeho alternatívnu žiadosť o prepustenie z väzby meritórne nepreskúmali, pričom tvrdil, že na základe Čl. 5 ods. 3 Dohovoru mali prednostne aplikovať jeho druhú vetu,¹⁸ ktorá zaručuje väčší rozsah práva než

¹³ Samozrejme, nie všetkým rozhodnutiam, existuje obmedzenie zakotvené v čl. 46 Dohovoru a záväznosť sa posudzuje v závislosti od typu rozhodnutia. Tri roviny posudzovania záväznosti definoval Spolkový ústavný súd vo veci Görgülü ako *rationae personae*, *rationae materiae*, *rationae temporis*. ĽALÍK, Tomáš. Záväznosť rozhodnutí ESLP a dekonštrukcia ústavného práva. In *Právnik* 1/2013, s. 52.

¹⁴ Ide o interpretáciu záväzkov - tzv. *res interpretata*.

¹⁵ ĽALÍK, ref. 13, s. 52.

¹⁶ Prípád Van der Heijden proti Holandsku, rozhodnutie Veľkej komory, 03.04.2012, č. 42857/05, § 57.

¹⁷ Merriam-Webster's *Dictionary of Law. Revised and updated guide to the language of law*. The United States of America, 2014, s. 123. ISBN 978-0-87779-719-7.

¹⁸ Znenie druhej vety Čl. 5 ods. 3 Dohovoru: „*Prepustenie sa môže podmieniť zárukou, že sa takáto osoba dostaví na pojednávanie.*“

vnútroštátne právo.¹⁹ Je nutné poznamenať, že Trestný poriadok platný v tom čase možnosť prepustenia na základe prijatia sľubu (o ktorú žiadal sťažovateľ) nepripúšťal, čo v rámci rozhodovania konštatoval aj krajský súd, pričom k otázke prednostnej aplikácie Dohovoru sa nevyjadril.

Všeobecné súdy síce o alternatívnej žiadosti týkajúcej sa nahradenia väzby sľubom explicitne nerozhodli, no možno vyvodiť, že fakticky rozhodli v neprospech sťažovateľa, a to ich konštatovaním, že „*vzhľadom na ustanovenie § 73 ods. 1 a 3 Trestného poriadku v spojení s ustanovením § 62 ods. 1 Trestného zákona považovali prijatie sľubu v prípade sťažovateľa za nemožné.*“²⁰ Neaplikovali teda referenčnú normu - Dohovor, ktorý v tomto prípade (ako vyplýva z argumentácie ÚSSR vo veci I. ÚS 100/04) zabezpečuje väčší rozsah základných práv a slobôd (neskôr si objasníme, či tomu tak naozaj bolo a či aplikácia Dohovoru v konečnom dôsledku nespôsobila skôr neželaný efekt). Z názoru ÚSSR vyplýva, že „*záruku podľa § 73 ods. 1 písm. a) Trestného poriadku, ako aj sľub podľa § 73 ods. 1 písm. b) Trestného poriadku a napokon aj peňažnú záruku podľa § 73a ods. 1 Trestného poriadku treba považovať vzhľadom na sledovaný účel za záruku v zmysle čl. 5 ods. 3 druhej vety Dohovoru.*“²¹ V uvedenom prípade teda zo strany všeobecných súdov v ich rozhodnutiach išlo o **nepriamu úmeru aplikovateľnosti referenčných noriem**.²² Referenčné normy možno, okrem výnimočných situácií, aplikovať aj priamo proti textu zákona: „*Čím je referenčná norma jasnejšia, bezpodmienečnejšia – a teda normatívnejšia, a čím menej zreteľne pod-dohovorová (podústavná) úprava vyvažuje ústavné hodnoty, tým je referenčná norma priamejšie aplikovateľná.*“²³ Záver ÚSSR teda spočíval v tom, že všeobecné súdy nepostupovali podľa Čl. 154c (1) Ústavy SR, a preto rozhodol o tom, že argumenty sťažovateľa treba považovať za správne.

V čom teda podľa nášho názoru spočívala chyba ÚSSR pri aplikácii judikatúry ESLP? Pri posudzovaní sťažnosti v tomto prípade ÚSSR aplikoval mechanizmus z prípadov Caballero proti Spojenému kráľovstvu a S.B.C. proti Spojenému kráľovstvu. V rámci svojej argumentácie využil text sťažnosti a judikatúru ESLP a dospel k záveru, ktorý sa mohol zdať jednoznačný. Vo svojom rozhodnutí sa teda oprel o dva argumenty, (1) o to, že ochrana osobnej slobody v zmysle ústavných záruk zahŕňa aj možnosť prijatia záruky pri kolúznej väzbe, a (2) o aplikačnú prednosť Dohovoru. Opomenul však fakt, že **zákaz záruky má pri kolúznej väzbe svoj význam**, čo zákonodarca zvažil v legislatívnom procese, keď vyvážil osobnú slobodu zaručenú Ústavou SR a dosiahnutie účelu trestného stíhania.²⁴ Mal teda pravdu ÚSSR či zákonodarca?

ESLP vo svojej neskoršej judikatúre, konkrétne v prípade Krejčíř proti Českej republike²⁵ rozhodol explicitne o tom, že „*zákonný zákaz záruk pri kolúznej väzbe je z hľadiska Dohovoru akceptovateľný.*“²⁶ Ustanovenie českého trestného poriadku, z ktorého ESLP vychádzal, je obsahovo totožné s ustanoveniami slovenského právneho predpisu v trestno-procesnej oblasti, z čoho možno analogicky vyvodiť, že obe sú zlučiteľné s Čl. 5 ods. 3 Dohovoru. Na základe uvedeného by teda k porušeniu Dohovoru v prípade I. ÚS 100/04 rozhodovanom ÚSSR nedošlo. Prvý senát ústavného súdu však

¹⁹ Nález Ústavného súdu SR, sp.zn. I. ÚS 100/04, rozhodnutie z 08.10.2004.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

²² MÉSZÁROS, Lajos – ŠTIAVNICKÝ, Ján. Viac ústavné je to, čo moc nerobí alebo k výročiu nálezu I. ÚS 100/04 (Viazanosť ústavných sudcov právom.) In: PRÍBELSKÝ, Patrik - Korpáš, Eduard (eds.). *Princípy konštitucionalizmu*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 27. ISBN 978-80-7380-586-9.

²³ MÉSZÁROS – ŠTIAVNICKÝ, ref. 22, s. 27.

²⁴ MÉSZÁROS – ŠTIAVNICKÝ, ref. 22, s. 29.

²⁵ Prípád Krejčíř proti Českej republike, rozsudok, 26.03.2009, č. 39298/04 a 8123/05.

²⁶ MÉSZÁROS – ŠTIAVNICKÝ, ref. 22, s. 30.

nesprávne interpretoval rozhodnutia ESLP proti Spojenému kráľovstvu, a preto bol jeho záver odlišný.

Možno tvrdiť, že ÚSSR „vygumoval“ niektoré slová z prípadov proti Spojenému kráľovstvu, čím došlo k nesprávnej interpretácii, na základe ktorej v prípade sťažovateľa rozhodol tak, že Dohovor priznáva na základe jeho Čl. 5 ods. 3 druhej vety väčší rozsah práv ako slovenský vnútroštátny právny poriadok. No zákonné ustanovenie Trestného poriadku o obmedzení využitia záruky pre kolúznú väzbu,²⁷ ako to ESLP neskôr explicitne judikoval, nie je v rozpore s Čl. 5 ods. 3 Dohovoru.

Pokúsime sa odôvodniť, prečo podľa nášho názoru prišlo k misinterpretácii rozhodnutia ESLP v argumentácii ÚSSR. Pomôžeme si Immanuelom Kantom. Ten vytvoril vo svojej teórii viacero schém, do ktorých sa dajú dosadiť fakty. Jednou z nich je napr. aj táto: „*Lahké použitie a zdanlivá dostatočnosť nejakého princípu vôbec neposkytuje úplne spoľahlivý dôkaz o jeho správnosti a vzbudzuje skôr istú zaujatost,*²⁸ *ktorá nám bráni skúmať ho sám osebe a zvažovať so všetkou prísnosťou*²⁹ *bez akéhokolvek ohľadu na následky.*“³⁰ Ak si do tejto schémy doložíme fakty zo sťažnosti vo veci I. ÚS 100/04, môžeme konštatovať, že ÚSSR vo svojom rozhodnutí len jednoducho použil nejaký princíp, a to princíp prednosti ustanovení Dohovoru, ktorý sa mu zdal zdanlivo dostatočný. K tomu dospel aj na základe toho, že si možno nesprávne vyložil závery z prípadu S.B.C. proti Spojenému kráľovstvu.³¹ Ako ESLP neskôr vysvetlil (v prípade Krejčíř proti Českej republike), nešlo o nemožnosť záruky, ale o samotnú nemožnosť prepustenia z väzby na slobodu v prípade obvinení z vymedzených trestných činov, ktorú ESLP vo svojej skoršej judikatúre kritizoval.³² ÚSSR mal možno s väčšou presnosťou zohľadniť dôvody vnútroštátnej právnej úpravy, ktorá vychádza z toho, že odmietnutie záruky sľubu má v prípade kolúznej väzby svoje odôvodnenie, ktoré automaticky nemusí byť v rozpore s predmetným ustanovením Dohovoru.

ÚSSR sa aj vo svojich neskorších rozhodnutiach prikláňa k svojmu právnemu názoru z rozhodnutia I. ÚS 100/04. Napríklad vo veci I. ÚS 156/2010, ktorá sa však netýka rovnakých skutkových okolností, preto nepovažujeme za potrebné skutkový stav prípadu na tomto mieste rozoberať. Z rozhodnutia sa zdá, že ÚSSR na jednej strane hovorí o dovtedajšej judikatúre ESLP vo veci Caballero proti Spojenému kráľovstvu, no zároveň

²⁷ Aj v odbornej literatúre možno nájsť nesporné tvrdenia o tom, že napriek faktu, že väzba je posudzovaná ako najkrajnejší prostriedok slúžiaci pre zaistenie obvinenej osoby na účely trestného konania, kolúznú väzbu nemožno nahradiť. Pozri ŠIMOŤČEK, Ivan et al. *Trestné právo procesné*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 131. ISBN 978-80-7380-324-7.

²⁸ Ak si chceme prvú časť Kantovej myšlienky vyložiť vzhľadom na rozoberaný nález ÚSSR, požičiame si myšlienku z článku venovanému výročiu nálezu I. ÚS 100/04 a môžeme toto „argumentačné zlyhanie ÚSSR“ vysvetliť tým, že v dnešnej dobe už „*takpovediac život ohrozujúca neférovosť môže volať po priamej aplikácii referenčných noriem*“. In. MÉSZÁROS – ŠTIAVNICKÝ, ref. 22, s. 31.

²⁹ Túto „prísnosť“ predstavuje vnútroštátny výklad noriem TP, na základe ktorého odmietnutie záruky sľubu má v prípade kolúznej väzby svoje odôvodnenie.

³⁰ KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravov*. Bratislava: Kalligram, 2004, s. 14 – 15. ISBN 80-7149-635-9.

³¹ Možno snáď len poznamenať, že ÚSSR nebol v tejto svojej misinterpretácii jediný. Ako píše aj autori Kmec, Kosař, Kratochvíl a Bobek (odkazujúc na autora Repíka) vo svojom komentári k Dohovoru, v odbornej literatúre bol rozsudok vo veci S.B.C. proti Spojenému kráľovstvu nesprávne interpretovaný, a to tak, že „*vylúčenie možnosti prijať záruku je v rozpore s Dohovorom; bolo pritom prehliadnuté, že v anglickom práve je prijatie peňažnej záruky (tzv. release on bail) v zásade jedinou možnosťou, ako sa obvinený môže ešte pred zahájením procesu dostať na slobodu.*“ In KMEC, Jiří et al. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 521. ISBN 978-80-7400-365-3.

³² KMEC et al., ref. 31, s. 521.

si prvý senát ústavného súdu stále drží linku z nálezů I. ÚS 100/04.³³ Tým sa dá preukázať, že misinterpretované rozhodnutie ÚSSR je aj po šiestich rokoch citované, z čoho možno usúdiť, že ÚSSR vychádza zo svojej rozhodovacej činnosti, ktorej správnosť nebola neskoršou judikatúrou ESLP (z roku 2009) potvrdená. ÚSSR teda nereflektuje zmenu judikatúry v takej miere, v akej ESLP zohľadňuje vo svojich rozhodnutiach vývoj ľudských práv a slobôd, čomu túto svoju judikatúru neustále prispôbuje.

NÁLEZ PL. ÚS 17/08

Zaujímavým nálezhom týkajúcim sa sudcov Špeciálneho súdu rozhodujúcim v trestnom konaní v zákonom vymedzených prípadoch, bolo rozhodnutie ÚSSR vo veci namietaného nesúlady zákona č. 458/2003 Z. z. o zriadení Špeciálneho súdu a Úradu špeciálnej prokuratúry a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a o nesúlade niektorých súvisiacich slovných spojení, vedené pod sp.zn. PL. ÚS 17/08.³⁴

V tomto rozhodnutí ÚSSR odkázal na rozhodnutie ESLP vo veci Evans proti Spojenému kráľovstvu, ktoré bolo vydané jeho Štvrtou komorou (dňa 07.03.2006),³⁵ pričom v čase vydania nálezů PL. ÚS 17/08 (dňa 20.05.2009) už bolo vydané aj ďalšie rozhodnutie v tej istej veci, a to Veľkou komorou ESLP (dňa 10.04.2007).³⁶ Finálnym rozhodnutím vo veci Evans teda bolo rozhodnutie Veľkej komory. Navyše, ÚSSR neuviedol v rozhodnutí dátum rozhodnutia, ale iba číslo sťažnosti, preto by každý čitateľ automaticky hľadal informáciu v rozhodnutí Veľkej komory. Dôvodom, prečo ÚSSR použil vo svojom rozhodnutí rozhodnutie Štvrtej komory ESLP môže byť to, že toto rozhodnutie bolo v tom čase už v judikatúre ÚSSR citované, a nikto neodsledoval, či sa vec posunula na rozhodovanie Veľkej komore.

Spornou časťou rozhodnutia, ktorú ÚSSR nesprávne, a navyše iba čiastočne citoval, je otázka existencie statusu, na základe ktorého nemožno diskriminovať, pričom ÚSSR vo svojom náleze neriešil, či existoval diskriminačný status, a teda, či bol tento status diskriminačný v súvislosti s postavením sudcov vtedajšieho Špeciálneho súdu. Plénum ÚSSR vo svojom rozhodnutí akoby „vyrezalo“ z rozhodnutia vo veci Evans proti Spojenému kráľovstvu tú časť, ktorá mu sedela (všeobecné tvrdenie o tom, že s rovnakými treba konať rovnako a s odlišnými odlišne) a odôvodnilo ňou spornosť článku 12 (1) Ústavy SR, týkajúcu sa poskytovaného príplatku sudcom tohto súdu. ESLP však v rozhodnutí Evans v časti tesne pred aj po ústavným súdom „vyrezanej“ vete určil aj status, na základe ktorého v tom prípade malo dôjsť k diskriminácii, a to zdravotný stav.³⁷

ÚSSR svoje rozhodnutie podoprel aj analogickou argumentáciou zo svojej predošlej judikatúry, a to rozhodnutím sp. zn. III. ÚS 64/00: „Podľa Čl. 12 (2) Ústavy SR je zakázaným diskriminačným dôvodom aj iné postavenie. Skutočnosť, či niekto je alebo nie je duchovným v ktorejkoľvek cirkvi, je jeho iným postavením.“ Analogicky možno uviesť, že to či niekto je sudcom Špeciálneho súdu alebo sudcom všeobecného súdu je jeho iným

³³ Uznesenie Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 156/2010, rozhodnutie zo dňa 27.04.2010.

³⁴ Nález Ústavného súdu SR, sp.zn. PL. ÚS 17/08, rozhodnutie zo dňa 20.05.2009.

³⁵ Rozsudok ESLP vo veci Evans proti Spojenému kráľovstvu, rozhodnutie Štvrtej komory zo dňa 07.03.2006, sťažnosť č. 6339/05.

³⁶ Rozsudok ESLP vo veci Evans proti Spojenému kráľovstvu, rozhodnutie Veľkej komory zo dňa 10.04.2007, sťažnosť č. 6339/05.

³⁷ Porovnaj aj BERDISOVÁ, Lucia. Teoreticko-právne reflexie konceptu rovnosti v právnom systéme Slovenskej republiky. In: FILČÍK, Marián (ed.). *Právne aspekty rovnakého zaobchádzania v slovenskej realite*. EQUILIBRIA: Bratislava, 2012, s. 25. ISBN 978-80-8143-052-7.

*postavením.*³⁸ ÚSSR objasnil aj to, že Ústava SR nedelí súdnu moc na špeciálnu a všeobecnú, ale rozlišuje ústavný súd a všeobecné súdy (podľa Čl. 124 a 147 Ústavy SR).

Z veci Evans proti Spojenému kráľovstvu bola citovaná konkrétne táto časť rozhodnutia: „*Rozdielne zaobchádzanie s osobami v analogickom alebo relevantne podobnom postavení je diskriminačné, ak nemá objektívne a rozumné odôvodnenie, t. j. ak nesleduje legitímny cieľ alebo ak neexistuje vzťah rozumnej proporcionality medzi použitými prostriedkami a zámerom, ktorý sa má uskutočniť.*“³⁹ Z textu nasledujúceho v náleze PL. ÚS 17/08 nie je zrejmá súvislosť medzi citovanou časťou argumentácie ESLP a relevantnou časťou odôvodnenia ÚSSR, na ktorú sa má vzťahovať.

ESLP vo svojom rozsudku Evans proti Spojenému kráľovstvu presne judikoval, čo je to status v konkrétnom prejednávacom prípade. V tomto prípade, ako sme už spomenuli, to bol existujúci status, ktorý odlišuje ľudí na základe zdravotného stavu. Z § 70 rozhodnutia Štvrtej komory vyplýva odlišnosť zaobchádzania so ženou, ktorá je spôsobilá porodiť dieťa bez umelého oplodnenia, a tej, ktorá je spôsobilá porodiť dieťa iba s pomocou umelého oplodnenia - bol tam opisovaný určitý status zohľadňujúci schopnosť ženy mať dieťa.⁴⁰ ÚSSR si z tohto rozhodnutia vybral časť argumentácie, ktorá mu sedela a aplikoval ju na diskriminačný status (teda vágne a takpovediac naoko) v súvislosti s postavením sudcov Špeciálneho súdu, čo nesesedelo analogicky s prípadom Evans proti Spojenému kráľovstvu, v ktorom sa ESLP zaoberal iným typom statusu. Okrem toho, že ÚSSR vo svojom náleze neoznačil citáciu z rozhodnutia ESLP presne, neurobil ani test proporcionality, a nesledoval ďalší vývoj judikatúry ESLP vo veci Evans proti Spojenému kráľovstvu.

Aj na uvedenom príklade možno vzhľadom na **pokus o „ohýbanie práva“** badať, že právo je v mnohých prípadoch využívané viac ako nástroj k zmene než ako hodnota, ktorú treba rešpektovať. Pritom neexistuje nič dôležitejšie ako hľadanie miery vecí.⁴¹ Toto hľadanie možno považovať za nekonečný proces rozhodovania, pretože kľúčové hodnoty vždy sú a budú v rozpore.

ZÁVER

ESLP možno v porovnaní s ÚSSR charakterizovať ako systém lepšie zohľadňujúci vývoj ľudských práv a slobôd, a to aj vzhľadom na fakt, že ÚSSR nereflektuje tieto zmeny vo svojej judikatúre v potrebnej miere (ako bolo preukázané aj v tomto texte). To možno konštatovať aj napriek tomu, že s činnosťou ESLP sú spojené mnohé negatíva, keďže snaha postupne ich odstraňovať je evidentná.⁴² Možno teda predpokladať, že existuje

³⁸ Nález Ústavného súdu SR, sp.zn. PL. ÚS 17/08, rozhodnutie zo dňa 20.05.2009.

³⁹ Cit. Nález Ústavného súdu SR, sp.zn. PL. ÚS 17/08, rozhodnutie zo dňa 20.05.2009.

Pozri pre porovnanie text originálnej anglickej citácie z rozsudku Štvrtej komory vo veci Evans proti Spojenému kráľovstvu, § 73 “*For the purposes of Article 14 a difference in treatment between persons in analogous or relevantly similar positions is discriminatory if it has no objective and reasonable justification, that is, if it does not pursue a legitimate aim or if there is not a reasonable relationship of proportionality between the means employed and the aim sought to be realised.*”

⁴⁰ Rozsudok ESLP vo veci Evans proti Spojenému kráľovstvu, rozhodnutie Štvrtej komory zo dňa 07.03.2006, sťažnosť č. 6339/05, § 70.

⁴¹ Uvedené myšlienky odznegli na prednáške Prof. JUDr. Pavla Holländera, DrSc. s názvom „Človek stratený v práve“ v rámci Jesennej školy práva 2015 „Človek v európskej právnej kultúre“ organizovanej Ústavom štátu a práva SAV v novembri 2015.

⁴² K uvedenému pozri viac:

Common Mistakes in Filling in the Application Form and How to Avoid Them. [online]. Dostupné na internete: <http://www.echr.coe.int/Documents/Applicant_common_mistakes_ENG.pdf>.

vôľa zo strany ESLP vznikajúce problémy riešiť a systém neustále zdokonaľovať a prispôbovať jeho judikatúru požiadavkám doby. To by však mal ÚSSR reflektovať v plnej miere. Pri posudzovaní toho, ako ÚSSR argumentuje, sme postupovali tak, že sme hľadali pochybenia senátov ÚSSR pri aplikácii rozhodnutí ESLP v rámci ich rozhodovacieho procesu.

Analýzou prípadu vedeného pod sp.zn. I. ÚS 100/04 sme poukázali na nesprávnu interpretáciu judikatúry ESLP prvým senátom ÚSSR. V tejto veci týkajúcej sa alternatívnej žiadosti sťažovateľa o prepustenie z väzby na základe sľubu ÚSSR neprihliadol na fakt, že zákaz záruky má pri kolúznej väzbe svoj význam a nesprávne aplikoval referenčnú normu. Možno teda skonštatovať, že ÚSSR si pri svojom rozhodovaní nesprávne zodpovedal tieto otázky: Ako aplikovať katalóg? Je to bezprostredne platné právo?

Príkladom slúžiacim na porovnanie toho, ako ESLP mení svoju judikatúru ďalšími rozhodnutiami vo veci, na ktoré ÚSSR už neprihliada, môže byť prípad Evans proti Spojenému kráľovstvu, na ktorý sa ÚSSR odvoláva vo veci PL. ÚS 17/08. Dôsledným preštudovaním oboch prípadov sme objavili chybu v aplikácii rozhodnutia ESLP, a poukázali sme na ňu vysvetlením toho, ako ÚSSR nepresne odkázal na skoršie rozhodnutie ESLP, navyše z neho citoval len čiastočne.

Na konkrétnych vybraných rozhodnutiach sme teda preukázali, že ÚSSR neaplikuje judikatúru ESLP úplne korektne. Judikatúra ESLP sa mení a ÚSSR na to v mnohých prípadoch neprihliada a citovaním starej judikatúry ESLP nereflektuje zmeny v procese rozhodovania ESLP. Dospeli sme k záveru, že vo vzťahu ESLP a ÚSSR figuruje Dohovor a judikatúra k jeho článkom ako „zmysluplné vodítko“, ktoré zväčša plní svoju funkciu, no občas sa účelovo zamotá a pretvorí tak jasnú líniu rozhodovania ESLP.

KONTAKTNÉ ÚDAJE:

Mgr. Monika Martišková, PhD.
Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta
Katedra dejín práva
Kollárova 10
918 43 Trnava

History of the Court's Reforms. [online]. Dostupné na internete: <<http://echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=court/reform>>.

Najčastejšie chyby v konaní pred Európskym súdom pre ľudské práva. [online]. Dostupné na internete: <<http://www.ulpius.sk/novinky/8628/>>.

Správa o konferencii k téme fungovania ESLP. [online]. Dostupné na internete: <<http://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=1941>>.

Správy zástupcu pred ESLP. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/Zastupovanie-SR/Zastupca-SR-pred-ESLP/Spravy-zastupcu-pred-ESLP.aspx>>.

TASR: V Bruseli sa konferencia Rady Európy zameria na reformu ESLP. [online]. Dostupné na internete: <<http://www.teraz.sk/zahranicie/brusel-konferencia-rady-europy-eslp/125230-clanok.html>>.

Stoicizmus v Ríme a jeho miesto v antickej filozofii

Olexij M. Meteňkanyč

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

ABSTRAKT

METEŇKANYČ, M. Olexij. Stoicizmus v Ríme a jeho miesto v antickej filozofii. In *Historia et theoria iuris*, roč. 12, 2020, č. 1, s. 79 – 92.

Príspevok má ambíciu predstaviť rímski stoicizmus a jeho miesto v rámci antickej helenistickej filozofie, pričom najmä na základe neho budeme chcieť vyvrátiť všeobecne prijímaný názor, že v rámci helenistickej filozofie absentuje politická či sociálna filozofia, resp. že poaristotelovská filozofia je filozofia úpadková a ide o filozofiu rezignácie, ataraxie, unikaniu vonkajšiemu svetu. Na pozadí vyššie uvedeného budeme súčasne analyzovať aj chápanie prirodzeného práva stoikov vo vzťahu k právu pozitívnemu. Samozrejme, okrem uvedeného je cieľom tohto príspevku i analýza a komparácia rímskej stoy s jej skoršími predchodkyňami.

ABSTRACT

METEŇKANYČ, M. Olexij. Stoicism in Rome and its place in ancient philosophy. In *Historia et theoria iuris*, Vol. 12, 2020, No. 1, p. 79 – 92.

The article has the ambition to present Roman Stoicism and its place in the ancient Hellenistic philosophy and on the basis of it, we want to refute the generally accepted view that there is no political or social philosophy within the Hellenistic philosophy, that the post-Aristotelian philosophy is a philosophy of decay and is a philosophy of resignation, ataraxia, escaping the outside world. We will also analyze the understanding of the natural law of the stoicists in relation to the positive law. In addition to the above, this article aims to analyze and compare the Roman stoicism with its earlier predecessors as well.

KLÚČOVÉ SLOVÁ: Stoicizmus, Rím, Epiktetos, Seneca, Marcus Aurélius

KEY WORDS: Stoicism, Rome, Epictetus, Seneca, Marcus Aurelius

ÚVOD

„Nežiadaj, aby sa veci diali tak, ako chceš ty, ale chci,
aby sa diali tak, ako sa dejú, a bude ti v živote dobre.“
Epiktetos

Stoicizmus spadá do tzv. helenistickej filozofie, pričom sa jedná o obdobie gréckej, resp. neskôr grécko-rímskej civilizácie v období od smrti Alexandra Veľkého (323 pred Kr.) až do víťazstva Octaviana nad Markom Antoniom v bitke pri Aktiu v roku 31 pred Kr.¹ Spoločne s epikureizmom a skepticizmom ide o filozofické iniciatívy, ktoré mali v priebehu týchto troch storočí ústredné miesto v dejinách antickej filozofie. Spomedzi týchto troch myšlienkových prúdov helenistickej filozofie to bol práve stoicizmus, ktorý

¹ Ide o vymedzenie podľa bežnej konvencie odborníkov (predovšetkým historikov). Viac pozri v LONG, A. Anthony. *Hellénistická filozofie. Stoikové, epikurejci, skeptikové*. Praha: OIKOYMENH, 2003, s. 15. Samozrejme, stoicizmus pretrval aj po roku 31 pred Kr., dokonca práve v tomto období bol v Ríme najviac populárny.

bol zrejme najpopulárnejší a zároveň najvplyvnejší v neskoršom období.² Jeho vplyv siahla nielen na niektoré prvky kresťanského učenia,³ ale práve diela rímskych stoikov ako Cicero, Seneca, či Markus Aurélius, sa znovu začali vo veľkom čítať predovšetkým v období osvietenstva, pričom záujem o ne neprestal v podstate dodnes.⁴

Náš záujem bude smerovať predovšetkým na rímsky stoicizmus, pričom najmä na základe neho budeme chcieť vyvrátiť všeobecne prijímaný názor, že v rámci helenistickej filozofie absentuje politická či sociálna filozofia,⁵ resp. že poaristotelovská filozofia je filozofia úpadková a ide o „*filozofiu rezignácie, ataraxie, unikaniu vonkajšiemu svetu*.“⁶ Na pozadí vyššie uvedeného budeme súčasne analyzovať aj chápanie prirodzeného práva stoikov vo vzťahu k právu pozitívnemu. Samozrejme, okrem uvedeného je cieľom tejto práce i analýza a komparácia rímskej stoy s jej skoršími predchodkýňami.

VŠEOBECNE K STOICIZMU

Predtým, než sa budeme venovať cieľom práce, ktoré sme si načrtli v úvode, je potrebné aspoň v krátkosti uviesť pár informácií všeobecne k stoicizmu. Samotný stoicizmus bol založený v Aténach Zenónom z Kitia, pričom medzi ďalších významných predstaviteľov môžeme zaradiť Kleanta z Assu a predovšetkým Chrysippa zo Soloi, ktorý ako prvý bol schopný prezentovať stoicizmus v ucelenejšej a systematickejšej podobe.⁷ Práve títo traja predstavitelia sú najčastejšie uvádzaní ako predstavitelia tzv. starej, rannej, resp. pôvodnej stoy.⁸ Medzi ďalšiu generáciu stoikov, zaradovaných do tzv. strednej stoy (2. až 1. stor. pred Kr.), patria predovšetkým Panaitios z Rodosu a Poseidonios z Apameie, prostredníctvom ktorých sa stoická náuka dostáva i do Ríma. Ďalšia významná generácia stoikov sa odohráva už na pôde rímskeho impéria (preto sa

² SUVÁK, Vladislav. Etické myslenie helenistického a rímskeho obdobia. In: REMIŠOVÁ, Anna (ed.) *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Bratislava: KALLIGRAM, 2008, s. 95.

³ Tu je potrebné zdôrazniť, že len na niektorých ranných kresťanských mysliteľov výraznejším spôsobom pôsobil stoicizmus, ako napr. u Tertulliana, avšak vo väčšine prípadov to bol práve platonizmus, ktorý dominoval na úkor stoicizmu. Ten neskôr zohrával „len“ sekundárnu rolu, aj keď mnohé stoické myšlienky predovšetkým v oblasti etiky (napríklad o povinnostiach a odvahe), naďalej mali určitú váhu v rannokresťanskom učení. Viac pozri v RIST, M. John. *Stoická filozofie*. Praha: OIKOYMENH, 1998, s. 299.

⁴ LONG, ref. 1, s. 140. Vplyv stoicizmu je badateľný aj na tej najbanálnejšej úrovni, keď si napríklad uvedieme len známy výraz „*stoický pokoj*“, ktorý poukazuje na to, aby sme sa nenechali vytrhnúť z duchovnej rovnováhy a mali obrneného ducha voči nepriazňam osudu (nepriamo sa tým poukazuje na *ataraxiu*).

⁵ K takémuto názoru pozri napr. KRSKOVÁ, Alexandra. *Dejiny politickej a právnej filozofie*. Bratislava: IURA EDITION, 2011, s. 68 – 69, TOMSA, Bohuš. *Idea spravodlnosti a práva v řecké filosofii*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 173 či RÁDL, Emanuel. *Dějiny filosofie I. Starověk a středověk*. Praha: Votobia, 1998, s. 217 a nasl.

⁶ TOMSA, ref. 5, s. 173. Na inom mieste Tomsa poukazuje, že „*za týchto pomerov prebúdza sa v myšliacom Grékovi nechť k verejnej činnosti a k verejnému životu, že sa od nich odvraca a hľadal uspokojenie tam, kam vonkajší nepriateľ nemohol preniknúť, v sebe samom alebo v tom, čo je absolútne, nepodmienené – v bohu*.“ TOMSA, ref. 5, s. 173.

⁷ Často sa uvádza známy výrok, že „*Bez Chrysippa by nebolo Stoy*.“ Práve Chrysippos sa stal ústredným predstaviteľom stoicizmu a vo väčšine prípadov, ak sa uvádza „*stoici hovoria, že ...*“ odkazuje sa tým s najväčšou pravdepodobnosťou práve na Chrysippovo učenie a jeho filozofiu. Treba však zdôrazniť, že sa nám nezachovali ucelenejšie Chrysippove diela a väčšinou čerpáme zo zlomkov, ktoré navyše častokrát pochádzajú od oponentov stoicizmu.

⁸ Samotné pomenovanie školy má pôvod z gréckeho *hé stoa hé poikilé* a v doslovnom preklade to znamená „*malované stĺporadie*“. Dané stĺporadie sa nachádzalo na severnej strane aténskej Agory, kde sa stretávali „zenónovci“ a tak im prischlo pomenovanie „stoici“ (gr. *stoikoi*). Viac pozri v SUVÁK, ref. 2, s. 95.

popri označení nová stoa používa častejšie pomenovanie rímska stoa) a svoje vyvrcholenie má v období 1. až 2. storočia n. l. v dielach Lucia Aenea Senecu, Epiktéta a Marka Aurélia.

Stoicizmus bol koherentným filozofickým smerom, ktorý sa delil síce na tri časti (logika, fyzika a etika), avšak všetky tri časti vytvárali na sebe závislý systém. Pod logikou je však potrebné chápať viacero dnešných vedeckých disciplín. Nielen samotnú formálnu logiku, čo by nám prišlo na rozum ako prvá vec, no logika v stoickom chápaní zahŕňa teóriu poznania, sémantiku, gramatiku, rétoriku či štylistiku. Tieto zložky logiky sú navzájom prepojené, nakoľko predmetom logiky je *logos* (reč, rozum).⁹

Predmetom fyziky je *fysis*, t.j. príroda, ale nielen ako fyzikálny, existujúci svet plný kauzálnych a determinovaných vzťahov, ale je potrebné do tejto kategórie zahrnúť i živé bytosti vrátane bohov, ľudí a iných živočíchov.¹⁰ „Fyzika vychádza z poznania najnižších podôb látky. Všetko telesné má svoje počiatky v pasívnej látke a v aktívnom božstve. Pasívny princíp je bytnosť bez kvality; aktívny princíp je *logos*, ktorý sa nachádza v látke, čiže božstvo (*theos*).“¹¹ Zatiaľ čo epikureizmus sa opieral v mnohom o atomizmus (hlavne Demokrita), stoici v mnohom nachádzali inšpiráciu u Herakleita.¹² Vo fyzike boli stoici pokračovateľmi Herakleitových náhľadov o materiálnosti všetkého vo svete a o božskom rozume, logu, ktorý oživuje a spravuje celý svet. „Tento božský rozum, ktorý im splýval s bohom, si predstavovali ako jemný, čistý, všetko prenikajúci a celý svet oživujúci oheň, a preto im bol svet živý a rozumný živočích.“¹³ Všetky procesy riadi rozumný zákon (*logos*), pričom jeho nositeľkou je *pneuma* (dych), a práve *pneuma* vďačíme za to, že látka drží pokope a vďaka nej existuje súdržnosť celého kozmu. Z uvedeného vyplýva, že *logos* je prítomný vo všetkých veciach¹⁴ a v celom kozme, pričom v stoickom význame *logos*

⁹ V tomto smere stoik vníma *logos* na jednej strane ako reč, ale i ako rozum. Reč je možné skúmať z viacerých hľadísk – fonetického, sémantického, rétorického a pod. Súčasne však logika zaoberajúca sa *logom* bude smerovať svoj záujem i na „pravidlá myslenia a platnou argumentáciu – logikou *sensu stricto*, tak aj slovnými druhmi, ktorými sa myšlienky a argumenty vyjadrujú.“ LONG, ref. 1, s. 152 – 153. Niečo vedieť znamená v stoicizme predniesť výrok, ktorý je preukázateľne pravdivý a epistemológia sa týmto spôsobom stáva odnožou logiky v širšom zmysle, ktorý stoici tomuto termínu prepožičiavajú. LONG, ref. 1, s. 153.

¹⁰ V tomto smere fyzika zahŕňa nielen oblasti, ktoré sú aj dnes prirodzene začlenené pod prírodné vedy, ale i napr. sem spadá teológia či psychológia. Nech už ide o prírodné javy alebo tie teologické, stoický prístup k nim je rovnaký, a to prísne vedecký. LONG, ref. 1, s. 153.

¹¹ SUVÁK, ref. 2, s. 98.

¹² K nemu odporúčame pozrieť ZVARÍK, Michal. *Dejiny filozofie I. Od Hérakleita po sofistov*. Trnava: Typi Universitas Tyrnaviensis, 2015, s. 9 – 20.

¹³ OKÁL, Miloslav. Život a dielo Marca Aurelia. In: AURELIUS, Marcus. *Myšlienky k sebe samému*. Martin: Thetis, 2015, s. 13. Nakoľko každá matéria podlieha zániku, stoici boli toho názoru, že aj svet je zničiteľný. Ide o určitý kruhový proces, v rámci ktorého sa svet zmení v oheň (*ekpyrósisis*) a z neho sa neskôr zrodí nový svet, ktorý bude podobný ako ten predtým. Východiskovým stavom je oheň a plynie z toho nasledujúci obraz: „Na počiatku existuje rozum či príroda ako oheň o sebe. Potom pomocou vzduchu dochádza k jeho premene na vodu. Tato voda je oným semenom, ktoré obsahuje počiatok pohybu a plán kozmu. Spôsob, ako z nej potom kozmos v jednotlivostiach vzniká, sa na oboch spomenutých miestach opisuje odlišne. Ani na jednom z uvedených miest taktiež nenájdeme jasný obraz toho, ako kozmos zaniká. Podľa mnohých iných svedectiev stoici učili, že sa z neho opäť stane oheň (SVF II 585; 596 nn.). To, že kozmos je organizmus, taktiež vysvetľuje, prečo napriek všadeprítomnosti logu nie sú všetky bytosti rozumné. Príroda teda *logos* preniká látkou ako oheň (tak hovoria raní stoici) alebo ako *pneuma* (dych; od *Chrysippa*), ale v rozdielnej miere, rovnako ako rozdielne orgány ľudského tela sú viac alebo menej oduševnené (DL VII 138). RICKEN, Friedo. *Antická filozofie*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999, s. 49.

¹⁴ Napríklad bytosti na zemi sú odstupňované podľa toho, koľko ktorú preniká a oživuje onen *logos*, svetový rozum. Najnižšie sú nerasty, lebo v nich sa prejavuje svetový rozum len v schopnosti držať prvky nerastov len pospolu (tu je označovaný ako *hexis*). Vyššie v rebríčku sa nachádza rastlinstvo,

v oblasti fyziky má význam i ako „božstvo“ či „osud“ (*heimarmenē*).¹⁵ Z tohto vyplýva následne záver, že všetko je predchnuté božstvom a nič z toho, čo sa deje v našom usporiadaní, nemôže brániť zákonom božstva/osudu. Tu bádať odôvodnenie stoických názorov na predestináciu.¹⁶

Nakoniec tu je samotná etika, ktorá má u stoikov až takmer výsostne praktickú podobu. Stoici (podobne ako iné prúdy v helenistickom období) nie sú teoretickými moralistami a podľa nich úlohou etiky je zasadenie snahy človeka o dobrý život do božského poriadku za účelom dosiahnutia cieľa života - blaženosti. Práve prostredníctvom fyziky mohli stoici odôvodniť zásady etiky.¹⁷ Pretože celý svet je spravovaný božským rozumom a všetko, čo sa vo svete deje, má svoju príčinu a je v konečnom dôsledku prospešné, ľudia by mali pokojne prijímať všetky dobré i zlé skúsenosti života a akceptovať bez reptania všetko, čo im osud dáva. Uvedené dáva imperatív žiť v súlade s prírodou, podľa jej zákonov. Ak tak činíme, žijeme cnostne a môžeme dosiahnuť stav blaženosti.

Na základe vyššie uvedeného je zrejmé, že napriek samostatnej pozornosti venovanej logike, fyzike či etike, nemožno tieto oblasti chápať v stoickom myslení ako tri samostatné oblasti záujmu. Naopak, predmet logiky, fyziky a etiky „*je jeden: racionálny svet vo svojej celistvosti, videný z troch odlišných, avšak vzájomne konzistentných hľadísk*.“¹⁸ Všetky tri oblasti tvoria jednu neodmysliteľnú časť filozofie, ktorá je pre stoikov „*cvičením*“ *sa v znalostiach toho, čo je prospešné*“.¹⁹ Logika, fyzika a etika sú v recipročnom postavení –

ktorých životný princíp (*fyta*) sa nazýva *fysis* (v užšom zmysle), pričom od živočíchov sa odlišuje v tom, že živočíchy majú dušu. Človek, ako osobitná kategória v rámci živočíchov, sa od všetkých odlišuje rozumovou mohutnosťou, t.j. že má a používa rozum, ktorý podľa stoikov sídli v ústrednom orgáne človeka – v jeho srdci. Súčasne rozum človeka je akýmsi prepojením na *logos*, t.j. božstvo. *Logos* je podľa stoického chápania boh. „*Boh, rozum, osud, Zeus je jedno, býva však označované i mnohými inými menami*.“ (DL VII 135 n.). Z tohto vyplýva, že „*rozum človeka je akýmsi výronom z boha, ktorý stoici prirovnávali k slnečným lúčom, dopadajúcim síce na zem a na predmety tohto sveta, ale väziacim vo svojom základe, v slnku. Tento božský rozum prístupuje ku každému človeku a záleží len na ňom, aby si ho osvojil a ďalej v sebe vypestoval*.“ OKÁL, ref. 13, s. 14.

¹⁵ SUVÁK, ref. 2, s. 98.

¹⁶ K stoickému determinizmu odporúčame pozrieť BOBZIEN, Susanne. *Determinism and Freedom in Stoic Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, 2001.

¹⁷ Práve na pomedzí fyziky a etiky sa nachádza tzv. koncept *oikeiósisis*, t.j. ide o myšlienku uspôsobenia sa, resp. osvojenia si seba samého. Daný koncept sa v mnohom podobá na sokratovskú starosť o seba samého, ale práve stoici ho posúvajú do ďalšej roviny. *Oikeiósisis* vykresľuje proces, v ktorom sa nám stáva niečo známym, zrejmým tak, že si to osvojujeme. Príroda nám najprv vštíepila lásku k sebe (z tohto dôvodu vyhľadávame rozkoš a stráňime sa bolesti), naším prvým pudom po narodení je sebazachovávanie. Neskôr si uvedomíme, že patríme do určitého spoločenstva ľudí (rodiny, školy, práce, obce) priznávame si svoju *oikeiósisis*, t.j. miesto, ktoré je pre nás vlastné, pričom toto miesto postupne rozširujeme a včleňujeme doň stále väčší počet ľudí. „*S narastajúcim vekom sa rozvinie rozum a s ním aj schopnosť rozvahy a istejšia voľba toho, čo je výhodné a nevýhodné ... celý proces vyúsťuje do prirodzenej zdatnosti a do rozhodnutia žiť v súlade s prirodzenosťou (s celým spoločenstvom)*“. Poslednou *oikeiósisis* je náš pomer k celkovému poriadku vecí, t.j. podriadenie sa Zákonom Prírodzenosti.“ SUVÁK, ref. 2, s. 99. Koncept *oikeiósisis* je výrazom stoickej viery v prirodzené usporiadanie vecí. Svet, kozmos je nám vlastný, a preto sme jeho občanmi, svetoobčanmi, nakoľko patrí nám všetkým.

¹⁸ LONG, ref. 1, s. 153.

¹⁹ LONG, ref. 1, s. 153. Stoici svoju filozofiu aj pomerne často prirovnávali nasledovne: „*Filozofia sa podobá živočíchovi, u ktorého obdobou kostí a šliach je logika, obdobou mäsitých častí je etika a obdobou duše je fyzika*.“ Prípadne existujú aj iné prirovnania, ako napr. filozofia je prirovnávaná k vajcu, kde logika je škrupina, etika bielkom a fyzika žĺtkom, resp. filozofia je prirovnávaná k úrodnému poľu, v rámci ktorého je logika oplotením, etika zodpovedá plodom a fyzika je pôda či rastlinstvo (z Diogena Laertského – DL VII, 40).

logika a fyzika majú zásadné etické dôsledky a etika je v celkovej jednote s fyzikou a logikou. Podľa stoikov nikto nemôže primerane ovládať logiku a fyziku bez toho, aby nebol zároveň dobrým a múdрым človekom, a naopak, aby „*niekto mohol byť dobrým či múdрым človekom, potrebuje na to najvyššiu vzdelanosť vo fyzike a logike.*“²⁰

Na záver si pripomeňme ešte skutočnosť, že pri štúdiu stoicizmu nám vzniká jeden výrazný problém, a to stav originálnych zdrojov a prameňov. Pri štúdiu rannej a strednej stoy si musíme vystačiť len s pár citátmi a zhrnutiami neskorších autorov. Z tohto obdobia sa nám nezachovalo žiadne dielo stoikov v úplnosti. Najlepšie historické pramene a zdroje máme práve z rímskej stoy, a to zo spisov Senecy, Epikteta a Marka Aurélia.

TRANSFER ŤAŽISKA STOICIZMU Z GRÉCKA DO RÍMA

S tým, ako vzrastal politický a mocenský vplyv Ríma, tak sa aj oslabovala pozícia gréckych polis, v ktorých pôsobili viaceré filozofické akadémie a školy. Bol to práve Rím, ktorý sa neskôr stal centrom stoicizmu a práve vďaka rímskej stoe sa nám zachovalo najviac prameňov o stoicizme. Uvedené však bolo možné len vďaka predstaviteľom strednej stoy, ktorí vytvárajú určité prepojenie medzi rannou a tou rímskou vetvou stoicizmu. Panaitios z Rodosu strávil veľkú časť svojho stredného veku v Ríme a Poseidónios z Apameie zas na druhej strane mal viacero študentov z Ríma, ktorých učil na svojej škole na Rodose a na ktorých mal veľký vplyv (predovšetkým ide o Marca Tullia Cicera). Práve týmto osobnostiam sa v krátkosti budeme venovať v nasledujúcej časti.

PANAITIOS Z RODOSU

Panaitios z Rodosu (okolo 185-109 pred Kr.) je predstaviteľ strednej stoy, ako aj súčasne jeden z najvýznamnejších predstaviteľov stoicizmu, a to predovšetkým kvôli svojmu zameraniu na praktickú stránku tohto smeru, čím sa výraznejším spôsobom odlišuje od rannej stoy. Rist uvádza, že „*hoci bol Panaitios vo svojej dobe veľmi vplyvný a ovplyvnil mnoho iných, predovšetkým Cicera, jeho silný vplyv nemal dlhé trvanie.*“²¹ Uvedené je zaujímavé tvrdenie, nakoľko o Panaitiovi sa málokedy dozvedáme od iného autora než Cicera, a to by skôr mohlo znamenať to, že v staroveku nebol Panaitios veľmi populárny. Na druhej strane je nutné uviesť, že len málo klasických textov sa tešilo tak veľkému záujmu od renesancie po 19. storočie, ako práve Cicerove *De officiis*, ktoré vypracoval na základe diela Panaitia. Už len z tohto dôvodu by preto mohol byť považovaný Panaitios, vďaka Cicerovi, za najvplyvnejšieho stoického filozofa, keďže máme málo prameňov a zdrojov o iných predstaviteľoch rannej a strednej stoy, zatiaľ čo rímska stoa sa už nevyznačuje až takým originálnym myslením.

Medzi najdôležitejšie počiny Panaitia môžeme zaradiť:

- originálny spôsob prístupu k praktickej stránke stoickej etiky a akým spôsobom ju rozvíjal,
- jeho prednostným záujmom bola skôr ľudská prirodzenosť než prirodzenosť sveta, kozmu,
- popieral alebo minimálne spochybňoval tézu ranných stoikov o periodicite sveta meniaceho sa v oheň a následného znovuzrodenie sveta (tzv.

²⁰ LONG, ref. 1, s. 154.

²¹ RIST, ref. 3, s. 183.

ekpyrósís),²² v tomto smere Panaitios prichádza s myšlienkou o svete, ktorý je večný a nezničiteľný,

- zavrhoval predpovede astrológov,
- Panaitios sa v mnohom viac približoval k aristotelovským postojom než k tým ranno-stoickým (napr. postoj k prírodnej filozofii či problematika cnosti²³ a ich delenia na teoretické a praktické²⁴),
- pri problematike o povinnostiach ľudí Panaitios pojednáva o povinnostiach, ktoré musia predstavovať stredné ciele všetkých ľudí, dokonalých a nedokonalých, keďže nežijeme medzi dokonalými ľuďmi a hotovými mudrcmi (v tomto dochádza tiež k spochybneniu ideálu stoického mudrca, ktorý prezentovala ranná stoa),
- oproti ortodoxnému stoickému názoru Panaitios tvrdil, že duša neprežije smrť tela,²⁵
- Panaitios kladie dôraz na myšlienku, čo človek môže vykonať v určitom okamžiku a na určitom mieste, pričom kľúčové je pre človeka jeho sebazpoznanie. Máme konať tak, aby naše konanie bolo v zhode s všeobecnou ľudskou prirodzenosťou a našou vlastnou prirodzenosťou.²⁶

POSEIDÓNIOS Z APAMEIE

Poseidónios (okolo 135-50 pred Kr.) pochádzal z Apameie, starodávneho mesta na rieke Orontes v Sýrii. Po svojom štúdiu v Aténach, kde najviac času trávil práve u Panaitia, rozhodol sa založiť svoju vlastnú školu na Rodose, kde ho v rokoch 79 až 77 pred Kr. intenzívne navštevoval ešte mladý Marcus Tullius Cicero, pričom práve v tomto období získal k Poseidóniovi veľký obdiv. Poseidónios pre nás kvôli nedostatku prameňov zostáva pomerne neznámou osobou. Vieme, že bol polyhistor, nakoľko sa venoval viacerým odborom (vrátane filozofie, matematiky, histórie a geografie) a viacerí o ňom hovoria, že bol posledný stoický filozof, o ktorom je známe, že prejavil mimoriadny sklon k originálnemu mysleniu.²⁷

Aj Poseidónios sa vyznačoval viacerými odchýlkami oproti ranným stoikom. V prvom rade Poseidónios vykonáva svoju činnosť skôr v aristotelovskom duchu, než v tom stoickom.²⁸ Prejavuje záujem už o samotné vyhladávanie príčin, prečo sa niečo deje. Aristoteles pokladal chápanie príčin ako základ vedy, s čím by podľa všetkého

²² K tomu pozri ref. č. 13.

²³ Ranní stoici definovali cnosti ako druhy poznania a trvali na závere, že v konečnom dôsledku existuje len jedna cnosť. Avšak Panaitios chápal cnosť dvojako: cnosť ako poznanie a cnosť ako konanie. Súčasne cnosť môže byť považovaná za zloženú zo štyroch stránok. Tieto štyri cnosti zodpovedajú štyrom základným pudom ľudskej bytosti – túžbe po poznaní, pudu sebazáchovy a zachovania spoločenstva, pocit nezávislosti a sebaúcty a na záver zmysel pre umiernenosť. Z uvedených pudov následne vyplývajú známe štyri cnosti: múdrosť, spravodlivosť, zmužilosť (vrátane odvahy a veľkodušnosti) a zdržanlivosť. Viac v RIST, ref. 3, s. 202 – 203.

²⁴ Zrejma podobnosť s Aristotelovskou Etikou Nikomachovou a inými spismi Aristotela.

²⁵ Nie je úplne jasné, prečo Panaitios zastáva tento názor, aj keď Cicero predkladá dva dôvody. Jeden spočíva v tom, že všetko, čo sa narodilo, musí aj zomrieť. Duša je zrodená, nakoľko potomkovia dedia po svojich rodičoch nielen telesné rysy, ale i tie duševné. Preto aj duša musí zomrieť. Po druhé, každá bytosť, ktorá pociťuje zármutok, pociťuje zármutok preto, lebo je nemocná – všetko, čo je nemocné musí zomrieť. Aj duša pociťuje zármutok, a preto taktiež zomrie. Pozri v CICERO, T. Marcus. *Tuskulské hovory*. Praha: SVOBODA, 1976, s. 65.

²⁶ Vyššie uvedené sme čerpali z LONG, ref. 1, s. 256-262 a z RIST, ref. 3, s. 183-211.

²⁷ LONG, ref. 1, s. 148.

²⁸ LONG, ref. 1, s. 265.

Poseidónios tiež súhlasil. Z tohto dôvodu obaja postupovali vo svojich teóriách pomerne empiricky a venovali veľké úsilie zbieraniu a triedeniu faktických údajov, čo nebolo pre stoikov typické. Na rozdiel od Panaitia sa zastával i astrológie a vešectva. Zrejme najlepšie doložený príklad rozporu Poseidóna s ranným stoicizmom je spor medzi ním a Chrysippom o štruktúre duše a príčinách vášne. Na rozdiel od Chrysippa, ktorý zastával názor, že vášne sú nadmerné pudy a že neexistuje žiadna nerozumová zložka, Poseidónios bol toho názoru, že nejaká nerozumová zložka musí existovať, ak pripustíme tvrdenie, že niektoré pudy sú „nadmerné“, keďže rozum nemôže prekročiť a opustiť rámec svojej činnosti.²⁹ V tomto smere sa Poseidónios zrejme domnieval, že *„ľudské konanie je možné uspokojivo vysvetliť len za predpokladu, že duša skutočne zahŕňa čisto nerozumovú zložku.“*³⁰

Pri hodnotení Poseidónia skutočne narážame na problém veľkej fragmentárnosti jeho učenia. Napriek tomu, že nemáme žiadne ucelené dielo o ňom alebo od neho, predsa len z toho, čo sa nám zachovalo je zreteľné, že Poseidónios bol jednou z neprehliadnuteľných osobností helenistického sveta. Výrazným spôsobom ovplyvnil mnoho oblastí intelektuálneho života (vd'aka svojmu širokému záberu záujmu), ako aj známych rímskych intelektuálov ako Cicero, Seneca či Strabón. Anthony Long dokonca uvádza, že *„to, čím bol Aristoteles vo vzťahu k Platónovi, bol v istom zmysle Poseidónios vo vzťahu k stoikom. Títo dvaja mužovia vyznačujú začiatok a koniec helenistickej filozofie. Len škoda, že nám chýbajú doklady, ktoré by poslúžili k presnému porovnaniu výsledkov ich práce.“*³¹ S uvedeným môžeme len súhlasiť.

RÍMSKA STOA

V Ríme sa stoicizmus presadil približne v 1. storočí n. l. predovšetkým vd'aka vzdelancom a spisovateľom, ktorí boli „podkutí“ v gréckej filozofii a osvojili si viaceré stanoviská rannej a strednej stoy. Predovšetkým predstavitelia strednej stoy mali výrazný vplyv na viacerých významných a už rímskych stoikov. Medzi najvýznamnejších predstaviteľov rímskeho stoicizmu môžeme zaradiť Lucia Annaea Senecu, otroka Epikteta, republikánskeho senátora Cato ml., Gaia Musonia Rufusa, Thrasylla Paeta, Helvidia Prisca, či samotného cisára na tróne Marka Aurélia. Často sa medzi rímskych stoikov uvádza i Marcus Tullius Cicero, aj keď podľa nášho názoru ho nemožno chápať za typického predstaviteľa stoicizmu. Nepochybne Cicero zohral dôležitú úlohu pri predstavovaní stoických názorov, ktoré často uvádza vo svojich dielach, avšak robí tak z pozície skôr skeptického kritika dogmatizmu, než ako nadšený prívrženeц stoicizmu.³² Predsa len je možné u Cicera badať sympatie s určitými tézami stoicizmu, pričom je zjavné, že ho viac zaujali etické názory strednej stoy, než samotná filozofia rannej stoy. S ohľadom na to, že nevnímame Cicera ako tradičného predstaviteľa rímskej stoy,

²⁹ LONG, ref. 1, s. 265 – 266.

³⁰ LONG, ref. 1, s. 266. Je zaujímavé, že Poseidónios odporúčal mnohé postupy, ako liečiť emocionálne poruchy vyplývajúce z tejto nerozumovej zložky. Medzi ne patria hudba či poézia. Základný predpoklad liečby je to, že očistu od nerozumného a jeho premenu na rozumné je možné uskutočniť len prostredníctvom prostriedkov, ktorých pozornosť je upriamená k nerozumnému, t.j. prostriedkov, ktoré prebúdajú slasť a zameriavajú sa na zmyslovú skúsenosť. Teda napr. hudba alebo poézia.

³¹ LONG, ref. 1, s. 269.

³² Cicero už od mladosti inklinoval viac k skepticizmu než k stoicizmu a iným filozofickým smerom. Uvedené bolo badať už keď študoval v Aténach dva roky filozofiu a rétoriku. Súčasne Cicero často využíva skeptické postupy pri písaní svojich diel, predovšetkým tých politicko-etických. Viac v SUVÁK, ref. 2, s. 107-109.

rozhodli sme sa v nasledujúcej časti práce venovať trom azda najznámejším predstaviteľom rímskeho stoicizmu, a to Senecovi, Epiktetovi a Markovi Auréliovi.³³

LUCIUS ANNAEUS SENECA A JEHO MORÁLNA ETIKA

Lucius Annaeus Senec (okolo 4 pred n.l. – 65 n. l.) pochádzal zo zámožnej a vplyvnej rodiny v Hispánii. Vďaka tomu Seneca dostal výborné vzdelanie, patril k najvzdelanejším mužom svojej doby, pričom tieto znalosti neskôr i on sám odovzdával ďalej, ako napr. učiteľ cisára Nera, na ktorého mal značný vplyv. Po roku 62 sa ich vzťahy zhoršili, čo vyústilo do toho, že Seneca bol donútený spáchať samovraždu. V rámci jeho filozofického vývoja spočiatku inklinoval viac k pytagorejcom, neskôr prešiel k stoicizmu pod vplyvom učenia Panaitia a Poseidónia. Od samotného Senecu sa nám zachovalo pomerne dosť spisov, z tých etických spomeňme predovšetkým *Listy Lucilioví* či tzv. *Dialógy*.

Seneca sa vo svojej činnosti najviac zaoberal etickými otázkami, pričom etiku vzťahoval k fyzike, keďže človek by sa mal pokúšať o čo možno najväčšiu harmóniu s poriadkom univerza. Súčasne v rámci *Listov Lucilioví* poukazuje na nevyhnutnosť venovať sa vnútornému poznaniu seba samého, nakoľko skutočné dobro poznáva „*iba myseľ a zdatnosť uchopená rozumnou dušou je jediným dobrom*.“³⁴ Z uvedeného nie je prekvapivé, že Seneca rozvíja v etike predovšetkým oblasť morálnej psychológie. Kľúčové je preňho jav rozhodovania, t.j. našej slobodnej vôle určovať dianie okolo nás. Síce máme nedokonalý rozum, ale prirodzenosť nám na kompenzáciu dala schopnosť učiť sa.³⁵ Práve vedomé rozhodovanie je esenciálne pre vytvorenie nášho morálneho charakteru a správne rozhodnutia v podstate potvrdzujú to, kým v skutočnosti sme. Samozrejme, existujú aj vášne, ktoré výrazným spôsobom zasahujú do procesu rozhodovania, ale napriek tomu, že vášne môžu vďaka svojej prirodzenosti vládnuť nad rozumom, nikdy „*tak nečinia bez dovoľenia samotného rozumu*.“³⁶ Podľa Senecu sú vášne pohybmi duše, ktoré vznikajú vďaka predbežnému súhlasu rozumu a úplne oslobodenie sa od vášni je neuskutočniteľná úloha.³⁷ V tomto Seneca nadväzuje na Panaitia a taktiež opúšťa ideál stoického mudrca a zameriava sa na konfliktné morálne situácie, ktorým čelia obyčajní ľudia na dennej báze. Pri vedomom rozhodovaní máme vždy pamätať na cieľ nášho života, a to pokoj duše.

EPIKTETOS – PRÍBEH OTROKA A SÚČASNE SLÁVNEHO UČITEĽA RIMANOV

Minulosť nám ponúka rôzne životné príbehy. Jeden z tých zaujímavejších je nepochybne i ten Epiktetov (okolo 50 – 120 n.l.). Obyčajný otrok, ktorý prežil svoju mladosť v dome prepustenca Epafrodita, počas toho sa stal poslucháčom Musonia a začal sa zaujímať o stoickú filozofiu, pričom svoju kariéru zavŕšil ako slávny učiteľ Rimanov. O Epiktetovi sa dozvedáme až od jeho žiaka, Flavia Arriana, ktorý zaznamenal a vydal

³³ Uvedený názor zdieľa i Anthony Long. K tomu pozri LONG, ref. 1, s. 281.

³⁴ SUVÁK, ref. 2, s. 111 – 112.

³⁵ *Listy Lucilioví*, 94.29; 107.8.

³⁶ SUVÁK, ref. 2, s. 112.

³⁷ *O hneve* 2.3.5. Seneca týmto oponuje rannej stoy, ako aj prekonáva Platóna a Aristotela, ktorí vyhliali vášne z rozumnej časti duše.

prednášky svojho učiteľa pod názvom *Dissertationes (Rozpravy)*.³⁸ Samotný Epiktetos nenapísal žiadne dielo.

Epiktetos sa venoval predovšetkým otázkam etiky s praktickým zameraním a niektorým otázkam noetiky. Zrejme najdôležitejšie je jeho učenie o vnútornej slobode, pričom je dôležitá starostlivosť o dušu, ako aj vnútornú nezávislosť človeka (je badať určité spojenie sokratovského myslenia s kynickým spôsobom života).³⁹ Oproti iným vyjadruje presvedčenie, že jedine duša vedie naše činy, neformuje nás ani telesnosť, či dokonca ani spoločnosť, v ktorej žijeme.⁴⁰ Cesta k blaženému životu vedie cez rozumné poznanie duševných vecí a všetko, čo zapríčiňuje vonkajšie podnety (slasti i strasti) v žiadnom smere neovplyvňuje dobrý život. Obdobne ako u Senecu i Epikteta je dôležité rozhodovanie človeka, pričom pre vnútorný život duše je dôležité uprednostňovanie jednej veci pred druhou (*prohairesis*). Práve toto uprednostňovanie jednej veci pred druhou, akési hodnotové nastavenie pri rozhodovaní, je východiskovým momentom morálneho rozhodovania.

Ak chceme sa stať skutočne dobrými, musíme zvládnuť tri kroky:

- musíme ovládať všetky svoje žiadosti, ale i naše nechuti (protiklad žiadosti), aby sme sa prestali klamať v tom, čo si skutočne želáme (toto je ústredný bod, pretože ak chceme rozumne uvažovať, nesmieme podliehať náruživosti),
- musíme ovládať všetky naše túžby, všetok odpor, no predovšetkým si musíme byť vedomí svojich povinností a plniť si ich,
- musíme posudzovať veci a skúmať ich opatrne, aby sme sa nikdy neoklamali. Ide o hľadanie a nachádzanie istoty, aby nás v nijakom stave neovládla nepreskúmaná predstava.⁴¹

Záverom môžeme uviesť, že podľa Epikteta musíme sa naučiť rozlišovať medzi skutočne dobrým a tým, čomu dávame prednosť, lebo sa nám to z nejakého dôvodu pozdáva. Súčasne je potrebné ovládať pudy, aby sme si mohli lepšie vybrať medzi jednotlivými možnosťami. Uvedené nás privedie k životu, ktorý je v súlade s celkovým poriadkom.

FILOZOF NA TRÓNE – MARKUS AURÉLIUS

Markus Aurélius (121 n.l. – 180 n.l.) už od malička vynikal svojimi schopnosťami. Nemalý podiel mala na tom aj celá škála učiteľov, ktorí učili mladého Aurélia mnohému, pričom ako je zrejmé z jeho významného diela *Myšlienky k sebe samému* (príp. *Meditácie* alebo *Hovory k sebe samému*, záleží od prekladu), veľmi si svojich učiteľov vážil.⁴² Práve

³⁸ Z tohto diela sa nám zachovali prvé štyri knihy. Arrianus zostavil okrem tohto diela aj knihu morálneho učenia Epikteta s názvom *Rukoväť*.

³⁹ Sám Epiktetos žil skromne, v chatrči bez dverí (lebo potom tam nebolo čo ukradnúť). Jeho životnou zásadou bolo heslo: „*Trp a odriekaj sa!*“

⁴⁰ Epiktetos vychádzal zo starej stoickej predstavy, že medzi tým, čo je v našej moci, a tým, čo nie je, leží priepastný rozdiel. Všetko, čo náleží do duševného života (napr. chcenie, žiadosť, nechť) je v našej moci, a naopak, všetko, čo nie je našou činnosťou (napr. telo, majetky, politické spory apod.) je mimo našej moci. To, čo je v našej moci, je súčasne prirodzene slobodné a to, čo nie, je otrocké a cudzie. Preto musíme voľiť to, čo je prirodzene slobodné a naše vlastné. Inak budeme stále narážať na prekážky. *Rukoväť* 1.1.

⁴¹ SUVÁK, ref. 2, s. 113 – 114.

⁴² Ide predovšetkým o 1. knihu daného diela, v rámci ktorej Aurélius ďakuje svojim učiteľom za jednotlivé poznatky, ktoré mu dali. Spomeňme len toho jedného, ktorý vštípil Auréliovi azda najviac stoickú filozofiu, a to stoik Apollonios. K tomu pozri bod 8. prvej knihy. Viac v AURELIUS, Marcus. *Myšlienky k sebe samému*. Martin: Thetis, 2015, s. 23.

vd'aka svojim schopnostiam, ako aj vysokému postaveniu,⁴³ si ho onedlho všimol cisár Hadrianus a obdaril ho viacerými rozličnými vyznamenaniami. S ohľadom na to, že sa jedná o obdobie adoptívnych rímskych cisárov, bolo zrejmé, že Hadrianus bude chcieť vybrať vhodného nástupcu do svojho úradu. V čase jeho smrti však bol Aurélius príliš mladý, a tak Hadrianus pred svojou smrťou adoptoval Markovho strýka Antonina Pia s tou podmienkou, že on zas adoptuje Marka Aurélia. A tak sa i stalo.

Markus Aurélius začal svoju vládu hneď po smrti Pia, pričom prvé roky vládol spolu s Luciom Verom. Neskôr, po smrti Vera, vládol už sám, pričom celkovo vládol vyše 19 rokov, počas ktorých musel takmer neustále viesť vojny s viacerými nepriateľmi Ríma (predovšetkým s germánskymi kmeňmi a Partskou ríšou).

Najväčší vplyv na Marka Aurélia mala nepochybne stoická náuka, aj keď je nutné uviesť, že Markus Aurélius sa pomerne často od nej odkláňa. Rovnako ako stoici i Aurélius delil filozofiu na logiku, fyziku a etiku, ale práve etika má uňho dominantné miesto (tak ako aj pre iných predstaviteľov rímskej stoy). Na tomto mieste si spomenieme aspoň niektoré odlišnosti Aurélia od predchádzajúcich stoikov:

- Na rozdiel od učenia starej stoy podľa Aurélia človek nepozostáva z tela a duše, ale z tela, ducha a z rozumu.⁴⁴ Kým telo majú všetky veci a bytosti na svete, ducha majú len živočíchy a rozum len človek.
- Síce verí, tak ako väčšina stoikov, že ľudská duša prežíva istý čas na zemi i po smrti človeka, no prejavuje sa uňho i váhanie, či je smrť koniec všetkého alebo len nejaký prechod.
- Pre Marka Aurélia život v zhode s prírodou znamená i žiť cnostne, pričom okrem tradičných cnosti (múdrost', umiernenosť, spravodlivosť) pridáva i ďalšie (ako napr. pravdovravnosť, nevyhýbanie sa povinnosti, robiť dobro bez čakania odmeny, mať dobré duševné sklony, dobrú vôľu a robiť dobré skutky).
- Rozumný človek sa nemá nechať unášať emóciami (rozkošou, žiaľom, túžbou, strachom).⁴⁵ Na rozdiel od starých stoikov, ktorí vytvorili koncept stoického mudrca ako určitý ideál, za ktorým musíme ísť, pričom ľudí delili len na tých cnostných a zlých, Aurélius pripúšťa výskyt chýb a dokonca medzi nimi rozlišuje rôzne druhy (napr. chyby spáchané v spojitosti s rozkošou boli horšie ako tie spáchané v hneve⁴⁶).
- Markus Aurélius sa tiež odkláňa od tvrdého postoja starých stoikov, že existuje len cnosť a len nerosť a všetky ostatné veci (zdravie, choroba, bohatstvo, chudoba, sláva a pod.) boli tzv. indiferentné veci, t.j. také, ktoré nemali nijaký vplyv na dosiahnutie blaženosti. U Aurélia sa nachádzajú určité výnimky, príkladom uveďme problematiku smrti, ktorou pohŕda, prípadne i otázku slávy, o ktorú usilujeme, a to predovšetkým do budúcnosti, aby si nás naši potomkovia pamätali.⁴⁷
- Myšlienka svetoobčianstva, ku ktorému sa hlásil Markus Aurélius, nadobúda úplne iný rozmer, ak sa k nemu hlási cisár v tom čase najmocnejšej ríše. Je zaujímavé, ako sa Aurélius vnímal ako Riman, ale súčasne i občan sveta, pričom bol za demokratizáciu spoločnosti, rovnoprávnosť občanov, ktorým sa priznávajú

⁴³ Predsa len jeho predkovia pochádzali z Hispánie, pričom už za Vespasiana sa dostali medzi rímskych patricijov a zastávali pravidelne vysoké úrady v Ríme.

⁴⁴ Myšlienky k sebe samému, II, 2; III, 16; VI, 14.

⁴⁵ Myšlienky k sebe samému, I, 8, 9;

⁴⁶ Myšlienky k sebe samému, II, 10.

⁴⁷ Myšlienky k sebe samému, VI, 16, 18.

rozsiahle slobody. Síce viedol skoro celý život vojny proti rôznym nepriateľom, no aj tak z jeho textov vyplýva, ako pochybuje o ich legitímnosti a bol by mal radšej mier v ríši.⁴⁸

Markus Aurélius neprichádza s nejakou prelomovou filozofickou koncepciou, a to ani v rámci samotného stoicizmu. V mnohom sa inšpiroval v strednej či novej stoe (predovšetkým Epiktetom). Naproti tomu jeho dielo *Myšlienky k sebe samému* sú i dnes, o takmer dve tisíc rokov neskôr, stále aktuálnym čítaním a majú čo povedať aj dnešnému čitateľovi, pričom pri ich čítaní je stále dôležité mať na pamäti to, že ich písal človek s azda najväčšou mocou v tom čase v danom svete. Ide o unikátne spojenie politického a filozofického myslenia v jednej osobe, pričom i dnešní politici by si mohli vziať príklad v mnohom z učenia a života Marka Aurélia. Starší historici právom tvrdili, že Markus Aurélius bol posledný významný predstaviteľ stoicizmu. Samozrejme, vplyv stoicizmu pretrvával i naďalej, ale už ani kvantita a ani kvalita nebola rovnaká ako za čias napríklad panovania tohto filozofa na tróne. V stoickej škole sa už neobjavujú nové myšlienky a časom ich v Rímskej ríši nahrádza učenie ranných kresťanov a iné školy. Práve Auréliom teda končí významná a najvplyvnejšia helenistická filozofická škola.⁴⁹

IUS NATURALE V PODANÍ RÍMSKEHO STOICIZMU

Myšlienka prirodzeného práva (*ius naturale*) v rámci stoickej náuky je úzko spätá s ich etickým myslením. Konkrétne sa jedná o imperatív žiť život zhodný so svojou prirodzenosťou a so samotnou prírodou. Kým pre epikurejcov žiť znamenalo vnímať a užívať si viaceré slasti, ktoré nám život ponúka, u stoikov sa do popredia tlačí myšlienka dodržiavania svojich povinností a nesenie zodpovednosti za svoje skutky. Ako sme už vyššie naznačili človek je súčasťou prirodzenosti vesmíru, a to vďaka svojmu rozumu, ktorý je údom svetového rozumu, na ktorom každý človek participuje. Kozmická inteligencia spravuje tento svet a má odpoveď na všetko, je možné v nej nájsť riešenie na každú situáciu. Príroda sa nemôže myliť a život s ňou je cnostným životom.

Je treba uviesť, že ranná stoa hlásala vnútornú nezávislosť človeka, jeho až odtrhnutie od vonkajších podnetov, ktoré často spôsobovali utrpenie a lákadla od toho, aby človek mohol žiť šťastne. V ponímaní rannej stoy „*byť šťastným znamená zbaviť sa utrpenia aj za cenu, že nepocituješ rozkoš, extázu. Najvyšším cieľom je pokoj, ataraxia, alebo aspoň tiché trpenie, úplná nezávislosť od vonkajšieho sveta, prekonanie duševných afektov.*“⁵⁰ Človek akceptuje svet taký, aký je, so všetkým, čo k nemu patrí. Uvedené preukazujú na predobrazu stoického mudrca, žijúceho v ústraní, aby nerušil svoj vnútorný pokoj (hlavne napríklad účasťou na politickom živote). V tomto smere ale neskoršia stoa, tá rímska, odmietla uvedené stanovisko a odmietla ranno-stoické delenie ľudí len na mudrcov a bláznov, priznáva, že človek môže urobiť chyby⁵¹ a má sa zapájať do verejného života a dokonca zastávať aj tie najdôležitejšie posty v štáte (Markus Aurélius bol toho najlepším príkladom).

V rámci etiky (minimálne rímskej stoy) je badať aj politickú doktrínu stoikov. Prijali myšlienku, že človek nie len izolovanou bytosťou, ale je jej vrozený aj zmysel pre spojenie sa s inými ľuďmi, snahu získať prosperitu nielen pre svoju rodinu a priateľov, ale zvýšiť blaho v štáte, v spoločnosti, či miestami je pozorovať aj povinnosti ľudí k celému svetu (ide o stoicky prejav svetoobčianstva). Svet je riadený určitým, na

⁴⁸ Myšlienky k sebe samému, I, 14; X, 9, 10.

⁴⁹ RIST, ref. 3, s. 299.

⁵⁰ KRŠKOVÁ, ref. 5, s. 74.

⁵¹ Pozri viac k časti venujúcej sa Epiktetovi či Markovi Auréliovi.

ľudskom konaní nezávislým právom, ktoré pramení zo samotnej prirodzenosti kozmu. Z toho vyplýva aj stoické odmietnutie otroctva a podľa požiadaviek prirodzeného práva existujú medzi ľuďmi len tie rozdiely, ktoré vyplývajú z ich morálnych predností. Každý človek má mať možnosť získať najvyššie právne postavenie.

Rovnako je potrebné spomenúť aj samotné chápanie spravodlivosti stoikov. Odmietajú názor, podľa ktorého je spravodlivosť produktom ľudskej ľubovôle a ľudského konania. Rozdiel medzi spravodlivosťou a nespravodlivosťou je „*absolútny, primárny, existujúci pred všetkými zmluvami a zákonmi.*“⁵² Spravodlivosť má každý človek vrytú do srdca a má svoj prameň v samotnom, nezmeniteľnom zákone prírody, kozmu. „*Spravodlivé konanie je teda prirodzené, a keďže podstatou prírody je rozum, je i rozumné.*“⁵³

Práve na vyššie uvedených základoch je potom možné zreteľnejšie vnímať, prečo práve stoická právna filozofia je vyvrcholením prirodzenoprávnej náuky v antike. V plnohodnotnom štáte všetkých slobodných bytostí by malo vládnuť prirodzené právo, t.j. ide o právo, ktoré „*pramení vo svetovej inteligencii, v rozume spoločnom celej prírode.*“⁵⁴ Zdôrazňuje sa znak, že prirodzené právo nie je závislé na ľubovôli vládcu, ani na rozhodovaní väčšiny, ale na prírodných zákonitostiach a vrodenných ideách – *non scripta sed lata lex*. Teda pozitívne právo, ako aj inštitúcie fungujúce na základe neho, sú len relatívne z pohľadu prirodzeného práva, nakoľko prirodzené právo, opierajúce sa o svetový rozum, prechádza všetkými vecami a je v nich prítomné. Čiže je prítomné aj v každom človeku a sme ho schopní vnímať a odhaliť. Ak chceme konať podľa prirodzeného práva, tak stačí počúvať hlas rozumu, jeho príkazy a dospejeme k správnym pravidlám práva. Otázka je, či sa chceme rozumom aj riadiť. Avšak stoici verili, že „*rozum je prameňom všetkých spoločných pojmov a všeobecne uznávaných pravidiel.*“⁵⁵ Stačí poslúchnuť základné príkazy a princípy spravodlivosti, a to „*čestne žiť, nikomu neškodiť a dať každému, čo mu patrí.*“⁵⁶

Čo však v prípade, že pozitívne právo nebude rešpektovať vyššie uvedené etické princípy tvoriace obsah prirodzeného práva? Odpoveď stoikov (hlavne tých rímskych, ktorí sú už ovplyvnení aj rozvíjajúcou sa rímskou jurisprudenciou) je jednoznačná – takéto právo si ani nezaslúži pomenovanie „*právo*“. Zákon je len formou, v ktorej sa má objektivizovať spravodlivosť, avšak najvyšším zákonom je zákon prírody (prirodzené právo). Prirodzené právo je zdrojom platného práva všetkých jednotlivých štátov a v prípade, že štát prijíma právo, ktoré nemá oporu v prirodzenom práve, nejde o právo vo svojom pravom slova zmysle, ale ide o pravidlá, ktoré sú vynucované mocou a silou panovníka, ktoré však nemajú vnútornú legitimitu. A keďže takto prijaté „*právo*“ je v rozpore so svetovým rozumom, je len otázkou času, kým nedôjde k nešťastiam a utrpeniu. V tomto smere platí to isté, čo i pre jednotlivca. I jednotlivec, ak chce žiť šťastným a blaženým životom, musí žiť v súlade so svojou i celkovou prirodzenosťou kozmu. Aj štáty, ak chcú mať šťastných občanov a dobre fungujúci systém, musia mať prijaté právo, ktoré je v súlade s prirodzeným poriadkom kozmu – s prirodzeným právom.

⁵² TOMSA, ref. 5, s. 181.

⁵³ TOMSA, ref. 5, s. 181.

⁵⁴ KRŠKOVÁ, ref. 5, s. 75.

⁵⁵ KRŠKOVÁ, ref. 5, s. 75.

⁵⁶ „*Honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere.*“ Aj Seneca zastával názor, že spravodlivosť sa odvodzuje z čestnosti. Avšak uvedené nebude možné, ak sa platné právo (pozitívne právo) uzatvorené do právnych pravidiel nedoplní o morálne zásady. K tomu pozri viac v BRÖSTL, Alexander. *Frontisterion*. Bratislava: KALLIGRAM, 2009, s. 64.

S ohľadom na to, že pozitívne právo musí byť v súlade s prirodzeným právom, pre stoikov vyplýval záver, že „*ten, kto žije podľa zákona, je morálny, kto však vedie život protizákonný, je mravne skazený*.“⁵⁷ Ide o známy koncept legálnej spravodlivosti, ktorý predkladajú mnohí pred stoikmi (hlavne Sokrates či Aristoteles), avšak stoici prikladali zákonom veľkú vážnosť, ktorá v niektorých prípadoch hraničila až s prílišnou tvrdosťou. V prvom rade, zo zákona sa nepripúšťali žiadne výnimky, ako aj za žiadnych okolností nebolo považované za odôvodnené odpustenie trestu.⁵⁸ Súčasne odmietajú aj Aristotelovu myšlienku slušnosti ako zjemnenia tvrdosti zákona, ako aj vyplnenia medzier v práve a zákone, keďže v danom prípade sa znižuje vážnosť zákonov.⁵⁹

Práve aj z tohto dôvodu viacerí neskorší stoici zdôrazňovali dôležitosť prítomnosti vo verejnom a politickom živote. Ako inak zabezpečiť správnu aplikáciu a interpretáciu prirodzeného práva v samotnom štáte? Kto iní rozumie lepšie, akú podobu má mať dané právo, ak nie tí, ktorí najviac pochopili, aké dôležité je žiť svoj život v súlade s prirodzenosťou kozmu? Aj z uvedeného vidíme, ako sa i samotný stoicizmus vyvíjal a už v jeho poslednej, rímskej fáze, v podstate všetci významní stoici (s výnimkou Epikteta) sú dôležití štátni úradníci, funkcionári, senátori či dokonca aj cisári.

ZÁVER

Stoicizmus si v priebehu času vyslúžil mnoho kritiky, predovšetkým pre svoju „nepraktickosť“ a „dogmatickosť“. Táto škola podľa kritikov prináša až príliš idealizované tézy a súčasne viacerí interpreti poukazujú na to, že stoicizmus venuje príliš málo pozornosti morálnemu rozvoju osobnosti a namiesto toho sa venuje otázke, aký „*charakter má konanie, ktoré sprevádza blažený život*.“⁶⁰ Avšak nemožno stoicizmu uprieť ani jeho významné miesto v rámci dejín filozofie, osobitne i v rámci politickej a sociálnej filozofie. Práve v helenizme sa stal špecifický vzťah politiky a etiky. Etika sa stáva súčasťou novej politickej roviny univerza, pričom sa v istom zmysle oslobodzuje od konkrétnych sociálno-politických podmienok gréckej *polis* smerom k etickému univerzalizmu. Nie je preto prekvapením, že práve v tomto období dochádza k vývoju ďalších pojmov politickej a sociálnej filozofie, a to napr. pojmy ako občianstvo a svetoobčianstvo, ochrana slobôd, zrušenie otroctva a pod.⁶¹ Uvedené pojmy výrazným spôsobom smerujú k požiadavke univerzálneho chápania morálnych pojmov. Súčasne tvorili základ pre myšlienky kozmopolitizmu.

Rovnako uvedenú myšlienku, že sociálna a politická filozofia bola rozvinutá v helenistickej filozofii (osobitne stoickou náukou), podporuje i skutočnosť, že mnohí stoici sa angažovali v politike, a to dokonca aj predstavitelia starej stoy, aj keď omnoho zreteľnejšie je to vidieť na rímskej stoe.⁶² Rímska stoa dokonca odporúčala sa zapájať do praktického života a aktívne sa ho zúčastňovať. Ani filozof nežije vo svete izolovane a má

⁵⁷ TOMSA, ref. 5, s. 183.

⁵⁸ Z Diogena Laerta, VII. 123.

⁵⁹ TOMSA, ref. 5, s. 183.

⁶⁰ SUVÁK, ref. 2, s. 115.

⁶¹ LABUDA, Pavol. Sociálno-politické myslenie helenizmu. In: REMIŠOVÁ, Anna (ed.). *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Bratislava: KALLIGRAM, 2008, s. 104.

⁶² Je evidentné, že napr. Zenón z Kítia, Kleantes z Assu, Chrysippos zo Soloi, síce ako predstavitelia starej stoy odmietali politické angažovanie, ich odmietanie nebolo postavené ako principiálne, ale kontextové. Oni mali záujem o problematiku štátu, práva či politiky, no rozhodli sa tak konať z úzadia a verili, že takto človek dokáže ľahšie nadobudnúť pokoj duše a i blažený život. Avšak týmito témami sa venovali i oni, o čom svedčí i Zenónova *Ústava* či Chrysippovo dielo *O štáte*. LABUDA, ref. 65, s. 116 – 117. Záujmu rímskych stoikov o politickú a sociálnu filozofiu sme sa už venovali v kapitole 4. a 5. tejto práce.

aktívne pôsobiť v spoločnosti a nabádať k cnostnému životu a snažiť sa eliminovať nemorálnosť. Preto by mali byť filozofi-stoici i štátnici, zákonodarcovia či vychovávatelia občanov. Oni sú najpovolanejší k vláde v štáte a nemali by utekať do izolácie a pustiny. Samozrejme, aj rímski stoici kládli veľký dôraz na vnútorný pokoj duše človeka a až následne sa venovali ostatným témam, no i tak je zrejmé, že prejavovali veľký záujem o otázky sociálnej a politickej filozofie.

Zároveň vďaka aktívnej angažovanosti vo veciach verejných je potom následne možné uskutočniť ďalší dôležitý krok – prijímanie zákonov, ktoré budú sledovať prirodzené právo, prameniace z univerzálneho, svetového rozumu kozmu. Je nevyhnutné, aby osoby vládnuce v štáte mali hlboké poznanie o prirodzenom práve a správne implementovali kľúčové etické princípy (už spomenuté „*honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere*.“) do svojej legislatívy. Či už tým, že sami budú poznať uvedený prirodzený poriadok kozmu, alebo tým, že sa obklopiu radcami-filozofmi, ktorí im dané poznatky sprostredkujú a budú ich viesť po správnej ceste. Ako však vieme z histórie, nie zakaždým to pre daných radcov dobre dopadlo.⁶³

Bez ohľadu na vyššie uvedené je zrejmé, že stoická filozofia, napriek svojej špecifickosti a kritike, si našla ďalších obdivovateľov, ktorí sa v rôznej miere inšpirovali jej určitými tézami. Medzi tieto mená môžeme zaradiť viacerých ranných kresťanských otcov, renesančných autorov ako Thomas Moore či Guillaume Budé, ale i neskorších filozofov, ako napríklad Spinozu či aj Immanuela Kanta a mnohých ďalších.⁶⁴

KONTAKTNÉ ÚDAJE:

Mgr. Olexij M. Meteňkanyč
olexij.metenkanyc@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave
Právnická fakulta
Katedra teórie práva a sociálnych vied
Šafárikovo nám. 6
P.O. BOX 313
810 00 Bratislava
Slovenská republika

⁶³ Vid' vzťah Senecu a Nera.

⁶⁴ Viac v LONG, ref. 1, s. 286 a nasl.

Legitimita v podmienkach Slovenskej republiky*

Ondrej Ružička

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

ABSTRAKT

RUŽIČKA, Ondrej. Legitimita v podmienkach Slovenskej republiky. In *Historia et theoria iuris*, 2019, roč. 11, č. 3, s. 93 – 105.

Autor článku sa pokúša komplexnejšie pozrieť na legitimitu systému práva Slovenskej republiky a teda aj štátu. Najmä z pohľadu formálnych znakov legitimacy (ktorú si aj zadefinuje, resp. explikuje na účely článku) na úrovni inštitútov ústavného práva, a ich 25 ročného vývoja v rámci samostatnej existencie Slovenskej republiky ako suverénneho štátu. Vývoj budeme chápať od jeho ústavodarných počiatkov etapy 1989-1992, obdobie etablovania samostatnej štátnosti 1992-2001, obdobie 2001- 2004 začleňovania do štruktúr Európskej únie a následne obdobie 2004 až po súčasnosť. Na záver sa pokúsi zhodnotiť tendencie vývoja a pokúsi sa načrtnúť jeho ďalšie možné smerovanie.

ABSTRACT

RUŽIČKA, Ondrej. Legitimacy in condition of Slovak republic. *Historia et theoria iuris*, 2018, Vol. 10, No. 2, p. 93 – 105.

The author of the article tries to look more closely at the legitimacy of the system of the law of the Slovak Republic and thus also of the state. Especially from the point of view of the formal features of legitimacy (will be defined/explicated, for the purpose of this article), at the level of constitutional law institutes and their 25-year development within the independent existence of the Slovak Republic as a sovereign state. The development will be understood from its constituent beginnings of the 1989-1992 period, the period of independence 1992-2001, the 2001-2004 period of incorporation into the structures of the European Union, and then the period 2004 to the present. Finally, he tries to evaluate trends and attempts to outline his further possible direction.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

25 rokov samostatnosti, ústavné právo, legitimita, vývoj, prezident, ústavný súd, zastupiteľská demokracia, priama demokracia

KEY WORDS

25 years of independence, constitutional law, legitimacy, development, president, constitutional court, representative democracy, direct democracy

ÚVOD K LEGITIMITE

„Z čeho stát žije, kde pro sebe nachází nosnou sílu, která mu garantuje homogenitu, a kde nachází vnitřní regulativní síly svobody, jichž má poté, co pro něj vazebná síla vycházející z náboženství již není a nemůže být podstatná, zapotřebí?“¹

* Tento článok vznikol s podporou Grantu UK č. UK/382/2018.

¹ Cit. BÖCKENFORDE, Ernst-Wolfgang. Vznik státu jako proces sekularizace, s. 20. In: KERVÉGAN, J.-F., Co s Carlem Schmittem, Oikymenh, Praha, 2015, s. 143

Otázka opodstatnenosti existencie určitého mocenského zriadenia, ktorým je aj štát, je prítomná vo všetkých historických inkarnáciách moci. Ako sa pýta autor uvedeného citátu, je otázka aj dnes veľmi opodstatnená ba priam čoraz páľčivejšia. Či už čítame Chamuraphiho zákonník, Aristotelovu *Politiku*, Platónovu *Ústavu/Zákony*. Každá z nich, aj keď nie vždy explicitne využíva pojem legitimita, operuje aspoň s odôvodneniami ich existencie. Či už je to Aristotelove členenie na dobré a zlé formy vlády, kde kritériom bolo akým spôsobom sa uplatňovala moc. Či vo všeobecný prospech alebo v prospech úzkej množiny aktérov moci.² Medzi klasikov chápania legitimacy³ môžeme považovať nemeckého sociológa Maxa Webera. Vo svojej knihe *Metodológia, sociológia a politika*, sa zaoberá mimo iného zaoberá sociologickými pojmami, medzi ktoré zaradil aj pojem *legitímneho poriadku*.⁴ Ten chápe cez prizmu agensa, teda sociálne konajúcej osoby, ktorá jedná tak, že poriadok je pre ňu niečo paradigmatické poprípade záväzné, teda je pre ňu platný.⁵ Spolu s legitimitou spája aj jej garancie, ktorými môžu byť vnútorné (osobná odovzdanosť/viera v absolútnu platnosť/ nábožensky) alebo vonkajšie (očakávanie špecifických následkov externého charakteru).⁶ Pojednával vyslovene o akomkoľvek poriadku, právo nevynímajúc. Osobitne sa venuje dôvodom platnosti (všeobecných) legitímnych poriadkov. Sú nimi štyri mody: 1. silou tradície, 2. silou afektívnu(emocionálna), 3. silou hodnotovoracionálnej viery, 4. silou pozitívneho ustanovenia(viera v *legalitu*).⁷ Dá sa povedať, že štát sa stotožnil s právom, resp. právo ako také definuje funkcie a fungovanie, aj pojem štátu ako taký.⁸ Weber preto vo svojom diele *Politika ako povolanie* sa zaoberá práve aj týmto rozmerom. Štát definuje ako spoločenstvo ľudí, úspešne nárokuje si na určitom území, monopol legitímnej fyzickej moci.⁹ Otázkou je teda prečo a kedy sa ľudia podrobujú autorite štátu? Weber odpovedá na túto otázku podobne ako v prípade všeobecných sociologických úvah. Definuje tri typy zdrojov legitimacy: 1. autorita mravná, 2. charizmatická autorita, 3. legálna autorita.¹⁰ V rámci tohto článku by sme sa chceli zaoberať práve legálnou autoritou, keďže vyplýva z práva, je aj právnikom najdostupnejšia. Samozrejme sme si vedomí, že sa nejedná o výlučný zdroj legitimacy systému. Weber poukazuje na fakt, že legálna autorita koexistuje, zmiešava sa s ďalšími dvoma v rôznych pomeroch.¹¹ Racionalita pozitívneho práva (ako dôvod legitimacy) spočívajúca v určitých formalizovaných postupoch uplatňovaných byrokraciou(prípadne systémom), však v priebehu 20. storočia zažila mnoho kritiky. Sám Weber pokladal racionalitu legality ako len slabú hrádzu voči iracionalite politickej moci.¹² Kritickým pohľadom sa na tento problém pozerá aj Jürgen Habermas. Ktorý oponuje Weberovu tézu o svojbytnej racionalite práva, slúžiacej ako legitimizačná sila. Oproti tomu stavia *koncept implicitného morálneho obsahu* práva. Taktiež je názoru, že zdroj legitimacy by sme nemali hľadať jednostranne, teda na strane zákonodarcu, poprípade súdneho dohľadu¹³, mal by byť výsledkom diskurzívnych procesov.¹⁴ Na

² ARISTOTELES. *Politika*, Kalligram, 2009, Bratislava, s. 111

³ V zmysle moderného štátu

⁴ WEBER, Max. *Metodologie, sociologie a politika*. Oikymenh, Praha, 2009, s. 161.

⁵ WEBER, ref. 4, s. 162.

⁶ WEBER, ref. 4, s. 164.

⁷ WEBER, ref. 4, s. 167.

⁸ JELLINEK, Jiří. *Všeobecní státověda*, Plzeň Melantrich, 1907, s. 167.

⁹ WEBER, Max. *Metodologie, sociologie a politika*. Oikymenh, Praha, 2009, s. 244-245.

¹⁰ WEBER, Max. *Economy and society*. Berkeley, 1978, s. 215.

¹¹ WEBER, ref. 10, s. 944.

¹² DYZENHAUS, David. The legitimacy of legality. In: *The University of Toronto Law Journal*, 46(1), s. 137

¹³ HABERMAS, Jürgen. *Diskursivní teorie liberální demokracie*. Karolinum, Praha, 2018, s. 95-96

¹⁴ KUSÁ, Zuzana. Podmienky rozvažujúcej demokracie. In: TÍŽIK, Miroslav (ed.), *Kritická teória Jürgena Habermasa v sociologickom výskume*. Sociologický ústav SAV, Bratislava, 2013, S.59

ústavnej úrovni sme toho názoru, že takýto názor je opodstatnený, čo načrtne neskôr. Problém čisto formálne poňatej legality ako legitimacy si uvedomoval aj Carl Schmitt: „*čisto formálne, redukuje seba v prázdny pojem a v "slogan" zákona, strácajúc prepojenie s právnym štátom.*“¹⁵ Reagoval na problémy parlamentnej demokracie ukazujúce sa už v 20. rokoch minulého storočia¹⁶, sme za to, že takéto problémy v podmienkach Slovenskej republiky stále do určitej miery pretrvávajú, plus sa k nim pridal problém postmoderny a globalizovaného sveta. No napriek nemožnosti postihnúť legitimitu výlučne len legálne, sme názoru, že legalita poskytuje aspoň minimálny základ pre legitimitu systému, na ktorom sa dá stavať stabilná spoločnosť. V tomto zmysle právo je hierarchický systém, na čele ktorého stojí ústava (prípadne ústavné zákony). Práve z prizmy ústavy popíšeme vývoj jednotlivých vrcholných inštitútov a ako ovplyvnili (ovplyvňujú) legitimitu systému Slovenskej republiky. Medzi garanta¹⁷ takejto legitimacy budeme pokladať aj inštitút ústavného súdnictva, ako orgánu ochrany ústavnosti.

DEMOKRATICKÉ ZMENY V ROKOCH 1989 – 1992

Vzhľadom na komplexnosť revolučných udalostí sa vo všeobecnosti obmedzíme na základné smerovania Slovenskej republiky resp. smerovania Československa, ktoré viedlo k vzniku Slovenskej republiky ako suverénneho štátu navonok aj dovnútra. Prvotnou zmenou bol nepochybne obrat spoločnosti a teda aj práva od marxisticko-leninskej teórie. Podobne na tom bol aj koncept legitimacy, ktorým sa predchádzajúca teória práva nezaoberala resp. bol pre ňu len okraj záujmu.¹⁸ Právo bolo podceňované¹⁹, no November 1989 bol aj pre neskoršiu právnu vedu "kopernikovským" obratom. Jednalo sa o tzv. ústavodarný moment. V konštitucionalizme sa jedná o dejinné momenty zväčša spojené z revolučnými dianiami, zväčša násilného charakteru. Takýto príchod ústavodarného momentu²⁰ sa však často zaobíde aj bez nutného prijatia novej ústavy. Príkladom môže poslúžiť abolícia otroctva v USA po občianskej vojne pomocou dodatku k ústave, ktorá je prirovnávaná k pôvodnému založeniu („*The Founding*“) Spojených štátov Amerických v roku 1776.²¹ Sme však toho názoru, že moment neznamena len jeden okamih (napr. dátum) jedná sa o značne komplexnejšiu časovú obdobu. Aj keď v prípade Novembra 89 nemôžeme jasne hovoriť o etablovaní Slovenskej republiky, môžeme hovoriť minimálne o hodnotovom nastavení spoločnosti. Práve takéto hodnotové vyjadrenie nálad môžeme považovať za prvý krok k ceste k ústave. Ackerman takýto úkaz nazýva *dual constitution*, rozhodnutie ľudu²² a následné rozhodnutie vlády (v zmysle ustanovenej moci).²³ Podobne sa na problematiku pozerá na začiatku minulého storočia Georg Jellinek, kde je nutná zmluva ľudí (ľud neorganizovaný zjednotený len *pactum unionis*)²⁴ až potom sa prechádza k samotnej konštitúcii. Nežnú revolúciu môžeme teda

¹⁵ SCHMITT, Carl. *Legality and Legitimacy*. Duke University Press, London, 2004 s. 21

¹⁶ KERVÉGAN, J.-F. Co s Carlem Schmittem?. Oikoymenh, Praha, 2015, s. 127-151.

¹⁷ Nie výlučného pozn. autora

¹⁸ Napr. BÁRÁNY, Eduard. *Štát a spoločnosť*. Veda Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava, s. 144.

¹⁹ FÁBRY, Branislav. *Teoretické problémy tvorby práva*. A-medi, Bratislava, 2018, s. 39.

²⁰ ACKERMAN, Bruce. *We the People, Volume 1: The Foundations*. The Belknap Press of Harvard University Press, 1991 s. 307

²¹ ACKERMAN ref. 20, s. 46.

²² V tomto prípade *We the People... My ľud Spojených štátov...*

²³ ACKERMAN, ref. 20, s. 6.

²⁴ JELLINEK, Jiří. *Všeobecná státověda*, Plzeň Melantrich, 1907, s. 148.

pokladať za určitý prejav fundamentálneho základu spoločnosti²⁵ resp. ako bude ďalej vyzerat' štát v tej ktorej ústavnej podobe. To, že má byť ustanovená podoba Československa ústavou, predurčovala doba a historické kontexty v ktorých operoval aj režim neslobody. Ako pri v zásade každej revolúcii (aj keď v prípade roku 1989 prichádza do úvahy iný pohľad na revolúciu)²⁶ boli konečné výsledky finálnej formy prerodu neisté. Úvahy o federalizácii, dovtedy len formálnej²⁷, nakoniec ustúpili rozdeleniu. Čo vyústilo k prijatiu Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. a následným vytvorením samostatnej Slovenskej republiky 1.1. 1993. Rozhodnými zmenami však bola idea suverenity ľudu bez vedúcej ingerencie jednej strany (v minulosti KSČ), ako syntetizátora ústavných zmien. Teda návrat k pôvodnej modernej idei ľudu ako reprezentanta moci ustanovujúcej. Aj keď ľud priamo neprijal ústavu bol iniciátorom jej prijatia v rámci učinenia základného politického rozhodnutia. Dôkazom toho boli voľby v roku 1990, či už na úrovni Federálneho zhromaždenia alebo Slovenskej národnej rady.²⁸ Dokonca sa tieto voľby prirovnávajú k „referendu o forme vlády“²⁹

OBDOBIE ETABLOVANIA SAMOSTATNEJ ŠTÁTNOSTI 1992 – 2001

V rámci dôsledkov obdobia 90. rokov, by bolo možno ešte precíznejšie delenie na kľúčový rok 1998, ako koniec obdobia retrospektívne nazývaného ako „*obdobie Mečiarizmu*“, a následné obdobie do roku 2001. Napriek tomu sme zvolili delenie od 1992 až po 2001.

Prejavom suverenity bolo prijatie Ústavy. Procesom prijímania sa v rámci textu zaoberať nebudeme. Čo je však podstatné sú inštitúty, ktoré boli zakotvené v jej prvotnom znení. Prvým môžeme určite pokladať koncepciu suverenity ľudu v čl. 2 ods. 1 *Štátna moc pochádza od občanov, ktorí ju vykonávajú prostredníctvom svojich volených zástupcov alebo priamo.*” Čo bolo prejavom jednak nepriamej demokracie prejavujúcej sa voľbami do Národnej rady Slovenskej republiky, ale zároveň aj prejavom priamej demokracie vo forme inštitútu referenda ustanovenom v článkoch 93-100. Predchádzajúci režim síce poznal praktiku tzv. všeludových diskusií, ale tie mali aj z dôvodu integrácie vedúcej úlohy komunistickej strany zanedbateľný význam. Oproti tomu referendum umožňuje (minimálne v teoretickej rovine) možnosť zmeniť priamo určitú spoločenskú otázku občanmi, pôvodcami štátnej moci.

Druhým kľúčovým inštitútom pre etablovanie a vývoj bolo zriadenie Ústavného súdu Slovenskej republiky ako orgánu ochrany ústavnosti. Ako sa ukázalo Ústavný súd zohral dôležitú úlohu v interpretácii ustanovení Ústavy a tým podporil fungovanie a stabilitu systému mladej republiky. Medzi takéto stabilizačné prvky by sme mohli zaradiť napr. rozhodnutie II. ÚS 31/1997 týkajúce sa možnosti ľudu (občanov) participovať na ústavodarnej moci pomocou referenda. Parlament sa snažil stavať do

²⁵ Schmitt označuje aj ako *základné politické rozhodnutie*. bližšie SCHMITT, Carl. Constitutional theory. DUKE University Press, s. 26.

²⁶ Pozri napr. AREDNT, Hannah. O revoluci. Oikoymenth, Praha, 2012 alebo KOPEČEK, Lubomír. Demokracie, diktatury a politické stranictví na Slovensku, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno, 2006, s. 151-152.

²⁷ BYSTRICKÝ, Valerián - GÁBRIŠ, Tomáš. Kontinuita a diskontinuita v dejinách: Slovenská republika 1939 a Slovenská republika 1993. In: LONDÁK, Miroslav - MICHÁLEK, Slavomír a kol., 20 rokov samostatnej Slovenskej republiky Jedinečnosť a diskontinuita historického vývoja, VEDA, Bratislava, s.32

²⁸ Výsledky do SNR bližšie [online] na: <http://volby.statistics.sk/nrsr/snr1990/volby90_s/pmp90.htm/> [cit. 2018-12-26]

²⁹ PŘIBÁŇ, Jiří. Obrana ústavnosti aneb Česká otázka v postnacionální Evropě. SLON, Praha, 2014, s. 88.

pozície jediného ústavodarcu skrz čl. 72 ústavy, no Ústavný súd v spomínanom rozhodnutí sa vyložil: „V ústave sa nikde nenachádza ustanovenie, ktorým by sa občania jednoznačne vzdali možnosti, ak si to bude vyžadovať potreba, zmeniť ústavu. (II. ÚS 31/1997) resp. „Zákonodarná moc v Slovenskej republike je upravená dvojakým spôsobom. Táto moc patrí nielen Národnej rade Slovenskej republiky, ale aj priamo občanom. Ústava Slovenskej republiky neobsahuje zákaz, aby predmetom referenda podľa čl. 93 ods. 2 ústavy bola otázka o zmene ústavy alebo jej časti.“

Ďalšou poistkou pre stabilitu systému je aj právo na odpor upravené v čl. 32 ústavy. Tento ústavný inštitút ako taký by mal byť použitý skôr ako *ultima ratio*. V súvislosti s právom na odpor sa naskytá otázka, že ak existuje originálna ústavodarná moc, ktorá sa ustanovením ústavy nevyčerpá³⁰, tak v zásade právo na odpor byť zakotvené ani nemuselo byť. Sme toho názoru, že pokiaľ berieme pôvodnú ústavodarnú moc ako nástroj tvorby ústavy (spoločenskej zmluvy) ako uvádza aj Turčan článok 32 nie je prostriedkom výpovede spoločenskej zmluvy, ale o podržanie spoločenskej zmluvy v jej aktuálnej podobe, resp. demokratického režimu.³¹ Aktivácia práva na odpor je komplexná vec, preto uvedieme len základné požiadavky, ktoré musia byť splnené aby sa nejednalo o protiprávny akt: ústavné, spoločenské, organizačné, krízové, zlomové.³²

Podstatným sa ukázal aj inštitút prezidenta, napriek tomu, že bol volený Národnou radou Slovenskej republiky. Bol do určitej miery zodpovedný³³ voči NR SR, predsa len zohral dôležitú, opozičnú úlohu vo vzťahu k vládnucemu Vladimírovi Mečiarovi a strane HZDS. Skrz jeho správu o stave republiky, stratila druhá vláda Vladimíra Mečiara dôveru, čo kulminovalo v predčasné voľby v roku 1994, na základe ústavného zákona č. 70/1994 Z.z. . Takéto opozičné postavenie prezident Michal Kováč zastával počas celého svojho funkčného obdobia. Čo vyplýva z postavenia prezidentov v rámci parlamentných foriem vlády, keďže prezident je určitou variáciou na postavenie monarchu, a to v postavení určitej neutrálnej štvrtej moci.

Čo sa týka samotnej ústavy, tá bola počas 90. rokov novelizovaná len dvakrát. Prvá novelizácia č. 244/1998 Z.z. bola v zásade nie až tak významná. Upravovala charakter presunu právomocí v prípade, že prezident nie je zvolený.³⁴ Druhá z hľadiska legitimacy veľmi výrazná bola novela č. 9/1999 Z.z. zavádzajúca priamu voľbu prezidenta. Umožnila občanom navrhnúť kandidáta, ale zároveň zverila do rúk možnosť vyjadriť vôľu, ktorý kandidát má byť prezidentom. Prezident nadobudol kvalitu prvotne odvodennej legitimacy ústavného orgánu.³⁵ Táto zmena prišla po vytvorení novej vlády Mikuláša Dzurindu, podporená aj protiústavne zmareným referendom (ktorého jedna otázka sa týkala priamej voľby prezidenta) a neúspechom NR SR zvoliť prezidenta. Teda jednalo sa o reakciu na autoritatívnejšie smerovanie Slovenska.

So zmenou vlády prišla aj zmena orientácie. Izolacionizmus vystriedala snaha otvoriť sa európskym štruktúram (EÚ) a bezpečnostným medzinárodným organizáciám (NATO). Odštartované reformy mali práve započat' aproximáciou s potencialitou pridruženia sa k spomenutým subjektom.

³⁰ Pozri SCHMITT, Carl. Constitutional theory. DUKE University Press, s. 124.

³¹ TURČAN, Martin. Ústava a spoločenská zmluva. In: 20 rokov Ústavy Slovenskej republiky- právne reflexie Právnická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava, 2015, s. 9.

³² Bliž. pozri. KASINEC, Rudolf. Občan verzus štátna moc: justičný omyl, občianska neposlušnosť, právo na odpor. Bratislava: Wolters Kluwer. 2017, s. 152-165.

³³ Jeho postavenie je rovnaké, Výnimkou je zodpovednosť v prípade vlastizrady a úmyselného porušenia ústavy

³⁴ Jednalo sa o charakter presunu právomocí v prípade, že prezident nie je zvolený

³⁵ BEŇA, Jozef. Dvadsaťročné dejiny ústavy. In: PEKNÍK, Miroslav a kol., Pohľady na slovenskú politiku po roku 1989 II. časť. VEDA, Bratislava, 2016, s. 12.

Celkovo toto obdobie bolo poznačené rôznymi názormi na rozdelenie Československa, etablovaním charismatickej vlády HZDS, prekračovaním limitov ústavnosti zo strany štátnej moci. Ako sa prejavovalo toto testovanie ústavných limitov, v našom zmysle aj legitimacy?

Prvým výrazným zásahom bola úprava politickej súťaže v prijatí novely zákona voľbách do NR SR. Konkrétne zákonom č. 187/1998Z.z.. Bol prijatý pred voľbami ako reakcia na potencionálnu koalíciu. Zmenami prešiel systém uzavieracej klauzuly, kde na každú z politických strán sa hľadelo ako na samostatne kandidujúcu, ďalej vylúčenie súkromných médií³⁶ z volebnej kampane. Treťou systémovou zmenou, bolo vytvorenie jedného volebného obvodu pokrývajúceho celé územie Slovenskej republiky. Niektoré ustanovenia boli vyhlásené za neústavné nálezom PL. ÚS 15/1998. Druhým výrazným prekročením ústavných limitov bolo zbavenie mandátu poslanca Gauliedera, ktorý vystúpil z HZDS a následne bol proti svojej vôli zbavený svojho mandátu. Tu pristúpil Ústavný súd a na základe podnetu vyslovil protiústavnosť uznesenia č. 482 zo 4.12. 1996, ktorým bol poslanec zbavený mandátu.³⁷ Národná rada však nerešpektovala toto rozhodnutie. Tretím prekročením bolo udelenie amnestií³⁸ Predsedom vlády, ako krytie trestných činov spáchaných vedome alebo so súhlasom moci. Tie boli o takmer 20 rokov neskôr zrušené rozhodnutím Národnej rady Slovenskej republiky.

No na druhej strane musíme povedať, že systém v podobe Ústavného súdu, prezidenta a opozície. Dokázal minimálne identifikovať tieto prekračovania, čo následne si uvedomila aj občianska spoločnosť. To viedlo k odklonu od autoritatívnejšie ponímanej demokracie.³⁹

OBDOBIE 2001 – 2004. ZAČLEŇOVANIE DO ŠTRUKTÚR EURÓPSKEJ ÚNIE

To započalo na ústavnej úrovni v poradí treťou a najvýznamnejšou novelou Ústavy č. 90/2001 Z.z.. Zvýraznilo postavenie medzinárodného práva v právnom poriadku Slovenskej republiky obzvlášť dôležitým bol článok 7, konkrétne jeho odseky 2 a 3. Umožnili preniesť časť svojich právomocí na štruktúry Európskej únie, teda tým sa potencionálne začleniť do jej štruktúr, zároveň pristúpiť k organizáciám vzájomnej kolektívnej bezpečnosti.⁴⁰ Práve snaha začleniť sa do týchto západných organizácií si vyžadovala potrebu dosiahnutia a etablovania štandardov ako predpokladu prístupu. Boli rôzneho jednak ekonomického, ale aj ústavnoprávneho rozmeru. Ústavnoprávny rozmer sa mal prejavovať v stabilizácii inštitúcií garantujúcich demokraciu, v oblasti ľudských práv, právnom štáte a špecificky aj v naplnení kodanských kritérií.⁴¹

Čo sa týka inštitucionálnych zmien boli zriadené dva úplne nové inštitúty. Prvým bola Súdna rada Slovenskej republiky. Súdna rada plní úlohu reprezentanta súdnej moci na Slovensku ako dôsledného naplnenia ústavnej požiadavky nezávislosti a nestrannosti

³⁶ Povolená bola kampaň len vo verejnoprávnych médiách

³⁷ Pozri: sp. zn. I. ÚS 8/1997

³⁸ Pozri: [online]- <<http://meciaroveamnestie.sk/amnestie/>> [cit. 2018-12-26]

³⁹ Zvaná aj delegatívna demokracia- konfliktná demokracia na úrovni ústavných orgánov, bližšie pozri: KOPEČEK, Lubomír. Demokracie, diktatury a politické stranictví na Slovensku. Centrum pro studium demokracie a kultury. Brno, 2006 s. 192.

⁴⁰ Konkrétne NATO

⁴¹ HODÁS, Milan, Ústava Slovenskej republiky v dialógu s okolitým svetom... alebo o viacúrovňovom konštitucionalizme. In: ROLKOVÁ PETRANSKÁ, Natália. Ústava Slovenskej republiky a jej dvadsaťpäť rokov (1992-2017), s.14.

súdnej moci.⁴² Dovtedy bola právomoc volenia sudcov v rukách NR SR. Súdna rada je však kreovaná bez ingerencie občanov, resp. môžeme povedať, že miera legitimacy v zmysle demokratickej legitimacy je menšia. Avšak v kreácii jej členov je zohľadnená tripartita: a) troch členov volí Národná rada Slovenskej republiky; b) troch členov volí vláda Slovenskej republiky; c) troch členov volí Prezident Slovenskej republiky. Ďalších 9 členov volia sudcovia Slovenskej republiky. Polovička všetkých členov tak disponuje odvodenou legitimitou, kde NR SR a prezident sú volení priamo, vláda je zodpovedná NR SR. Z titulu nezávislosti a neustrannosti, teda aj nepolitického charakteru súdnej moci, sa javí tento model ako určitý kompromis medzi úvahami o priamej voľbe sudcov občanmi.⁴³

Druhým inštitútom bolo zriadenie Verejného ochrancu práv ombudsmana. Jedná sa o nezávislý inštitút ochrany práva, ktorý funguje značne na neformálnom princípe, tým účinnejšie poskytnúť ochranu, kde inak je štátny aparát neefektívny prípadne zdĺhavý. Ombudsman koná buď na základe sťažností alebo z vlastnej iniciatívy.⁴⁴ Cieľom tohto inštitútu, malo byť prehlásenie princípov právneho štátu a ochrany ľudských práv.

Novela v sebe zahŕňala aj určité úpravy nejasných ustanovení ústavného textu týkajúcich sa už existujúcich inštitútov. Prezidentova možnosť interakcie so súdnou mocou vo forme milostí a amnestií bola obmedzená, ako reakcia na rok 1998, kde predseda vlády zneužil prenesené prezidentské právomoci na amnestovanie zásadných spoločenských káuz.

Novela sa dotkla výrazne aj právomocí Ústavného súdu vo forme rozhodovania vo veciach sťažností fyzických a právnických osôb v prípade porušenia základných práv alebo slobôd, alebo ľudských práv a základných slobôd vyplývajúcich z medzinárodnej zmluvy. Čím sa poskytla úroveň tohto prostriedku ako *účinného vnútroštátneho prostriedku nápravy*, ktorý rozlišuje ESLP.⁴⁵

Po prijatí takto zásadnej ústavnej novely sa taktiež hovorilo ako o „*novej*“ ústave.⁴⁶ 1. mája v roku 2004 sa Slovenská republika stala oficiálne členom Európskej únie, jednalo sa o dlhší proces, ktorý bol započatý ukončením prístupových rokovaní v roku 2002, schválením zo strany Európskeho parlamentu v roku 2003. Potvrdený nakoniec jediným úspešným celoštátnym referendom v dejinách samostatného Slovenka. 92,46% všetkých zúčastnených sa vyslovilo za vstup do Európskej únie.⁴⁷

Toto obdobie odštartovalo novú etapu v dejinách samostatnej Slovenskej republiky. Potvrdilo sa etablovanie samostatnej a suverénnej Slovenskej republiky. Začlenením sa do štruktúr EÚ, sa však premena neskončila, skôr započala.

⁴² POSLUCH, Marián - CIBULKA, Ľubor, Štátne právo Slovenskej republiky 3. vydanie. Heuréka, 2009, Šamorín, s. 264.

⁴³ Na príklade Ústavného súdu SR pozri bližšie: ŠURKALA, Ján, Ústavné súdnictvo a legitimita v postmodernej situácii dostupné na <https://www.projustice.sk/ustavne-pravo/ustavne-sudnictvo-a-legitimita-v-postmodernej-situacii> [cit. 2018-12-26]

⁴⁴ POSLUCH, Marián - CIBULKA, Ľubor, Štátne právo Slovenskej republiky 3. vydanie. Heuréka, 2009, Šamorín, s.306-308.

⁴⁵ OROSZ, Ladislav. Požiadavky na dostatočné odôvodnenie súdnych rozhodnutí v judikatúre Ústavného súdu Slovenskej republiky. In: Presvedčivosť a transparentnosť rozhodovania súdov, VIA IURIS, s. 31.

⁴⁶ ROLKOVÁ PETRANSKÁ, Natália. Ústava Slovenskej republiky a jej dvadsaťpäť rokov (1992-2017), Kancelária Národnej rady Slovenskej republiky, 2017, s. 37.

⁴⁷ Údaje [online] z <<http://volby.statistics.sk/ref/ref2003/webdata/sk/graf/kart2.htm/>> [cit. 2018-12-26]

OBDOBIE 2004 AŽ PO SÚČASNOSŤ

S členstvom v Európskej únii sa spájajú viaceré problematické fenomény. Z pohľadu našej témy je to existencia dvoch právnych poriadkov, slovenského právneho poriadku a poriadku Európskej únie. S tým súvisiace otázky suverenity, ale aj legitimacy. Prístup bol minimálne podporený úspešným referendum.⁴⁸ Problematickým sa javí štátoprávne posúdenie charakteru Európskej únie, vykazuje síce určité klasické znaky štátu resp. federácie. Avšak nedisponuje úplnými prvkami federácie a dokonca ani konfederácie. Preto bolo vytvorená kategorizácia EÚ ako entity *sui generis*.⁴⁹ Európska únia čerpá svoju suverenitu zo suverenity jednotlivých členských štátov, resp. ústavy jednotlivých štátov sú hranicou prenosu jednotlivých kompetencií.⁵⁰ Mimo iné aj článok 7 ods. 2 Slovenskej ústavy jasne zmieňuje o *prenose výkonu časti svojich práv* na Európsku úniu. To implikuje, že Slovenská republika stále disponuje určitou mierou právomocí, ktoré sú jej vlastné a suverenitu nestratila. Napriek tomu Európska únia vytvorila určitý svojbytný systém práva, interagujúci s právnymi poriadkami členských štátov. Jedná o fenomén, ktorý ešte viacej prehĺbil výrazný medzinárodnoprávny aspekt v právnom poriadku SR. Ten by sa dal rozdeliť na vplyv medzinárodného práva verejného a práva európskej únie. V podmienkach v ktorých sa nachádza Slovenská republika, môžeme identifikovať primát medzinárodného práva a primát Európskeho práva nad vnútroštátnym právom. V prípade medzinárodného práva sa vykryštalizovala zásada prednosti v zásade praxou, ktorá bola potvrdená aj rozhodnutiami Stáleho dvora medzinárodnej spravodlivosti (prípad Nemecké záujmy v Poľskom Hornom Sliezsku a iné) a zároveň našla neskôr svoje premietnutie do ustanovenia čl. 27 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve,⁵¹ v zmysle ktorého sa: „ *Strana sa nemôže dovolávať ustanovení svojho vnútroštátneho práva ako dôvodu pre neplnenie zmluvy.* V prípade práva Európskej únie bola jeho prednosť konštruovaná v rámci judikatúry Európskeho súdneho dvora⁵² v prípade C-60/64 Costa v. ENEL.⁵³ Táto zásada je významná nielen pri aplikácii práva v podobe euro-konformného výkladu⁵⁴ ako takého, ale aj v prípade tvorby práva napr. transpozičná povinnosť Slovenskej republiky ako členského štátu (v prípade smerníc)⁵⁵ alebo pôsobenie zásady priamej aplikovateľnosti európskeho práva. Podobne ako pri vnútroštátnych obmedzeniach tu vystupujú zväčša súdne orgány (napr. Súdny dvor EÚ) ktoré majú právomoc sankcionovať konanie Slovenskej republiky vo vzťahu neplneniu záväzkov.(napr. žaloba pre neplnenie povinností zo zmluvy). Teda úvahu o podobe, zmenách, doplneniach obsahu zákonov. Zákonodarcu obmedzujú mimo iné aj medzinárodné dohovory a záväzné právo Európskej únie (Európskych

⁴⁸ O právnej povahe referenda, či sa jednalo o referendum obligatórne na základe čl. 7 ods. 1, alebo len referendum fakultatívne, tak či tak môžeme ho priradiť ako jasný prejav vôle, pričleniť ho k parlamentným voľbám a víťazstvu politických subjektom, ktoré mali europozitívne naladenie.

⁴⁹ Bližšie nález Českého ústavného súdu Pl. ÚS 19/08. In: HOLLÄNDER, Pavel. Základy všeobecné štátovedy. Aleš Čeněk, Plzeň, 2012, s. 406.

⁵⁰ CIBULKA, Lubor a kol. Štátoveda, Wolters Kluwer. Bratislava, 2017, s. 326.

⁵¹ VRŠANSKÝ, Peter.- RIŠOVÁ Michaela – SEMAN, Radoslav - VALUCH, Jozef. Praktická príručka na semináre z medzinárodného práva verejného. Právnická fakulta UK, Bratislava, 2012, s. 96.

⁵² Dnes Súdny dvor Európskej únie

⁵³ Lisabonská zmluva výslovne neustanovuje takúto zásadu prednosti. Síce je vyjadrená v prehlásení č. 17, to ale nemá právnu záväznosť.

⁵⁴ TURČAN, Martin - MRVA, Michal. Interpretácia a argumentácia v práve, Wolters Kluwer. Bratislava 2016, s. 94-102.

⁵⁵ VRŠANSKÝ, Peter.- RIŠOVÁ Michaela – SEMAN, Radoslav - VALUCH, Jozef. Praktická príručka na semináre z medzinárodného práva verejného. Právnická fakulta UK, Bratislava, 2012, s. 133.

spoločenstiev).⁵⁶ Čo môžeme pokladať v rámci cieľa Európskej únie, podporovanie demokracie a ľudských práv,⁵⁷ ako pozitívum. Európska únia má k dispozícii okrem vyššie uvedených sankcií aj možnosť obmedziť hlasovacie právo svojho člena a tým vytvoriť tlak na zmeny.⁵⁸

Zaujímavým posun zaznamenala aj judikatúra Ústavného súdu Slovenskej republiky. Môžeme to pokladať ako určité dedičstvo dôb minulých a to v podobe mnohonásobenia produkcie ústavných zákonov zo strany ústavodarného orgánu, ktorým je Národná rada Slovenskej republiky. Z toho vzniklo viacero kontroverzných ústavných zákonov, známe ústavné zákony o skrátení volebných období pre príklad uvedieme ústavný zákon č. 70/1994 Z.z., ústavný zákon č. 82/2006 Z.z. a najrecentnejší ústavný zákon č. 330/2011 Z.z., nazývané aj ako tzv. *ad hoc* ústavné zákony. Podporené mimo iné aj teoretickým rozdelením kategórií ústavných zákonov.⁵⁹ Problematickým úkazom sa stali aj nepriame novelizácie ústavy. Charakter ústavných zákonov nepriamo novelizujúcich sa dá vyjadriť výrazom stojaci „*popri Ústave*“⁶⁰. Medzi príklady môžeme zaradiť ústavný zákon č. 375/2004 Z.z. o ochrane verejného záujmu a ústavný zákon č. 397/2004 Z.z. o spolupráci Národnej rady Slovenskej republiky a vlády Slovenskej republiky v záležitostiach Európskej únie. Ďalším príkladom bol ústavný zákon č. 254/2006 Z.z. o zriadení a činnosti Výboru Národnej rady Slovenskej republiky na preskúmanie rozhodnutí Národného bezpečnostného úradu, ktorý prijal obsahovo totožnú úpravu, ktorá bola v rámci zákona č. 215/2004 Z.z. o ochrane utajovaných skutočností, voči ktorej bol vyslovený nesúlad s Ústavou. Existencia tohto nie vždy želaného stavu, je podporená mimo iné aj teoretickým rozdelením kategórií ústavných zákonov.⁶¹ Aj keď Ústavný súd nemá⁶² explicitnú právomoc skúmať ústavnosť ústavných zákonov, predsa len môžeme vidieť minimálne náznaky zmeny pohľadu na túto problematiku. To v podobe konceptu materiálneho jadra ústavy.⁶³ Na podporu tohto trendu uvedieme napr. nález PL. ÚS 7/2017 týkajúci sa zrušenia amnestií: „*v princípoch demokratického a právneho štátu, ktoré tvoria materiálne jadro Ústavy Slovenskej republiky a ako kľúčové (ústavné) konštitutívne hodnoty sú nedotknuteľné (m. m. PL. ÚS 16/95) a tvoria základné kritérium ústavného prieskumu akéhokolvek rozhodnutia orgánu verejnej moci vrátane rozhodnutí prezidenta*. Podobne aj keď z pozície odlišného stanoviska sudcovia Ľalík a Brňák, spomínajú materiálne jadro: *V prípade čl. 154f ods. 2 ústavy ide podľa nášho názoru o doslova brutálny zásah národnej rady do základov ústavného zriadenia Slovenskej republiky, ktorým boli porušené princípy tvoriace implicitné materiálne jadro Ústavy Slovenskej republiky – princípy del'by moci, nezávislosti súdnej moci a zákazu retroaktivity*.⁶⁴ Ďalej odlišné stanovisko sudcu Orosza: „*Rovnako musia byť podľa môjho názoru súčasťou interpretačného prístupu ústavného súdu k príslušnej časti čl. 93 ods. 3 ústavy aj ďalšie ústavné princípy, ktoré tvoria materiálne jadro Ústavy Slovenskej republiky schválenej v roku 1992, ktoré je ústavný*

⁵⁶ DRGONEC, Ján, Ústava Slovenskej republiky Veľké komentáre, C.H. Beck, 2015, s. 1126.

⁵⁷ Tým aj princípu právneho štátu.

⁵⁸ HODÁS, Milan. Ústava Slovenskej republiky v dialógu s okolitým svetom... alebo o viacúrovňovom konštitucionalizme, In: ROLKOVÁ PETRANSKÁ, Natália. Ústava Slovenskej republiky a jej dvadsaťpäť rokov (1992-2017), s. 15.

⁵⁹ Bližšie pozri BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, Marta. Neústavné ústavné zákony? - II. časť. Justičná revue, 2011, č. 2, s. 181.

⁶⁰ DRGONEC, Ján. Ústava Slovenskej republiky Veľký komentár, C.H. Beck, 2015 s. 51

⁶¹ BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, Marta. Neústavné ústavné zákony? - II. časť. Justičná revue, 2011, č. 2, s. 181.

⁶² Zatiaľ si ani ju neodvodil

⁶³ V Čechách využitý v kauze Melčák, nález Ústavného súdu ČR PL.ÚS 27/09

⁶⁴ Odlišné stanovisko sudcov Milana Ľalíka a Petra Brňáka vo veci sp. zn. PL. ÚS 7/2017

súd povinný chrániť v prvom rade (čl. 124 ústavy), t. j. musí prostredníctvom a v rámci svojich právomocí zabráňovať takým jej zmenám, ktoré by viedli k zmene jej podstaty (identity), v rámci nálezu Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 24/2014 28. októbra 2014. Samozrejme ako konkrétne využije Ústavný súd takto započatú cestu sa ešte uvidí.

Inštitút Prezidenta Slovenskej republiky zažil značnú zmenu v kvalite svojich oprávnení. Prvým posilnením postavenia prezidenta bola ústavná novela č. 356/2011 Z.z., ktorá umožnila fixovať konanie vlády, ktorej bola vyslovená nedôvera, na predchádzajúci súhlas prezidenta. Ďalším významný posun predstavovali kauzy, ktoré sa týkali vymenovacích právomocí prezidenta. Prvým výrazným posunom znamenajúcim posilnenie právomocí bola otázka vymenovania kandidáta na pozíciu Generálneho prokurátora Slovenskej republiky podľa čl. 102 ods. 1 písm. t) Ústavy. Prezident vtedy vyjadril pochybnosti vo vzťahu k osobe kandidáta a nevymenoval ho. Následne Ústavný súd v plenárnom uznesení **PL. ÚS 4/2012-77**: „(Prezident) je povinný zaoberať sa návrhom Národnej rady Slovenskej republiky a Nevymenovať kandidáta môže len z dôvodu, že nespĺňa zákonné predpoklady na vymenovanie, alebo z dôvodu závažnej skutočnosti vzťahujúcej sa na osobu kandidáta...“. Čo reálne posilnilo právomoc prezidenta. Jednalo sa o značne kontroverzné rozhodnutie. Podobná situácia sa zopakovala v prípade vymenovacích právomocí prezidenta voči sudcom Ústavného súdu. Tu môžeme hovoriť o určitom regrese v nadväznosti na predchádzajúce uznesenie. Prezident chcel aplikovať podobnú mieru diskrecie ako v prípade Generálneho prokurátora, no Ústavný súd rozlíšil tieto dva prípady menovania ako kvalitatívne odlišné. Učinil tak v náleze **III. ÚS 571/2014**. Prezident bol nakoniec prinútený vymenovať kandidátov, s odôvodnením že jeho diskrecia sa môže pohybovať len v rámci dvojnásobného počtu kandidátov⁶⁵, ktorých volí NR SR. Jednalo sa o individuálnu sťažnosť, napriek tomu Ústavný súd sa podujal na výklad⁶⁶ Ústavy, čo môžeme tiež pokladať za nie moc šťastný krok. Uvedené nám však jasne potvrdzuje, že Ústavný súd Slovenskej republiky dokáže značne zamiešať politickými kartami a najmä reálne ovplyvniť chod ústavných inštitúcií. Oproti obdobiu etablovania sa štátnosti, v zásade všetci ústavní aktéri, rešpektujú rozhodnutia Ústavného súdu.

Vláda v súvislosti s prebiehajúcim vstupom do Európskej únie, získala novú právomoc a to možnosť vydávania aproximačných nariadení. Podľa zákona č. 12/2002 Z.z. ktorým sa ustanovujú podmienky vydávania aproximačných nariadení vlády Slovenskej republiky, aproximačné nariadenia slúžia ako prostriedok výkonu medzinárodných zmlúv a Európskej dohody o pridružení uzatvorenej medzi Európskymi spoločenstvami a ich členskými štátmi a Slovenskou republikou. Najzásadnejším prvkom je možnosť vlády ukladať povinnosti skrz aproximačné nariadenia. Pred prijatím tohto zákona bola doplnená Ústava novelou č. 90/2001 Z.z. o ďalšie možnosti ako ukladať povinnosti fyzickým a právnickým osobám. Vláda tak získala právomoc normatívneho charakteru,⁶⁷ popri Národnej rade Slovenskej republiky, spolu s pôsobením medzinárodných zmlúv.⁶⁸ Čo sa týka jednotlivých vlád, dá sa zhodnotiť, že väčšina z nich bola stabilná z dvoma výnimkami. Prvou bol rok 2012, kedy bola 4.4. vyslovená nedôvera

⁶⁵ „Národná rada Slovenskej republiky navrhuje dvojnásobný počet kandidátov na sudcov, ktorých má prezident Slovenskej republiky vymenovať.“ Čl. 134 ods. 2 druhá veta Ústavy

⁶⁶ Konkrétne v odôvodnení, nie ako súčasť samostatného výroku

⁶⁷ HODÁS, Milan. Ústava Slovenskej republiky v dialógu s okolitým svetom... alebo o viacúrovňovom konštitucionalizme. In: ROLKOVÁ PETRANSKÁ, Natália. Ústava Slovenskej republiky a jej dvadsaťpäť rokov (1992-2017), s. 15.

⁶⁸ Napr. priame pôsobenie Európskeho práva bez nutnosti implementácie

vláde, nasledované už spomenutým ústavným zákonom č. 330/2011 Z.z., skrátené volebné obdobie NR SR. Druhou bol rok 2018, kde kvôli napätiu spôsobenom vraždou novinára Jána Kuciaka a jeho snúbenice, na nátlak verejných demonštrácií,⁶⁹ reagovala vláda svojou demisiou, na čo následne bola skonštruovaná nová vláda.

Na tlak verejnosti sa politické spektrum v Národnej rade Slovenskej republiky vysporiadalo taktiež s takmer 20 ročnou traumou z roku 1998. Snaha zrušiť tzv. Mečiarove amnestie nebola dlhodobo úspešná⁷⁰, nakoniec sa stala skutočnosťou vyjadrenou uznesením NR SR, vydanom na základe ústavného zákona. Aby sa ústavodarný zbor vyhol zjavnej individuálnosti ústavného zákona, zaistil si právomoc aj voči potencionálnym ďalším rozhodnutiam prezidenta.⁷¹

Osobitnou kapitolou sú voľby, resp. volebný systém. Voľby sú vo všeobecnosti najvýznamnejším prostriedkom legitimizácie štátnej moci. Ako sme spomenuli v prvej stati, prvé slobodné voľby 1990 predstavovali zjavný prejav túžby po demokratizácii. Volebný systém, čo sa týka volieb do Národnej rady Slovenskej republiky, nezažil až tak výraznú reformu. Stále je zachovaný proporčný volebný systém podporený jedným volebným obvodom s Hagenbach-Bischoffovou formulou. Najnovšia právna úprava je rozdelená do dvoch zákonov kódexového typu. Zákon č. 180/2014 Z.z. o podmienkach výkonu volebného práva a zákon č. 181/2014 Z.z. o volebnej kampani. Zjednotené boli dovtedy separátne upravené procesy volieb ako na samosprávnej úrovni, voľby do Európskeho parlamentu, voľby Prezidenta Slovenskej republiky. Problémom je stále prevencia politických strán, v tom zmysle, že našu demokraciu môžeme pokladať za *partokraciu* alebo *olichargickú demokraciu*.⁷² V poslednej dobe vidíme nárast interakcie občianskej spoločnosti a štátnej moci mimo samotných volieb. Sme názoru, že je to pre demokraciu pozitívum, minimálne v zmysle uvedomenia si politických elít s konceptom politickej zodpovednosti aj mimo parlamentných volieb. Podobne to prebieha aj v krajinách s dlhšou demokratickou skúsenosťou.

ZÁVER

Počas 25 ročnej existencie Slovenskej sme mohli zaznamenať určitú fluktuáciu legitimacy. Spôsobenú prekračovaním Ústavných limitov v rokoch 1994-1998, obranou systému v podobe prezidenta a Ústavného súdu, následným obratom politického smerovania. No aj tento obrat spolu s prístupom do Európskej únie neodstránil nedostatky. Tiež sme boli svedkami rozličných zmien, často aj kontroverzných. Akýkoľvek koncipovaný model fungovania štátu prechádza zmenami, niekedy pozitívnymi inokedy vzbudzujúcimi nesúhlas, či už odbornej, alebo širokej verejnosti. Nazvali by sme to určitou formou *anakyklosis* (ἀνακύκλωσις) – pôvodne antické označenie striedania foriem štátu.⁷³ V našom ponímaní, nemusí sa jednať vždy o zásadnú zmenu systému, no etablovanie, stabilizáciu/destabilizáciu, poprípade transformáciu v pozitívnom/negatívnom zmysle. Sme však za to že oproti trendom, ktoré sa prejavujú napr. v Maďarsku, Poľsku a do určitej miery aj v Čechách, Slovenský systém zatiaľ nevykazuje, až také extrémne vybočenia z koľají daných racionálnymi štruktúrami (Ústavou).

⁶⁹ Najpočetnejšie od roku 1989

⁷⁰ Výpočet návrhov dostupný na stránke: <<http://meciaroveamnestie.sk/snahy-o-zrusenie/>> [cit. 2018-12-26]

⁷¹ Novelou Ústavy č. 71/2017 Z.z.

⁷² PŘIBÁŇ, Jiří. Obrana ústavnosti aneb Česká otázka v postnacionální Evropě. SLON, Praha, 2014, s. 94.

⁷³ BRÖSTL, Alexander. Frontisterion, Kalligram. Bratislava, 2009, s. 59.

Na mnohé nie vždy populárne trendy, napríklad vzrastajúcu úlohu Ústavného súdu. Ako možnú obranu transformačných fenoménov demokracie, by sme chceli využiť paralelu s alegorický obrazom na obale Hobbesovho magnum opus, kde Leviathan(štát) je vyobrazený ako živý organizmus⁷⁴ stvorený z jednotlivcov. V podmienkach najmä európskych leviathanov aj toho nášho slovenského sa vytvoril/i rôzne inštitúcie ako určitý imunitný systém(a simili poznáme viacero typov bielych krviniek). Imunitný systém primárne chráni pred infekciami spôsobenými baktériami a vírusmi (ktoré sa snažia tváriť ako súčasť organizmu), čo neraz prináša silnú imunitnú reakciu horúčky, ktoré sú vnímané nepriaznivo. V konečnom dôsledku však vedú k porážke nákazy a náprave. Samozrejme niekedy sa reakcia obráti proti vlastnému telu, poprípade začne zhubne bujnieť, ale to isté sa môže stať aj jednotlivým častiam tela (štátnym orgánom). Z tohto by sme však nemali usudzovať, že by prítomnosť imunitných reakcií bola zlá. Na rozdiel od reálnych organizmov v konečnom dôsledku sa môže bujnejúcich častí zbaviť ľud, ako substanciálny základ celého tohto pomyselného kolosu.⁷⁵ Samozrejme je tu riziko ešte väčšieho spolitizovania napr. Ústavného súdu. Očakávaná voľba 18 ústavných sudcov bude určite zaujímavým a zásadným faktorom ďalšieho vývoja, teda aj legitimacy systému Slovenskej republiky.

Legitimita v Slovenskej republike nemá len právny, či filozoficko/právny rozmer, resp. má aj dôležitú sociologickú úroveň. Čoho dôkazom sú aj zmeny, ktoré sme v stručnosti popísali. Práve sociologická úroveň sčasti predmetom nášho ďalšieho výskumu, najmä skutočnosti, ktoré sa udiali v rokoch 1989 až 1992. Na margo racionálnej štruktúry, ktorú predstavuje Ústava. V posledných rokoch, môžeme vidieť značný nárast extrémistických názorov, spochybňujúcich legitimitu štátnej moci v jej súdobej inkarnácii. Mnohé z takýchto reakcií majú podľa nás iracionálny charakter. Sú výsledkom zúfalstva, emócií, či ako reakcia na zlyhávanie racionálnych štruktúr primárne upravených ústavou, čo sa odráža na každej úrovni právneho systému. Zmena racionálnej štruktúry ako prejavu formálnej resp. formalizovanej procedurálnej legitimacy, predstavuje len jednu z častí, povedzme to pojmu legitimacy vo vzťahu k existencii štátu. Preto je v rámci legitimacy dôležité aj správanie sa agensov v rámci racionalizovaných štruktúr. Aj keď právo je primárnym resp. najefektívnejším prostriedkom regulácie v rámci spoločnosti, nie je všemocné (čo nevyhnutne nemusíme brať ako negatívum). Preto je podľa nás nevyhnutné využívať aj mimoprávne prostriedky, ako informovanie verejnosti, vyvodzovanie politickej zodpovednosti (vytváranie zodpovednej právnej kultúry), odbornosť agensov vykonávajúcich štátnu moc, či kritická diskusia v rámci opodstatnenosti štátu a jeho mocenských zásahov do života spoločnosti. Extrémizmus však nie je jedinou výzvou. Podobne ako druhá svetová vojna, ktorá zmenila pohľad na legitimitu štátu, dnes prichádza ako vyzývateľ aj priemyselná revolúcia 4.0 a s tým spojené vytváranie automatizovaných technológií tzv. neurónových sietí (exponenciálny rast ich výkonu), ďalej biotechnológie (prepájanie technológií a človeka), migračná kríza a ekologické problémy etc. S týmto všetkým sa bude musieť štát vysporiadať, tým či oným spôsobom, čo v konečnom dôsledku prejaví ako aj vo formálnej stránke legitimacy, tak aj v spoločenskom vnímaní legitimacy štátu a jeho právnych mechanizmov, ktoré garantuje a využíva. Vytvorením akéhokoľvek ideálneho modelu legitimacy(jej formálnej stránky), môže slúžiť skôr na posudzovanie reálneho modelu(konkrétnej ústavy,systému), resp. miery aproximácie reálnych mechanizmov k ich ideálnemu vzoru. Čo však nedokáže absolútne vyriešiť všetky výzvy budúcnosti. Podľa našej mienky, poskytuje skôr len akýsi

⁷⁴ Presnejšie ako ľudská bytosť držiaca v rukách meč a biskupskú berlu s korunou na hlave

⁷⁵ Výraz choroby štátu používal aj sám Hobbes napr. v HOBBS, Thomas. Leviathan neboli látka, forma a moc štátu cirkevného a občanského. Oikoymenth, Praha, 2009 s. 222.

základ legitimacy pre štát (právny poriadok) ako taký a na následné hľadanie možností riešenia výziev. Keďže sme súčasťou globalizovaného sveta, týmto otázkam sa nevyhne ani Slovenská republika, resp. ani naša spoločnosť, držiteľ pôvodnej ústavodarnej moci. Z pohľadu širšieho medzinárodného prostredia, nie sme na to sami. Ako sa k tomu postaviť? To už je otázka, na ktorú bude nutný podrobnejší výskum. Mnohé nie je možné predvídať, skôr na ich včas reflektovať. Isté je zmeny systému prídu. Bude treba dávať pozor akú podobu budú mať a či budú prijateľné v demokratickom systéme. Na záver možno pesimistickejšie skonštatovanie:

*„Ba, výška veží, palácov prepych tiež,
Napoleon, Caesar, Mohamed, Perikles,
všetko pande a zmizne v puchu.
Oh, tajná priepasť ty, duch zmätený tam lká.
Pár piadí pod zemou, hľa, tichosť hlboká.
A hore toľko hluku...”⁷⁶*

KONTAKTNÉ ÚDAJE:

Mgr. Ondrej Ružička
ondrej.ruzicka@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra Ústavného práva
Šafárikovo námestie č. 6
810 00 Bratislava
Slovenská republika

⁷⁶ HUGO, V., Génus orlom je (preložil Emil Boleslav Lukáč) cit z ESTINOVÁ, C. LAPORTEOVÁ, H., Grécka a Rímska mytológia, Mladé letá, Bratislava, 1994, s. 1

RECENZIE

BĚLOVSKÝ, P.: *Usucapio. Vydržení v římském právu*, Praha: Auditorium, 2018, 248 s.

Ján Ivančík

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Res habilis, titulus iustus, possessio, bona fides, tempus. Tak znie notoricky známy stredoveký básnický hexameter, ktorý je všeobecne považovaný za enumerát rímskoprávných podmienok vydržania. Skutočnosť ale ani v tomto prípade nie je tak jednoduchá, ako sa môže na prvý pohľad zdať a rímske ponímanie vydržania rozhodne nebolo tak komplexné ako naznačuje uvedená mnemotechnická pomôcka. Podrobnú sondu do inštitútu vydržania a jeho recepcie do československého, resp. následne českého právneho prostredia vykonal doc. Petr Bělovský vo svojej poslednej publikácii s názvom *Usucapio: Vydržení v římském právu*.

Petr Bělovský je mimoriadne plodným autorom, ktorý v súčasnosti pôsobí ako docent na Katedre právnych dejín právnickej fakulty Karlovej Univerzity v Prahe. V oblasti vydržania pritom nie je žiadnym nováčikom, nakoľko sa predmetnej otázke v rímskoprávných intenciách venuje dlhodobo a nemalú časť svojho doterajšieho vedeckého bádania venoval aj otázke vývoja československého súkromného práva v 20. storočí. Tie sú citelne zúročené v jeho doposiaľ najnovšej publikácii, v ktorej sa zameriava nielen na vývoj a recepciu inštitútu vydržania, ale v nemalej miere analyzuje aj jeho jednotlivé zložky (najmä držbu, titul a dobrú vieru).

Nakoľko je náročnosť analýzy rímskoprávných inštitútov a práce s dobovými prameňmi znásobená potrebou analýzy latinských textov, je o to viac sympatické, ak sa čitateľ môže zahĺbiť do prehľadného diela, ktoré ho svojim obsahom dokáže zaujať.

Systematika, koncepcná práca a myšlienkové nadväznosti robia z monografie *Usucapio* vskutku obohacujúce dielo, ktoré môže zaujať tak dlhoročného člena akademickej obce, ako aj študenta práv, či historického zanietenca. Vzájomné súvislosti medzi skúmanými inštitútmi sú totiž autorom podrobne vysvetlené a čitateľnosť textu podčiarkuje kvalitné prekladateľské doplnenie latinských originálov. Niekoľkokrát sa síce v knihe vyskytnú latinské inštitúty bez českej explanácie, no pozorný čitateľ dokáže vysvetlenie vydedukovať z nadväzujúcich pasáží.

Monografia je rozdelená na šesť kapitol, pričom v prvej autor logicky vymedzuje vydržanie v kontexte vecných práv a následne v podstate rozoberá jednotlivé zložky, nevyhnutné pre úspešné vydržanie - náležitosti veci (resp. veci vylúčené z vydržania); držbu; titul a problematiku kauzy; dobrú vieru a vydržaciú dobu. Na zhruba 240 stranách tak čitateľovi ponúka komplexný prehľad vnímania vydržania v rímskom ponímaní, jeho recepciu cez prácu glosátorov a pandektistov, ako aj prínos československej právnej vedy v priebehu 20. storočia. V historickom exkurze síce viac-menej absentuje obdobie medzi post-byzantskou érou a 19. storočím, avšak v kontexte práce to vôbec nie je na škodu, možno práve naopak. Namiesto prílišne historickoprávnej publikácie tak čitateľ dostáva do rúk praktickú príručku o význame vydržania a jeho priamych teoretických i aplikačných presahoch do súčasnosti.

Ako bolo naznačené v úvode tejto recenzie, takmer žiadny právny inštitút nespadol z neba vo svojej komplexnej podobe tak, ako ho poznáme dnes a vydržanie rozhodne nie je výnimkou. V úvodnej kapitole nás preto autor prevedie vnímaním vydržania a poukazuje aj na rozdielnosť inštitútov *usucapio* a *praescriptio longi temporis*. Nejde totiž iba o to, že *usucapio* bolo inštitútom *ius civile*, a teda bolo prístupné výlučne pre rímskych občanov, zatiaľ čo *praescriptio* bolo zamerané na peregrínov. Zásadné rozdiely

boli aj v obsahu. V ďalšom bádani sa z monografie dozvedáme aj o tom, ako na seba v priebehu vývoja predmetné inštitúty vplývali a ktoré ich prvky boli následne recipované do neskorších právnych úprav.

V tomto smere je nevyhnutné poukázať na výbornú prácu Petra Bělovského so zdrojmi, a to jednak s pôvodnými rímskymi prameňmi, ale aj s neskoršími romanistickými prácami. Na miernu škodu je azda iba občasná situácia, kedy autor konštatuje prevládajúci názor väčšiny romanistov, avšak chýba aspoň reprezentatívna vzorka tejto názorovej skupiny. Recipient, ktorý má záujem o hlbšie štúdium konkrétneho parciálneho problému by azda ocenil nasmerovanie na konkrétne diela (ako príklad možno uviesť odkaz na termín *auctoritas* a jeho pôsobnosť ochrany *erga omnes*; či pôvodné naviazanie vydržania na mancipačné veci).

Čitateľa rozhodne zaujmú právno-teoretické dišputy velikánov v antickom Ríme, ktoré autor analyzuje na pôvodných textoch. Príkladmo možno uviesť polemiku medzi Paulom, Julianom a Ulpianom ohľadom *iusta causa traditionis*. Autor v tomto smere občas poukazuje aj na prípadné interpolácie byzantských kodifikátorov, ktoré mohli zásadne zmeniť náhľad na klasické rímske právo (napr. *possessio iuris*). Hlbšej analýze odôvodnenia interpolácií priestor nebol venovaný.

Určite nezostane bez povšimnutia, že de facto rovnaké polemiky, aké prebiehali v antickom Ríme, sa preniesli aj do obdobia prijímania prvých civilných kódexov na dnešnom Česko-Slovenskom území a mnohé z nich pretrvávajú doposiaľ. Bělovský napríklad venuje relatívne dosť priestoru rozboru skutočnosti, či je držba faktickým stavom alebo subjektívnym právom. Diskusia pretrvávajúca stáročia tak aj dnes púta pozornosť, hoci ako autor sám na viacerých miestach uznáva, významom recentne nepresahuje akademické rozmery. Naopak, možnosť vydržania ukradnutej veci (*res furtivae*) je stále výzvou aj pre moderného zákonodarcu.

Knihu Usucapio možno celkovo hodnotiť ako kvalitné romanistické dielo s výrazným významom nielen pre historické vedné disciplíny, ale aj pre súčasnú civilistiku. Dôraz na detail a prehľadné prevedenie čitateľa tak obdobi rímskej iurisprudencie, ako aj neutíchajúcimi diskusiami o účele a náležitostiach vydržania na československom území od začiatku 20. storočia až po súčasnosť, sú vítaným obohatením vedeckej činnosti v našom akademickom prostredí.

SPRÁVY

Správa o habilitačnom konaní Mgr. Mateja Mlkvého, PhD., LL.M.

Lenka Martincová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Mgr. Matej Mlkvý, PhD., LL.M. po ukončení štúdia na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave pôsobí od roku 2013 na Katedre právnych dejín a právnej komparatistiky (predtým Katedre právnych dejín) Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave ako odborný asistent. Ako pedagóg zabezpečuje alebo v minulosti zabezpečoval predmety venované dejinám verejného a súkromného práva či angloamerickému právu. Hoci je jeho domovskou katedrou Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky, výučbu zabezpečuje i na iných pracoviskách - Katedre rímskeho, kanonického a cirkevného práva, Katedre občianskeho práva, ale i Ústave klinického právneho vzdelávania. Ako autor mnohých vedeckých výstupov publikuje nielen v domácom prostredí, ale i v zahraničí najmä v oblasti právnych dejín, právnej komparatistiky či rímskeho práva.

Mgr. Matej Mlkvý, PhD., LL.M. začiatkom apríla 2019 požiadal o habilitačné konanie na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v odbore 3.4.2 teória a dejiny štátu a práva. Vedecká rada Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave na základe hlasovania prostredníctvom elektronickej pošty, ktoré bolo vyhlásené dňa 9. apríla 2019 predsedom Vedeckej rady Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, v termíne od dňa 9. apríla 2019 do dňa 11. apríla 2019 (ukončenie hlasovania dňa 11. apríla 2019 a prijatie uznesenia dňa 12. apríla 2019) schválila tému habilitačnej práce s názvom „*Doktrínálny vývoj vlastníckeho práva a práva držby v recipovanom rímskom, anglickom a uhorskom práve*“ a tému habilitačnej prednášky s názvom „*Kritické pohľady na rímske právo v dielach anglickej jurisprudencie*“. Zároveň Vedecká rada Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave schválila členov habilitačnej komisie: predseda prof. JUDr. Jozef Klimko, DrSc., členovia prof. JUDr. Ladislav Voják, CSc. a doc. JUDr. Jiří L. Bílý, Ph.D. a oponenti prof. JUDr. Michal Skřejpek, DrSc., doc. Dr. iur. JUDr. Ing. Michal Turošík, PhD. a doc. Mgr. Miroslav Lysý, PhD.

Na zasadnutí habilitačnej komisie dňa 7. mája 2019, na ktorom sa skúmalo splnenie kritérií habilitačného konania platných na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, bol prijatý záver, že Mgr. Matej Mlkvý, PhD., LL.M. splnil kritériá na získanie vedecko-pedagogického titulu docent v oblasti pedagogickej praxe, publikačnej činnosti, ohlasov publikačnej činnosti (citácie a recenzie), účasti na konferenciách a zahraničných pobytoch, teda splnil kritériá na získanie vedecko-pedagogického titulu *docent* v plnom rozsahu, vo všetkých kategóriách, v kvalite i početnosti. Predložené doklady potvrdzujúce splnenie kritérií boli vyhotovené kvalitne, dôkladne, bezchybne a boli hodnoverné. Habilitačná komisia konštatovala, že uchádzač splnil všetky pedagogické, vedecké i osobnostné kritériá podmieňujúce získanie vedecko-pedagogického titulu *docent* a na základe uvedeného odporučila pokračovať v habilitačnom konaní a vykonať habilitačnú prednášku a obhajobu habilitačnej práce.

Habilitačná prednáška a obhajoba habilitačnej práce Mgr. Mateja Mlkvého, PhD., LL.M. sa uskutočnila dňa 14. mája 2019 o 13:00 hod. na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave za prítomnosti habilitačnej komisie a oponentov, členov Vedeckej rady Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a odbornej verejnosti.

Úvodom habilitačnej prednášky s názvom „*Kritické pohľady na rímske právo v dielach anglickej jurisprudencie*“ habilitant stručne zdôvodnil výber témy, ktorá súvisí s

jeho výskumným zameraním v poslednom období. Ako habilitant konštatoval, i napriek skutočnosti, že rímske právo sa v kontinentálnych jurisdikciách považuje za najprepracovanejší a najkomplexnejší systém súkromného práva, proces recepcie rímskeho práva sa v minulosti stretával skôr s odporom. Príčiny tohto odporu predstavovali podľa habilitanta externé ako aj interné politické faktory - ústrednou externou príčinou tohto odporu bola obava z rozširovania suverenity Svätej ríše rímskej (národa nemeckého), interný faktor predstavovalo rozširovanie panovníckeho absolutizmu na úkor iných stavov. Habilitant konštatoval, že kým vo väčšine štátov zaujímajúcich negatívny postoj k recepcii rímskeho práva neboli rozšírené komplexnejšie znalosti o rímskom práve, iná situácia bola pozorovateľná v Anglicku, kde, i vďaka výučbe rímskeho a kánonického práva na univerzitách v Oxforde a Cambridgi, boli znalosti o rímskom práve oveľa detailnejšie, čo viedlo i k jeho detailnejšej kritike. Habilitant počas habilitačnej prednášky priblížil diela významných anglických novovekých právnikov, sira Edwarda Cokea, sira Williama Blackstona a sira Johna Fortescua, a analyzoval ich postoj k rímskemu právu. V prípade posledne zmieneneho autora zároveň prítomným predstavil porovnanie konkrétnych právnych inštitútov anglického krajinského a rímskeho učeného práva. Záver habilitačnej prednášky bol venovaný dejinnému prehľadu aplikácie rímskeho práva v Anglicku na osobitných civilných a kánonických súdoch až do obdobia definitívneho zrušenia väčšiny z nich v 2. polovici 19. storočia. Habilitačnou prednáškou, ktorá mala požadovanú vedeckú, odbornú a pedagogickú úroveň habilitant preukázal najmä svoju pedagogickú spôsobilosť, pozorovateľnú i na jeho odpovediach na otázky, ktoré boli po habilitačnej prednáške položené v rámci diskusie.

Habilitant sa v habilitačnej práci, ktorá nesie názov *„Doktrínálny vývoj vlastníckeho práva a práva držby v recipovanom rímskom, anglickom a uhorskom práve“* zaoberal okolnosťami a príčinami rôzneho doktrínálneho vývoja vlastníckeho práva a práva držby v anglickom prostredí a na druhej strane v právnych poriadkoch založených na rímskoprávnom modeli. Po odôvodnení výberu skúmaných jurisdikcií a predstavení štruktúry práce, ktorá bola koncipovaná na základe kombinácie chronologického a materiálneho kritéria, habilitant predstavil metodológiu svojej práce, v ktorej prevažujúcim metodologickým prístupom spracovania matérie bola metóda právnej komparácie. Východiskovou hypotézou habilitačnej práce bola téza, že právne systémy v dôsledku vyššej ekonomickej efektívnosti smerujú k odstraňovaniu tzv. pluralitných foriem vlastníckeho práva. Habilitant koncept plurality bližšie osvetlil a priblížil svoju koncepciu časovej a priestorovej plurality, pričom poukázal i na jednotlivé formy vlastníckeho práva, ktoré do jednotlivých kategórií možno zaradiť. Napriek špecifickým okolnostiam vývoja skúmaných právnych systémoch možno podľa habilitanta vo vývoji všetkých troch komparovaných právnych poriadkov identifikovať všeobecný trend k redukcii kolektívnych foriem vlastníckeho práva a práva držby, ktoré boli v metodologickej časti práce označené za pluralitné formy vlastníckeho práva. Učené rímske právo sa podľa habilitanta vyznačovalo pomerne obmedzenou pluralitou - bola mu známa voľná symetrická pluralita v priestore v podobe spoluvlastníctva (condominium) a podľa náuk recepčných škôl až do 19. storočia aj asymetrická monistická pluralitu v podobe deleného vlastníctva. Časová pluralita bola pozorovateľná len vo veľmi obmedzenej miere, nad rámec jedného života len v prípade fideikomisu podľa justiniánskeho práva. Uhorsko, ktoré sa v porovnaní s ostatnými skúmanými systémami vyznačovalo najmenej rozvinutým právom, si zachovalo prísnu symetrickú pluralitu v podobe rodinného či bratského nedielu, pretrvávajúcej až do 18. a 19. storočia. Zo všetkých porovnávaných právnych poriadkov bolo a aj zostalo najviac pluralitných foriem vlastníckeho práva prítomných v anglickom práve. Ako však

habilitant konštatoval, i v anglickom prostredí bolo možné pozorovať redukciu jednotlivých foriem, vzhľadom k skutočnosti, že okrem klasického spoluvlastníctva je v anglickom prostredí jedinou významnejšou pluralitou asymetrická dualistická pluralita v podobe trustu. Habilitant záverom obhajoby habilitačnej práce konštatoval, že na základe uvedených tvrdení sa domnieva, že ústrednú hypotézu sa mu podarilo verifikovať.

Všetci oponenti oboznámili prítomných s obsahom svojich posudkov (opponentský posudok neprítomného oponenta doc. Dr. iur. JUDr. Ing. Michala Turošíka, predniesol predseda komisie prof. JUDr. Jozef Klimko, DrSc.), v ktorých vyslovili odporúčanie na obhajobu habilitačnej práce a navrhli habilitačnej komisii, aby po úspešnom habilitačnom konaní habilitanta predložila Vedeckej rade Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave návrh na udelenie vedecko-pedagogického titulu *docent*. Obhajobou svojej habilitačnej práce habilitant preukázal odborné zvládnutie problematiky študijného odboru teórie a dejín štátu a práva a v rámci vedecko-pedagogickej rozpravy k obhajobe habilitačnej práce uspokojivo reagoval na otázky oponentov, členov komisie a iných účastníkov obhajoby habilitačnej práce.

Na základe stanoviska habilitačnej komisie týkajúcej sa splnenia fakultných kritérií na získanie vedecko-pedagogického titulu *docent* zo dňa 07. mája 2019, odborného posúdenia úrovne habilitačnej prednášky, oponentských posudkov a výsledku obhajoby habilitačnej práce, jej hodnotenia oponentmi habilitačnej práce a habilitačnej komisie, habilitačná komisia odporučila udeliť habilitantovi vedecko-pedagogický titul *docent*.

Vedecká rada Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave na svojom riadnom zasadnutí dňa 16. mája 2019 následne schválila návrh habilitačnej komisie na udelenie vedecko-pedagogického titulu *docent* v odbore 3.4.2. teória a dejiny štátu a práva Mgr. Matejovi Mlkvému, PhD., LL.M.

Správa o habilitačnom konaní Mgr. et Mgr. Ondreja Podolca, PhD.

Lenka Martincová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Mgr. et Mgr. Ondrej Podolec, PhD. po ukončení štúdia na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave a Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave pôsobí od roku 2006 na Katedre právnych dejín a právnej komparatistiky (predtým Katedre právnych dejín) Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave ako odborný asistent. Ako pedagóg zabezpečuje alebo v minulosti zabezpečoval predmety venované dejinám trestného práva, rasovému zákonodarstvu, pozemkovému a roľnícko-družstevnému právu či politickým procesom. Ako autor značného množstva vedeckých výstupov nielen v domácom prostredí, ale i v zahraničí sa zameriava najmä na dejiny správy, politické dejiny či perzekúcie rôznych skupín obyvateľstva nedemokratickými režimami.

Mgr. et Mgr. Ondrej Podolec, PhD. koncom januára 2019 požiadal o habilitačné konanie na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v odbore 3.4.2 teória a dejiny štátu a práva. Vedecká rada Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave na svojom zasadnutí dňa 24. januára 2019 schválila tému habilitačnej práce, ktorá nesie názov *„Medzi kontinuitou a diskontinuitou. Politický systém Slovenskej republiky 1939 - 1945“* a tému habilitačnej prednášky s názvom *„Reformy ktoré prebehla doba (Právne aspekty pokusu o liberalizáciu komunistického režimu v Československu v druhej polovici osemdesiatych rokov)“*. Zároveň boli na sledovanom zasadnutí určení členovia habilitačnej komisie: predseda prof. JUDr. PhDr. Tomáš Gábriš, PhD., LL.M., MA (nahradený prof. JUDr. Jozefom Klimkom, DrSc.), členovia Dr.h.c. prof. JUDr. Peter Mosný, CSc. a doc. JUDr. Bc. Jaromír Tauchen, Ph.D., LL.M., Eur. Int. a oponenti prof. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc., prof. JUDr. Jozef Klimko, DrSc. (nahradený doc. Mgr. Miroslavom Lysým, PhD) a doc. JUDr. PhDr. Adriana Švecová, PhD.

Na zasadnutí habilitačnej komisie dňa 11. marca 2019, na ktorom sa skúmalo splnenie kritérií habilitačného konania bol prijatý záver, že Mgr. et Mgr. Ondrej Podolec, PhD. splnil kritériá na získanie titulu docent v oblasti pedagogickej praxe, publikačnej činnosti, ohlasov publikačnej činnosti (citácie a recenzie), účasti na konferenciách a zahraničných pobytoch, teda splnil kritériá na získanie titulu *docent* v plnom rozsahu, vo všetkých kategóriách, v kvalite i početnosti. Predložené doklady potvrdzujúce splnenie kritérií boli vyhotovené kvalitne, dôkladne, bezchybne a boli hodnoverné. Habilitačná komisia konštatovala, že uchádzač splnil všetky pedagogické, vedecké i osobnostné kritériá podmienujúce získanie titulu *docent* a na základe uvedeného odporučila pokračovať v habilitačnom konaní a vykonať habilitačnú prednášku a obhajobu habilitačnej práce.

Habilitačná prednáška a obhajoba habilitačnej práce Mgr. et Mgr. Ondreja Podolca sa uskutočnila dňa 10. apríla 2019 o 11:00 hod. na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave za prítomnosti habilitačnej komisie a oponentov, členov Vedeckej rady Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a odbornej verejnosti.

Úvodom habilitačnej prednášky s názvom *„Reformy ktoré prebehla doba (Právne aspekty pokusu o liberalizáciu komunistického režimu v Československu v druhej polovici osemdesiatych rokov)“* habilitant v krátkosti zdôvodnil výber témy, ktorá súvisí s jeho výskumným záujmom v poslednom období. Habilitačnú prednášku venoval predovšetkým legislatívnej stránke reforiem, ktoré boli plánované na sklonku existencie

komunistického režimu v Československu. Konštatoval, že plánované zmeny právneho poriadku, pripravované v sledovanom období, možno nepochybne zaradiť medzi menej známe etapy vývoja právneho poriadku, vzhľadom k skutočnosti, že po páde komunistického režimu v novembri 1989 prestali byť aktuálne a v danom období sa tak stali prekonané vývojom. Habilitačná prednáška bola rozdelená do viacerých častí. Habilitant prítomným najskôr priblížil hlavné determinanty plánovaných reforiem - spoločenské zmeny v sovietskom bloku v druhej polovici osemdesiatych rokov spojené najmä s nástupom M. S. Gorbačova, špecifiká politickej situácie v ČSSR, kde na čele vládnucej strany stála „normalizačná“ garnitúra, ktorá po invázii vojsk štátov Varšavskej zmluvy v roku 1968 vystriedala stúpcov Pražskej jari na čele s A. Dubčekom, ale taktiež i medzinárodné záväzky ČSSR. Habilitant konštatoval, že v skúmanom období sa v Československu plánovali prijať iba nevyhnutné reformy v odvetví správneho v podobe správnej reformy a trestného práva, kde mala byť odstránená „najvypuklejšia“ politicky motivovaná perzekúcia, vzhľadom k skutočnosti, že pri ich posudzovaní v Predsedníctve ÚV KSČ sa zásadným spôsobom prejavila nechť vládnucej stránickej garnitúry k reformám. Odpor Československa k reformám spôsobil, že pripravované ústavné zmeny, ale i rekodifikácie právnych odvetví ďaleko zaostávali za zmenami, ktoré bolo možné pozorovať v okolitých štátoch rozkladajúceho sa sovietskeho bloku. V nasledujúcich častiach habilitačnej prednášky venoval habilitant priestor už konkrétnej podobe pripravovaných zmien - pripravovanej ústave, v ktorej malo dôjsť k vypusteniu explicitného zakotvenia vedúcej úlohy KSČ či k reforme volieb, ale i súvisiacim novým prvkom politického systému v podobe prenosu reálnej moci z KSČ na ústavné orgány, zvýšenia úlohy parlamentu pri kontrole štátnej, hospodárskej a sociálnej politiky a činnosti výkonných orgánov, centralizácie či rozšírenia zákonodarnej iniciatívy. Osobitný priestor bol v habilitačnej prednáške venovaný trestnému právu a jeho zmenám založených najmä na trestnoprávnej novele reagujúcej na neodkladné problémy, rekodifikácii trestného práva, ktorá mala nasledovať po prijatí novej ústavy, ale taktiež i druhému tzv. obuškovému zákonu. Na habilitačnej prednáške, ktorou habilitant preukázal najmä svoju pedagogickú spôsobilosť, formuloval viacero vedecky významných otázok a preukázal spôsobilosť analyticky vyhodnocovať široké spektrum informácií, schopnosť zrozumiteľnou formou vysvetliť problematiku a zároveň spôsobilosť komunikovať s publikom a uspokojivo zodpovedať na otázky položené prítomnými v rámci diskusie k habilitačnej prednáške.

Habilitačná práca, ktorá nesie názov „*Medzi kontinuitou a diskontinuitou. Politický systém Slovenskej republiky 1939 - 1945*“ je venovaná historicko - právnej analýze postavenia a úloh ústavných orgánov, ktoré tvorili jednotlivé články politického systému štátu v rokoch 1939 - 1945. Habilitant v nej predstavil legislatívny vývoj právneho zakotvenia jednotlivých ústavných inštitútov, v konfrontácii s politickou realitou autoritatívneho režimu s totalitnými prvkami. Habilitačná práca čerpá z archívneho výskumu fondov slovenskej, českej i nemeckej proveniencie, ale v neposlednom rade i zo širokého spektra prác historikov, vznikajúcich od šesťdesiatych rokov minulého storočia či doplnkových prameňov v podobe memoárov pamätníkov, ktoré boli po roku 1989 vo väčšej miere predkladané aj domácejmu slovenskému prostrediu. Kým v prvých kapitolách habilitačnej práce habilitant analyzoval genézu politického systému štátu v rokoch 1939 - 1945, v ďalších kapitolách sa venoval postaveniu a úlohám, ktorú zohrávali jednotlivé ústavné orgány v politickom živote štátu. Priblížil okolnosti ich vzniku, formovanie právneho postavenia vo vzťahu k ostatným prvkom ústavného systému, vývoj ich reálnej pozície v politickom živote štátu, ale poukázal tiež na vnútropolitické a vonkajšie vplyvy, ktoré pôsobili na podobu vzťahov najvyšších

ústavných orgánov. Vo viacerých prípadoch pritom poukázal na rozpor medzi formálnym a reálnym postavením orgánu v podmienkach autoritatívneho režimu. V závere habilitačnej práce autor konštatoval, že politický systém štátu v rokoch 1938 – 1945 sa pohyboval medzi formálnoprávnou kontinuitou a novými prvkami, ktoré vychádzali z politickej reality autoritatívneho režimu. Ústava bola na jednej strane založená na základnom trojdelení moci a vzájomných vzťahoch najvyšších ústavných orgánov, ktoré vychádzali najmä z ústavných zvyklostí československého štátu, na strane druhej nový prvok predstavovalo napríklad zakotvenie výlučnosti jedinej štátnej strany, jedinej kandidátnej listiny do snemu či stavovské zriadenie. Výsledná podoba politického systému v sledovanom období bola podľa habilitanta založená na niekoľkých faktoroch, medzi ktoré patrili vnútropolitický zápas, politika „ochrannej veľmoci“, postoje a aktivita právnicko vzdelanej komunity „normotvorcov“ a orgánov aplikujúcich právo, zahraničné vzory v podobe európskych autoritatívnych a totalitných politických režimov, ale taktiež i vojnová situácia. Ako habilitant záverom konštatoval, politická realita autoritatívneho štátu bola len čiastočným odrazom písanej ústavy vzhľadom k skutočnosti, že jej aplikácia bola limitovaná a korigovaná aktuálnymi mocensko-politickými pomermi.

Všetci oponenti habilitačnej práce oboznámili prítomných s obsahom svojich oponentských posudkov, v ktorých vyslovili odporúčanie na obhajobu habilitačnej práce a navrhli habilitačnej komisii, aby po úspešnom habilitačnom konaní habilitanta predložila Vedeckej rade Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave návrh na udelenie vedecko-pedagogického titulu *docent*. Habilitant obhajobou svojej habilitačnej práce preukázal odborné zvládnutie problematiky študijného odboru teórie a dejín štátu a práva a v rámci vedecko-pedagogickej rozpravy k obhajobe habilitačnej práce uspokojivo zodpovedal otázky oponentov, členov komisie a odborného publika, prítomného na obhajobe habilitačnej práce.

Na základe stanoviska habilitačnej komisie týkajúcej sa splnenia fakultných kritérií na získanie vedecko-pedagogického titulu *docent* zo dňa 11. marca 2019, odborného posúdenia úrovne habilitačnej prednášky, oponentských posudkov a výsledku obhajoby habilitačnej práce, jej hodnotenia oponentmi habilitačnej práce a habilitačnej komisie, habilitačná komisia odporučila udeliť habilitantovi vedecko-pedagogický titul *docent*.

Vedecká rada Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave na svojom riadnom zasadnutí, ktoré prebehlo dňa 16. apríla 2019, následne schválila návrh habilitačnej komisie na udelenie vedecko-pedagogického titulu *docent* v odbore 3.4.2. teória a dejiny štátu a práva Mgr. et Mgr. Ondrejovi Podolcovi, PhD.

POKYNY PRE AUTOROV

HISTORIA ET THEORIA IURIS (HTI) je elektronický recenzovaný vedecký časopis právnej vedy. Vychádza spravidla dvakrát ročne. Praktickým výstupom je poskytnutie priestoru v HTI na priebežné publikovanie vedeckých článkov, ktoré môžu byť využiteľné v procese tvorby dizertačných, habilitačných a iných prác vo vednom odbore právo, vo vednom odbore teória a dejiny štátu a práva a v príbuzných vedných odboroch.

Rukopisy posielajte v elektronickej podobe výlučne v editore Microsoft Word na e-mailovú adresu: hti.casopis@gmail.com.

Pri zostavovaní príspevku použite nasledujúcu šablónu:

Názov príspevku

Meno a priezvisko autora bez titulov

Názov vysielajúcej organizácie (napr.: Názov univerzity, Názov fakulty)

Abstrakt: Abstrakt v slovenskom alebo v českom jazyku a zároveň v anglickom jazyku na desať až pätnásť riadkov na samostatnej strane. K abstraktu pripojte názov článku v anglickom jazyku a súčasne bibliografický riadok časopisu napr. *Historia et theoria iuris*, 2018, roč. 10, č. 1, s. (číslo strany doplní redakcia)

Kľúčové slová: Kľúčové slová v slovenskom jazyku alebo v českom jazyku a zároveň v anglickom jazyku.

Samotný príspevok

Kontaktné údaje:

Meno a priezvisko so všetkými titulmi

e-mail

Názov pôsobiska

Adresa - ulica

PSČ Mesto

Štát

Formát príspevku

Prosím, akceptujte tieto pravidlá:

- 1) Šablóna má formát A4.
- 2) Šírka okrajov: 25 mm ľavý, 25 mm pravý, 25 mm horný a 25 mm spodný.
- 3) Odseky v rámci odstavca (resp. kapitoly alebo podkapitoly) navzájom neoddeľujte. Prvý riadok odseku odsadzte vždy o 10 mm od okraju. Odstavce (resp. kapitoly a podkapitoly) sa oddeľujú jedným riadkom.
- 4) Písmo a riadkovanie:
Rozsah príspevku je stanovený na 10 – 15 rukopisných strán. Používajte písmo typu "Times New Roman", a to veľkosti 12 so zarovnaním podľa okrajov, v poznámkach pod čiarou Times New Roman 10. Nedelajte slová na konci riadku a nečíslujte strany. Riadkovanie celého príspevku musí byť

jednoduché. Názvy kapitol a podkapitol sú vždy tučným písmom a číslované (veľkosť písma zostáva 12). Názov kapitoly má byť veľkými písmenami.

Citácie a poznámky uvádzať pomocou programu Microsoft Word pod čiaru na príslušnej strane pod seba a číslovať od 1-x, pritom číslo poznámky písať ako index.

Spôsob odkazovania:

Odkaz na monografiu (1 - 3 autori):

¹ BEŇA, Jozef. *Vývoj slovenského právneho poriadku*. Banská Bystrica: Iris, 2002, s. 26.

² GÁBRIŠ, Tomáš – JÁGER, Róbert. *Najstaršie právo na Slovensku? Pokus o rekonštrukciu predcyrilometodského normatívneho systému*. Bratislava: WoltersKluwer, 2016, 312 s.
Pozn.: dve alebo tri mená sa navzájom oddeľujú pomlčkou s medzerami po oboch stranách.

Odkaz na monografiu (viac ako 3 autori):

³ HOLEC, Roman et al. *Stopäťdesiat rokov slovenského družstevníctva: Víťazstvá a prehry*. Bratislava: Družstevná únia SR, 1995, s. 201-202.

Pozn.: čísla strán v rozpätí strán sa uvádzajú so spojovníkom.

Odkaz na zborník ako celok:

⁴ BYSTRICKÝ, Valerián (ed.). *Slovensko v politickom systéme Československa: Materiály z vedeckého sympózia Časť 11. – 13. novembra 1991*. Bratislava: Historický ústav SAV, 1992, 99 s.

Pozn.: Ako prvý údaj sa uvádza meno editora, ak má primárnu zodpovednosť za zostavenie diela. Pri viacerých zostavovateľoch meno prvého na titulnom liste.

Pozn.: Osoby, ktoré majú sekundárnu zodpovednosť (napr. vedeckí redaktori, editori, prekladatelia...) sa uvádzajú za názvom.

⁵ *Slovenská veda: zborník zo 14. medzinárodnej konferencie*. Ed. Elena Nedorostová. Bratislava: Veda, 2001, 248 s.

Odkaz na štúdiu v zborníku alebo v kolektívnej práci:

⁶ MICHÁLEK, Slavomír. Hodža a Osuský, názory a pozície v rokoch 1939 – 1945. In PEKNÍK, Miroslav (ed.). *Milan Hodža štátnik a politik*. Bratislava: Veda, 2002, s. 301-317.

Odkaz na štúdiu publikovanú v periodiku:

⁷ ILLÝOVÁ, Zuzana. Úsilie o autonómiu Slovenska v prvých rokoch medzivojnového Československa. In *Historia et theoria iuris*, 2017, roč. 9, č. 1-2, s. 84-94.

Odkaz na elektronický zdroj:

⁸ TURČAN, Martin. Právo na odpor a použitie násilia. In *Projustice*. [online]. Dostupné na internete: <<http://www.projustice.sk/teoria-prava/pravo-na-odpor-a-pouzitie-nasilia>> [cit. 2018-03-15]

Odkaz na už uvedený prameň:

⁹ BEŇA, ref. 1, s. 40.

V prípade, že v jednej poznámke sú uvedené dva pramene toho istého autora, v ďalších poznámkach uvádzame aj prvé slová názvu prameňa:

¹⁰ BEŇA, Vývoj, ref. 1, s. 12.

¹¹ ILLÝOVÁ, ref. 7, s. 85.

Odkaz na archívny prameň:

¹² Slovenský národný archív (ďalej SNA), fond (ďalej f.) Povereníctvo informácií a osvety (ďalej PIO), kartón (ďalej k.), č. j. 785.

Odkaz na právny predpis:

- Zák. čl. XLIV/1868.
- Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n. o zřízení samostatného státu československého.
- Ústavní dekret presidenta republiky č. 2/1940 Úř. věst. čsl. o prozatímním výkonu moci zákonodárné.
- Nariadenie SNR č. 33/1945Sb. nar. SNR o potrestaní fašistických zločincov, okupantov, zradcov a kolaborantov a o zriadení ľudového súdnictva.
- Zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní.
- Zákon SNR č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení.
- Zákon č. 121/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Všeobecné poznámky:

- Ak v prameni nie je uvedené miesto vydania, rok vydania, vydavateľstvo uvádzame: b. m., b. r., b. v.
- V prípade viacerých miest vydania a vydavateľstiev sa názov vydavateľstva pridá k príslušnému miestu vydania: Praha: Argo; Bratislava: Concordia, 1999.
- Ak je viac miest vydania a len jeden vydavateľ, tak miesta vydania oddelíme bodkočiarkou a medzerou: Bratislava; Martin Osveta, 1956.
- Údaje v bibliografickom popise citovaného prameňa sa uvádzajú v jazyku prameňa až po údaj o rozsahu. Preklad názvu sa môže pripojiť v hranatých zátvorkách.
- Skratkou pre označovanie strán alebo strany je s., ročníky časopisov a čísla zborníkov sa uvádzajú arabskými číslicami. Pokiaľ sú dokumenty v edíciách číslované, je potrebné uvádzať okrem strán aj číslo.

